

Janowskie Korzenie

PISMO REGIONALNE
ZIEMI JANOWSKIEJ

BATORZ
CHRZANÓW
DZWOLA
GODZISZÓW
JANÓW LUBELSKI
MODLIBORZYCE
POTOK WIELKI

Wydawca:

Stowarzyszenie **PRZYMIERZE**
23-300 Janów Lubelski,
ul. Szewska 29

Adres Redakcji:

23-300 Janów Lubelski,
ul. M. Kopernika 49
tel/fax (015) 872 49 50
www.janowlubelski.com
e-mail:
przymierze@janowlubelski.com

Redaguje zespół:

Zenon Baranowski
Józef Łukasiewicz (red. nacz.)

Korekta:

Barbara Zybała

*W publikowanych
tekstach źródłowych
zachowano oryginalną pisownię.
W niektórych tytuły i śródtytuły
pochodzą od redakcji.
Skróty redakcyjne zaznaczono: [...]
Uzupełnienia od redakcji
ujęto: [xxx]*

Nakład: 300 egz.

ISSN 1731-6928

W NUMERZE:

- J. Łukasiewicz:* **KAWALEROWIE VIRTUTI MILITARI
ZWIĄZANI Z ZIEMIĄ JANOWSKĄ (5)** 2
- Ks. Józef Bazylak:* **ZARYS HISTORII PARAFII
MODLIBORZYCE (DOKOŃCZENIE)** 4
- Ks. Józef Łukasz:* **DZIEJE PARAFII BIAŁA (1)** 11
- M. Tyra:* **NA BIAŁEJ** 25
- Zenon Baranowski:* **RODZINY W REGIONIE JANOW-
SKIM NA PRZESTRZENI WIEKÓW** 26
- Stefan Cieśliński:* **ZIEMIA JANOWSKA W OKRESIE
POWSTANIA STYCZNIOWEGO 1863 –
1864 (DZIAŁALNOŚĆ ZBROJNA)** 47
- Marian Tyra:* **ŚWIĘTO NIEPODLEGŁOŚCI** 53
- Tomasz Żuławski:* **JANÓW LUBELSKI WE WRZEŚNIU
1939 R.** 54
- Zenon Baranowski:* **REALIZACJA REFORMY
UWŁASZCZENIOWEJ Z 1864 R. W REGIO-
NIE JANOWSKIM** 63
- Zenon Baranowski:* **CZY STARA POCZTA BYŁA SIE-
DZIBĄ KANCELARII OBWODU ORDYNA-
CJI ZAMOJSKIEJ?** 74
- Edyta Małek:* **DZIEJE SZKOŁY W GODZISZOWIE ..** 75
- Dariusz Kossakowski:* **WINNIŚMY IM PAMIĘĆ** 83
- Tomasz Żuławski:* **ŚMIERĆ PODPORUCZNIKA JANA
SZTEJNBISA** 87
- J. Łukasiewicz:* **GRÓB WSZYSTKICH POLAKÓW ..** 90
- M. Konopnicka:* **GROBY NASZE** 92
- J. Łukasiewicz:* **POCZĄTEK III RZECZPOSPOLITEJ
W JANOWIE** 93
- MIEJSCOWOŚCI POWIATU JANOWSKIEGO -
ZESTAWIENIE BIBLIOGRAFICZNE CZ. V ..** 95

ks. bp Józef Zawitkowski:

*Bracia moi.
Zachowajcie swoją tożsamość!
Bądźcie sobą!
Jesteście bowiem z królewskiego rodu.
Nie karmiła Was dzika wilczyca.
„Klucz Dawidowy usta mi otworzył
Rzym nazwał człkiem...”*

Józef Łukasiewicz

Kawalerowie Virtuti Militari związani z Ziemią Janowską (5)

MAJOR ROBERT BIJASIEWICZ 1901-1981

Robert Bijasiewicz urodził się 23 maja 1901 roku w Grabówce k. Urzędowa. Niedługo potem zamieszkał z rodzicami w Urzędowie. Tu ukończył szkołę elementarną, a potem progimnazjum. W wieku 15 lat wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej przyjmując pseudonim „Orlik”, ale już rok wcześniej usiłował dostać się do 5 pułku piechoty Legionów Polskich. Brał udział w rozbrajaniu Austriaków, W 1918 roku został komendantem Obwodu A (zachodnia część powiatu janowskiego) POW. Pod koniec tegoż roku wstąpił do tworzącego się Wojska Polskiego. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1920 w zgrupowaniu gen. Edwarda Rydza-Śmigłego, w stopniu podporucznika. Z grupą mjr. Wieczorkiewicza-Scewoli brał udział m.in. w odsieczy Lwowa. 4 lipca 1920 r. został ranny w bitwie pod Równem i dostał się do niewoli bolszewickiej, skąd zbiegł. Następnie, pod rozkazami kpt. Lelka-Sowy, służył w łomżyńskim batalionie Milicji Ludowej. W 1922 r. zwolniono go do rezerwy, powrócił do Urzędowa na gospodarstwo rolne i udzielał się społecznie, m.in. pełnił funkcję komendanta OSP. W latach 1926-1939 był organizatorem i prezesem Związku Legionistów i

Peowiaków w Urzędowie, Kraśniku i Janowie, a także powiatowym komendantem Strzelca.

W 1928 r. przystąpił do organizowania w powiecie janowskim BBWR, a od 1930 r. był kierownikiem sekretariatu tego bloku w powiecie, następnie prezesem Rady Obwodowej Obozu Zjednoczenia Narodowego. W latach 1934-1938 pracował w kraśnickim magistracie na stanowisku zastępcy sekretarza. Jednocześnie pełnił funkcję wiceprezesa Towarzystwa Szkół Średnich i członka Rady Nadzorczej Spółdzielni Szewskiej. W 1938 r. został burmistrzem w Janowie Lubelskim, a niedługo potem uzyskał mandat posła do Sejmu

RP V kadencji z okręgu nr 34 (Puławy – Janów Lub.).

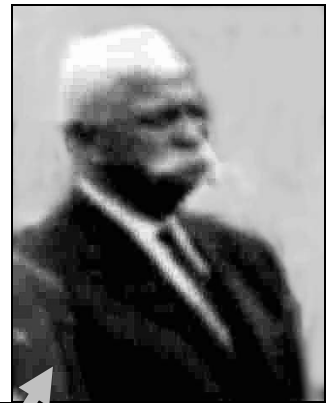
Od początku drugiej wojny światowej Robert Bijasiewicz angażował się w konspirację antyhitlerowską: najpierw w organizacji Orła Białego, a następnie w Służbie Zwycięstwu Polski. Współorganizował placówki SZP w Urzędowie i Janowie (był zastępcą dowódcy do spraw organizacyjnych). Jako osoba bardzo znana na terenie Janowa został szybko zdekonspirowany. Przeniósł się zatem do Lublina, gdzie pełnił kolejno funkcje: oficera do zleceń specjalnych Komendy Okręgu ZWZ w Lublinie, komendanta obwodu ZWZ w Białej Podlaskiej (od wiosny 1940 do sierpnia 1940), zastępcy komendanta ZWZ w Lublinie (od lutego 1941 r.), komendanta obwodu AK w Lublinie (kwiecień - lipiec 1942 r.) oraz zastępcy szefa oddziału organizacyjnego Komendy Okręgu AK w Lublinie, a od marca 1944 r. szefa tego oddziału. Należał do najbliższych współpracowników komendanta Okręgu AK - Kazimierza Tumidajskiego.

Po wejściu do Lublina Armii Sowieckiej (lipiec 1944 r.), pozostał w konspiracji przyjmując pseudonim Jadzia i zamieszkał pod Lublinem. 3 listopada 1944 r. został w Lublinie aresztowany przez NKWD. Przesłuchiwany, przebywał w więzieniu bez procesu i wyroku. Został uwolniony w wyniku amnestii ogłoszonej przez PKWN 2 sierpnia 1945 r. Znow podjął działalność niepodległościową, tym razem w Delegaturze Sił Zbrojnych, pełniąc funkcję szefa Oddziału Organizacyjnego Lubelskiego Okręgu DSZ. Po rozwiązaniu DSZ wstąpił do WiN. Od 1947 roku działał w Demokratycznym Związku Walki o Niepodległość „Dzwon”. Organizacja została rozbita przez UB dopiero w 1952 roku. Bijasiewicza ponownie osadzono w więzieniu, z którego został zwolniony i zrehabilitowany w 1957 roku. Zamieszkał wówczas w Lublinie, pracując przez dwa lata w spółdzielni „Transped”, a następnie (do 1968 r.) jako kierownik Spółdzielni Budownictwa Mieszkaniowego Pracowników Państwowych.

Zmarł nagle 2 (lub 5) listopada 1981 r. Był odznaczony m.in. Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari nr 13837, pięciokrotnie Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości, Krzyżem POW, Krzyżem AK, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi. Spoczywa w Lublinie na cmentarzu przy ul. Lipowej. ♦

Źródła:

Caban, Mańkowski: *ZWZ-AK na Lubelszczyźnie*, *Głos Urzędowa* 2000, *Regionalista*, Zwoliński L.: *Pamiętnik spod strzechy*, *Zdzisław Wesołowski*, *Ludzie Lubelskiego Okręgu AK Order Virtuti Militari i jego kawalerowie*, *Janów Lubelski 1640-2000*

Robert Bijasiewicz na pogrzebie kpt. Leona Zwolińskiego na janowskim cmentarzu w 1966 roku

Ks. Józef Bazylak

Zarys historii parafii Modliborzycy (dokończ.)

Praca ks. Józefa Bazylaka pochodzi z 1964 r. Dokonaliśmy w niej (za zgodą Autora) drobnych zmian redakcyjnych oraz kilka koniecznych poprawek związanych z datą lokacji miasta oraz powstania parafii. Brakujący okres ostatniego czterdziestolecia uzupełniono tekstem autorstwa ks. Leona Kuśmierczyka. Fragmenty te oznaczono gwiazdkami (*).

Rozdział V Duchowni

Nie dysponujemy w tym zakresie kompletnym materiałem tak co do wykazu duszpasterzy, jak i pełnych danych biograficznych księży.

Najwcześniejsze informacje dotyczące administratorów parafii modliborzycy pochodzą z XV w., a więc z tego okresu, kiedy parafia była jeszcze w Słupi.

Do tych należą: pleban ks. **Marek** – wzmianka z 1458 r., pleban ks. **Paweł Mroczek** – wzmianka z 1532 r., pleban ks. **Grzegorz Żubrowski** – wzmianka z 1555 r., ks. **Chorowiecki** – wzmianka z 1557 r. – proboszcz w Słupi, ks. **Franciszek** – nieznanego nazwiska¹.

Ks. **Piotr Dąbrowski** – proboszcz 1592 – 1620. Objął stanowisko w parafii modliborzycy, będącej wówczas jeszcze w Słupi, po śmierci proboszcza Franciszka (nazwisko i rok nie podany). Proboszcz Dąbrowski był protegowany i prezentowany przez szlachtę: Jana Sebastiana i Stanisława Alberta Stojęńskich, Krzysztofa i Dorotę Dłutów. Pozytywne wzmianki o jego działalności – chorzy w czasie jego rezydencji nie umierali bez sakramentów świętych – świadczy zarazem, iż za innych proboszczów nie zawsze tak bywało. Mszę św. odprawiał 4 razy tygodniowo. Choć posiadał wiele ksiąg z zakresu kaznodziejstwa, to jednak zaniedbywał czasem głoszenie niedzielnych kazań. Był z pielgrzymką w Częstochowie. W pracy kancelaryjnej widoczna jest niedbałość proboszcza. Zarzut stawiany, że nie prowadził wykazów parafian będących u spowiedzi i komunii św. wielkanocnej, nie świadczy specjalnie na jego niekorzyść, skoro był to okres wprowadzenia dopiero ksiąg metrykalnych na tym terenie².

Dowiadujemy się również, że w roku 1592 był egzaminowany ze mszy św. oraz rezerwatów papieskich i biskupich. W czasie egzaminu na py-

tania odpowiadał dość „chłodno”. Posiadał cztery łany, a także staw, łąkę i ogród (blisko kościoła). Spadkobiercy Jana Dłuto zabrali mu kilka łanów, o których zwrot wcale się nie troszczył. Gospodarstwo proboszcza prowadziła jego siostra, która wraz z mężem mieszkała na plebanii. Z nim to bardzo często proboszcz chodził w niedzielę do karczmy i grał w karty. Lubił pić wino i piwo zarówno na plebanii, jak i w karczmie³.

Ks. Stanisław Ligorski – 1620-1657. Proboszcz w Modliborzycach od roku 1620. Prezentowany był przez Stanisława Wiotkiego, dziedzica Modliborzyc. Jako prepozyt kościoła szpitalnego w Urzędowie, by spełnić obowiązek rezydencji, zrzekł się Modliborzyc⁴.

Ks. Stanisław Tutkowski – 1657 – 1688. Święcenia kapłańskie uzyskał w roku 1642. Pełnił obowiązki wikariusza w kolegiacie zamojskiej. W roku 1657 uzyskał stanowisko proboszcza w Modliborzycach⁵. W Modliborzycach przebywał przez dłuższy okres czasu, bowiem jeszcze w roku 1677 pomagał chrzczyć dzieci w parafii Biała⁶. On też uważany jest za fundatora szpitala przy kościele w Modliborzycach, który uposażył. Zapisał na ten cel 1000 flp.⁷ Liczne kradzieże w kościele modliborzycy za jego urzędowania, spowodowane brakiem solidnego zamknięcia, zaniedbania w konserwacji świątyni naraziły go na krytykę wizytatora w 1682r. „...z powodu podeszłego wieku ledwie do duszpasterstwa zdolny...”⁸.

³ Wiz. z 1592 r., A.K.K., sygn. 1, str. 21-22; Wiz. z 1617 r., Tamże, sygn. 6.

⁴ Wiz. z 1637 r., A.K.K., sygn. 44, str. 56 – 61.

⁵ Wiz. z 1692 r., A.K.K., sygn. 12, str. 120; Pamiętnik lubelski, t. X za lata 1927 – 30; Lublin 1929 str. 116 – 169 – artykuł Stefana Wojciechowskiego „Zaginione osady w Lubelskiem”; „Akta ochrzczonych parafii Biała” rok 1662, Arch. Paraf. Janów Lub., bez sygn.

⁶ „Akta ochrzczonych parafii Biała” rok 1667, Arch. Paraf. Janów Lub., bez sygn.

⁷ Wadowski J.A. ks., Kościoły w Lublinie i diecezji lubelskiej, (1907r.), rkps, Bibl. P.A.N. w Krakowie. Dział Rękopisów nr 2375/I, str. 329, „Sumariusz dokumentów...” – Extrakt szpitalów... 1790r. Arch. Paraf. Modl., bez sygn., Boniewski K, Opis diecezji lubelskiej..., rkps, A.D.L. sygn. 259, str. 929.

⁸ Wiz. z 1682 r., A.K.K., sygn. 12, str. 120.

¹ Wadowski J.A. ks., Kościoły w Lublinie i diecezji lubelskiej, (1907 r.), rkps, Bibl. P.A.N. w Krakowie. Dział Rękopisów nr 2375/I, str. 329,

² Ks. Franciszek Stopniak, Duchowni w parafiach archidiecezji lubelskiej w okresie kontreformacji, Roczniki Humanistyczne, t. VII, zeszyt 2, 1960 r., str. 264 – 285; Najstarsze metryki w Kazimierzu z roku 1582 – Tamże, str. 284.

Ks. **Antoni Stykowski** – 1688 - 1704. W roku 1704 zrzekł się dobrowolnie administracji parafii. Troszczył się o kult różańca świętego⁹.

Ks. **Franciszek Stanisław Czarnkowski** - 1704-1725. Prezentowany przez dziedzica Modliborzyc Mikołaja Stoniewskiego, zamianowany został proboszczem 12 XI 1704 r. po dobrowolnej rezygnacji księdza Antoniego Stykowskiego¹⁰. Ks. Czarnkowski – podobnie jak ks. Tutkowski – pomagał w pracy duszpasterskiej sąsiednim proboszczom¹¹. Mimo, że procesował się o dziesięciny¹², sam dokonał zapisu na rzecz miejscowego przytułku¹³. Dokonał poważnych remontów przy kościele parafialnym¹⁴.

Ks. **Tomasz Krupiński** - 1725 - 1737. Około 1705 r. był wikariuszem w Białej¹⁵, potem w Modliborzycach, w czasie urzędowania proboszcza ks. Franciszka Czarnkowskiego¹⁶. W roku 1725 Krupiński pełnił funkcję proboszcza modliborzycy¹⁷.

Ks. **Maciej Kowalski** - 1737 - 1756. Wykazywał troskę o przytułek parafialny¹⁸. Troszczył się o zachowanie uposażenia parafii¹⁹. Za jego urzędowania dokonano w świątyni większej kradzieży, głównie przedmiotów ze srebra, stanowiących uposażenie liturgiczne²⁰. Kowalski cieszył się wielkim poważaniem. Potwierdzają to liczne dokumenty mówiące o występowaniu proboszcza w roli wykonawcy testamentów. I tak np. dnia 11 XI 1737 r. był wykonawcą testamentu ks. Jana Niewieskiego - profesora i kanonika zamojskiego, proboszcza w Goraju²¹. 27 VI 1755 r. został egzekutorem testamentu ks. Andrzeja Sołeckiego - proboszcza w Zaklikowie²². O jego pracy duszpasterskiej może

świadczyć dobrowolne nawrócenie się w tym okresie żydówki Reydy z Modliborzyc²³.

Ks. **Andrzej Buczyński** - 1757 - 1775. Na skutek prezenty Antoniego Józefa Nahoreckiego, dziedzica Modliborzyc biskup krakowski Stanisław Załuski w roku 1757 mianował byłego wikariusza w Potoku – Buczyńskiego – proboszczem w Modliborzycach²⁴.

Ks. **Maciej Kiźlewicz** - 1775 - 1784. Urodził się w roku 1707. Święcenia kapłańskie otrzymał 24 II 1737r. Już jako kleryk objął probendę w Modliborzycach. Prezentowany przez dziedziców Modliborzyc, tj. Kaspra Brodowskiego - wicestarszę lubelskiego, małżonków Nahoreckich oraz Antoniego Skarżyńskiego i Teresę z Nahoreckich został następcą Buczyńskiego, zmarłego w 1775 r. W wieku 74 lat, w tym 48 w kapłaństwie, był „czerstwy i zdrowy, żywy”. Od czasów kleryckich aż do śmierci przebywał w Modliborzycach, wypełniając swe obowiązki bez nagany. Był bardzo lubiany zarówno przez kolatorów, jak i parafian – „kościółowi pożyteczny, Bogu i ludziom miły”²⁵.

Ks. **Andrzej Łukasiewicz** - 1784 - 1794. Został proboszczem po ks. Macieju Kiźlewiczu w roku 1784 i pełnił tę funkcję aż do roku 1794²⁶. W testamencie z 15 XI 1791 r. przeznaczył między innymi 2000 złp. na ołtarz wielki („w moim”) kościele modliborzycyckim oraz „3 korczyki - to jest żyta, jęczmienia i rzeczki” dla przytułku parafialnego²⁷.

Ks. **Andrzej Spytecki** - 1794 - 1803. Jako alumn - 15 XII 1784 r. mianowany został kapelanem siostr szarytek przy szpitalu św. Łazarza w Lublinie²⁸. Po ks. Łukasiewiczu otrzymał probostwo w Modliborzycach, a w 15 III 1797 r. mianowano go kanonikiem kolegiaty św. Michała w Lublinie²⁹. Ks. Spytecki miał zatargi „na tle politycznym” z władzami gubernialnymi austriackimi i w związku z tym polecono mu, na mocy dekretu z dnia 18 IX 1802 r., udać się - do Klasztoru Ojców

⁹ Wiz. z 1718 - 19r., A.K.K. sygn. 58.

¹⁰ Tamże.

¹¹ „Akta chrztów z 1710 r.”, Arch. Paraf. Batorz, bez sygn.; Akta chrztów parafii Biała 1712r., Paraf. Janów Lub., bez sygn.

¹² „Episcopalia”, rok 1712, A.K.K., sygn. 76, str. 430, 472.

¹³ „Episcopalia”, rok 1712, A.K.K., sygn. 86, str. 38; Wiz. z 1781 - 2r., A.D.L., sygn. 105, str. 556 - 572.

¹⁴ Wiz. z 1814r., A.D.L., sygn. 199, Wiz. z 1806 r., Arch. Paraf. Modl., bez sygn.

¹⁵ Akta ochrzczonych - parafia Biała z 1705, Arch. Paraf. Janów Lub., bez sygn.

¹⁶ Wiz. z 1718 - 19r., A.K.K., sygn. 58.

¹⁷ W tym roku kwitował na odbiór sumy 1000 florenów ulokowanej na kamienicy Joachimowicza w Lublinie. Dokument z dnia 12 XI 1725 r., A.D.L., sygn.46, str. 96; Por. pismo Krupińskiego do Konsystorza Lubelskiego z 10 IX 1727, Tamże, str. 151.

¹⁸ Akta tej sprawy, A.K.K., sygn. 86, str. 384.

¹⁹ Procesy e dziesięciny – „Episcopalia”, r.1740, A.K.K., sygn. 85, str. 801-3, 854, 857; Tamże sygn. 86 str. 434, 469, 602, 691.

²⁰ Wiz. z 1738 - 9r., A.D.L., sygn. 101, str. 575

²¹ „Episcopalia”, rok 1737, A.K.K., sygn.82, str.9.

²² „Episcopalia”, rok 1755, A.K.K., sygn. 93.

²³ Protokół z 18 VI 1761r., „Protocollon actorum consistorii lublinensis”, A.D.L., sygn. 58, str. 89.współwyznawcy zmusili ją do powrotu na judaizm, tamże.

²⁴ Akta nominacji z 1757 r. w „Episcopalia”, sygn. 94, str. 316.

²⁵ Wiz. z 1761 - 2r., A.L.L., sygn.105, str. 556 - 572. Wykonawcą jego testamentu był współpracownik ks. Kiźlewicza - prebendarusz z Modliborzyc - ks. Andrzej Łukasiewicz, który objął parafię po zmarłym ks. Kiźlewiczu, „Protocollon actorum consistorii”, rok 1784, A.D.L., sygn. 78, str. 62.

²⁶ Akta z 1784r., „Protocollon actorum consistorii”, A.D.L., sygn. 78, str. 74.

²⁷ W.A.P.L., Ks. Gr. Lub., R.M.O., sygn. 526/21690, str. 280 - 81, rok 1794.

²⁸ Akta nominacji z1784r. „Protocollon actorum consistorii”, A.D.L., sygn. 78, str. 67.

²⁹ Akta Konsystorza Lubelskiego, z 1797r. A.D.L. sygn. 87, str 4.

Bernardynów w Józefowie nad Wisłą, a administrację parafii przekazano tymczasowo prebendarzowi modliborzycyemu - ks. Nieprzeckiemu. W wyniku procesu dekretem z 19 IV 1803 r. pozbawiono go beneficjum w Modliborzycach, a jego samego skazano na roczny pobyt w klasztorze w Kraśniku. Beneficjum ogłoszono za wakujące. Biskup potwierdził zarządzenie władz świeckich i 13 VIII 1803 r. ogłosił konkurs na wakujące beneficjum w Modliborzycach. 1 XI 1803 r. ks. Spytecki zwrócił się do Konsystorza prosząc o zawieszenie nadania parafii ks. Piotrowskiemu. Prośbę swą motywował oczekiwaniem na odpowiedź cesarza, do którego apelował. Konsystorz odrzucił prośbę, a 7 V 1864r. ks. Spytecki otrzymał negatywną odpowiedź od cesarza³⁰. Przejściowo był wikariuszem w kolegiacie lubelskiej i wykładowcą nauki religii w szkole lubelskiej. 7 VII 1809 r. uzyskał stanowisko proboszcza przy kościele w Kiczkach, w dekanacie latyczowskim³¹.

Ks. **Michał Piotrowski** – 1803 - 1831. Studiował filozofię i teologię w seminarium św. Krzyża w Warszawie. Świeceń kapłańskich udzielił mu 8 IX 1791 r. biskup Antoni Malinowski. Był rektorem kościoła szpitalnego w Markuszowie³², a 15 V 1804 r. uzyskał probostwo w Modliborzycach.

Ks. **Chryzogon Chojeński** – 1832 - 1872. Urodził się 24 listopada 1795 r. w Solcu. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Do gimnazjum uczęszczał w Opolu. 14 IX 1814 r. wstąpił do nowicjatu księży pijarów, po odbyciu którego został profesorem Publicznych Szkół Wydziałowych w Opolu. W roku 1816 opuścił pijarów i wstąpił do seminarium w Kielcach, gdzie 1 VI 1819 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Przed i po święceniach kapłańskich był w Kielcach nauczycielem w szkole publicznej. Około roku 1820 przeniósł się do diecezji sandomierskiej i był administratorem w parafii Morzewo i do roku 1821 w Białobrzegach. 22 V 1821 r. został proboszczem we wsi Oduchów. 31 III 1832 r. przeniósł się na probostwo w Modliborzycach. Był opiekunem szkół elementarnych w Zaklikowie i Modliborzycach³³. Jako administrator parafii nie wykazywał wystarczającej troski o budynki plebańskie, które w większości po jego śmierci, były w bardzo złym stanie³⁴. Zarzucano mu chciwość i nadużycia przy pobieraniu opłat „iura stolae”³⁵. Ks.

Chojeński pełnił funkcję w Modliborzycach przez 42 lata.

Ks. **Ignacy Siekierzyński** - 1872 - 1912. Był wikariuszem w Ratoszynie. W 1872 r. został mianowany proboszczem w Modliborzycach³⁶. Zaczął pracę nad zbudowaniem nowej plebanii³⁷.

Ks. **Ludwik Olechowski** - 1912-1920. Urodzony 23 VIII 1875 r. Na kapłana został wyświęcony w 1898 r. Proboszczem w Modliborzycach był od roku 1912 - 1920³⁸.

Ks. **Ignacy Rybiński** -1920-1927. Urodzony 1 II 1885 r. Święcenia kapłańskie uzyskał w 1919 r. Proboszczem w Modliborzycach był od 1920 – 1927 r. (do czerwca)³⁹.

*Ks. **Stanisław Rybka** - 1927 – 1950.⁴⁰ Urodzony 23 II 1873 r. Kapłanem został w r. 1896. Do Modliborzyc przybył z Krzeszowa w czerwcu r. 1927. Zaraz po objęciu parafii zmienił walącą się sygnaturkę - wieżyczkę na kościele. Następnie wykonał ogrodzenie cmentarza kościelnego od południa i północy, dając żeliwny parkan na podmurówce i słupach z cegły. Zrobił to w kryzysowych czasach. W Modliborzycach przeżył II wojnę światową. Po spaleniu we wrześniu 1939 r. wszystkich budynków parafialnych, do r. 1950 mieszkał w komornem. W l. 1940/41 wybudował budynki gospodarcze. W 1944 r. rozpoczął budowę plebanii, trwającą do r. 1951. W r. 1950 przekazał administrację ks. Janowi Kowalczykowi. W Modliborzycach przebywał do swojej śmierci, która nastąpiła 17 VI 1966 r.

*Ks. **Jan Kowalczyk** - 1950-1977. Urodzony w Zdziłowicach 27 III 1909 r. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1937 r. i został skierowany do Modliborzyc. Zagrożony aresztowaniem przez Niemców, 13 V 1941 przeniesiony został na inną parafię. W r. 1950 z probostwa w Kazimierzówce przybył ponownie do Modliborzyc z nominacją na administratora parafii. Czyni to w latach 1957-1974. Zaczął od wzmocnienia fundamentów i ścian oraz wykonania sklepienia nad nawą kościoła. Po zrobieniu odpowiedniej sztukaterii, cały kościół został odpowiednio pomalowany. Odnowiono ołtarz Matki Bożej w kaplicy. W dobudówce z końca XVII w., w dawnym mieszkaniu prebendarza, wykonano dużą salę, przerabiając wejście do niej i dalej na chór i strych kościelny. Odkopano i zasklepiono krypty z prochami księży i osób świeckich z rodzin kolatorów kościoła. Na miejscu podłogi z drzewa ułożono lastrykową posadzkę. Na

³⁰ „Acta gratiosa...” z 1801- 4r., A.D.L., sygn. 87.

³¹ „Liber decretorum”, A.D.L., sygn. 223, str. 138.

³² „Acta gratiosa...” z 1804 r., A.D.L., sygn. 87 str. 78.

³³ „Wykaz tabelaryczny duchowieństwa świeckiego dekanatu zaklikowskiego diecezji lubelskiej ułożony w roku 1856”, Arch. Paraf. Modl. bez sygn.

³⁴ Pismo Administratora parafii do Konsystorza Generalnego - 28 luty 1674 r., Arch. Paraf. Modl., bez sygn.

³⁵ Protokół z posiedzenia dozoru kościelnego z dnia 26 I, 4 II 1873 r., Arch. Paraf. Modl., bez sygn.

³⁶ Akta nominacji z 29 VII 1872 r., Arch. Paraf. Modl., bez sygn.

³⁷ Protokół z posiedzenia rady nadzorczej z 20 IV 1875r., Tamże.

³⁸ „Directorium Divini Officii...” rok 1912 i 1920.

³⁹ Tamże – 1920, 1927.

⁴⁰ Tamże – rok 1927, 1950.

koniec tych prac wykonano parkan na cmentarzu grzebalnym oraz dokupiono 1 ha ziemi na jego powiększenie. Na plebanii położono nową blachę.

Kościół w Modliborzycach, stan współczesny

* Ks. **Leon Kuśmierczyk** – 1978-1989. Urodzony w Janowie Lubelskim 20 II 1925 r. Do Modliborzyc przybył z parafii Kawęczyn w maju 1978 r. Z prac gospodarczych za jego proboszczowania zrobiono: wymalowanie wnętrza kościoła z pozostawieniem polichromii na ścianach, wymalowano ołtarze, dopasowując kolorystykę do ścian kościoła. Na kościele wymieniono kilkadziesiąt metrów kwadratowych blachy. Na cmentarzu kościelnym wybudowano cztery kapliczki na procesję Bożego Ciała i MB Różańcowej. Wybudowano kaplice w Wojciechowie i na cmentarzu grzebalnym, z możliwością chowania pod nią księży. Postawiono jeden budynek gospodarczy z garażem na miejscu starego Powiększono cmentarz grzebalny, grodząc go prowizorycznym parkanem. Wykonano parkan przy starej plebanii i z dwóch stron ogrodzono nową. Uważając, że w Modliborzycach, dla dobra parafian, należy zmieniać proboszczów co kilka lat, po ośmioletnim proboszczowaniu prosi o administratora, a osiągnąwszy wiek 65 lat przechodzi na emeryturę, przenosząc się na zamieszkanie do domu diecezjalnego w Lublinie.

* Ks. **Józef Brzozowski** – 1989-2002. Urodzony 26 II 1935 r. w Orłowie. Święcenia kapłańskie przyjął w 1958 r. Jako wikariusz pracował w Jastkowie, Borowie, Soli, Końskowoli. Proboszczem był w Cześnikach (1978-89), a następnie w Modliborzycach. W 2002 r. przeszedł na emeryturę. Kanonik honorowy kapituły konkatedralnej w Stalowej Woli, kapelan honorowy Jego Świątobliwości, był dziekanem dekanatu modliborskiego⁴¹.

* Ks. **Czesław Bednarz** – proboszczem został w 2002 r.

Rozdział VI Działalność duszpasterska

Terminem duszpasterstwo obejmujemy tu: szafarstwo sakramentami, nauczanie przez kazania, katechezę, wreszcie pracę w obrębie szkółki parafialnej, przytułku czy bractwa religijnego.

Materiał źródłowy do tych zagadnień jest dość szczupły. Dopiero przekazy z XVI w. mówią, że dzieci były zawsze chrzczone, a chorzy zaopatrywani na śmierć. Do rzadkości należały wypadki, aby dzieci umierały bez chrztu, a chorzy bez ostatniego namaszczenia⁴². Bardziej interesujące byłyby dane statystyczne. Niestety, nie posiadamy takich relacji⁴³. Rejestrację Komunii św., wielkanocnej wprowadzono około roku 1718⁴⁴. Jeżeli chodzi o sakrament chrztu św., to można zanotować ciekawy wypadek. Pełnoletnia Żydówka Reyda przyjęła dobrowolnie chrzest, lecz później Żydzi Modliborzyc zmusili ją do ponownego przejścia na judaizm⁴⁵.

Bardziej szczegółowo omówiono udzielanie sakramentów jedynie w dwóch wizytacjach z roku 1806⁴⁶ i 1814⁴⁷. Protokół wizytacji z 1806r. relacjonuje, że chrzest był sprawowany według rytuału rzymskiego. Woda chrzcielna była pilnie strzeżona. Odnawiano ją w sobotę przed Wielkanocą i Zielonymi Świątami. Chrzest dzieci odbywał się zaraz po ich urodzeniu w kościele. Tylko w wyjątkowych wypadkach kapłan chrzczył dzieci w domu. Kiedy zachodziła obawa, że kapłan nie zdąży przybyć, dzieci były chrzczone przez akuszerki

⁴¹ *Rocznik Diecezji Sandomierskiej 1999, Sandomierz 2000, s. 241-242.*

⁴² *Wiz. z 1592 r., A.K.K., sygn. 1, str. 21 - 22.*

⁴³ *Wiz. z lat 1592, 1617, 1682 nie zawierają wykazów parafian będących u spowiedzi i Komunii św. W związku z tym wizytujący w 1682r. zarządził prowadzenie takiegoż wykazu, A.K.K., sygn. 12, str. 120.*

⁴⁴ *Wiz. z 1718 - 19r., A.K.Z., sygn. 58. Posiadamy wzmiankę, że proboszcz prowadzi dokładną rejestrację udzielanej Komunii św. wielkanocnej, chrztów, ślubów i zgonów. Nie wymieniono jednak odpowiednich liczb.*

⁴⁵ *„Protocollon actorum Lublinensie”, A.D.L., 58, str. 89.*

⁴⁶ *Wiz. z 1805 r., Arch. Paraf., Modl., bez sygn.*

⁴⁷ *Wiz. z 1814 r., A.L.L., sygn. 199.*

odpowiednio poinstruowane o sposobie udzielania tego sakramentu.

Sakrament Eucharystii otaczano wielką czcią, choć mamy relację o znieważeniu Najświętszego Sakramentu przy dokonaniu kradzieży w świątyni⁴⁸. W każdym tygodniu odnawiano przechowywane w świątyni hostie. Eucharystii nie udzielano dzieciom i osobom nie mającym używania rozumu. Przed przyjęciem Komunii św. obowiązywał post. Najświętszy Sakrament był uroczyscie noszony w procesjach urządzanych w dni zmarłych, Boże Ciało z oktawą, w święto tytułu i dedykacji kościoła, w święta Najświętszej Maryi Panny oraz w pierwsze niedziele miesiąca. Wierni brali liczny udział we wspomnianych procesjach. Kapłan zanosił również bardzo uroczyscie Najświętszy Sakrament do chorych mieszkających niedaleko kościoła.

Spowiedź odbywała się zawsze w świątyni w konfesjonalach, a tylko dzieci, głusi, ułomni spowiadani byli w zakrystii przez kapłana ubranego w stulę. Wizytacja ta podaje również, że zdolnych do spowiedzi było w parafii około 2000 i wszyscy oni byli u spowiedzi wielkanocnej. Parafianie spowiadali się na ogół raz na rok.

Protokół wizytacji z 1806r. zawiera wzmiankę, że poza nagłymi wypadkami śmierci, chorzy nie umierali bez sakramentów. Do sakramentu bierzmowania w roku 1806 przystąpiły 83 osoby⁴⁹. Kandydaci do małżeństwa, będący stanu wolnego, czyli prawdopodobnie zawierający po raz pierwszy małżeństwo, musieli uzyskać zezwolenie rodziców na zawarcie związku⁵⁰. Opis tych zagadnień pochodzący z okresu kilku lat później jest bardzo podobny⁵¹.

Posiadamy relacje pochodzące z końca XVI wieku, a dotyczące nauczania. W roku 1592 i następnych w każdą niedzielę i święta były głoszone kazania⁵². Pamiętać wszakże należy, iż sam schemat protokołu wizytacyjnego wyrażał to, co być powinno i mimo przeprowadzenia wizytacji można mieć wątpliwość, czy istotnie protokół jest wiernym odbiciem opisywanej rzeczywistości. Protokoły były niejednokrotnie sporządzane na podstawie protokołów wizytacji lat poprzednich. Zresztą nakazy głoszenia kazań dla wiernych w święta zawarte w dekretach powizytacyjnych wyraźnie świadczą o zaniedbaniach w tej dziedzinie⁵³.

Ludność, szczególnie młodzież, niezbyt chętnie słuchała kazań. W roku 1805 wizytator zwrócił uwagę proboszczowi, by ten zaapelował

do rodziców o liczniejszy udział młodzieży w nabożeństwach z kazaniem⁵⁴. Kaznodziejstwo i katecheza pozostawiły wiele do życzenia. Potwierdzeniem tego może być chociażby „Zarządzenie z dnia 5 marca 1880 r.”, w którym informowano proboszczów o właściwym traktowaniu urzędu nauczycielskiego Kościoła; dostosowaniu kazań do poziomu słuchaczy, uczestnictwa w katechizacji; sposobu uczenia katechizmu dzieci z uwzględnieniem dokładnej liczby jednostek lekcyjnych i czasu ich trwania⁵⁵.

Szkola. Zachowała się wzmianka z 1592r. o zaangażowaniu do szkoły parafialnej kierownika Jana Glarawe⁵⁶. Nie wiemy, czy parafia posiadała w tym czasie specjalny budynek szkoły. Relacja z 1637 r. wspomina, że w owym okresie nie było oddzielnego budynku szkolnego, a nauczanie odbywało się w pokoju wikariusza. W zaleceniach powizytacyjnych nakazano wybudowanie oddzielnego pomieszczenia dla szkoły, co było (według wizytującego) rzeczą możliwą do zrealizowania⁵⁷. Widocznie wspomniane wyżej zalecenia zostały częściowo zrealizowane, skoro w protokole wizytacyjnym z roku 1718 podano, że przy kościele znajduje się dom z dwoma pomieszczeniami przeznaczonymi dla śpiewaka i kierownika szkoły⁵⁸.

W roku 1806 szkoły w Modliborzycach nie było, a sztuki czytania i pisania uczył miejscowe dzieci biedny szlachcic mieszkający w przytułku parafialnym⁵⁹. Na sprawę utrzymania szkoły w dużym stopniu wpływali proboszczowie. Ci jednak nie zawsze byli tu wystarczająco zaangażowani. Np. proboszcz Chojeński w odpowiedzi na pismo komisarza Obwodu Zamojskiego z września 1841 r. wyjaśnił, że mieszkańcy Modliborzyc zadeklarowali w lipcu tegoż roku 200 zł na wyposażenie szkoły, on sam jednak powiedział, że nie wesprze tej akcji materialnie i w szkole uczyć nie będzie z powodu zbyt wielu swych obowiązków.⁶⁰

Ważnym ogniwem w praktyce duszpasterskiej na terenie parafii było trwające do dziś „Bractwo Różańcowe”, które w oparciu o fundację Jana Wiotkiego i Mikołaja Słoniewskiego erygował 26 IX 1704 r. bp krakowski Kazimierz Łubieński⁶¹.

⁵⁴ Wiz. z 1806r., Arch. Paraf. Modl., bez sygn.

⁵⁵ Zarządzenie administratora diecezji lubelskiej z dnia 5 marca 1880r., nr 351, Arch. Paraf. Modl., bez sygn.

⁵⁶ Wiz. z 1592 r., A.K.K., sygn. 1, str. 21.

⁵⁷ Wiz. z 1617 r., A.K.K., sygn. 44, str. 56-60.

⁵⁸ Wiz. z 1718 - 19r., A.K.K., sygn. 58.

⁵⁹ Wiz. z 1806 r., Arch. Paraf. Modl., bez sygn.

⁶⁰ „Opiekun szkoły elementarnej w Modliborzycach do komisarza obwodu zamojskiego 3 listopada 1841r.”, Arch. Paraf. Modl., bez sygn.

⁶¹ Odpis aktu fundacji prebendy Różańcowej, Wiz. z 1806 r., Arch. Paraf. Modl., bez sygn. Jan Wiotki - krewny fundatora kościoła. Niesiecki K., Korona Polaka..., t. IV, str. 528; Mikołaj Słoniewski - jeden z dziedziców Modliborzyc. Wiz. z 1718 r., A.K.K., sygn. 58.

⁴⁸ Wiz. z 1806 r., Arch. Paraf. Modl., bez sygn.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Wiz. z 1814r., A.D.L., sygn. 199.

⁵² Wiz. z 1592r., A.K.K., sygn. 1, str. 21.

⁵³ Np. Wiz. z 1682r., A.K.K., sygn. 12, str. 120.

Cały szereg innych dziedziców – „mężów pobożnych” – wносиło dotacje na uposażenie tej instytucji⁶². Prebenda miała na celu cześć różańca N.M.P. Do erygowania prebendy i obsadzenia przy niej promotora tegoż bractwa najbardziej przyczynił się wspomniany już Jan Wioteski, który na ten cel przeznaczył 2000 złp⁶³. Dużą pomoc okazał także Mikołaj Słoniewski, który ofiarował 1700 flp. lokowanych na swoich dobrach⁶⁴. Słoniewski również w tym celu ofiarował na ręce proboszcza Tomasza Krupińskiego trzy ogrody i pole po Pigłowskim. Ziemia ta była przeznaczona nie tylko dla ówczesnego proboszcza, ale także dla następców - prebendarzy czy altarzystów mających na celu szerzenie kultu różańca⁶⁵. Na początku XIX wieku uposażenie prebendy wynosiło 4000 flp⁶⁶.

Do obowiązku prebendarza należało odprawiać: mszę św. śpiewaną, wotywy w święta Matki Boskiej, czytania niedzielne, modlitwy za zmarłych braci i siostry, msze św. - za fundatorów - w soboty przed obrazem Matki Boskiej, odmawianie części różańca w niedzielę, wyjaśnianie tajemnic różańcowych, procesje w święta Matki Boskiej i w Wielką Sobotę. Prebendarz posiadał własny dom, którego dokładny opis znajduje się w protokole wizytacji biskupa Skarszewskiego⁶⁷.

Bractwo posiadało swoje statuty określające przeznaczenie sum pieniężnych; np. bieżące drobne ofiary przeznaczano na kupno lichtarzy i lampek. Władze bractwa wybierane były każdego roku. Przejście i odejście poszczególnych członków bractwa było zapisywane w specjalnej księdze. Prowadzono wykaz dochodów i wydatków, spis funkcji spełnianych przez poszczególnych braci lub grupy, tj. 4 promotorów, 3 podskarbach, kilkunastu asystentów, 4 zakrystianów, 4 mężczyzn do noszenia chorągwi, kilka kobiet do noszenia obrazu Imienia Jezus i Matki Boskiej⁶⁸. Bractwo posiadało własną kaplicę - w niej ołtarz i obraz Matki Boskiej Różańcowej⁶⁹.

Do struktury życia parafialnego należał także przytułek, zwany czasem szpitalem. Fundatorem jego był prawdopodobnie ks. Tutkowski, który na ten cel wpłacił 1000 złp⁷⁰. Szpital znajdował się

w pobliżu kościoła. Przeznaczony był dla sześciu biednych, choć nie zawsze tylu przebywało⁷¹. Szpital posiadał cztery izby⁷². Zamieszkujący przytułek na wyżywienie i odzienie pobierali 40 flp. procentu od 1000 flp. umieszczonych na domie Szwejkówny w Lublinie.

Na uposażenie przytułku przeznaczony był też kawałek pola, na którym wysiewano korczyk żyta⁷³. Na rzecz szpitala wpływały również znaczne legaty; np. 200 złp. od nieznanego nam bliżej szlachcica⁷⁴, czy zapisane przez ks. Łukasiewicza „trzy korczyki” (żyto, jęczmień i reczka)⁷⁵. 13 VII 1773 r. Antoni Nahorecki zapisał dla szpitala 1000 flp. zobowiązując lokatorów przytułku do odśpiewania w jego intencji Litanii do Imienia Jezus w każdy piątek⁷⁶. To wszystko nie zaspakajało jednak potrzeb ubogich i dlatego musieli oni często żebrac na wyżywienie⁷⁷.

Opiekunom przytułku i rządcą uposażenia był proboszcz parafii. Ubodzy, w zamian za utrzymanie, zobowiązani byli do modlitw za dobrodziejów oraz do wykonywania pewnych usług w utrzymaniu porządku w świątyni⁷⁸. Około 1806 roku budynek, który zamieszkiwało pięciu biednych znajdował się w bardzo złym stanie. W związku z tym biskup Skarszewski polecił wybudowanie nowego szpitala⁷⁹. Z protokołu administratora parafialnego w Modliborzycach z roku 1874 dowiadujemy się, że szpital znajdujący się przy kościele, obok gościńca zaklikowskiego, „przed kilkunastu laty zgorzał”⁸⁰.

*Ostatni raz poważny remont kościoła przeprowadzono w latach 1958-74. Wzmocniono fundamenty i ściany kościoła opierając na nich nowe sklepienie nad nawą. W dobudówce z końca XVII w., w dawnym mieszkaniu prebendarza, wykonano dużą salę katechetyczną, przerabiając przy okazji wejście do niej i na chór zarazem. Od-

(1907r.), *Bibl. P.A.N. w Krakowie, Dział Rękopisów, nr 2375/1, str. 330.*

⁷¹ *Wiz. z 1781 - 82r., A.D.L., sygn. 105, str. 556 . 72 — wymienia ich czterech.*

⁷² *Tamże.*

⁷³ *Wiz. z 1718 r. A.K.K. sygn. 58.*

⁷⁴ *Mieszkańcy przytułku mieli obowiązek modlić się (za niego i jego rodzinę) do N.M.P. Zapis z 6 lipca 1762 r., W.A.P.L., Ks. Gr. Lub., sygn. 21563/404, str. 492 - 98.*

⁷⁵ *Zapis. Ks. Gr. Lub., R.M.O., sygn. 526/21690, str. 280 - 81.*

⁷⁶ *Wiz. z 1806r., Arch. Paraf. Modl., bez sygn.*

⁷⁷ *Wiz. z 1682r., A.K.K., sygn. 12, str. 120; „Extrakt szpitalów” wypisany w roku 1790, A.D.L., sygn. 4, nr 19.*

⁷⁸ *„Extrakt szpitalów” wypisany w roku 1790, A.D.L. sygn. 4, nr 19.*

⁷⁹ *Wiz. z 1806r., Arch. Paraf. Modl. bez sygn.*

⁸⁰ *Pismo administratora parafii Modliborzyce z dnia 28 II 1874r., nr 8, do Konsystorza Generalnego diecezji lubelskiej, Arch. Paraf. Modl. bez sygn. Późniejszych wzmianek o szpitalu nie posiadamy.*

⁶² *Wiz. z 1806r., Arch. Paraf. Modl., bez sygn.*

⁶³ *Tamże.*

⁶⁴ *Tamże.*

⁶⁵ *Tamże.*

⁶⁶ *Tamże.*

⁶⁷ *Wiz. z 1806r., Arch. Paraf. Modl., bez sygn.*

⁶⁸ *Tamże; „Protokoły zebrań Bractwa Różańcowego” z lat 1832 - 89, Arch. Paraf. Modl., bez sygn.*

⁶⁹ *Wiz. z 1781 - 2r., A.D.L., sygn. 105, str. 556 - 72.*

⁷⁰ *Wiz. z 1682r., sygn. 12, str. 120; „Extrakt szpitalów...” wypisany w roku 1790, A.D.L., sygn. 4, nr 19; Boniewski K. ks., *Opis historyczny diecezji lubelskiej* A.D.L. sygn. 259, 929 - 93; *Wiz. z 1801r., Arch. Paraf. Modl. bez sygn. Wadowski J. A. ks., Kościoły w Lublinie i diecezji lubelskiej**

kopano i zasklepiono krypty, kryjące zwłoki kilkudziesięciu osób. Zamiast podłogi z desek ułożono lastrykową posadzkę. Całość wnętrza wymalowano, odnawiając także ołtarz MB w kaplicy. Od strony południowej kościoła rozebrano stary przedsionek, pozostawiając zapasowe drzwi. Natomiast obok prezbiterium wybudowano nową zakrystię z trzecim wejściem do kościoła. Na koniec tych prac remontowych wykonano nowe okna w żelaznych ramach oraz odnowiono kościół z zewnątrz.

Oprócz kościołów istniały na terenie parafii także kaplice. Pierwszą była kaplica postawiona w r. 1634 na rynku w Modliborzycach, w której odprawiano msze św. w uroczyste święta. Służyła wiernym, jeśli wcześniej nie uległa zniszczeniu, do roku 1664. Po przeniesieniu parafii ze Słupia do Modliborzyc, kościół pierwotny stał się kaplicą, doraźnie tylko wykorzystywaną. Wizytacja z 1748 r. wspomina o „starożytnym kościele za miastem, gdzie zwykło się odprawiać msze św. w uroczystość Marii Magdaleny, patronki kościoła”. Sądzę, że był to odpust. Dekret wizytacyjny z 1781/2 r. nakazuje rozebrać ten kościół, a materiał przeznaczyć na nową plebanię.

Ks. K. Boniewski w swojej pracy o kościołach diecezji lubelskiej⁸¹ stwierdza, że „kościół ten drewniany, który po dziś dzień spustoszony we wsi Słupie, w parafii modliborzycyckiej spostrzegać się daje. Czyli to jest ten sam pierwiastkowy, czyli inny w jego miejscu wzniesiony nie można pewnej powziąć wiadomości”. Nie ma żadnej podstawy do sądenia, że był to inny niż wzmiankowany w 1412 r. Tenże kościół w Słupie rozebrany został w 1872 lub 1873 r. Po kilku latach drzewo, kilkanaście fur, zwieziono do Modliborzyc i sprzedano na licytacji. Teren kościoła i budynków, może nawet z przylegającymi ogródkami, został wydzierżawiony Żydowi Lejbie Szmítowi. Był projekt wybudowania z części drzewa po rozbiórce kościoła, na jego miejscu małej kapliczki. Ze względu jednak na wydzierżawienie placu, miano poczekać do zakończenia terminu dzierżawnego⁸². Według informacji starszych parafian, w latach po drugiej wojnie światowej rosły na tym miejscu stare drzewa, podobno okalające dawny cmentarz przykościelny. W 1978 r. na miejscu kościoła rosły krzewy okalające stertę wyoranych kamieni. Ze względu na przeprowadzane w parafii poważniejsze inwestycje i niechęć mieszkańców Słupia, nie udało się postawić na uświęconym wielowiekowym kultem

miejscu, trwałej pamiętki. Około 1985 r. powstał projekt budowy drogi przelotowej przez teren dawnego cmentarza i świątyni. Gdyby do realizacji tej budowy kiedyś doszło, należałoby dopilnować ewentualnych śladów.

Wizytacja z r. 1781/82 wymienia kaplice prywatne w Wolicy, Wierzchowiskach i Polichnie. Były to zapewne kaplice dworskie, w których msze św. odprawiano zapewne sporadycznie. W r. 1802 Antoni Doliński dziedzic Wierzchowisk, otrzymał zezwolenie na kaplicę od biskupa. Wiadomo, że ta w Wierzchowiskach dotrwała do r. 1922, czyli do powstania parafii w tej miejscowości. O dwóch pozostałych nie zauważyłem więcej wzmianek.

W r. 1982 wybudowano w Wojciechowie kaplicę pw. Nawiedzenia Matki Bożej, w 1984 na cmentarzu grzebalnym w Modliborzycach, a w 1988 w Wolicy pw. Wspomożycielki Wiernych.

Pierwszy cmentarz znajdował się przy kościele w Słupie. Wizytacja z r. 1592 wspomina o dwóch grobach murowanych, w których pochowano dziedziców Stojeńskich ze Stojeszyna – herezyków. Na te grobowce można będzie się kiedyś natknąć. Po wybudowaniu kościoła w Modliborzycach i przeniesieniu parafii najprawdopodobniej zaczęto chować zmarłych przy nowym kościele. Pod nim do początku wieku XIX chowano zmarłych księży i rodziny kolatorów. Protokół wizytacyjny z r. 1806 nakazuje przeniesienie cmentarza poza miasto, co uczyniono około 1815-1820 r. Ten do dziś czynny cmentarz powiększono kilka razy, ostatnio w latach 1950 i 1982. ♦

Modliborzycy, rok 1916

⁸¹ AKL, rkps, nr 259

⁸² Archiwum parafii Modliborzycy, luźne notatki.

Ks. Józef Łukasz

Dzieje Parafii Biała k. Janowa Lubelskiego (1)

Praca magisterska pisana na seminarium z historii kościoła pod kierunkiem ks. doc. dr hab. Zygmunta Zielińskiego Lublin 1975 (cz. I)

Wstęp

Bogata przeszłość parafii Biała, sięgająca swymi początkami czasów Polski dzielnicowej, nie została dotychczas opracowana. Dzieje sąsiednich parafii, jak Modliborzyce, Zaklików, Kraśnik, Frampol są już opracowane⁸³, a dzieje parafii Goraj są w trakcie opracowywania. Brak monografii parafii bialskiej, a także przygotowywana praca o oo. dominikanach janowskich, skłoniły autora do zajęcia się dziejami jednostki administracyjnej najbardziej eksponowanej przez życie z powodu jej bezpośredniego kontaktu z wiernymi, aby na ich podstawie łatwiej było uchwycić te elementy, które w jakiejś mierze zadecydowały o obecnym profilu parafii janowskiej. [...]

Głównym celem niniejszej pracy jest odwołanie historii parafii Biała jako grupy wierznych, która żyje na określonym terytorium i skupia się wokół ośrodka kultu pod kierownictwem kapłana.

Praca obejmować będzie okres od przypuszczalnego czasu jest powstanie (I połowa XIII wieku) do roku 1867, czyli do momentu przeniesienia siedziby parafii do Janowa, a odnośnie obiektów sakralnych do II wojny światowej. [...]

Za podstawę do opracowania tematu służył materiał źródłowy zebrany w archiwach oraz literatura.

Najwięcej materiału źródłowego do dziejów parafii Biała posiada Archiwum Kurii Biskupiej w Lublinie oraz Archiwum Metropolitalne w Krakowie. W archiwum Metropolitalnym w Krakowie znajdują się protokoły wizytacji parafii z lat: 1592, 1598, 1601, 1617 (dwa), 1637, 1682, 1698, 1718, 1748 oraz szereg wzmianek w Acta Episcopalia z lat: 1616-1618, 1660-1668, 1755-1756. Archiwum Kurii Biskupiej w Lublinie posiada protokoły wizytacji z lat: 1738, 1781, 1801, 1806, akta kościoła bialskiego, janowskiego, zakonu oo. dominikanów oraz szereg innych drobnych wzmianek w księgach nie związanych ściśle z parafią białą. Archiwum parafialne w Janowie Lubelskim jest bardzo ubogie w materiał źródłowy. Złożyło się na to

wiele przyczyn. Najprawdopodobniej wiele z nich spaliło się wraz z kościołem białskim w 1914 r. Znajduje się w nim „Kronika parafialna” o dziejach kościoła bialskiego i klasztoru w Janowie prowadzona od 1923 r. Materiał w niej zawarty odnośnie do lat sprzed r. 1923 jest fragmentaryczny i dotyczy spraw drobnych, a przez to mało przydatny przy opracowywaniu tematu. Dokumenty kościoła i klasztoru janowskiego prawie w całości zostały wywiezione po kasacie zakonu. Ocalały natomiast prawie wszystkie księgi metrykalne.

Wiele informacji źródłowych dotyczących dziejów parafii zostało zaczerpniętych z Archiwów: Kapitulnego w Krakowie, które posiada Księgi uposażeń z lat: 1529, 1539, 1561, 1577; Kurii Biskupiej w Sandomierzu zawierające akta Oficjalatu Sandomierskiego; Archiwum Biblioteki im. Łopacińskiego w Lublinie, w którym znajdują się kopie praw i przywilejów miasta Janowa; Archiwum Państwowego w Kielcach, oddział w Radomiu, które posiada kopie niektórych dokumentów dotyczących parafii Biała.

Dużo materiałów źródłowych dotyczących omawianego tematu znajduje się także w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie w dziale Akt Ordynacji Zamojskiej. Dotyczą one dziejów miasta Janowa, miejscowości leżących na terenie parafii oraz szkoły elementarnej w Janowie. Uboższe w wiadomości źródłowe są akta o parafii Biała, dominikanach w Janowie, Żydach, cerkwi oraz przemyśle tego terenu. Fragmenty materiałów o dominikanach w Janowie znajdują się w Archiwum Klasztornym oo. dominikanów w Krakowie i w zbiorach Ordynatów Zamojskich w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie.

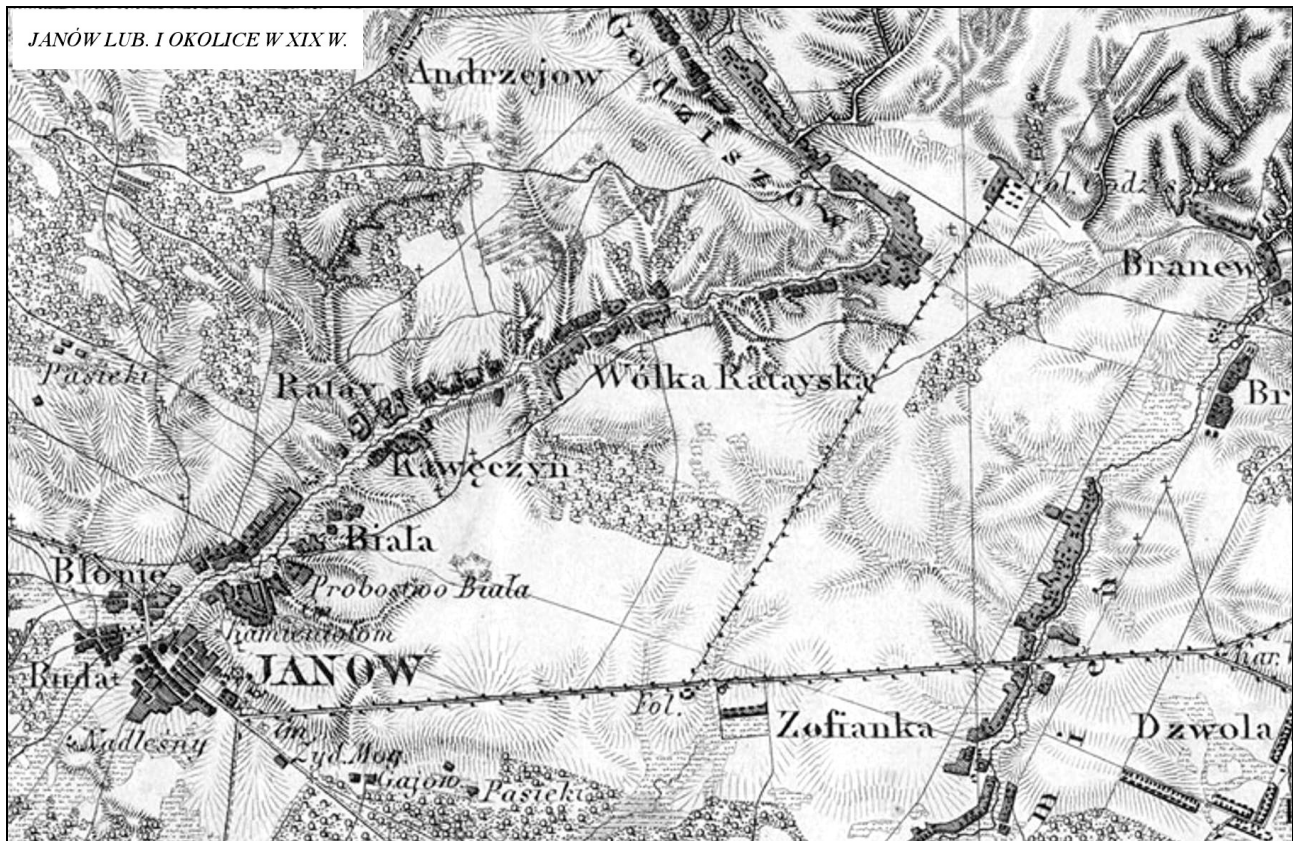
Literatura odnośnie omawianego tematu jest stosunkowo niewielka. Krótki szkic parafii Biała podjął Jan Ambroży Wadowski w pracy „Kościoły w Lublinie i w diecezji lubelskiej”⁸⁴ i K. Boniewski w pracy „Opis historyczny diecezji lubelskiej”⁸⁵. Pewne dane o kościele poddominikańskim w Janowie zawiera „Katalog zabytków sztuki w Polsce”⁸⁶.

⁸³ *Dzieje parafii Zaklików opracował ks. Stanisław Flis, Modliborzyc – ks. Józef Bazylak, Kraśnika – ks. Andrzej Tokarzewski, Frampola – ks. Stanisław Góra. Wszystkie w maszynopisie znajdują się w posiadaniu autorów.*

⁸⁴ *Biblioteka PAN w Krakowie, nr 2375/I, rkps, s. 327-329.*

⁸⁵ *AKL, rkps, nr 259.*

⁸⁶ *Katalog zabytków sztuki w Polsce, woj. lubelskie, t. VIII, s. 7. Warszawa 1961.*

Mapa Janowa i okolic z XIX w.

Odnosnie do dziejów miasta Janowa, jak i poszczególnych miejscowości należących do parafii, są tylko krótkie wzmianki przy omawianiu innych szerszych zagadnień. Sporo cennych szczegółów o Janowie i jego dziejach podaje Michał Stworzyński w „Opisie statystyczno-historycznym dóbr Ordynacji Zamojskiej”⁸⁷. Dużo informacji odnośnie do położenia chłopów w kluczu janowskim Ordynacji Zamojskiej zawierają opracowania znajdujące się w Archiwum KUL. Dzieje huty szklanej w Szklarni opisuje Anna Pawłowska-Wielgus w artykule „Huta szkła pod Janowem Ordynackim w I połowie XIX wieku”⁸⁸. Pełny wykaz literatury zawierającej informacje lub naświetlające tło omawianych problemów podany został na początku pracy.

Rozdział I Organizacja parafii

I. 1. Fundacja i erekcja parafii

Najstarsze wzmianki o parafii Biała pochodzą z wykazów świętopietrza z lat 1325-27⁸⁹,

⁸⁷ WAPL, plik 48, nr 16.

⁸⁸ A. Pawłowska-Wielgus, *Huta szklana pod Janowem Ordynackim w I połowie XIX wieku. Z dziejów powiatu kraśnickiego*. Lublin 1964, s. 200-205.

⁸⁹ „Item Sventoslans, plebanus ecclesiae de Bala...”

1350⁹⁰ i 1354-55⁹¹. Nie zachował się, podobnie jak dla większości parafii archidiakonatu zawichojskiego tego okresu, ani dokument fundacyjny, ani erekcyjny parafii⁹². Z 1432 r. pochodzi umowa, którą zawarł proboszcz biały Stefan z profesorem Kwaśnym⁹³.

Innym dokumentem zawierającym wykaz parafii jest Liber Beneficiorum Jana Długosza z końca XV wieku, który wylicza miejscowości należące do parafii białskiej⁹⁴. W następnych latach

MPV, t. I, lata 1325-1327, s. 160.

⁹⁰ „... per laclonem, plebanum de Bala”. MPV, t. II, r. 1350, s. 363.

⁹¹ „Rector de Bala...” MPV, t. II, s. 401, 417 i 430. Na marginesie wykazu z r. 1355 znajduje się dopisek „Rector de Dirscov”.

⁹² O dokumencie erekcyjnym pisze ks. Franciszek Zawisza w *Kronice parafialnej*, że „wytował go na kilka lat przed wojną ks. kanonik Dębiński do archiwum diecezjalnego w Lublinie”. Nie wiadomo co się z nim stało, ponieważ archiwum diecezjalnego nie stworzono. *Kronika parafialna*, APJL, bez sygn., k. 88; Według K. Boniewskiego dokumenty erekcji, zapisów i wszelkich akt dotyczących parafii Biała znajdowały się w Krakowie i spłonęły w czasie pożaru. K. Boniewski, *Opis historyczny diecezji lubelskiej*. AKL, rkps, nr 259, s. 929.

⁹³ Na mocy tej umowy proboszcz wydzierżawił mu las. APJL, bez tytułu i sygn.; AKL, rkps, nr 259, s. 929.

⁹⁴ *Księga uposażeń z 1589 r.*, AKK, bez sygn., s. 595; *Księga uposażeń z 1539 r.*, AKK, bez sygn., fol. LXIII; *Księga uposażeń z 1561 r.*, AKK, bez sygn., k. 71; *Księga*

parafia Biała była wymieniana w dokumentach systematycznie⁹⁵.

Z powodu braku podstawowych dokumentów trudno ustalić czas erekcji i uposażenia tego kościoła⁹⁶. Pierwsze wzmianki o kościołach wiejskich w Polsce sięgają końca XI i początków XII wieku⁹⁷. O istnieniu archidiakonatu zawichojskiego, do którego należał kościół w Białej, dowiadujemy się ze źródeł z r. 1212⁹⁸. Większość kościołów tego archidiakonatu, także kościoła w Białej – według H. Grocholskiego – mogła powstać w bardzo różnych okresach czasu - począwszy od XI aż do początku XIV wieku⁹⁹. Uważa on, że niektóre z nich musiały powstać przed r. 1212, gdyż w chwili tworzenia się archidiakonatu, na tym terenie musiała istnieć pewna liczba ośrodków duszpasterskich¹⁰⁰. Nie posiadając dokładnych wzmianek o parafii w Białej, należy przypuszczać, że była one jedyną na prawym brzegu Wisły, która mogła powstać pod koniec XII lub na początku XIII wieku¹⁰¹.

Nieco światła odnośnie czasu powstania kościoła wnosi metoda analiz patronatu i wezwań kościoła¹⁰². Według J. Długosza kościół biały posiadał patronat rycerski¹⁰³. Wydaje się jednak, że pierwotnym patronem był król, o czym wnioskować można na podstawie faktu posiadania wsi Biała przez króla przed r. 1377¹⁰⁴. Najprawdopodobniej więc królowi należy przypisać fundację kościoła w Białej.

Innym elementem tej metody jest wezwanie kościoła. J. Długosz miejsce na wezwanie

pozostawia puste¹⁰⁵. Należy przypuszczać, że było ono takie samo, jakie podaje wizytacja z 1592 r. – Wszystkich Świętych¹⁰⁶. W Polsce pierwsze wzmianki o kościołach pod tym wezwaniem sięgają XII wieku, a najczęściej występują w wieku XIII i XIV¹⁰⁷. Kościołów o tym wezwaniu na pobliskim terenie było bardzo mało. Najbliższy znajdował się w Turobinie i pochodził z późniejszego okresu, bo z r. 1430¹⁰⁸.

Innymi składnikami metody analiz są dane dotyczące istnienia samej miejscowości i dane geograficzne o położeniu, glebach i zalesieniu. Pozwalają one zrozumieć, co było powodem tak wczesnego osadnictwa na terenach odległych od prężnych ówczesnych ośrodków, jakimi były Sandomierz czy Zawichost.

Wieś Biała leżała na szlaku komunikacyjnym i handlowym, który prowadził z Sandomierza i Zawichostu na Ruś. Posiadała także elementy niezbędne przy wczesnym osadnictwie. Przez wieś przepływała rzeka o nazwie Biała¹⁰⁹. Od strony zachodniej otaczały ją liczne stawy¹¹⁰. Z trzech stron (z wyjątkiem wschodniej) znajdowały się wielkie kompleksy leśne, które stanowiły część Puszczy Sandomierskiej¹¹¹. Na południowy wschód kraina silnie urzeźbiona z żyzną glebą lessową¹¹².

Wydaje się, że wyżej wymienione czynniki zadecydowały o wczesnym osadnictwie na tych terenach. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1245 r., kiedy to książęta ruscy najeźdzali ziemie polskie, a jeden z nich (Wasilko) wal-

uposażeń z 1577 r., AKK, bez sygn., k. 128.

⁹⁵ „Byala. Villa habens in se ecclesiam parochialem ligneam, Sancto... dictam... Zwolya... Byala... Coczu-dza...” J. Długosz, *LBn.*, t. II, s. 576.

⁹⁶ Bardzo rzadko spotyka się kościół jako przedmiot nadania, z reguły z pewnym majątkiem. S. Zachorowski, *Początki parafii polskich. Studia historyczne wydane ku czci prof. Wincentego Zakrzewskiego. Kraków 1908, s. 289.*

⁹⁷ Tamże, s. 287; por. P. Szafran, *dz. cyt.*, s. 63nn.

⁹⁸ „Iohannes archidiaconus de Zawichost...” *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński. Kraków 1876, t. I, s. 15. Archidiakon ten był najmniejszy w diecezji krakowskiej w XIV wieku. Składał się tylko z 22 parafii. T. Sielnicki, *Organizacja archidiakonatu w Polsce. Lwów 1927, s. 120.*

⁹⁹ H. Grocholski, *Powstanie archidiakonatu zawichojskiego i jego najstarsze kościoły do poł. XIV w. Roczn. Humanist. R. XIII:1965, z. 2, s. 151-162.*

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ Por. H. Grocholski, *Sieć parafialna archidiakonatu zawichojskiego. Lublin 1964, AKUL, sygn. 334, s. 37 /praca magisterska w maszynopisie/.*

¹⁰² Metodą tą posługiwał się P. Szafran przy określaniu czasu powstania parafii w archidiakonacie lubelskim. *Tenże, dz. cyt.*, s. 57-61.

¹⁰³ J. Długosz, *LBn.*, t. II, s. 503. „... cuius patronus de armis Nalacz...”

¹⁰⁴ *KdM*, t. III, s. 310-312.

¹⁰⁵ J. Długosz, *LBn.*, t. II, s. 576.

¹⁰⁶ *Wizyt. z 1592 r.*, AMK, AVCon., sygn. 1, k. 24.

¹⁰⁷ *Kult Wszystkich Świętych rozwinął się w VI w. w Grecji i Rzymie. W roku 609 poświęcono temu wezwaniu dawny Panteon. O żywotności tego kultu świadczy fakt założenia klasztoru i kościoła pod tym wezwaniem w Schaffenhau-sen w 1052 r. i Baden w r. 1191-1196. Por. S. Jop, Sieć parafialna archidiakonatu sandomierskiego do końca XVI w. Lublin 1955, AKUL, sygn. 263, s. 22 /praca magisterska w maszynopisie/.*

¹⁰⁸ *APTur.*, ks. III, s. 168.

¹⁰⁹ J. Długosz, *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Warszawa 1961, t. I, s. 106.*

¹¹⁰ Należy sądzić, że w czasie powstawania osady obszary wodne były większe, bo dane odnośnie stawów pochodzą z XVII w. Porównanie tych ziem ze stanem obecnym świadczyłoby o stałym podnoszeniu się tego terenu. Najlepiej widać to przy obecnym kościele w Janowie, którego fundamenty w czasie budowy znajdowały się poniżej poziomu rzeki, obecnie jest odwrotnie. Pozostałością po stawach i bagnach są podmokłe łąki okalające miasto Janów od strony południowo-zachodniej. Por. R. Przegaliński, *Opowiadanie o mieście Kraśniku i okolicy. Lublin 1927, s. 37-39.*

¹¹¹ K. T. Wigatowie, H. Gawrocki, *Województwo Lubelskie. Warszawa 1957, s. 38; Miasta polskie w tysiącleciu. Wrocław 1965, t. I, s. 708-709.*

¹¹² K. T. Wigatowie, H. Gawrocki, *dz. cyt.*, s. 272.

czył koło Białej¹¹³. W 1266 r. z podobnym celem zjawiał się w tych okolicach jego syn Włodzimierz¹¹⁴. Na mocy przywileju króla Ludwika Węgierskiego z 1377 r. tereny te otrzymują Dymitr i Iwan, bracia z dóbr Klecze¹¹⁵. Byli oni pierwszymi znanymi właścicielami tych ziem.

Ostatni element omawianej metody - zaletki archeologiczne, ze względu na jego brak nie wnoszą nic nowego do omawianego zagadnienia.

Reasumując powyższe wywody można wysunąć przypuszczenie, że kościół w Białej powstał w I połowie XIII wieku. Za tym czasem powstania przemawiają przede wszystkim argumenty o królewskim patronacie i dogodnym położeniu samej miejscowości, a w mniejszym stopniu wezwanie kościoła.

I. 2. Terytorium

A. Opis geograficzny

Parafia Biała położona była w kompleksie leśnym Puszczy Sandomierskiej, na krawędzi między Wyżyną Lubelską a Kotliną Sandomierską¹¹⁶. Przez obszar parafii przebiegała południowa krawędź Roztocza, która była zarazem południową krawędzią Wyżyny Lubelskiej¹¹⁷. Interesujący nas teren był bardzo zróżnicowany. W kierunku południowo-wschodnim bardziej równinny, natomiast na północny-wschód silnie urzeźbiony z licznymi wąwozami i jarami¹¹⁸.

Gleba na terenie parafii bialskiej była różnorodna. Piaszczysta - w części południowo-zachodniej i północno-wschodniej, którą przeważnie zajmowały lasy i liczne bagna¹¹⁹. Wadę żyznej gleby lessowej na północny-wschód od Białej stanowiło nieprzepuszczalne podłoże z szaroniebieskich ilów, które znajdowały się pod warstwą urodzajną¹²⁰. Gleba ta zajmowała 51% ogółu ziemi parafii, przy 28% gleb piaszczystych i 9% - szczerkarkowych¹²¹.

¹¹³ „Daniło wojewa koło Lublina, a Wasilko po Izwoli po Ładzie około Bieleje”. Z. Wertłowska, *Gród czerwiński Sutijsk na pograniczu polsko ruskim. Światowid*, t. XXII:1958, s. 34; K. Potkański *Granice biskupstwa krakowskiego*. Kraków 1900, s. 25.

¹¹⁴ „Włodzimierz syn Wasilka pustoszył tereny około Bieleje...” Z. Wertłowska, dz. cyt., s. 36.

¹¹⁵ „... cum villis infrascriptis, videlicet Łada, Radzencin, Chrzanów, Zwola, Coczudza, Bala...” KdM, t. III, s. 310-312.

¹¹⁶ K. T. Wigatowie, H. Gawrocki, dz. cyt., s. 272; zob. tamże, mapa.

¹¹⁷ A. Jahn, *Wyżyna Lubelska*. Warszawa 1956, s. 215; tamże, s. 272n.

¹¹⁸ K. T. Wigatowie, H. Gawrocki, dz. cyt., s. 272; B. Chlebowski, *Janów. Sł. G.* Warszawa 1882, t. III, s. 417-418.

¹¹⁹ B. Chlebowski, j.w., s. 418.

¹²⁰ Tamże; K. T. Wigatowie, H. Gawrocki, dz. cyt., s. 272.

¹²¹ T. Mieczysławski, *Zarys fizyczno-geograficzny województwa lubelskiego. Monografia Statystyczno-Gospodarcza*

Klimat Białej i okolic jest stosunkowo ciepły i nie różni się zasadniczo od klimatu pozostałej części Wyżyny Lubelskiej¹²². Średnia temperatura lipca wynosi 18°C, a amplituda wahań temperatury dochodzi do 23°C. Ilość opadów dla terenu parafii jest dość wysoka i wynosi około 650 mm¹²³.

B. Rozwój granic parafii

Pierwsze znane terytorium parafii bialskiej, które podaje J. Długosz w *Liber Beneficiorum* z XV w., obejmowało trzy wioski: Białą, Dzwolę i Kocudzę¹²⁴. Dokumenty wcześniejsze wzmiankujące o parafii w Białej nie wyliczają miejscowości należących do niej. Z tego względu niemożliwym jest wyznaczenie granic parafii tego okresu. Wizytacja z 1592 r. oprócz wyżej wymienionych wylicza jeszcze Godziszów, Krzemień i Kawęczyn, jako wchodzące w jej skład¹²⁵. W 1640 r. na obszarze parafii znalazło się miasto Janów Lubelski powstałe z południowo-zachodniej części wsi Biała¹²⁶. W skład parafii wchodziły liczne nowo powstające miejscowości. W r. 1676 w ten sposób w jej granicach znalazła się Wólka Ratajska¹²⁷. Coraz bardziej rozwijało się osadnictwo w lasach, w wyniku którego powstały wsie: Pasztaleńce, Ruda i Jonaki wymienione w Wizytacji z 1781 r.¹²⁸. Parafia w 1827 r. liczyła już 16 miejscowości, wśród których nowymi były: Flisy¹²⁹, Łążek¹³⁰, Kiszki¹³¹, Momoty¹³², Pikule¹³³, Rataj¹³⁴. W chwili przeniesienia siedziby parafii z Białej do Janowa - według K. Boniewskiego - w skład terytorium parafii wchodziły jeszcze następujące wsie: Andrzejów,

Województwa Lubelskiego. Lublin 1923, t. II, s. 76-77.

¹²² Por. J. Grabowski, *Klimat. Monografia statystyczno-gospodarcza woj. lubelskiego*. Lublin 1936, s. 21-38.

¹²³ *Obfitsze na Wyżynie Lubelskiej opady mają tylko południowe tereny powiatów biłgorajskiego i tomaszowskiego, które osiągają poziom 700 mm. Por. tamże.*

¹²⁴ „... Zwolya... Bala... Coczudza...” J. Długosz, *LBn.*, t. II, s. 576.

¹²⁵ *Wizyt. z 1592 r.*, AMK, AVCon., sygn. 1, k. 24.

¹²⁶ WAPL. AOZ, sygn. 3251, k. 4; por. M. Baliński, t. *Li-piński, Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym*. Warszawa 1886, s. 316-317. od samego powstania do 1687 r. miasteczko nosiło nazwę Biała. Zmiany nazwy na Janów dokonał Jan Zamowski specjalnym przywilejem. BPAN w Krakowie, rkps, nr 704, s. 446-447; AbiŁ, rkps, sygn. 1738.

¹²⁷ A. Pawiński, *Małopolska. Źródła dziejowe*. Warszawa 1886, t. XIV, s. 4a.

¹²⁸ *Wizyt. z 1781 r.*, AKL., sygn. 105.

¹²⁹ *Tabela Miast, wsi i osad Królestwa Polskiego*. Warszawa 1847, t. I, s. 119.

¹³⁰ Tamże, s. 279.

¹³¹ Tamże, s. 209.

¹³² Tamże, t. II, s. 30.

¹³³ Tamże, s. 88

¹³⁴ Tamże, s. 134.

Zofianka, Konstantów, Bielaki, Dychy, Kapronie, Rakowa i Błonie¹³⁵.

Dla pełnego obrazu terytorium parafii białskiej zostaną omówione wyżej wymienione miejscowości w kolejności wchodzenia w jej skład.

Biała¹³⁶. Najstarsze dzieje wsi Biała nie są nam znane. Na arenie historii pojawiła się w roku 1245 i 1266, kiedy to ziemie te pustoszą Wasilko i jego syn Włodzimierz, książęta ruscy¹³⁷. W 1377 r. król Ludwik Węgierski nadał swemu podskarbiemu Dymitrowi i jego bratu Iwanowi zamek Łada czyli Goraj oraz Kraśnik z okolicznymi wsiami, do których należała m.in. Biała¹³⁸. Po powstaniu Ordynacji Zamojskich, w 1601 r. specjalnym aktem została włączona w jej skład wyżej wymieniona miejscowość¹³⁹. W 1827 r. wieś liczyła 143 domy, w których mieszkały 662 osoby¹⁴⁰. Liczba domów w 1880 r. zwiększyła się do 149, a liczba katolików do 840 osób¹⁴¹. Biała była wsią typowo rolniczą ze względu na żyzną glebę lessową¹⁴². W dokumentach znajduje się wzmianka, że wieś w 1582 r. posiadała młyn o dwu kołach¹⁴³.

Dzwola¹⁴⁴. Wieś położona na wschód od Białej w odległości 12 km, przy szlaku komunikacyjnym i handlowym prowadzącym z Zawichostu na Ruś. Należała do pierwszych trzech miejscowości wymienionych przez J. Długosza, a wchodzących w skład parafii białskiej¹⁴⁵. W 1827 r. wieś liczyła 81 domów mieszkalnych, w których żyło 700 osób¹⁴⁶. We wsi znajdował się browar¹⁴⁷.

Głównym zajęciem mieszkańców Dzwoli było rolnictwo.

Kocudza¹⁴⁸. Wieś leżąca na wschód od Białej, będąca jakby przedłużeniem wsi Dzwola, w odległości od Białej ok. 15 km. Otoczona była z trzech stron lasami. Jako miejscowość należąca do parafii białskiej wymienia ją J. Długosz w XV w.¹⁴⁹ W 1676 r. należała do Jana Łęskiego¹⁵⁰. Według wykazu z 1827 r. znajdowało się w niej 146 domów z 940 mieszkańcami¹⁵¹. Liczba domów w 1883 r. wynosiła 225¹⁵², a w 1902 r. wzrosła do 354¹⁵³. Duża odległość od kościoła w Białej sprawiała, że jej mieszkańcy rzadko korzystali z posługi duszpasterskiej kapłanów swojej parafii. Częściej kierowali swoje kroki do kościoła parafialnego we Frampolu będącego zaledwie w odległości 1,5-3 km¹⁵⁴. We wsi znajdował się browar¹⁵⁵. Głównym zajęciem mieszkańców tej miejscowości było rolnictwo, jednak bliskość lasu sprawiała, że wielu mężczyzn pracowało w nim.

Janów. Miasto Janów leży pod 55°42'2 szerokości północnej i 40°04'5 długości wschodniej na płaskowzgórzu wzniesionym 751 stóp n.p.m., nad rzeką Biała¹⁵⁶. W 1640 r. 21 lipca na prośby Katarzyny z Ostroga Zamojskiej, król Władysław IV specjalnym przywilejem utworzył z południowo-zachodniej części wsi Biała miasto o tej samej nazwie, obdarzając je prawem magdeburskim, ustanawiając jednocześnie 8 jarmarków i dwa targi tygodniowe¹⁵⁷. Miasto otrzymało herb, który wyobrażał tarczę z wizerunkiem Najświętszej Panny¹⁵⁸. Wskutek zniszczeń w 1649 r. przez oddziały kozacko-tatarskie i „morowego powietrza”, które nawiedziło miasto, król Jan Kazimierz

¹³⁵ AKL, rkps, nr 259.

¹³⁶ Trudno jest ustalić pochodzenie nazwy Biała. Wydaje się, że jest ona ściśle związana z taką samą nazwą rzeki, która przepływała przez wieś. Nazwa rzeki Biała pochodzi od białego koloru wody, która przy wiosennych roztopach unosi z sobą glinę z okolicznych wzgórz. Por. J. Rozwadowski, *Studia nad nazwami wód słowiańskich*. Kraków 1948, s. 299-301; S. Warchoń, *Nazwy miast Lubelszczyzny*. Lublin 1964, s. 24; R. Przegaliński, dz. cyt., s. 37.

¹³⁷ Zob. przypis 107.

¹³⁸ Zob. przypis 109; K. Sochanowicz, *Cech rzeźniczo-piekarski w Janowie Lubelskim w XVIII w. Pamiętnik Lubelski*. Lublin 1930, t. I, s. 170; F. Piekosiński, *Rycerstwo Polskie wieków średnich*. Kraków 1901, t. III, s. 482.

¹³⁹ A. Tarnawski, *Dzieje powstania dóbr Ordynacji Zamojskiej*. Teka Zamojska, t. I, nr 2. Zamość 1938, s. 78-84.

¹⁴⁰ Tabela miast, t. I, s. 17.

¹⁴¹ B. Chlebowski, *Biała*. Sł. G., Warszawa 1880, t. I, s. 170; t. XV Warszawa 1900, s. 121.

¹⁴² Wpływ na słaby rozwój Białej miało znajdujące się w odległości 1 km miasto Janów.

¹⁴³ K. T. Wigatowie, H. Gawrocki, dz. cyt., s. 38.

¹⁴⁴ A. Tarnawski, *Działalność gospodarcza Jana Zamojskiego*. Lwów 1935, s. 209.

¹⁴⁵ Występuje także w dokumentach pod nazwami Zwola i Żwola.

¹⁴⁶ J. Długosz, *LBN.*, t. II, s. 576.

¹⁴⁷ Tabela miast, t. I, s. 116; zob. B. Chlebowski, *Dzwola*. Sł. G., t. II, Warszawa 1881, s. 311.

¹⁴⁸ WAPL, AOZ, sygn. 8504.

¹⁴⁸ W dokumentach występuje także pod nazwami Kocudza i Choczudza.

¹⁴⁹ J. Długosz, *LBN.*, t. II, s. 576.

¹⁵⁰ A. Pawiński, dz. cyt., t. XIV, s. 4a.

¹⁵¹ Tamże, t. XV, cz. 2, Warszawa 1902, s. 99.

¹⁵² B. Chlebowski, *Kocudza*. Sł. G., t. IV, Warszawa 1883, s. 235.

¹⁵³ Tabela miast, t. I, s. 217.

¹⁵⁴ Por. *Liber fundi instructi*. APF, bez sygn., k. 2.

¹⁵⁵ WAPL, AOZ, sygn. 8505.

¹⁵⁶ B. Chlebowski, *Janów*. Sł. G., t. III, Warszawa 1882, s. 414.

¹⁵⁷ *BPAN w Krakowie*, rkps, nr 704, s. 446-447; *ABiL*, rkps, sygn. 1738; WAPL, AOZ, sygn. 3251, k. 4; por. tamże, s. 414-419.

¹⁵⁸ B. Chlebowski, *Janów*. Sł. G., t. III, Warszawa 1882, s. 415. Pieczęć miasta zawierała herb Koźlarogi czyli Jelitę, tj. trzy włócznie skrzyżowane w gwiazdę. Dowodzi ona ścisłego związku między rodem Zamojskich i dziejami miasta. W XVIII w. miasto posługiwało się pieczęcią, w której na rokokowej tarczy był herb Jelita Zamojskich, nad tarczą korona i klejnot, a w otoku napis: **PIECZĘĆ URZĘDU WOYTOWSKIEGO MIASTA JANÓW**. M. Gumowski, *Pieczęcie i herby miejscowości województwa lubelskiego*. Lublin 1959, s. 41; K. Sochanowicz, dz. cyt., s. 170-183.

Rok 1936 – powódź na Białej. Fot. Maria Kościelniak

przywilejem z 1653 r. uwalnia je od przemarszu i postojów wojsk oraz wszelkich kontrybucji¹⁵⁹. W tym samym roku syn Katarzyny Jan Zamojski za zgodą króla, przywilejem dokonał zmiany nazwy miasta z Białej na Janów¹⁶⁰. Z tytułu przynależności miasta do Ordynacji Zamojskich z czasem zaczęto go nazywać Janowem Ordynackim¹⁶¹. Przywilej Marcina Zamojskiego z 1687 r. potwierdził wszystkie poprzednie, a ponadto dla szybszego rozwoju miasta pozwolił na produkcję i sprzedaż wódek, miodu i piwa, uwalniając go jednocześnie od wszelkich powinności¹⁶². Wszystkie wyżej wymienione, a także inne drobniejsze przywileje pochodzące z późniejszego okresu, zostały miastu z czasem odebrane lub uchylone¹⁶³.

Rozwój przestrzenny miasta uwidacznia się najbardziej na podstawie wzrastającej liczby mieszkańców. Miasto Janów znajdując się pod mozną protekcją Ordynacji, posiadając liczne przywileje, od samego początku szybko się rozwijało. Dużą rolę w jego rozwoju odegrał zakon oo. dominikanów sprowadzony przez Jana Zamojskiego w 1660 r.¹⁶⁴. Ufundowany dla zakonu klasztor stał się ośrodkiem życia religijnego miasta i okolic. Z późnych, bo pochodzących z 1787 r. wykazów wynika, że w Janowie mieszkało w 290 domach 2200 osób. Rozwój miasta w następnym okresie ilustruje poniższa tabela¹⁶⁵.

¹⁶⁴ AE, AMK vol. 60, k. 322.

¹⁶⁵ Pochodzenie danych w tabeli:

lata: 1787, 1827, 1856, 1883/6 zostały zaczerpnięte z tabeli nr 3 w artykule: Z. Sułowski, *Dzieje zaludnienia obecnych powiatów kraśnickiego i janowskiego. Z dziejów powiatu kraśnickiego*. Lublin 1964, s. 41; por. H. Wierciński, *Opis statystyczny gubernii Lubelskiej*. Warszawa 1901, s. 148, 150.

lata: 1810, 1865 – *Miasta polskie w tysiącleciu*. Wrocław 1965, t. I, s. 708

lata: 1860, 1882 – B. Chlebowski, *Janów. St. G., t. III*, Warszawa 1882, s. 414.

rok 1862 – *Janów Ordynacki. Encyklopedia Powszechna*, pod red. S. Orgelbranda, t. XIII, Warszawa 1863, s. 45.

rok 1897 – *Odnośnie tego roku są dwa bardzo różniące się wykazy: bardziej prawdopodobny z danych urzędowych z 13 I – 6.491 i ze spisu jednodniowego z 9 II – 7.927 osób.*

rok 1899 – H. Wierciński, dz. cyt., s. 148.

¹⁵⁹ *BPAN w Krakowie, rkps, nr 704, s. 446-447; WAPL, AOZ, sygn. 3251, k. 5; ABiŁ, rkps, sygn. 1738; K. Sochanowicz, dz. cyt., s. 170-183. Według St. G. Jan Kazimierz przywilej ten datował w Białej. B. Chlebowski, *Janów. St. G., t. III, Warszawa 1882, s. 415; por. S. Przegaliński, dz. cyt., s. 40.**

¹⁶⁰ *BPAN w Krakowie, rkps, nr 704, s. 446-447; ABiŁ, rkps, sygn. 1738; S. Warchoł, dz. cyt., s. 78.*

¹⁶¹ S. Warchoł, dz. cyt., s. 78.

¹⁶² *BPAN w Krakowie, rkps, nr 704, s. 446; ABiŁ, rkps, sygn. 1738; WAPL, AOZ, sygn. 3251, k. 5. Przywilej ten następnie potwierdzili: Tomasz Zamojski w 1717 r.; Michał Zamojski w 1725 r. i Klemens Zamojski w 1761 r.*

¹⁶³ *Przywilej np. z r. 1687 znosi 13 III 1792 r. Aleksander August Zamojski ze względu na nadużywanie napojów alkoholowych przez jego mieszkańców. WAPL, AOZ, sygn. 3251, k. 6.*

Rok	Liczba mieszkańców	Liczba domów
1787	2.200	290
1810	2.604	
1827	3.199	509
1856	3.300	569
1860	3.356	
1862	3.415	482
1865	4.043	
1882	5.570	
1883/6	5.700	422
1897	6.491	
1899	6.721	481

Na podstawie powyższej tabeli widać, że rozwój miasta dokonywał się systematycznie, bez większych skoków. Poważny udział w ogólnej liczbie mieszkańców mieli Żydzi, którzy w 1883 r. stanowili 49,3% ludności miasta.

Rok 1914 – ulica Wałowa w Janowie

Pod koniec XIX wieku miasto posiadało kościół katolicki, cerkiew i synagogę¹⁶⁶. Istniało w mieście zgromadzenie kupieckie i szereg cechów rzemieślniczych¹⁶⁷. Słynął Janów z dobrych młynów i fabryki produkującej cienkie sukno¹⁶⁸. Fabryka ta upadła zupełnie po r. 1831. Istniejące w 1882 r. dwie nowe fabryki nie osiągnęły już poziomu swej poprzedniczki¹⁶⁹. Oprócz nich Janów posiadał w tym czasie jeszcze trzy garbarnie, fabrykę zapalek i cztery gorzelnie¹⁷⁰. Pierwsza wzmianka o istniejącej pod Janowem hucie szkła-

nej pochodzi z 1832 r.¹⁷¹. W 1862 r. Antoni Krzątkowski otworzył dla potrzeb miasta drukarnię¹⁷².

Miasto w XIX wieku szczyliło się posiadaniem pięknego parku w kształcie czworoboku, który powstał według projektu Józefa Sotowskiego, urzędnika i dzierżawcy folwarku Celinki, do którego to parku Ordynacja dostarczyła drzew i krzewów ze swych ogrodów w Klemensowie¹⁷³. W środku parku w 1818 r. wzniesiony został ze składek mieszkańców obelisk z piaskowca poświęcony pamięci Tadeusza Kościuszki z tablicą zawierającą napis: „Jaśnie Wielmożnemu Tadeuszowi Kościuszce Naczelnemu Dowódcy Wojsk Polskich na pamiątkę wdzięczni obywatele”¹⁷⁴.

Na przestrzeni kilku wieków miasto starało się zawsze brać żywy udział w życiu kraju. W pierwszych latach istnienia Janowa, mieszkańcy razem z całą ojczyzną przeżywali najazdy Kozaków i Tatarów, później Szwedów. Nieodłącznym towarzyszem wojen, a w szczególności w dawnych czasach, były epidemie. Najgroźniejsza epidemia nawiedziła miasto ok. 1652 roku, pociągając za sobą śmierć wielu istnień ludzkich¹⁷⁵. Jeśli do tego dodać rabunki i zdzierstwa dokonywane na ludności przez przemaszerowujące oddziały wojsk, to łatwiej można zrozumieć trudności miasta Janowa w pierwszym okresie istnienia i potrzebę przywileju króla Jana Kazimierza z r. 1753. Podczas zaborów Janów wraz z okolicznymi miejscowościami brał czynny udział w ruchu oporu przeciw zaborcy. W lasach janowskich rozwijała swoją działalność między innymi partyzantka Zalewskiego¹⁷⁶.

W roku 1905 mieszkańcy ziemi janowskiej włączyli się do walk narodu polskiego o wyzwolenie społeczne i narodowe. Organizowano manifestacje patriotyczne ze śpiewem pieśni „Jeszcze

¹⁷¹ WAPL, AOZ, sygn. 9910.

¹⁷² J. Rabinin, *Fragmety z dziejów cenzury lubelskiej /1831-1864/. Pamiętnik Lubelski. Lublin 1830, t. I, s. 49.*

¹⁷³ R. Przegaliński, dz. cyt., s. 46.

¹⁷⁴ Tamże. B. Chlebowski, *Janów. Sł. G., t. III, Warszawa 1882, s. 414.*

Istnieje legenda, że obelisk stoi na miejscu, gdzie obozował T. Kościuszko po bitwie pod Dubienką w r. 1792. Jest to mało prawdopodobne, gdyż Kościuszko po bitwie ze swoją dywizją przez Krasnystaw i Lublin zdążył do obozu pod Markuszowem. Na wieść o zawieszeniu broni i przystąpieniu króla Stanisława Augusta do Konfederacji Targowickiej, zwalnia się z wojska i ukrywa się najpierw w Zamościu, a później z pomocą Katarzyny Zamojskiej przedostaje się w przebraniu do Stróży i Kraśnika, gdzie przebywa jakiś czas w klasztorze OO. Kanoników Regularnych. Por. R. Przegaliński, dz. cyt., s. 46-48.

¹⁷⁵ Por. J. R. Szaflak, *Powiat urzędowski w okresie wojen z połowy XVII wieku /1648-1660/. Z dziejów powiatu kraśnickiego. Lublin 1964, s. 121-122.*

¹⁷⁶ L. Zalewski, *Z dziejów partyzantki r. 1833 w województwie lubelskim. Lublin 1934, s. 41-42.*

¹⁶⁶ B. Chlebowski, *Janów. Sł. G., t. III, Warszawa 1882, s. 414.*

¹⁶⁷ J. L. Verdmom, *Którka monografia wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim. Warszawa 1902, s. 75.*

¹⁶⁸ R. Przegaliński, dz. cyt., s. 46.

¹⁶⁹ B. Chlebowski, *Janów. Sł. G., t. III, Warszawa 1882, s. 414.*

¹⁷⁰ Tamże.

Polska nie zginęła”, „Boże coś Polskę” i innych¹⁷⁷. Młodzież swą solidarność w tej walce wyrażała poprzez strajki szkolne. W czasie okupacji niemieckiej miasto i powiat były terenem silnego ruchu partyzanckiego. 14 czerwca 1944 r. oddziały partyzanckie AL., AK i BCh w lasach janowskich na Porytowych Wzgórzach stoczyły wielką bitwę z okupantem, zadając mu ciężkie straty¹⁷⁸. Zabudowania Janowa w czasie działań II wojny światowej zostały zniszczone w 90%, straty w ludziach wynosiły blisko 50%¹⁷⁹.

Godziszów¹⁸⁰. Wieś położona na północny wschód od Białej w odległości 7 km. Leży w głębokim parowie utworzonym przez rzekę Białą, która tu bierze swój początek¹⁸¹. Godziszów był jedną z największych wsi należących do parafii bialskiej. W 1676 r. należał do Marcina Bernatowicza¹⁸². W r. 1827 było w nim 219 domów mieszkalnych, w których żyło 1052 osoby¹⁸³. Dobra gleba lessowa sprawiła, że miejscowość szybko się rozwijała. W 1880 r. było już 275 domów¹⁸⁴, a w 1900 r. - 409¹⁸⁵. Ludność Godziszowa trudniła się zasadniczo rolnictwem.

Krzemień. Miejscowość położona 8 km na wschód od Białej. Wraz z kilkoma innymi wsiami tworzyła ciąg miejscowości leżących przy szlaku prowadzącym na Ruś. Regestr poborowy z 1531 r. nie wymienia wsi Krzemień w parafii Biała¹⁸⁶. Czyni to dopiero Wizytacja z 1592 r.¹⁸⁷. W r. 1676 wieś należała do Jana Łęskiego i Alberta Buszkowskiego¹⁸⁸. Jak podaje Tabela Miast, w 1827 r. zamieszkiwało ją 1044 osoby w 168 domach¹⁸⁹. Liczba domów w 1901 r. zwiększyła się do 261, a mieszkańców do 2050¹⁹⁰.

Kawęczyn. Wieś leżąca na północny-wschód od Białej, stanowiąca jej przedłużenie. Od strony północnej granicę z Ratajem stanowi rzeka Biała. Teren bardzo pagórkowaty. W 1827 r. w 35 domach mieszkało 177 osób¹⁹¹. Przez długi okres w Kawęczynie była siedziba urzędu gminnego.

Wólka Ratajska. Wieś oddalona od kościoła w Białej o 5 km na północny-wschód. Położona na terenach silnie urzeźbionych. Doliną przez wieś przepływa rzeka Biała. Do parafii bialskiej należała już w 1676 r.¹⁹². W 1827 r. było w Wólce Ratajskiej 39 domów zamieszkałych przez 216 osób¹⁹³.

Rataj. Wieś leżąca nad rzeką Białą w odległości 4 km od Białej. Rataj dzielił się na dwie części: Ordynacki i Suprymowany¹⁹⁴. W 1827 r. zamieszkiwało w obydwu Ratajach 190 osób w 28 domach¹⁹⁵.

Ruda. Wieś położona około 2 km na południowy zachód od Białej, przez którą przepływa rzeka Biała. Od strony południowej i zachodniej otoczona była lasami. Północną i wschodnią zaś stanowiły rozległe bagniste łąki, które wraz z doliną rzeki sprzyjały licznemu ptactwu wodnemu¹⁹⁶. Wieś posiadała źródła żelaziste¹⁹⁷. W 1827 r. było w Rudzie 12 domów z 92 mieszkańcami¹⁹⁸. Liczba domów w 1888 r. zwiększyła się do 36, które zamieszkiwało 319 osób, w tym 8 Żydów¹⁹⁹.

Jonaki – to grupa domów położona w lesie około 4 km na południowy-zachód od kościoła parafialnego²⁰⁰. Według wykazu z 1827 r. w 7 domach mieszkało 32 osoby²⁰¹.

Pikule. Niewielka wieś leżąca na południowy-zachód od Białej w odległości 8 km, w lasach Ordynacji. Przez wieś przepływa rzeka Biała. Według Tabeli miast w 1827 r. Pikule liczyły 8 domów z 56 mieszkańcami²⁰². W 1902 r. liczba domów wzrosła do 12, a liczba mieszkańców do 84 osób²⁰³. We wsi znajdowała się fabryka wojtków²⁰⁴.

¹⁷⁷ Por. P. Koprucki, *Powiat janowski w walce o polskość /jesień 1905 r./*. Z dziejów powiatu, s. 214-220.

¹⁷⁸ J. Naumiuk, *Z dziejów GL i AL. W powiecie krańskim. Z dziejów powiatu*, s. 249-260.

¹⁷⁹ Całkowicie została wyniszczona ludność żydowska, która w 1931 r. stanowiła 41% ogółu mieszkańców Janowa. Zob. Janów Lubelski. *Miasta polskie w tysiącleciu*. Wrocław 1965, s. 709.

¹⁸⁰ W 1531 r. występuje pod nazwą Godzessow, 1533 – Gosdzessow, a od 1650 r. – Godziszów.

¹⁸¹ J. Długosz, *Roczniki czyli Kroniki Sławnego Królestwa Polskiego*. Warszawa 1961, t. I, s. 106.

¹⁸² A. Pawiński, dz. cyt., t. XIV, s. 355.

¹⁸³ Tabela miast, t. I, s. 106.

¹⁸⁴ B. Chlebowski, *Godziszów*, Sł. G., t. II, Warszawa 1881, s. 647-648.

¹⁸⁵ Tamże, t. XV, Warszawa 1900, s. 511.

¹⁸⁶ B. Chlebowski, *Krzemień*. Sł. G., t. XV, cz. 1, Warszawa 1902, s. 179.

¹⁸⁷ Wizyt. z 1592 r., AMK, AVCon., sygn. 1, k. 24.

¹⁸⁸ A. Pawiński, dz. cyt., t. XV, s. 4a; B. Chlebowski, *Krzemień*. Sł. G., t. XV, cz. 2, Warszawa 1902, s. 179.

¹⁸⁹ Tabela miast, t. I, s. 247.

¹⁹⁰ B. Chlebowski, *Krzemień*. Sł. G., t. XV, cz. 2, Warszawa 1902, s. 179.

¹⁹¹ Tabela miast, t. I, s. 201.

¹⁹² A. Pawiński, dz. cyt., t. XIV, s. 4a;

¹⁹³ Tabela miast, t. II, s. 285; B. Chlebowski, *Wólka Ratajska*. Sł. G., t. XIII, Warszawa 1894, s. 846.

¹⁹⁴ B. Chlebowski, *Rataj*. Sł. G., t. IX, Warszawa 1888, s. 358.

¹⁹⁵ Tabela miast, t. II, s. 134.

¹⁹⁶ B. Chlebowski, *Ruda*. Sł. G., t. IX, Warszawa 1888, s. 888.

¹⁹⁷ Tamże.

¹⁹⁸ Tabela miast, t. II, s. 146.

¹⁹⁹ B. Chlebowski, *Ruda*. Sł. G., t. IX, Warszawa 1888, s. 888.

²⁰⁰ Występuje też w dokumentach pod nazwami Janaki, Janiki

²⁰¹ Tabela miast, t. II, s. 183.

²⁰² Tamże, t. II, s. 88.

²⁰³ B. Chlebowski, *Pikule*. Sł. G., t. XV, cz. 2, Warszawa 1902, s. 450.

²⁰⁴ Tamże, t. VIII, Warszawa 1887, s. 127.

Łązek Ordynacki. Wieś położona 14 km na południowy-zachód, na granicy z Galicją²⁰⁵. Dookoła otoczona była lasami. Przez wieś przepływa rzeka Bukowa, która łącząc się pod Momotami z rzeką Branwicą tworzyła w okolicy Łązka kilkunastomorgowy staw, który obfitował w ryby i ptactwo wodne²⁰⁶. Posiadała piaszczyste nieurodzajne ziemie, dlatego głównym źródłem utrzymania stanowiło przemytnictwo i handel²⁰⁷. Łązek posiadał w 1582 r. hutę, tzw. dymarkę²⁰⁸. W 1827 r. wieś liczyła 26 domów z 262 mieszkańcami²⁰⁹. Liczba domów w 1880 r. wynosiła 50, zamieszkałych przez 514 osób (w tym 260 kobiet)²¹⁰.

Momoty. Wieś leżąca nad rzeką Branwicą, 14 km na południe od Białej. Przez Momoty, podobnie jak i przez Łązek, przechodziła granica z Galicją²¹¹. Podzielona była przez rzekę na dwie części, z których jedna nazywała się Grójec²¹². W 1827 r. wieś liczyła 22 domy i 160 mieszkańców²¹³.

Flisy. Niewielka wieś położona wśród lasów na południowy-wschód od kościoła parafialnego w odległości 7 km, na ziemiach lekkich piaszczysto-sapowatych²¹⁴. Według wykazu z 1827 r. we wsi było 13 domów zamieszkałych przez 214 osób²¹⁵.

Zofianka. Wieś leżąca w odległości 3 km na wschód od Białej. Zofianka dzieli się na dwie części: Górną i Dolną. W 1894 r. w Zofiance Górnej mieszkało w 35 domach 269 osób, a w Dolnej – 121 osób w 13 domach²¹⁶.

Andrzejów. Wieś położona przy północno-wschodniej granicy parafii białskiej w odległości 7 km. Według Słownika Geograficznego w 1900 r. mieszkało w niej 360 osób w 52 domach²¹⁷.

Pozostałe miejscowości wchodzące w skład parafii Biała stanowiły małe grupy osadników w lasach Ordynacji. Często zamieszkiwały je rodziny, od których nazwiska przyjmowała nazwę

osada. W ten sposób powstały takie miejscowości jak: Kapronie, Bielaki, Dychy i inne.

I. 3. Patronat

Fundacja kościoła i uposażenie parafii dawało fundatorowi prawo patronatu. Uprawniało ono fundatora do prezenty biskupowi swych kandydatów na proboszczów tegoż kościoła oraz dawało szereg przywilejów honorowych, takich jak: pierwsze miejsce w procesji i w kościele wśród świeckich (ławka kolatorska), możność umieszczenia swego herbu w kościele, a po śmierci miejsce w grobowcach kościelnych²¹⁸. Obowiązkiem patrona było dbanie o świątynię i obrona uposażenia parafii²¹⁹.

Najczęściej patronem świątyni był jej fundator lub właściciel terytorium, na którym była ona zbudowana. Należy sądzić, że tak też było w przypadku parafii Biała.

Według Jana Długosza kościół ten posiadał patronat rycerski²²⁰. Z faktu posiadania wsi przez króla przed 1377 r. należy wnioskować jednak, że pierwszym patronem kościoła białskiego był król.

Późniejszym znanym patronem tego kościoła był Stanisław Górka, wojewoda poznański, który przywilejem z 5 lipca 1572 r. nadał kościołowi parafialnemu wiele ziem²²¹. Jako patrona wymienia go także Wizytacja z 1592 r.²²² Tenże Górka, kolator kościoła białskiego, w ostatnich latach XVI wieku oddaje gmach kościoła luternom, a cały fundusz kościelny w nagrodę za usługi swojemu dworzaninowi Pawłowi Trojanowskiemu²²³. W 1595 r. hetman Jan Zamojski kupił

²¹⁸ F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. I, Opole 1957, s. 396-403; A. Sotkiewicz, *Patronat*. *Encyklopedia Kościelna*, pod red. M. Nadworskiego, t. XVIII, Warszawa 1892, s. 378-380.

²¹⁹ F. Bączkiewicz, *dz. cyt.*, s. 396-403.

²²⁰ „...cuius patronus de armis Nalacz...” J. Długosz, *LBn.*, t. II, s. 503.

²²¹ Zob. *Wizytacja z 1801 r.*, AKL, sygn. 186.

²²² „Patronus eiusque Ecclesiae Magnificus D. Stanislaus a Zagórka Palatinus Poznaniensis”. AMK, AVCon., sygn. 1, k. 24. *Ród Górków stał się właścicielem tych ziem w XV wieku, poprzez małżeństwo Łukasza Górki z Beatryką, córką Dobrogosta z Szamotuł, właściciela Turobina i okolic*. K. Niesiecki, *Korona Polska*. Lwów 1738. t. II, s. 257-265; por. J. Wadowski, *Kościół w Lublinie i diecezji lubelskiej*. BPAN w Krakowie, rkps, nr 2375/I, s. 340; AKL, sygn. 259, s. 929.

²²³ AKL, sygn. 259, s. 929; *Wizyt. z 1592 r.*, AMK, AVCon., sygn. 1, k. 24-26. *Wizytacja ta określa go: „Paulus Trojanowski haereticus homo secularis...”*. „Item D. Paulus Trojanowski habet speciale privilegium ab eodem praefato Palatino specialis donationis ut aiunt – in posesionem eiusdem Ecclesiae et cmenthorum”. W WAPL znajduje się dokument mówiący, że Stanisław Grabia z Górki służy swojemu Pawłowi Trojanowskiemu „...niniejszym listem daję plebanie na wsi mojej dzie-

²⁰⁵ B. Chlebowski, *Łązek. Sł. G.*, t. V, Warszawa 1884, s. 639.

²⁰⁶ Tamże.

²⁰⁷ Tamże.

²⁰⁸ A. Tarnawski, *Działalność gospodarcza*, s. 249.

²⁰⁹ *Tabela miast*, t. I, s. 279.

²¹⁰ B. Chlebowski, *Łązek. Sł. G.*, t. V, Warszawa 1884, s. 639.

²¹¹ B. Chlebowski, *Momoty. Sł. G.*, t. VI, Warszawa 1885, s. 653.

²¹² Tamże.

²¹³ *Tabela miast*, t. II, s. 30.

²¹⁴ B. Chlebowski, *Flisy. Sł. G.*, t. II, Warszawa 1881, s. 394.

²¹⁵ *Tabela miast*, t. I, s. 119.

²¹⁶ B. Chlebowski, *Zofianka. Sł. G.*, t. XIV, Warszawa 1895, s. 656.

²¹⁷ B. Chlebowski, *Andrzejów. Sł. G.*, t. XV, cz. 1, Warszawa 1900, s. 29.

od Pawła Trojanowskiego włość turobińską wraz z Białą i przyległymi miejscowościami, które w 1601 r. włączył do dóbr Ordynacji²²⁴. W protokóle Wizytacji z 1617 r. jako patron występuje już Tomasz Zamojski²²⁵. Ponieważ przez długi okres proboszcz nie miał pewnego funduszu, Tomasz Zamojski przywilejem z 5 czerwca 1636 r. z wiosek należących do parafii wyznaczył dziesięcinę²²⁶. Przywilej ten potwierdziła i nowy wydała Katarzyna z Ostroga Zamojska 4 sierpnia 1639 r.²²⁷. Następni patronowie kościoła bialskiego, którymi byli sukcesorowie dóbr Ordynacji, bądź potwierdzali w całości przywileje wyżej wymienione i przywilej Jana Zamojskiego z 26 sierpnia 1646 r. lub nanosili niewielkie poprawki, stanowiące niekiedy przedmiot ciągnących się sporów.

I. 4. Przynależność administracyjna parafii

Parafia Biała w czasie swego istnienia wielokrotnie zmieniała swą przynależność administracyjną, zarówno kościelną jak i państwową²²⁸.

A. Przynależność parafii do administracji kościelnej

Parafia bialska, od pierwszych o niej spotykanych wzmianek należała do diecezji krakowskiej, archidiakonatu zawichojskiego²²⁹. Zapewne z utworzeniem dekanatu urządowskiego weszła także w jego skład²³⁰. Taki stan trwał do 1790 r. uchwałą Sejmu Czteroletniego z 11 czerwca 1790 r., gdy dekretem Kongregacji konsystorskiej „Quam R.P.D. Mathias Garnysz” z 20 lipca 1790 r. utworzona została diecezja chełmsko-lubelska, w skład której weszły m.in. archidiakonaty lubelski

oraz dekanaty urządowski i zaklikowski, oderwane od archidiakonatu zawichojskiego²³¹. Z diecezją chełmsko-lubelską związana była parafia załedwie przez kilkanaście lat. W roku 1805 papież Pius VII zniósł diecezję chełmsko-lubelską, tworząc diecezję lubelską i kielecką, do której zostały przyłączone dekanaty: zaklikowski, chodelski i urządowski²³². Tym samym parafia Biała znalazła się w nowo utworzonej diecezji kieleckiej. W r. 1818 nastąpiły dalsze zmiany administracyjne i trzy wyżej wymienione dekanaty wróciły znów do diecezji lubelskiej²³³. 13 stycznia 1867 r. rząd carski wydał rozporządzenie o nowym podziale diecezji i dekanatów²³⁴. W myśl tego rozporządzenia dekanaty miały pokrywać się z powiatami. Wtedy to został zniesiony dekanat zaklikowski, a na jego miejsce utworzono dekanat janowski²³⁵. W tym samym roku miało miejsce przeniesienie siedziby interesującej nas parafii z Białej do Janowa Lubelskiego, kościół w Białej stał się filialnym²³⁶. Parafia w Janowie Lubelskim – nie zmieniając terytorium dawnej parafii bialskiej – stała się dziekańską.

Tak więc parafia w Białej na przestrzeni swych dziejów należała kolejno do czterech diecezji, dwóch archidiakonatów i dwóch dekanatów.

B. Przynależność parafii w administracji państwowej

Terytorium parafii bialskiej do II połowy XV wieku należało do województwa sandomierskiego. W 1471 r. za panowania Kazimierza Jagiellończyka, utworzono województwo lubelskie, dzieląc je na trzy powiaty: łukowski, lubelski i urządowski. Parafia Biała została objęta granicami wojewódz-

dzicznej Białej ze wszystkimi dochody, dziesięcinami po folwarkach i po poddanych mych...”. WAPL, AZL, sygn. 7/20780, s. 563.

²²⁴ Ordynacja Zamojska została utworzona przez hetmana Jana Zamojskiego w 1589 r. Zatwierdzenia jej dokonał sejm w 1590 r. M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska*, t. III, Warszawa 1885, s. 964; A. Tarnawski, *Dzieje powstania dóbr Ordynacji*, t. I, nr 2, s. 78-84.

²²⁵ AMK, AVCon., sygn. 6, k. 64.

²²⁶ WAPL, AOZ, sygn. 3268, k. 13.

²²⁷ Wizyt. z 1781 r., AKL, sygn. 105, s. 539.

²²⁸ Zob. Aneks, tabela nr 1.

²²⁹ MPV, t. I, s. 160; K. Podkański, *dz. cyt.*, s. 27; por. *Zestaw map. Kościoł w Polsce*, pod red. J. Kłoczkowskiego. Kraków 1967, t. I.

²³⁰ Nie wiadomo dokładnie w którym roku powstał dekanat urządowski. Prawdopodobnie za czasów Kazimierza Jagiellończyka w r. 1471, kiedy utworzono województwo lubelskie, w skład którego wszedł powiat urządowski. H. Łopaciński, *Podziały administracyjne teraźniejszej gubernii lubelskiej w różnych czasach. Pamiętnik Lubelski*. Lublin 1904, s. 23; zob. *Wizyt. z 1592 r.*, AMK, AVCon., sygn. 1. *Wizytacja bpa krakowskiego Bernarda Maciejowskiego z 1603 r. wlicza na Lubelszczyźnie 5 dekanatów: łukowski, parczewski, chodelski, kazimirski i urządowski*. S. Młynarczyk, *Czy potrzebne są nowe parafie i dekanaty?* WDL, R. 25:1948, s. 383.

²³¹ W. Pawelec, *Biskupstwo chełmskie*. WDL, R. 15:1933, s. 323.

²³² Bulla „Quamadmodum Romanorum Pontificum” z 23 IX 1805 r. tworząca te diecezje została ogłoszona w kolegiacie lubelskiej 19 X 1807 r. Okres 2 lat między wydaniem bulli, a jej ogłoszeniem wynikał z niezadowolenia bpa Skarszewskiego z podziału diecezji. J. A. Wadowski, *Lubelskie biskupstwo*. Encyklopedia Kościelna, pod red. M. Nadworskiego, t. XII, Warszawa 1879, s. 348; B. Kumor, *Organizacja terytorialna diecezji kieleckiej*. Nasza Przeszłość, T. XVII:1963, s. 187-232, por. AKL, sygn. 171, s. 150-151.

²³³ J. A. Wadowski, *Lubelskie biskupstwo*, s. 348. Dokonał tego Pius VII bullą „Ex imposita nobis” z 30 X 1818 r. Bp Skarszewski włącza je do diecezji z dniem 1 I 1819 r. listem pasterskim do duchowieństwa i wiernych. Por. B. Kumor, *Organizacja*, s. 187-232; AKL, sygn. 171, s. 1874.

²³⁴ AKL. Sygn. 138, k. 479-534.

²³⁵ Tamże.

²³⁶ Przeniesienie to było koniecznością, bo z chwilą kasaty OO. Dominikanów istniało niebezpieczeństwo zamienienia kościoła na świątynię prawosławną. Uroczystego przeniesienia dokonał 8 XII 1867 r. ks. Hetner. AKL, Rep. 60, IVb, 7.

stwa lubelskiego, powiatu urzędowskiego²³⁷. Po III rozbiórce Polski województwo lubelskie znalazło się pod zaborem austriackim i zostało włączone do Galicji. Ziemie te nazywano Zachodnią lub Nową Galicją, w odróżnieniu od Starej Galicji²³⁸. Nową Galicję podzielono na 7 cyrkułów i 10 dystryktów. Interesujące nas terytorium weszło w skład cyrkułu zamojskiego²³⁹. Po utworzeniu w 1809 r. Księstwa Warszawskiego nastąpiły nowe zmiany administracyjne. Zostało utworzonych w 1810 r. dziesięć powiatów w departamencie lubelskim²⁴⁰. Większość miejscowości należących do omawianej parafii przydzielono do powiatu tarnogrodzkiego. Dwie wsie Łążek i Kawęczyn, z nieznanych przyczyn, włączono do powiatu kraśnickiego²⁴¹.

Powstanie w 1815 r. Królestwa Polskiego spowodowało zmianę nazw departamentów na województwa, które podzielono na obwody i powiaty. Biała w tej administracji należała do powiatu tarnogrodzkiego, który wchodził w skład obwodu zamojskiego²⁴². W 1837 r. zmieniono nazwę województwa na gubernie i od tego czasu bierze swój początek gubernia lubelska²⁴³.

Rozdział II

Uposażenie parafii

Ukaz carski z 11 października 1842 r. przemianował obwody na powiaty, a powiaty na okręgi sądowe. Miejscowości parafii bialskiej należały do powiatu i okręgu zamojskiego²⁴⁴. Gruntowne zmiany administracyjne z 1866 r. spowodowały utworzenie powiatu janowskiego, przy jednoczesnej likwidacji powiatu kraśnickiego²⁴⁵. Granicami tego powiatu została objęta parafia w Białej.

Reasumując, należy stwierdzić, że terytorium parafii bialskiej zasadniczo zmieniało swoją przynależność administracyjną 3 razy: do r. 1810 należało do powiatu urzędowskiego, od 1810-1866 – do powiatu tarnogrodzkiego i od 1866 – do powiatu janowskiego.

²³⁷ H. Łopaciński, *Podziały administracyjne*, s. 23-24.

²³⁸ H. Łopaciński, *Dawne podziały administracyjne dzisiejszej gubernii lubelskiej*. *Wiśła*, t. XIV, s. 279-283; Z. Kukulski, *Towarzystwo przyjaciół nauk w Lublinie na tle epoki /1818-1830/*. *Pamiętnik Lubelski*, t. III, Lublin 1938, s. XIII.

²³⁹ H. Łopaciński, *Podziały administracyjne*, s. 23-24.

²⁴⁰ J. Reder, *Powiat kraśnicki. Z dziejów powiatu kraśnickiego*, Lublin 1964, s. 186; tamże, s. 24.

²⁴¹ Zob. *Tabela miast*, t. I, s. 17, 116, 119, 133, 170, 183, 201, 209, 217, 247, 279; t. II, s. 30, 88, 134, 146, 285.

²⁴² J. Reder, dz. cyt., s. 186.

²⁴³ H. Łopaciński, *Podziały administracyjne*, s. 24.

²⁴⁴ Tamże, J. Rabinin, *Archiwum Państwowe w Lublinie*. Warszawa 1926, s.9; J. Reder, dz. cyt., s. 186.

²⁴⁵ J. Reder, dz. cyt., s. 188.

I. 5. Przeniesienie siedziby parafii do Janowa

Ksiądz Jan Hetner troszcząc się o sprawy duszpasterskie zwracał się kilkakrotnie do władz świeckich o pozwolenie na wybudowanie drugiego kościoła we wsi Biała, gdyż ówczesny parafialny mógł pomieścić jednorazowo około 500 osób, a parafia liczyła blisko 12 tyś. wiernych. Prośby te nie zostały załatwione pozytywnie. Sprawa ta została rozstrzygnięta, kiedy to władze rosyjskie ukazem z 27 października 1864 r. ogłosiły kasatę zakonu, w tym również oo. dominikanów w Janowie²⁴⁶.

Wieczorem 15 listopada 1864 r. naczelnik wojsk wraz z komendantem żandarmerii i policją weszli do klasztoru i w refektarzu odczytali wyżej wymieniony ukaz, na mocy którego zakonnicy mieli natychmiast opuścić klasztor²⁴⁷. Zarząd nad kościołem i klasztorem powierzono dominikaninowi Kornelemu Mikusińskiemu, kapelanowi z Tomaszowa Lubelskiego.

Ksiądz Jan Hetner widząc niebezpieczeństwo zmiany kościoła na świątynię prawosławną dla dużej ilości wojska stacjonującego w Janowie,

²⁴⁶ *Dominikanów do Janowa sprowadził w 1660 r. Jan Zamojski, wojewoda sandomierski, dla których ufundowała kościół i klasztor drewniany oraz nadał im wieś Kawęczyn. Fundację tę potwierdził król Jan III na sejmie koronacyjnym w Krakowie w r. 1676. Prawie równocześnie nastąpiła erekcja kościoła i klasztoru. Podpisano ją przed legatem papieskim w Krakowie 30 sierpnia 1659 r. Faktyczna erekcja miała miejsce 7 czerwca 1660 r. pod wezwaniem Sanctae Mariae Virginis – Gratiarum. Była to jednocześnie data zatwierdzająca fundację Ordynatów dla dominikanów w Janowie przez biskupa krakowskiego. Za zgodą bpa Andrzeja Trzebnickiego 8 września 1660 r. dominikanie przejęli kościół i klasztor z rąk dotychczasowego administratora ks. Wojciecha Łabędzkiego. Do r. 1665 placówka ta była wikariatem, a po jej usamodzielnieniu pierwszym przeorem został o. Dominik Ożarowski. Dominikanie janowscy oprócz pracy duszpasterskiej prowadzili w okresie rozbiorowej niewoli także działalność patriotyczną, która była wyrazem dążności do wyzwolenia narodowego przez budzenie świadomości narodowej. Organizowali oni nabożeństwa żałobne za poległych w manifestacjach, sami manifestowali przeciwko okupantom przez stawianie krzyży, procesje i nabożeństwa z emblematami narodowymi. Zakonnicy brali także czynny udział w Powstaniu Styczniowym, za co o. Kajetana Maciejowskiego zesłano na Sybir do miejscowości Omsk. M. Stworzyński, *Opis statystyczno-historyczny dóbr Ordynacji Zamojskiej 1834 r.* WAPL, plik 69, nr 3; WAPL, AOZ, sygn. 7/20780, nr 2919, s. 547, 551; AMK, AE, t. 60, s. 322; *Zapis naczelnika powiatu zamojskiego, Janów 13 III 1861*. WAPL, RGL, tajne – 15, s. 367-369; *Raport z 20 VIII 1861 r. ks. Bobrzyńskiego z Batorza do biskupa lubelskiego*. AKL, Rep. 60, IIb, 28; P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861-1915*, t. III, Sandomier 1933, s. 654-655.*

²⁴⁷ *Raport proboszcza w Białej z dnia 27 XI 1864 r.* AKL, Rep. 60, IVb.

prosi w liście do Konsystorza o rozstrzygnięcie. W odpowiedzi Konsystorz zaproponował przeniesienie siedziby parafii i nabożeństw z kościoła parafialnego w Białej do kościoła poddominikańskiego w Janowie, przy jednoczesnej zamianie pierwszego na filialny lub kaplicę publiczną²⁴⁸. Z taką też propozycją wystąpił bp Sosnowski do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych motywując ją m.in. wielkością parafii. Po uzyskaniu zgody władz, przeniesienia nabożeństw do Janowa dokonał ks. Jan Hetner 8 grudnia 1867 r.²⁴⁹. Po odprawieniu mszy św. o godz. 10⁰⁰ w kościele białskim wyruszyła uroczysta procesja z chorągwami i sztandarami na sumę do kościoła janowskiego. Zgodnie z propozycją bpa Sosnowskiego kościół w Białej stał się filialnym²⁵⁰.

Ks. Jan Hetner

Z przeniesienia siedziby parafii najbardziej niezadowoleni byli mieszkańcy wsi Biała. Już w kwietniu 1868 r. proszą oni biskupa o podział parafii janowskiej i utworzenie drugiej w Białej, do której należałyby wsie: Biała, Rataj, Zofianka, Wólka Ratajska, Kawęczyn, Godziszów i Andrzejów²⁵¹. Bp Sosnowski nie wyraził na tę propozycję zgody, uzasadniając swoje stanowisko bliskim położeniem (około 1 km) obu kościołów.

Oprócz niezadowolenia grupy wiernych, nowa sytuacja stworzyła wiele innych trudności. Przede wszystkim kościół poddominikański nie posiadał sprzętu liturgicznego, który zabrali ze sobą dominikanie. Kościół i klasztor były w bardzo złym stanie. Mieszkania zakonne okazały się niefunkcjonalne dla pracy parafialnej. Sytuację pogorszył fakt zajęcia części budynków przyklasztornych przez szkołę elementarną. Brak odpo-

wiedniego mieszkania w jakiejś mierze zdecydował o tym, że proboszcz pozostał przy kościele w Białej, skąd dojeżdżał na nabożeństwa do Janowa.

Wiele fermentu w napiętą już sytuację wprowadził dotychczasowy administrator kościoła i klasztoru janowskiego, o. Kornel Mikusiński, którego usunięcia z parafii domagał się ks. Hetner. Ostatecznie stało się to 25 maja 1868 r. na skutek decyzji bpa Sosnowskiego²⁵².

Istniejące przy klasztorze oo. dominikanów arcybactwo różańcowe też wprowadziło niepożrebne zamieszanie. Członkowie jego chcieli utrzymywać porządek nabożeństw dominikański, zbierali pieniądze na utrzymanie arcybactwa, nie rozliczając się z nich przed proboszczem i jego obwinili o złe rządzenie pieniędzmi²⁵³.

Rozdział III Uposażenie parafii

III. 1. Zapisy ziemi

Jedną z głównych form uposażenia parafii stanowiły zapisy ziemi. Z istniejących dokumentów nie można ustalić wielkości pierwotnych zapisów dla kościoła w Białej. W późniejszym okresie podstawą utrzymania duchowieństwa parafialnego był zapis uczyniony 5 lipca 1872 r. przez Stanisława Górkę. W wyniku tego przywileju kościół otrzymał: półłanek kawęczyński zwany Jabłonką, półłanek między Białą a Krzemieniem, półłanek między Białą a Janowem, pole pod Janowem zwane Niwką, pole za Rudą, ogród pod Janowem, plac plebański z ogrodem, łąkę w Pikulach i pod Kawęczynem zwaną Jabłonką²⁵⁴. Według protokołu wizytacyjnego z 1689 r. do parafii należał jeszcze 1 łan ziemi nazywany godziszowskim²⁵⁵. W 1733 r. hrabia Michał Zamojski na uposażenie drugiego wikariusza przeznaczył ogród nazywany popularnie Batorzakowski²⁵⁶. Nie wiadomo dokładnie jaką powierzchnię zajmowały powyższe zapisy. Inwentarz kościoła sporządzony przez dziekana zaklikowskiego 3 października 1821 r. ocenił ilość gruntu na 180,5 mórg, w tym: 146,5 mórg ziemi ornej, 24 mórg łąk, i 8 morgów pastwisk²⁵⁷. Wydaje się jednak, że zestaw ten jest niepełny. Brak w nim ogrodów, które występowały

²⁵² Tamże.

²⁵³ Tamże.

²⁵⁴ Wizytacja z 1801 t., AKL, sygn. 186. s. 865-870.

²⁵⁵ Wizytacja z 1889 r., AMK, AVCap., sygn. 55, s. 23-24; 1 łan = 258.554 m², 1 morga = 5.989 m². I. Ichnatowicz, *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku. Warszawa 1967, t. I, s. 37, tabela 17.*

²⁵⁶ Wizytacja z 1748 r., AMK, AVCon., sygn. 45, k. 106.

²⁵⁷ AKL, Rep. 60, IVb, 7.

²⁴⁸ Tamże.

²⁴⁹ Tamże.

²⁵⁰ Tamże.

²⁵¹ Tamże.

w dokumentach wcześniejszych, jak i późniejszych.

Spis gruntów dokonany z polecenia Ordynacji w 1832 r. wykazywał przynależność do parafii białskiej 232 morgi i 32 pręty ziemi²⁵⁸. W 1845 r. ogólna powierzchnia gruntów wynosiła 233 morg 281 prętów, w tym ogród zajmował 23 morg i 68 prętów²⁵⁹.

Według ówczesnego zwyczaju na gruncie beneficjalnym plebańskim osiedli byli poddani, którzy wykonywali świadczenia na rzecz proboszczów w robociźnie pieszej lub ciągłej, tj. z użyciem zwierząt pociagowych. W parafii Biała liczba poddanych na przestrzeni wieków wynosiła stale około kilkunastu włościan²⁶⁰. Ci zobowiązani byli do pracy po jednym dniu ciągłym lub dwa pieszo w tygodniu, wykonania czterech motków po 1 łokciu długości przędzy ze lnu lub konopi, sadzenia bezpłatnego kartofli i wyznaczenia jednej osoby dziennie do mycia i strzyżenia owiec²⁶¹. W 1832 r. przy ogólnej liczbie poddanych 15, siedmiu pracowało 1 dzień ciągły na tydzień, a ośmiu 1 dzień pieszo w ciągu tygodnia. W sumie dało to dni ciągłych 378 i 432 pieszych w roku²⁶². Oprócz tego każdy z poddanych w czasie żniw miał przepracować 2 dni. Do obowiązku poddanych należało także wystawianie straży nocnej przy plebani w Białej.

Taki stan przetrwał do 1865 r. Ukazem carskim z 14 grudnia tegoż roku cały majątek kościołów katolickich został zabrany pod zarządek skarbu państwa. Proboszczowie na mocy tego

ukazu nie mogli posiadać więcej niż sześć morgów ziemi, wliczając w to grunty zajęte pod budynki parafialne i kościoł²⁶³. Według protokołu zajęcia majątku probostwa Biała, wynosił on 325 morg 108 prętów. Specjalna Komisja, która dokonywała przejścia majątku, 6 czerwca 1866 r. jako uposażenie parafii białskiej wyznaczyła: ogród przy plebani o powierzchni 50 prętów, ziemi ornej poza zabudowaniami gospodarskimi 3 morgi 250 prętów i pod wsią Pikule 2 morgi łąki zwanej Czerniawka²⁶⁴.

III. 2. Dziesięciny

Obok gruntu najwydatniejszym źródłem utrzymania kleru były dziesięciny. W Polsce miały one różne nazwy i odmiany, jak snopowa, małdratowa i inne²⁶⁵. Do XVIII w. oddawana była najczęściej w snopkach i ziarnie, później na podstawie układów wypłacano ją w pieniądzech.

W parafii białskiej występowała dziesięcina snopowa i pieniężna. Według protokołu wizytacji z 1592 r. wynosiła ona 50 snopków pszenicy i 20 owsa ze środka jakiegokolwiek łąnu z każdej wioski²⁶⁶. Wobec trudności, jakie powstawały przy wybieraniu dziesięcin, Tomasz Zamojski przywilejem z 8 czerwca 1636 r. postanowił, że proboszcz białski miał otrzymywać następującą dziesięcinę z wiosek²⁶⁷:

Wieś	Ilość kop z każdego łąnu		Wartość kopy	
	żyta	owsa	żyta	owsa
Biała	3		24 gr.	
Godziszów	3		1 zł.	
Krzemień	1	1	24 gr.	20 gr.
Kawęczyn	5	2	20 gr.	20 gr.
Dzwola	2	2	1 zł.	15 gr.
Kocudza	3	3	1 zł.	40 gr.

Oprócz powyższej proboszcz miał zapisać dziesięcinę z dworu białskiego i karczmy w wysokości 50 zł.

Księżna Katarzyna z Ostroga Zamojska 4 września 1639 r. potwierdziła powyższy przywilej z tą różnicą, że poddani zobowiązani byli do oddawania dziesięciny snopowej, a nie, jak dotychczas, pieniężnej²⁶⁸. Na mocy tego przywileju pod-

²⁵⁸ Tamże, 1 pręt = 19,950 m². I. Ichnatowicz, dz. cyt., s. 37.

²⁵⁹ AKL, Rep. 60, IVb, 7.

²⁶⁰ Tamże.

²⁶¹ 1 łokieć = 0,576 m. I. Ichnatowicz, dz. cyt., s. 36, tabela 16.

²⁶² WAPL, KWL, sygn. 55; AKL, sygn. 186, s. 860. Wizytacja z 1801 roku wymienia 15 chłopów poddanych z rodzinami. Ogólna liczba wszystkich osób wynosiła 32 mężczyzn i 25 kobiet.

Poddani proboszcza	Liczba		Wartość pracy
	M	K	
1. Andrzej Czapla	3	1	4,30 fl.
2. Feliks Szkutnik	1	1	4,30 fl.
3. Józef Kula	4	2	4,30 fl.
4. Mateusz Malinowski	2	3	4,30 fl.
5. Sebastian Kaproń	2	3	4,30 fl.
6. Jakub Suchecki	1	3	4,30 fl.
7. Bartłomiej Myszak	1	2	4,30 fl.
8. Dominik Kędra	4	2	4,30 fl.
9. Jan Łukasik	1	1	4,30 fl.
10. Mikołaj Tylus	3	2	4,30 fl.
11. Mateusz Łukasik	3	1	8,50 fl.
12. Franciszek Łukasik	1	1	8,50 fl.
13. Jakub Rząd	3	1	8,50 fl.
14. Andrzej Tomczyk	2	2	8,50 fl.
15. Marcin Krzak	1	1	8,50 fl.

²⁶³ Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Kongresowym. Warszawa 1923, s. 910.

²⁶⁴ WAPR, ZGL, sygn. 10.

²⁶⁵ Dziesięciny w Polsce. Encyklopedia Kościelna, pod red. M. Nadworskiego. Warszawa 1874, t. IV, s. 477-490.

²⁶⁶ AMK. AVCon., sygn. 1, k. 25.

²⁶⁷ WAPR, RGL, sygn. 12; Wizyt. z 1801 r., AKL, sygn. 186, s. 865-867.

²⁶⁸ WAPR, RGL, sygn. 12; Wizyt. z 1781 r., AKL, sygn.

dani ze wsi Biała, Godziszów, Wólka Ratajska i Kawęczyn mieli dawać proboszczowi z każdego łanu po 3 kopy żyta ozimego. Tyle samo wójtowie z Krzemienia, Kocudzy i Godziszowa.

Protokół wizytacji z 1681 r. podaje, że zamiast żyta była pobierana dziesięcina z pszenicy w takiej samej ilości, a z dóbr krzemienieckich, kocudzańskich i godziszowskich proboszcz otrzymywał 25 kop pszenicy i 20 kop owsa²⁶⁹.

Według inwentarza sporządzonego przez dziekana zaklikowskiego w 1821 r. kościołowi bialskiemu przysługiwała następująca dziesięcina²⁷⁰:

Miejscowość	Żyto		Owies	
	Kop	Sno-pów	kop	Sno-pów
Janów	40			
Ruda		29		
Biała	50			
Kawęczyn	7	15		
Dwór Kawęczyn	7	30		
Wólka Ratajska	28	36		
Godziszów	143	21		
Krzemień	29	1	27	40
Kocudza	50	48	48	16
Dwór Kocudza	18		18	
Dzwola	26	22	25	27
Razem	401	22	119	23

Ze wsi Rataj proboszcz otrzymywał dziesięcinę pieniężną w wysokości 80 zł.²⁷¹

Tak wyglądała dziesięcina w parafii Biała od strony prawnej. W rzeczywistości egzekwowanie jej sprawiało proboszczom wiele kłopotów. Dochód z niej był nierówny i niepewny, ponieważ poddani ociągali się z jej dostarczaniem, często tłumacząc to opóźnieniem prac polowych czy nieurodzajem.

III. 3. Fundusze

Do uposażenia proboszczowskiego należały również pewne sumy pieniężne lokowane na nieruchomościach lub synagodze żydowskiej, od których pobierano procenty.

W 1621 r. z nieznanego zapisu zostało ulokowanych 1000 fl. w synagodze żydowskiej w Zamościu, z której dochód roczny w wysokości 80 fl. przeznaczony był dla proboszcza bialskiego, zobowiązując go jednocześnie do odprawienia siedmiu mszy w ciągu roku²⁷².

Sumę 1000 fl. zapisał 28 czerwca 1659 r. Jan Wioteski lokując ją na dobrach Wolicy. Z zapisu tego według Inwentarza z 1821 r. procent nie był pobierany²⁷³.

13 maja 1662 r. taką samą sumę zapisał kościołowi przed Konsystorzem Sandomierskim Jan Łęski. Z nadania tego wynikał obowiązek odprawienia 2 mszy: żałobnej czytanej w środę za duszę Walentego oraz w piątek za małżonków Piotra i Helenę²⁷⁴.

Inny kapitał w wysokości 1000 fl. pochodzący z nieznanego zapisu z 1671 r. zabezpieczony był na kahale zamojskim. Od 1775 r. proboszcz nie pobierał procentu od tej sumy, ponieważ kapitał ten przeszedł do kasy Religijnej Austriackiej²⁷⁵.

Taka sama sytuacja była z sumą 1000 fl. ulokowanych na kahale janowskim, z której procent nie był pobierany od r. 1797 z wyżej wymienionego powodu²⁷⁶.

W 1674 r. Żyd Lewkowicz z Turobina zapisał kościołowi bialskiemu 400 fl., które były ulokowane na kamienicy i gorzelni w tym mieście²⁷⁷.

Następnym zapisem była suma 500 fl., którą przeznaczył w testamencie z r. 1795 ksiądz Piecka, proboszcz z Batorza²⁷⁸.

Jak podaje protokół Wizytacji z 1781 r., proboszcz otrzymywał 36 fl. z kapitału 1000 fl. zabezpieczonych na synagodze żydowskiej w Janowie²⁷⁹.

8 września 1834 r. Franciszek Ksawery Zaborowski zapisał kościołowi 6000 zł.p. ulokowanych na dobrach Stryjna, z której procent roczny wynosił 300 zł.p. (45 rubli)²⁸⁰. Z tego nadania wynikał obowiązek odprawienia trzech nabożeństw żałobnych w ciągu roku w dniach: 8 marca, 15 września i 11 listopada.

Wspomniana forma uposażenia parafii bialskiej nie przynosiła w rzeczywistości tak dużych dochodów, na jakie wskazywałyby czysto matematyczne podliczenia na podstawie dokumentów. W wyniku trudności z regularnym egzekwowaniem procentów oraz utraty niektórych legatów, dochody realne były znacznie niższe od należnych.

III. 4. Inne formy uposażenia

Proboszcz bialski miał prawo do pobierania czynszu w wysokości 120 zł 10 gr z młyna

¹⁰⁵, s. 551-552.

²⁶⁹ Tamże.

²⁷⁰ WAPL, Aoz, sygn. 3268, k. 13; AKL, Rep. 60, IVb, 7.

²⁷¹ AKL, Rep. 60, IVb, 7.

²⁷² Wizyt. z 1698 r., AMK, AVCap., sygn. 57, s. 35-36.

²⁷³ AKL, Rep. 60, IVb, 7.

²⁷⁴ Wizyt. z 1689 r., AMK, AVCap., sygn. 55, s. 23-24.

²⁷⁵ Inwentarz z 1945 r., AKL, Rep. 60, IVb, 7.

²⁷⁶ Inwentarz z 1821 r., AKL, Rep. 60, IVb, 7.

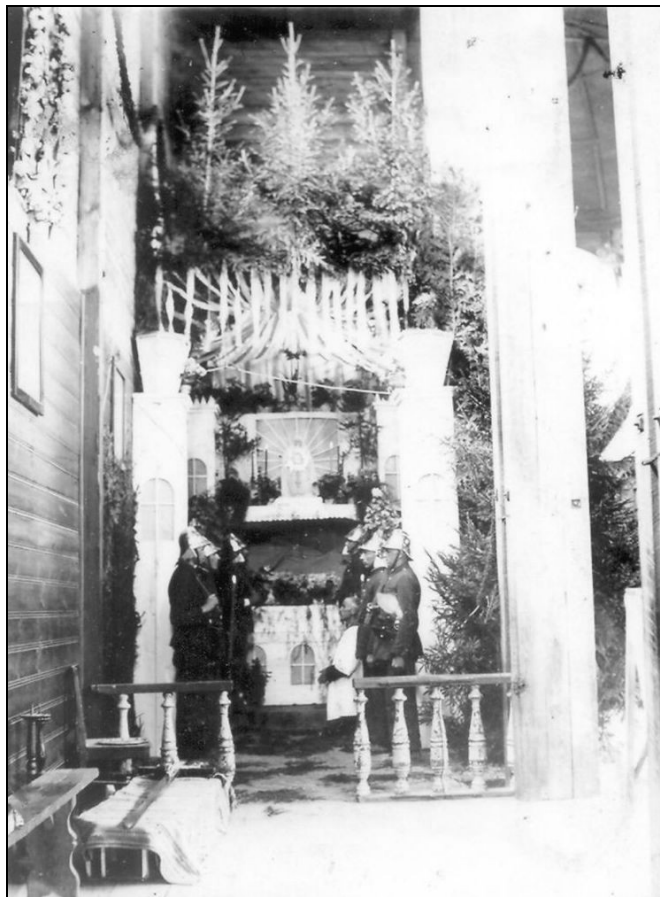
²⁷⁷ Tamże.

²⁷⁸ Wizyt. z 1801 r., AKL, sygn. 186, s. 865.

²⁷⁹ Wizyt. z 1781 r., AKL, sygn. 105, s. 548.

²⁸⁰ AKL, sygn. 228, s. 205; AKL, Rep. 60, IVb, 7.

stojącego na gruntach plebańskich, a także sumę 11 zł 6 gr od poddanych ze wsi Biała za przepędzenie motków²⁸¹. Oprócz powyższego 11 włóścian w Pikulach, osiadłych na 36 morgach ziemi nie należącej do gruntów plebańskich, płaciło czynszu rocznie 120 zł 10 gr²⁸².

Straż przy Grobie Zmartwychwstałego Chrystusa w kościele w Białej, lata 30. XX w. Ze zb. G. Jargilo

Prawo wywozu drzewa z lasów na opał i budowlę pochodzi prawdopodobnie z najwcześniejszego okresu istnienia parafii. Źródła nie wspominają kiedy i w jakich okolicznościach zostało ono wydane. Pierwsza wzmianka o tym prawie znajduje się w protokóle Wizytacji z 1592 r.²⁸³. Było ono także respektowane przez Ordynację, pomimo braku nań jakiegokolwiek dokumentu. Taki stan trwał do 1845 r. kiedy to wolny wyrąb drzewa został zakwestionowany i uzależniony od łaski Ordynata²⁸⁴.

Do uposażenia parafii należały jeszcze: pozwolenie Jana Zamojskiego z 26 sierpnia 1646 r. na używanie stawu i połów ryb²⁸⁵ oraz wolne

mlewo w młynie koło Pikul²⁸⁶. Według protokółu Inwentarza z 1845 r. oba powyższe przywileje stały się nieaktualne z powodu zlikwidowania zarówno stawu jak i młyna²⁸⁷.

Innym dochodem proboszcza były wszelkie ofiary składane duchownym za udzielane posługi religijne. Jak podaje Wizytacja z 1592 r., ks. Franciszek Sopharki pobierał 2 grosze za chrzest²⁸⁸. Brak natomiast danych odnośnie opłat, jakich wymagał proboszcz za inne posługi, prócz stwierdzenia, że „więcej od sprawiedliwej stawki nie wymaga się”.

Majątek instytucji związanych z parafią (szkoły, szpitale, bractwa) zostanie omówiony w dalszej części. ♦

c.d.n.

M. Tyra

Na Białej

Ojcowie tu siali sztandary zwycięstwa,
W trudzie uprawy pszenicy i żyta
By Biała biało-czerwono kwitła
Wolą narodu i kwita.

Synowie stąd poszli walczyć pod sosny
Z marzeniem wiecznym co dzień od rana
Za owoc ojców a nasze wiosny,
By wszystkim dom, chleb i wolna mowa.

Barwy pokoleń rodzinnej gleby
Mamy i żony w grunt wspaniały
Pracą i pieśnią na ustach, ażeby
Czerwień przy bieli przybronowały.

²⁸¹ Wizyt. z 1781 r., AKL, sygn. 105, s. 549.

²⁸² AKL, Rep. 60, IVb, 7.

²⁸³ AMK, AVCap., sygn. 1, k. 26.

²⁸⁴ AKL, Rep. 60, IVb, 7.

²⁸⁵ WAPR, ZGL, sygn. 12.

²⁸⁶ AKL, Rep. 60, IVb, 7.

²⁸⁷ Inwentarz z 1845 r., tamże.

²⁸⁸ AMK, AVCon., sygn. 1, k. 25.

Zenon Łukasz Baranowski

Rodziny w regionie janowskim na przestrzeni wieków

W dobie postępującej globalizacji, której efektem jest niestety postępująca erozja naszej świadomości kulturowej, niezmiernie ważne jest kultywowanie poczucia zakorzenienia, świadomości zamieszkania od wielu pokoleń na określonym terytorium, w tym wypadku na obszarze powiatu janowskiego. Niniejszy artykuł chce pomóc w kształtowaniu tej świadomości poprzez przybliżenie nazwisk (dziedzicznych, co istotne, osobowych określeń), które w ostatnich 400 latach były noszone przez mieszkańców naszego regionu. Jest on kontynuacją artykułu z pierwszego numeru Korzeni Janowskich, który przedstawiał nazwiska noszone w ciągu ponad trzystu lat istnienia miasta przez rodziny janowskie.

Nazwisko jest zjawiskiem późnym historycznie w Polsce. Pierwotnie na oznaczenie człowieka stosowano system jednonazwowy, czyli tylko imię. Najstarsze znane imiona chłopów z regionu janowskiego to: Maciej, Święszek, Miksza, Włodek (Dzwola, 1429 r.) i Mikołaj, Kwoszcz, Anna (Godziszów, 1452 r.). Począwszy od XIII w. pojawił się system dwunazwowy (jego przykłady znamy z regionu janowskiego z następnych stuleci): I. przedstawiciele szlachty: Czader z Potoka (Potok Wielki, 1390 r.), Jan Dłoto (1412 r., Słupie), Jaško ze Stojeszyna (1427 r.); II. kmiecie: Jan Chmielowiec (Zdziłowice, 1452 r.), Mikołaj Marszałek (Chrzanów, 1482 r.), Wojciech Pięćbrzyt, Klemens Szabor (Branew, 1482 r.). Na początek XV w. należy wyznaczyć powstanie zwyczaju dziedziczenia drugiego członu określającego osobę. Zwyczaj ten stopniowo rozprzestrzenił się na wszystkie grupy społeczne, począwszy od szlachty (Andrzej Potocki, Potok Wielki - 1449 r.), poprzez mieszczaństwo, a skończywszy na chłopstwie (Szymek Pączek, Mikołaj Omiotek, Chrzanów - 1482 r.).

W XVI w. nastąpiła stabilizacja nazwiska we wszystkich warstwach społecznych, chociaż do końca XVIII w. używano różnych jego wariantów fonetycznych, morfologicznych i graficznych: Buryta - Bureta, Dudzic - Dudzicz, Paryś - Parisz, Parysz, Zdybel - Zdebel, Kozioł - Kozieł. W użyciu były również nazwiska złożone: Mak alias Wojtan, Mariak (?) lub Maziak, Prężyna alias Kędra, Piczajka alias Kiełbasa, Ligaj alias Jędzura. Szczególnie w XVII i na początku XVIII w. używano zdrobnień nazwisk: Gierłach - Gierłaszek, Baran - Baranek, Bargieł - Bargielik, Kołodziej - Kołodziej-

czyk, niektóre z nich przekształciły się w osobne nazwiska (Krzos - Krzosek, Mazur - Mazurek, Kowal - Kowalik). Wzrost liczby rodzin noszących to samo nazwisko spowodował, że w XVIII w. w wykazach urzędowych stosowano doprecyzujące określenia: młody, stary, młodszy, czarny, biały, Maćków, Janów, Szczepanów, Walków.

Ponadto w wiekach XVII - XVIII zdarzały zmiany nazwisk, które polegały na dodawaniu do dotychczasowego nazwiska końcówki -ski, -icz, -owicz itp. (prawdopodobnie raczej sporadyczne na terenie regionu janowskiego). Czynili to głównie mieszczanie, rzadziej chłopci i przedstawiciele szlachty. Pełną stabilizację nazwiska wprowadziło dopiero ustawodawstwo państw zaborczych. Wówczas także administracyjnie nadano nazwiska ludności żydowskiej (w zaborze rosyjskim w 1804 i 1820 r.), dotychczas bowiem posługiwała się ona niedziedzicznymi ojcowskimi patronimami (np. od imienia ojca Icek - Ickowicz) lub od nazw wykonywanych zawodów.

Ze względu na ubogą ilość źródeł historycznych nie możemy prześledzić procesu kształtowania się nazwisk, a zwłaszcza ich stabilizacji w postaci dziedziczenia, rodzin mieszkających na terenie powiatu janowskiego. Poza pojedynczymi wzmiankami, głównie z XV w. (najstarsze przykłady używanych do dziś nazwisk, lub raczej w tym okresie przezwisk, to Pąk [w wersji Pączek] oraz Omiotek - Chrzanów, 1482 r.) wykazy mieszkańców miejscowości z terenów obecnego powiatu pochodzą dopiero z początków XVII w. Również najstarsze księgi metrykalne sięgają tego okresu (parafia Potok Wielki - 1597 r., ale w późniejszych latach duże braki; parafia Goraj - 1610 r.). Obfitość danych wzrasta w następnych stuleciach, ale też dotyczy to (poza XIX w.) głównie środkowej i wschodniej części regionu należącego wówczas do Ordynacji Zamojskiej. Dla przykładu informacje o nazwiskach z terenu gminy Modliborzyce pochodzą dopiero z połowy XVIII w. (najstarsze zachowane akta metrykalne parafii Słupie - 1756 r.).

Do najstarszych rodzin (jest to liczba ok. 200 najstarszych rodów), nieprzerwanie mieszkających w poszczególnych miejscowościach od ponad 350, a nawet od ok. 400 lat, należą noszące m.in. następujące nazwiska:

Gmina Batorz:

Batorz: Boczek, Jakubaszek, Kozik, Nieściór, Pastucha, Sulowski, Szczuka, Wójcik, Wójtowicz, Zarzeczny, Zysko, (Zuń: obecnie Stawce);

Wólka Batorska: Krawczyk, Michałek, Sulowski, Zarzeczny, Zyśko;

Wola Studziańska: Bartnik, Łączka, Makuch;

Gmina Chrzanów:

Chrzanów: Augustynek, Chwałek, Dziok, Gąbka, Jarosz, Kołodziej, Kowalik, Krzos, Łupina, Michałek, Omiotek, Pał, Styk, Sulowski;

Łada: Jamroży, Kondrat, Łacek;

Malinie: Jamroży;

Otroc: Marczak, Lewczyk, Mróz, Zdybel;

Gmina Dzwola:

Branew: Bańka, Liwak;

Dzwola: Flis, Jargiło (Jargielo), Koszałka, Małek, Robak, Szuba;

Kocudza: Bączek, Bielak, Blacha, Buryta, Dubiel, Dyjach, Garbacz, Góra, Gzik, Jaszek, Kołodziej, Koszałka;

Krzemień: Baran, Białek, Cygan, Dudzic, Flis, Gajór, Gzik, Jargiło, Juśko, Kaproń, Kokoszka, Kielbasa, Ligaj, Pachuta, Paryś, Piędzio (?), Piecyk, Rożek, Sowa, Śwircz;

Gmina Godziszów:

Godziszów: Bańka, Breś, Ciupak, Daśko, Frania, Jarosz, Golec, Kolasa, Kotuła, Krzosek, Krzos, Krzysztóń, Lenart, Łagód, Mazur, Miś, Oleszko, Pudło, Surtel, Siwek, Wieleba, Widz, Tomiło, Zegan, Zdybel;

Kawęczyn: Król;

Rataj: Król, Piszczek, Stolarz, Wieleba;

Wólka Ratajska: Chmiel, Fac, Łukasik, Moskal, Placha;

Zdziłowice: Bielak, Dudka, Mazur, Matysek (?), Pizoń, Porzuc, Skrzypek, Sobótka, Zdybel, Zielonka, Zyśko;

Gmina Janów Lubelski:

Biała: Czarny, Drwal, Gumiennik, Kędra, Łukasz, Łukasik, Małek, Mazur, Maziarz, Niedziałek, Orzeł, Pyć, Rząd, Tylus, Wojtan, Wołoszyn;

Gmina Potok Wielki:

Potok Wielki: Krawczyk, Mazur, Szyszka (w pewnym okresie wzmiankowany w Potoczku).

Gmina Modliborzyce (od blisko 300 lat):

Dąbie: Jarzynka, Giszka, Pietras, Rudnicki, Wróbel;

Lute: Jaszyna, Majewski;

Modliborzyce: Batorski, Krasowski, Olszówka, Orłowski, Piech, Świątek, Tomiło, Wąsik;

Słupie: Jarzynka, Siebielec;

Stojeszyn: Kapusta, Kozak, Ptaszek, Piech, Skrok, Suchora;

Wierzchowiska: Biały, Błoński, Dolecki, Dziadosz, Gębala, Kowal, Latus, Ożóg, Pikula,

Serwatka, Szpyra, Ślusarski, Szostak, Wielgus, Wołoszynek, Zygadło, Żołynia;

Wolica: Kamiński, Lenart, Tes.

Chronologię pojawienia się innych rodzin można prześledzić zapoznając się ze spisami nazwisk mieszkańców poszczególnych miejscowości zamieszczonymi poniżej. Należy zwrócić uwagę, że niektóre rodziny, nie wymienione powyżej, również długo mieszkają na terenie regionu janowskiego, ale na przestrzeni dziejów zmieniały miejscowości, w których zamieszkiwały.

Ze względu na wzmiankowany wyżej brak źródeł nie można stwierdzić, jakie nazwiska powstały na terenie regionu janowskiego, a w konsekwencji mają charakter rdzenny. Można jedynie domniemywać ten fakt w przypadku nazwisk wymienianych w najstarszych inwentarzach i aktach metrykalnych. Zamieszczone poniżej wykazy pokazują, że na przestrzeni wieków na teren regionu wskutek procesów migracyjnych napływały liczne nowe rodziny. Szczególnie duża fala związana była z napływem osadników galicyjskich w drugiej połowie XIX w. do gmin Potok Wielki i Modliborzyce.

Liczne rozrodzenie rodzin o tym samym nazwisku, spotykane już w XVIII w., zaowocowało powstaniem w wielu miejscowościach substytutów nazwiska, które w stosunkach społecznych niemalże zastąpiły oficjalne nazwisko. Miało to miejsce głównie we wschodniej części powiatu janowskiego (m.in. Branew, Kocudza, Krzemień, Dzwola, Chrzanów, Godziszów, Wólka Ratajska, Zdziłowice). Przewiska te nie weszły, jak to się stało na Podhalu (np. Curuś-Bachleda), do użytku urzędowego. Jedynie pod koniec lat czterdziestych XX w. w Branwi sołtys pomocniczo wykorzystywał te przewiska.

Nazwiska obrazują także różnorodność osadniczą naszego regionu, który zasilany był różnymi, niekiedy egzotycznymi nacjami. Można tutaj wyróżnić dwa nurty. W pierwszym osadnicy przybyli na teren obecnego powiatu w okresie tworzenia się nazwisk, a ich pochodzenie zostało w ten sposób ujęte (oczywiście należy mieć na względzie różne ograniczenia wynikające z tak przyjętego kryterium), np. Rusin, Mazur, Wołoszyn, Litwin, Turek, Moskal, Cygan (niewykluczono, że niektóre z tych nazwisk mogły jednak powstać poza regionem). W drugim przypadku - osadnicy napływali w różnych okresach posiadając już obce nazwisko albo było ono tworzone z użyciem niepolskich słów, np.: Bojar, Ornawka, Sidor, Daniło, Maier, Korczak.

Najpopularniejsze nazwiska w XIX i w XX w.:

Najpopularniejsze nazwiska w regionie janowskim w 1864 r. (ilość rodzin)

1. Flis – 64
2. Małek – 60
3. Król – 54
4. Kaproń – 52
5. Łukasik – 42
6. Bielak – 39
7. Góra – 37
8. Sulowski – 33
9. Krzysztoń – 28
10. Mazur – 27
11. Wojtan – 26
12. Ciupak -25
13. Krawczyk – 25
14. Dyjach – 24
15. Wieleba – 22
16. Zdybel – 21
17. Kulpa – 21
18. Lenard – 21
19. Orzeł – 20
20. Wójcik – 20
21. Baran -20

Najpopularniejsze nazwiska w gminach w 1864 r.

Gm. Batorz

1. Sulowski - 17
2. Wójcik - 16
3. Krawczyk - 15
4. Zarzeczny - 12
5. Kowalczyk - 9
6. Pastucha - 9
7. Tylus - 9
8. Winiarczyk - 9
9. Drozd - 8
10. Trzeciński – 7

Gm. Chrzanów

1. Gąbka - 17
2. Marczak - 16
3. Zdybel - 14
4. Stanicki - 11
5. Lewczyk - 11
6. Kowalik - 10
7. Mróz - 10
8. Łupina - 9
9. Maksim - 9
10. Pał - 9

11. Sulowski - 9

Gm. Dzwola

1. Kaproń - 47
2. Flis – 43
3. Małek – 38
4. Bielak - 34
5. Góra - 32
6. Dyjach - 23
7. Dycha - 20
8. Koszałka - 20
9. Dubiel - 18
10. Gzik - 18
11. Myszak – 18

Gm. Godziszów

1. Król - 31
2. Ciupak - 21
3. Krzysztoń - 20
4. Łukasik - 19
5. Mazur - 17
6. Widz - 17
7. Wieleba - 16
8. Daszko - 14
9. Brodowski - 13
10. Golec – 13

Gm. Janów Lubelski

1. Małek – 19
2. Kiszka – 13
3. Flis – 12
4. Orzeł – 14
5. Powężka – 14
6. Rząd – 14
7. Łukasik – 10
8. Momot - 13
9. Skubik - 9
10. Mucha - 8
11. Wojtan - 8

Gm. Modliborzyce

1. Krasowski - 14
2. Lenard - 14
3. Wielgus - 8
4. Wołoszynek - 8
5. Szyszka - 8
6. Jarzynka - 7
7. Kamiński - 7
8. Pietras - 7
9. Dziadosz - 6
10. Kapusta - 6

Gm. Potok Wielki

1. Lewandowski - 9
2. Babicz - 7

3. Zaręba - 6
4. Klimek - 5
5. Suchora - 5
6. Witek - 5
7. Firosz - 5
8. Krawczyk - 5

Najpopularniejsze nazwiska w powiecie janowskim w 2000 r.

1. Flis – 144
2. Łukasik - 111
3. Kaproń - 87
4. Mazur - 84
5. Małek – 80
6. Sulowski - 79
7. Bielak - 79
8. Król - 77
9. Góra - 70
10. Ciupak - 67
11. Jargiło - 64
12. Krzysztoń - 57
13. Moskal - 56
14. Widz – 56
15. Wieleba - 52
16. Chmiel - 51
17. Sowa - 51
18. Dycha - 49
19. Tylus - 49
20. Rząd - 47
21. Wójcik - 45
22. Mróz - 43
23. Lenart - 42
24. Dyjach - 42
25. Sosnówka - 41
26. Wojtan - 41
27. Pizoń - 41
28. Skrzypek - 40
29. Kiszka - 39
30. Golec - 38
31. Rożek – 37
32. Zarzeczny - 37
33. Baran – 36
34. Brodowski - 36
35. Wielgus - 36
36. Kowalik – 35
37. Orzeł - 35
38. Zyśko – 35
39. Drzazga - 33
40. Krzos - 33
41. Oleszko - 33
42. Kamiński - 32
43. Gąbka – 32

44. Jaworski - 31
45. Pachuta – 30
46. Serwatka - 30
47. Skubik – 30
48. Startek - 30
49. Gałus – 29
50. Krawczyk - 29
51. Liwak - 29
52. Pikula - 29
53. Rawski – 29
54. Zdybel - 29
55. Garbacz - 28
56. Kowalczyk -28
57. Sokół – 28
58. Wereski - 28
59. Gzik – 26
60. Lewandowski -26
61. Łagód - 26
62. Wojciechowski – 26
63. Bańka – 25
64. Kotuła - 25
65. Michalczyk – 25
66. Momot - 25

Najpopularniejsze nazwiska w gminach w 2000 r.

Gm. Batorz

1. Sulowski - 27
2. Zarzeczny - 21
3. Pastucha - 17
4. Sokół - 16
5. Zyśko - 15
6. Skrzypek - 14
7. Wójcik - 14
8. Pizoń - 12
9. Kowalczyk - 11
10. Kozik - 11
11. Krawczyk - 11
12. Winiarczyk - 11
13. Wcisło - 11

Gm. Chrzanów

1. Sulowski - 24
2. Stanicki - 19
3. Gąbka - 18
4. Biernat - 17
5. Kowalik - 16
6. Zdybel - 15
7. Pał - 13
8. Łukasik - 11
9. Łupina - 10
10. Baran - 9

11. Krzos - 9
12. Rycerz - 9

Gm. Dzwola

1. Bielak - 47
2. Flis - 47
3. Małek - 39
4. Góra - 37
5. Kaproń - 36
6. Dyjach - 32
7. Jargiło - 28
8. Dycha - 24
9. Papież - 24
10. Rawski - 23
11. Mróz - 19
12. Liwak - 17
13. Dubiel - 15
14. Sowa - 14
15. Gzik - 13
16. Łukasik - 13

17. Szuba - 13
18. Świś - 13

Gm. Godziszów

1. Król - 42
2. Mazur - 33
3. Ciupak - 28
4. Łukasik - 25
5. Sosnówka - 25
6. Wieleba - 21
7. Pizoń - 19
8. Moskal - 18
9. Widz - 18
10. Chmiel - 17
11. Gałus - 17
12. Krzysztoń - 16
13. Golec - 16
14. Kotuła - 15
15. Łagód - 14

Gm. Janów Lubelski

1. Flis - 28
2. Kiszka - 18
3. Małek - 17
4. Łukasik - 15
5. Jakubiec - 14
6. Pawłos - 12
7. Powęska - 12
8. Sokal - 12
9. Startek - 12
10. Nalepa - 11
11. Orzeł - 11
12. Wieleba - 10

Gm. Modliborzyce

1. Wielgus - 27
2. Kamiński - 19
3. Lenart - 19
4. Pikula - 19
5. Serwatka - 18

6. Dolecki - 15
7. Ożóg - 14
8. Tylus - 14
9. Wołoszynek - 14
10. Krzysztoń - 14
11. Flis - 11
12. Żołyń - 10

Gm. Potok Wielki

1. Lewandowski - 16
2. Rudnicki - 12
3. Ślusarz - 12
4. Nosal - 12
5. Suchora - 11
6. Szwedo - 10
7. Łaska - 7
8. Skrzypek - 8
9. Zarzeczny - 8
10. Kochan - 7
11. Wójcik - 7

Pod względem onomastycznym (językowym) nazwiska można podzielić na dwie grupy: nazwiska rodzime i nazwiska obce, pochodzące z innych języków (np. Butryn, Preis). Nazwiska polskie z kolei dzielą się na nazwiska: równe lub będące pochodną, poprzez dodanie różnych przyrostków, wyrazów pospolitych (np. Ciupak, Król, Flis); imion (np. Oleszko, Łukasz) i nazw topograficznych (np. Batorski, Sulowski).

Etymologia (pochodzenie) nazwisk mieszkańców powiatu janowskiego (wybrano najstarsze i najpopularniejsze): *Augustynek* – od imienia Augustyn; *Babicz* – od baba – kobieta, babka; *Bańka* – od słowa bańka; *Baran* – od słowa baran – samiec owcy; *Bartnik* – od bartnik – pszczelarz; *Batorski* – od węgierskiego słowa bator – odważny dzielny; *Bączek* – od podstawy bąk, w pochodnych też od bącz, por. bąk, bąkać – wydawać niewyraźny głos; bączeć, bączek, bęczeć – brzęczeć; *Biały*, *Białek* – od podstawy biał-, w pochodnych od biel, bil, por. biały, biel, bielić, bil – biel, tłuszcz; lub od białek; *Bielak* – od bielak – człowiek o białych włosach; *Biernat* – od imienia Bernard, dawniej też w formie Biernat; *Blacha* – od słowa blacha; *Błoński* – od nazwy miejscowej Błonie (częste); *Boczek* – od słowa bok, w pochodnych też od boczyć się, lub od boczek; *Breś* – od łужицького breza – brzoza, niekiedy od zniemczonej nazwy osobowej Briese – polskie Brzoza; *Brodowski* – od nazwy miejscowości Brodowo lub słów broda, bród, brodzić; *Buryta* – od podstawy bur-, porównaj bury, bura – awantura; burak, burka – opończa; burza, burzyć; *Chmiel* – od nazwy chmiel; *Chwałek* – od imion złożonych typu Chwałimir, Chwałistaw lub od chwalić, chwała; *Ciupak* – od słowa ciupa – niedołąga lub ciupać – lekko ciąć, uderzać względnie

gwarowego ciupak – kurczak; *Cygan* – od nazwy etnicznej Cygan; *Czarny* – od słowa czarny; *Daśko* – od imienia typu Dalebor, Daniel, Dawid, ewentualnie Daniło; *Dolecki* – od nazwy miejscowości Dolecko; *Drozd* – od drozd, ptak śpiewający; *Drwal* – od słowa drwal; *Drzazga* – od słowa drzazga; *Dudka* – od dudek - gatunek ptaka; *Dubiel* – w staropolskim oznaczało głupca lub gatunek ryby; *Dudzic* – od duda – instrument muzyczny lub lichej grajek; *Dycha* – od dychać – oddychać, dyszeć, gwarowo dych – tchnienie; *Dyjach* – od diak, staropolskie dyjak – kleryk w Kościele wschodnim, śpiewak cerkiewny; *Dzadosz* – od dziad – dziadek lub od imion złożonych Dziadumił, Miłodziad; *Dziok* – od gwarowego dziokać – żuć, dzioka – pokarm, który zwierze powoli żuje; *Fac* – od niemieckiej nazwy osobowej Fatz, ta od wyrazu pospolitego Fatz – drwina, szyderstwo lub od imion typu Fabian, Fabrycy; *Firosz* – od gwarowego firka – ptaszek podobny do sikorki, drobnostka; *Flis* – od określenia flis – splawiacz drewna; *Frania* – od imienia Franciszek; *Gajór* – od gaić – zielenić się, dawniej otwierać sądy, gaj – zarośla lub od gajor – gąsior; *Galus* – od łacińskiego imienia Gallus, porównaj gwarowe galuszyć – bałuszyć, głuszyć; *Garbacz* – od garbić się, garb; *Gąbka* – od gęba; *Gębala* – od gębal – człowiek o wielkiej gębie; *Giętałach* – od niemieckiej nazwy osobowej Gerlach, ta od imienia Gerwald; *Giszka* – od niemieckiej nazwy osobowej Giss, Gisch, ta od imion zaczynających się od Gis-; *Golec* – od golec - człowiek biedny, nagi; *Góra* – od słowa góra; *Gzik* – od giez – owad gryzący lub od gzik – zdrobnienie od giez; *Jajko* – od słowa jajko; *Jakubaszek*, *Jakubiec* – od imienia Jakub; *Jamroży* – od imienia Ambroży; *Jargiło* – od gwarowego określenia jar-

gać się – złościć się, gniewać się; *Jarosz* – od imion typu Jan, Jaczemir, Jaromir, też od od jary – wiosenny, młody, silny, też od imienia Hieronim; *Jarzyńka* – od jarzyna – roślina ogrodowa, jare zboże; *Jaszek*, *Jaszyna* – od imion typu Jan, Jaczemir, Jaromir; *Jaworski* – od jawor – drzewo, rodzaj klonu lub od nazwy miejscowości Jawor, Jaworze; *Jonak* – od imienia Jan; *Juśko* – od imion typu Justyn, Julian, Józef; *Kamiński* – od nazw miejscowości typu Kamień, Kamienna, Kamięsko; *Kaproń* – od imienia Cyprian, po grecku Kuprianos; *Kędra* – od gwarowego słowa kędry – włosy panny młodej po obcięciu lub kędzior - lok; *Kiszka* – od słowa kiszka – jelito, gatunek wędliny lub gwarowo – kwaśne mleko; *Klimek* – od imienia Klemens; *Kłykieć* – od kłyk, kłyk – staw u palca, pień bez gałęzi, słaby człowiek; *Kochan* – od słowa kochać, też od niemieckiej nazwy osobowej Koch, ta od średniowiecznego niemieckiego słowa koch – kucharz; *Kokoszka* – od kokoszka – młoda kura; *Kondrat* – od imienia Kondrad (litera t to efekt wahań fonetycznych); *Kolasa* – od kolasa – powóz; *Kołodziej* – od kołodziej – rzemieślnik wyrabiający koła i wozy; *Koszałka* – od słowa koszałka – dawniej pleciony kosz z pokrywką; *Kowal*, *Kowalczyk*, *Kowalik* – od kowal - rzemieślnik; *Kotula* – od słowa kot; *Kozik* – od koza lub od kozik – składany nożyk; *Krasowski* – od nazw miejscowości Krasno, Krasów lub od słowa krasa – piękno, uroda; *Kozak* – od kozak – mieszkaniec dawnej Ukrainy, także pasterz kóz, junak, zabijaka; *Krawczyk* – od słowa krawać – obcinać lub od krawiec; *Król* – od słowa król; *Krzos* – od staropolskiego krzosać – krzesać, krzos – trzos; *Krzysztoń* – od imienia Krystian; *Kulpa* – od łacińskiego słowa culpa – wina lub gwarowego znaczenia kulpa – zakrzywiony kij; *Lenart* – od imienia Leonard; *Latus* – od słów latać, lato; *Lewandowski* – od lawenda – roślina o silnym zapachu lub nazwy miejscowości Lewandów; *Lewczyk* – od słowa lewy; *Ligaj* – od ligać – wierzcąć, kopać, kłaść się; *Liwak* – od staropolskiego przeliwać – przelewać, liwa – wołanie na gęsi; *Łacek*, *Łacko* – od staropolskich słów łączny – łatwy lub łączny – spragniony, głodny, względnie od łaknąć, łąta; *Łagód* – od staropolskiego łagoda - porządek, łagodność, też od łagun - kładka; *Łaska* – od łąska, też łąsić się się, łąsy – chciwy; *Łączka* – od łąka; *Łój* – od wyrazu łój - tłuszcz zwierzęcy; *Łukasz*, *Łukasik*, *Łukasiewicz* – od imienia Łukasz; *Łupina* – od słów łup, łupić, łupać; *Majewski* – od maj lub od nazwy miejscowości Majewo; *Maksim* – od imienia Maksym lub Maksymilian; *Makuch* – od makuch – wyciśnięte nasiona roślin oleistych, też od mak, możliwe też od imion Maksym, Makary; *Matek* – od wyrazu mały; *Marczak* – od staropolskiego marczeń - słabnąć, chudnąć, też od imion Marcin, Marek, od

marzec; *Matysek* – od imienia Maciej; *Maziarz* – od maziarz – wytwórca dziegciu; *Mazur* – od określenia Mazur – pochodzący z Mazowsza; *Michalczyk*, *Michatek* – od imienia Michał; *Miś* – od miś – niedźwiedź, grubas; *Momot* – od staropolskiego momot – jąkała; *Moskal* – od określenia Moskal – mieszkaniec Moskwy, Rosjanin lub staropolskiego moskal – żarłok, rodzaj placka; *Mróz* – od słowa mróz, mrozić; *Mucha* – od nazwy mucha; *Myszak* – od mysz, możliwe też od imion typu Myślbor; *Nalepa* – od nalepa – okap nad paleniskiem, przypiepek, nalepić; *Niedziałek* – od nie działać – nie robić, nie czynić lub od nie dzielić; *Nieściór* – od nestor – najstarszy z rodu, też od imienia Nestor; *Nosla* – od wyrazu nos; *Oleszko* – od imion typu staropolskie Oleksy, Oleksander; *Olszówka* – od olszówka – gatunek grzyba; *Omiotek* – od omieść, omiotać – zetrzeć, zamieść, omiotki – to co omiecione, ograbki; *Orłowski* – od nazw miejscowości Orłów, Orłowo; *Orzeł* – od nazwy orzeł; *Ożóg* – od ożóg – drewniany kij do poprawiania ognia w piecu, pogrzebacz; *Pachuta* – od imienia Paweł; *Paryś* – od greckiego imienia Parys; *Papież* – od papież – głowa Kościoła katolickiego; *Pastucha* – od pastuch, pastucha – człowiek dogładający pasącego się bydła, owiec; *Pawlos* – od imienia Paweł; *Pąk* – od pęk – wiązka, pęczęć, pękać, też od imion złożonych typu Pękoślaw; *Piecyk* – od piecyk lub piec – urządzenie grzewcze; *Piech* – od imion typu Piotr, Pielgrzym, Piotr; *Pietras* – od imienia Piotr; *Piędzio* – od piądz, piędź – odległość kciuka od palca środkowego dłoni, dawna jednostka miary; *Pikula* – od pikula – błachostka lub pikula – karzeł, pół centa; *Piszczek* – od pisk, piszczyć – wydawać cienki przenikliwy głos; *Pizoń* – od piż – piżmo lub od wulgaryzmu pizia (pizda); *Placha* – od plach – blacha pancierzowa, wielki placek z mąki żytniej; *Porzuc* – od słowa porzucić; *Powęska* – od powąż – sznur używany przez bartników do wdrapywania się na drzewo lub powążka – płótno do cedzenie mleka, rodzaj naczynia; *Ptaszek* – od ptak; *Pudło* – od pudło – skrzynka, opakowanie; *Pyć* – od pytać lub gwarowego pyta – ogon, powróż do bicia; *Rawski* – od nazwy miasta Rawa; *Robak* – od słowa robak, potocznie owad; *Rożek* – od słowa rożek lub od róg – wyrostek kostny na głowie niektórych zwierząt, przedmiot wykonany ze zwierzęcego rogu, instrument dęty blaszany, skraj, ostra krawędź; *Rudnicki* – od nazw miejscowości Rudniki, Rudnik; *Rycerz* – od rycerz – członek uprzywilejowanej warstwy wojowników; *Rząd* – od rząd – szereg, kolejność, porządek lub imion Rzędzimir, Rzędzislaw; *Serwatka* – od słowa serwatka; *Siwek* – od słowa siwy – białoszary, niebieskofioletowy; *Siebielec* – od niemieckiej nazwy osobowej Siebiel, ta od imienia złożonego typu Siebiert; *Skrok* – od słowa skrok,

gwarowo skwarek; *Skrzypek* – od skrzypek, porównaj staropolskie skrzypiec – grający na skrzypcach; też od skrzypiec – piszczeć, chrząścić, skrzyp – odgłos skrzypienia; *Skubik* – od skubać – wyciągać, wyrywać; *Sobótka* – od słowa sobota; *Sokal* – od wschodniosłowiańskiego słowa sokal – jedzenie, kuchnia; *Sokół* – od sokół – ptak drapieżny; *Sosnówka* – od słowa sosnówka – szkodnik sosny lub od sosna – drzewo iglaste; *Sowa* – od sowa - nazwy ptaka; *Stanicki* – od nazwy miejscowości Stanice, Stanica; *Startek* – od słowa starty, ta od zetrzeć; *Stolarz* – od stolarz – rzemieślnik wyrabiający przedmioty z drewna; *Styk* – od słowa styk – narzędzie do zgarniania ziemi z pługa lub od niemieckiej nazwy osobowej Stick; *Suchora* – od słowa suchy; *Sulowski* – od nazwy miejscowości Sulów; *Surtel* – od imienia Szubert, skrótno Schurt lub niemieckiej nazwy osobowej Sürtel; *Szczuka* – od staropolskiego szczuka – szczupak; *Szostak* – od szostak, szóstak – dawna polska moneta równa sześciu groszom; *Szpyra* – od szperać – szukać, gmerać, też od staropolskiego szpera – napiwek dla dozorczy, szperka – słonina; *Szuba* – od szuba – wierzchnie okrycie podbite futrem, też gwarowe szubać – pchać, posuwać powodując szmer; *Szwedo* – od Szwed – pochodzący ze Szwecji; *Szyszka* – od słowa szyszka; *Ślusarz, Ślusarski* – od ślusarz – rzemieślnik wyrabiający drobne przedmioty z metalu; *Świątek* – od imion złożonych typu Świętobor, Świętosław, też od święty; *Śwircz* – od świerszcz, staropolskie świercz, śwircz – owad skaczący; *Świś* – od świst – ostry dźwięk, gwizd, śpiew niektórych ptaków, świstać; *Tomilo* – od imienia Tomasz; *Tes* – od wschodniosłowiańskiego imienia zaczynającego się na Tesz- (polskie Ciesz) lub od niemieckiej nazwy osobowej Tesch, Tes; *Trzeciński* – od nazw miejscowości Trzciana, Trzcieniec, Trzcianka; *Tylus* – od słowa tyle, tył; *Wąsik* – od wąsik, wąs – zarost; *Wcisło* – od wciskać, wcisnąć – wtłoczyć, wepchnąć; *Wereski* – od imienia Wera, Weronika, też od niemieckiej nazwy osobowej Wer; *Widz* – od widać, widz – świadek, przyglądający się, widzieć; *Wielgus* – od słowa wielki; *Wieleba* – od wielbić – czcić, szanować, wychwalać; *Winiarczyk* – od winiarz – produkujący lub handlujący winem, amator wina; *Witek* – od imienia Wit, także od witać – pozdrawiać, dawniej przybywać; *Wojciechowski* – od nazwy miejscowości Wojciechów lub imienia Wojciech; *Wojtan, Wójcik, Wójtowicz* – od imienia Wojciech lub określenia wójt; *Wszelaki* – od wszelaki – każdy, jakikolwiek, różnorodny; *Wołoszyn, Wołoszynek* – od Wołoch – członek ludności pasterskiej pochodzenia rumuńskiego; *Wróbel* – od wróbel – mały ptak; *Zaręba* – od staropolskiego zaręba, zarąb – miejsce po wyciętych zarosłach, zarąbać – wyrąbać, zabić bronią sieczną;

Zarzeczny – od dawnego przymiotnika zarzeczny – leżący za rzeką; *Zegan* – od słowa zec – palić, żgać – kłuć; *Zdybel* – od zdybać – przyłapać na złym uczynku; *Zielonka* – od zielonka – świeżo skoszone rośliny pastewne używane jako pasza, grzyb; *Zuń* – od sunąć – szybko ruszyć z miejsca, popychać, przemieszczać się, też od suna – skórzana sakwa lub od niemieckiej nazwy osobowej Sun; *Zygadło* – od dawnego zygać – drażnić kogoś, dokuczać; *Zyśko* – od zyskać – osiągnąć korzyść; *Żołynia* – od staropolskiego żolna – dzięcioł.

Rodzina ŻYTKÓW z Zaolszynie – 1938 r. Od lewej – w górnym rzędzie: Władysława i Leon, w środkowym: Franciszka, Leokadia i Wincenty, w dolnym: Zygmunt i Leon

Wykazy nazwisk

Wykazy nazwisk zostały sporządzone na podstawie ksiąg metrykalnych, inwentarzy wsi, tabel likwidacyjnych (XIX w.). Żaden z nich nie obejmuje pełnego zasobu wszystkich nazwisk, które występowały w danym okresie w poszczególnych miejscowościach ale zdecydowaną ich

większość. W przypadku nazwisk z ksiąg metrykalnych pominięto te, których nie można było odczytać. Liczby następujące po nazwiskach oznaczają ilość noszących je właścicieli gospodarstw. Znak zapytania informuje o możliwości błędnego odczytania pisowni nazwiska. W nawiasach podane są przykłady różnych form językowych, z którymi spotkano się w tekstach źródłowych. W przypadku nazwisk z XVII-XVIII w. zazwyczaj uwspółcześniono ich pisownię.

I. Wykazy mieszkańców z XVII w.

Gmina Batorz

Batorz – 1694 r.

Błaszczak, Boczek, Brożek, Burdej, Cierpiączka, Cieślík, Czepa, Doktor, Dróźdz, Foremny, Gawron, Gorajski, Jakubaszek, Kołodziej, Kot, Koziarz, Kozik, Kula, Kuś, Mach, Machawa, Maier, Mamacarz, Młynarz, Młynarczyk, Neścier, Pałys, Pastuch, Pawluszczak, Pawłowicz, Piwek, Rabier?, Rajtan?, Rak, Rybicz, Serwatka, Skorupa, Szczęsny, Szczuka, Szewc, Szulowski, Ślósarz, Torak, Tywan, Włodarczyk, Wójcik, Wojtowiec, Wozna?, Zarieczny, Zydek, Zuń, Zysko, Żweka,

APL, AOZ, sygn. 1, k. 3-7.

Żabia Wólka [Wólka Batorska] – 1695 r.

Babczyk, Brożek, Golonka, Koza, Krawczyń, Kula, Kuś, Mariol, Michałko, Pudka, Przystawczy, Solarz, Szulowski, Ślusarz, Zarieczny, Zysko,

APL, AOZ, sygn. 2, k. 10-10v.

Gmina Chrzanów

Chrzanów Ordynacki – 1615 r.

Bekała, Borzęcki, Brusz, Buczek, Czuda, Garbacz, Gąbka, Falczak, Fołtin, Grzbik, Grzebień, Grzech (imię?), Juczak?, Kania, Kroc, Kroczała, Król, Lewko, Łupina, Omiotek, Pańko, Pączek, Snopek, Stolana, Styk, Turek, Wojtowa, Wydra, Zmarzłak,

APL, AOZ, sygn. 9, k. 25-26.

Chrzanów - 1610-1622 r.

Augustynek (Augustynik, Jagustinek), Bańka, Bargieł, Bartkowiec, Bartniczek, Bekała, Bieniek, Bies, Bobowski, Borzęcki, Boreczki?, Bosiak, Brzos, Buczek, Budzyński, Busz(cz?), Chwałek, Czabar, Czapka, Daśko (Daszko), Dąbrowa, Dolatoris, Dwornik, Dzik, Dziubro, Dziuberek, Faber, Fołtyn, Garbacz, Gierok, Gierosik, Goczak(ł), Goczala, Gołacki, Gołabek, Grzebień, Grzesik, Jajko, Janeczek, Jarko, Jaroszek, Jozak?, Juczek?, Jurek, Jużak, Kaczała, Kaczorek, Kokotek?, Kaliszek, Kańka, Kidnicki, Kita, Klicz, Knapik, Kołodziej, Komornica, Korgol, Kostecki, Koszpytek, Kowal, Koziół (Kozieł), Koziołek, Kózka, Krawczyk, Kra-

wiec, Kroc, Kroczyk), Krzos, Krzosek, Krzysztofek?, Krzysztosek, Krzyżtopek, Kucza?, Kupczyk, Kurek, Kwaczała (Kwaczałka), Lipiec, Lipka, Litwinek, Litwiniak, Łupina, Majdziak, Majdziaczek, Makuszek, Mały, Marczak, Marzec, Matysek, Mazur, Mazurek, Michałek, Miksa, Młynarz, Mucha, Omiotek, Oroszewski, Ostroga, Paszynka, Pączek, Peka, Piczajka, Plich, Poluch, Pytloszak, Sator, Sieniek, Sieńczyk, Sieńko, Sikora, Snopek, Stefanicki?, Stępień, Stycz, Styk, Szeliga, Szewczyk, Tarnawski, Tujak, Turek, Wiącek, Widz?, Wiecha?, Wieszka, Wojtasik, Woźny, Wydra, Zawada, Zawadka, Zawiślak, Zmarzłak, Żalek?, Żanski,

KMPG

Łada – 1615 r.

Boruch, Buczek, Chmiel, Ciebren, Dudek, Górniak, Jambrozy, Kasper, Kondrat, Kościk, Kuzma, Lako, Lewko, Michnik, Miksa, Prucho, Pruchno, Paliuch, Rek, Relk, Szczepuch, Warza, Waśko, Zwo-liak,

APL, AOZ, sygn. 9, s. 15.

Łada - 1610-1622 r.

Buczek, Budzik, Chudziak, Chudzik, Dudczak, Fiut, Iwanek, Kondrat, Kost, Mazurek, Miksa, Łacko, Łatosz, Marczyk, Michałek, Pierdzioszek, Po-woźnik, Próchno, Sorniak, Waligóra,

KMPG

Malinie – 1615 r.

Budziński, Cygan, Czuryło, Diabełek, Dusak, Goły, Iwanek, Kusma, Likacz, Oczrym?, Rogala, Rudziński, Slapa, Staj, Stkaczowski?, Szczepucha, Szlapa, Tkaczowski?, Trzykowski, Wiosło, Woły-nicz, Zimniak,

APL, AOZ, sygn. 9, s. 14.

Malinie - 1610-1622 r.

Ambrozik, Borzęcki, Budzyński, Cyganek, Daniło, Duda, Dudziak, Gołabek, Knap, Kondrat, Kowal, Kowalik, Kuźma, Kwiatczyk, Mazurek, Moskał, Patro, Sapok?, Szuba, Saik, Turek, Walczak, Za-grodnik, Zych,

KMPG

Otroc – 1694 r.

Adamczyk, Burko, Chlib, Cyran, Dewko, Doliński, Fedorczyk, Fierko, Garbacz, Giergiel, Kasian, Kasprzyk, Kaszowski, Kociuba, Machowicz, Marczak, Michalak?, Moczybroda, Lewczyk, Mróz, Niedbała, Odryk (Odryc?), Ozgan, Pach, Pachyna?, Roma-niak, Różyło, Sak, Sidorek, Sidorczyk, Słaby, Soł-tys, Szafran, Szysz, Włodarczyk, Wojtowiec, Wro-na, Wronka, Zdebel,

Zelik, APL, AOZ, sygn. 1, k. 17-21.

Gmina Dzwola

Branew Ordynacka – 1615 r.

Banka, Duda, Iwaśko, Kapros (Kaprośnik), Luczka, Makowski, Masik, (raczej imiona: Jacko, Demko,

Maksim, Olesko, Stepan),
AOZ, sygn. 9, k. 27.

APL,

Branew - 1610-1622 r.

Bańka, Blusz, Czelejek, Futyma, Kondracik, Opatka, Pietrzak, Pizonek, Stepak,

KMPG

Branewka - 1610-1622 r.

Baro, Bukala, Czelejek, Gziczek, Guz, Jaworski, Michnowicz, Michnowski, Pluszcz, Smitok,

KMPG

Dzwola – 1615 r. (część?)

Bernalek, Burota, Dudzic, Knap, Koczot, Korczak, Kotrobala, Kozina, Lacko, Maliek, Milocz, Turek (Turczek), Ziembra,

APL, AOZ, sygn. 9, k. 15-16.

Dzwola - 1610-1622 r.

Gzik,

KMPG

Dzwola - 1655-1665 r.

Biernat, Brzosko, Boguń, Buryta (Bureta, Buretk), Charz?, Czapla, Dambrowski, Dudzic (Dudzicz), Dudziczek, Flis, Garbacz, Giel, Gielik, Góra, Habuda, Hara?, Jagieło?, Jargieło, Jargielko, Jargielto, Jarmulik, Jarosz, Jedynek, Kołodziejczyk, Koska, Koszałka, Kowal, Kozina, Kozinka, Korczak, Kraska (Kraski), Kraszczak, Krupicz (Krupic), Kulik, Łacek, Małek, Małysz, Matys, Mazurek, Niedzialek? alias Turek, Rekl, Robak, Rysik, Słazowski, Stefanik, Stępnik, Struś, Suchora, Sykuła, Szarowski, Szczepanek, Szczepanik, Szeliga, Szuba, Szubiak, Szykuła, Świątek, Śwideczka, Turek alias Madziczek?, Turek, Wstępniak (Wstępniak), Wydrych, Zarębka, Zaleski, Zięba,

KMPJL

Kocudza – 1615 r.

Bargieł, Budzyński, Chudzik, Ciaston, Diach, Dubka, Dupka, Fleczek, Garbacz, Gzik, Guzirtko, Kłęczek, Kopytko, Kurek, Makuch, Michno, Pecka, Rekt, Seliga, Stanczerek, Stenczyk, Szczepanek, Śledź, Wydrych, Ziłka,

APL, AOZ, sygn. 9, k. 17.

Kocudza 1610-1622 r.

Turek,

KMPG

Kocudza - 1655-1665 r.

Bargieł, Bargielik, Bączek, Bielak, Bidek, Bigos?, Blaszk, Boguń, Budziaski?, Budzyński, Bureta, Chudzik (Hudzik), Czarny, Deptuła, Diach, Diaszek, Dubiel (Dubil), Dubielczyk, Dupka, Hoyna, Goczalik (Gocdalik, Gocialik, Godzałyk?), Góra, Guziło, Jarosz, Jaszek, Jedynek, Jędryszek, Jursko?, Kalatka, Knap, Kołodziejczyk, Koszałka, Kraszczak, Kudyb, Kudybel, Michalczyk, Moskalik, Pachalik, Pajuro (Paiurko), Parik?, Paska?, Pejdo, Piaszek, Piczka, Pitak, Podglodek, Przychodzień, Pudiel alias Kalisz, Rekl, Rekiel, Rekol?, Reszel?, Rola, Rolski, Sęta?, Słapa, Stanczer, Stopa, Szeliga, Szpotek, Śledź, Śledzic, Śledzik, Tarko-

tek, Turek, Wciślak?, Winiarz, Wolski, Wydrych, Wydryszek,

KMPJL

Krzemień - 1655-1665 r.

Adamczyk (Adamczik, Jadamczyk), Baran, Baranek, Bączek, Białek, Blacha, Blaszc, Blaszk, Błyszka, Budka, Bukata, Cygan, Cyganek, Deptuła, Drzazga, Dudzic (Dudzicz), Dudak, Dudka, Dukło?, Filipek, Flis, Flisik, Filipczyk?, Firosz?, Furmaga (Formaga), Gajór (Gaior, Gaiur), Gajurek, Garedarczyk, Golec, Golczyk, Goździk, Grabarek, Grabarski (Graborski), Graboś, Gzik, Gziczek, Jargieło, Jędzura (Jandzura, Jendzura), Jurek, Jusiek, Juśko (Juzko), Juśko alias Tkacz, Kaproń, Kędra (Kendra, Kęndra), Kielbasa, Kielbik, Klazurek, Kliza, Kłac, Kłacz, Koda, Kołodziej, Kołodziejczyk, Kopywoda, Kozak, Koza, Kozina, Koziłek, Koziłek alias Łuczka, Krawiec, Kuflik, Kwiecień, Ligaj, Ligaj alias Jędzura, Łacek, Łaczek, Łopian, Łopienak, Łuczka, Maziarczyk, Mazirosz, Mazurek, Miształ, Mietko, Mitko, Mucha, Obuszek, Oleszek, Oleszko, Pachuta, Pająk, Pałka, Pawłoszek, Piątek, Piątecki, Paryś (Parisz, Parysz), Piątek, Pieczek (Piecek), Piczajka alias Kielbasa, Piczajko, Piedzio, Piecki?, Piędzik, Pogłodek, Posanszki, Poszonski?, Prężyna, Pudiel alias Kalisz, Pyć, Rachwoł, Rapsot?, Rekl, Rożek, Sławek, Sowa, Strzelec, Strzelczyk, Sukienik, Sykuła (Szykuła), Szajk? alias Krzemieński, Szwierc, Świerc, Świerczyk, Świątek?, Tkacz, Tkaczyk, Turek, Tylusek, Wielczon (Wielczan?, Wilczon), Witan, Zbrowiec, Zych,

KMPJL

Gmina Godziszów

Godziszów - 1655-1665 r.

Bachorek, Banasik, Bańka (Bańko), Baran, Baranek, Baruś, Bednarz, Bednarczyk, Białek, Bosiak?, Bosier?, Bosy, Bresik, Breś (Bresch?), Buczak, Bzdurak, Bzotek?, Cipa, Ciupak, Cup, Cyganek, Czajka, Czerw, Czub, Czubek, Czwiercz?, Czwirtyk?, Czyrosz?, Ćwierlik, Daszko, Depciak (Depczak), Depta, Dominik, Dudzic, Firosz, Frania, Gach, Gałus (Gałusz, Gałuz, Gaus), Gawora, Gierlach, Gilasz, Glinka, Glinak, Gładych?, Głaz, Godziszak?, Golczyk, Golec, Golonka (Golanka), Grabarczyk, Grzybek, Guziło, Guzik, Gzik, Jajczyk, Jarosz, Jaroszyk, Jaskos?, Jawczyk, Jeż, Jeżyk, Józefowicz, Jurek, Kania, Kędra, Kobziak, Koba, Kobcz, Kolaska, Kotuła, Kowal, Kowalik, Koza, Koziarz, Krawiec, Kropczek, Krosz?, Krupa, Krzmić?, Krzos, Krzosek, Krzostek, Krzysztoń, Krzysztonik, Krzysztosik, Krzysztoń, Kula, Kulej, Kupczyk, Kupiec (Kupiecz), Kuszeli?, Kuśmierz, Laskos, Lenarczyk, Łagód, Łaskoś, Łukasz, Ma-dej, Mareczka, Mazur, Mazurek, Michnik, Miształ, Miś, Mitos, Moszek (Mosek), Ogorzalec, Ogorza-

łek, Ogorzałczyk, Ogorzelec, Oleszko, Orchowski, Ornawka, Paluch, Paś, Pielech, Piątek, Pieleszek, Piędzyk, Piętak, Pipka, Pisarczyk (Piszarczik?), Plaszka, Plikość?, Plusiejczyk?, Pogorzelec, Puchała, Pudło, Raduj, Radwan, Radwanek, Rząd, Rzytko (Rzydka), Saczyk, Sadzalik, Sawa, Serwatka, Siwek, Skąszy?, Sosnowka, Stażyk, Stypuła, Surtel (Szortel), Sutoris, Szawaj, Szczurek, Szewczyk, Szwiec?, Świerdzyk, Tazbir (Tazbier), Tazbierek, Tomiło (Tumiło), Tomach (Tomuch?), Trois?, Waga, Wełnianka, Widz, Wieleba, Wielonod, Wielton?, Wronka, Wych, Zając, Zajączek, Zdybel, Zdyblak, Zdyblik, Zdyblik lub Tłuczek, Zygon, Zubda, Zubka, Żetka, Żyta, *KMPJL*

Wólka, Wólka alias Rataj - 1655-1665 r.

Awreło?, Bacholik?, Bachorek, Blacha, Blasza, Chmiel, Chmielik, Chrzcielik, Czerw, Czerwik?, Ciupak (Cziupak), Dupka, Facyk, Ferifabri, Firosz, Guziło, Jernik?, Jędrych, Kołodziej, Kołodziejczyk, Komsa, Komsik, Kotuła, Kowal, Kowalczyk, Król, Krzos, Krzosek, Łukasik, Madej, Michalczyk, Michnik, Michniczek, Moskal, Moskalik, Nichozik?, Pieczek, Piszczek (Piszczak), Pikula, Placha, Plaszka, Plutka, Stolarczyk, Struski, Sułek, Sutek (Sutak?), Szuba, Talasiak, Tekstor, Tkacz, Wielclor?, Wieleba, Żaba, Żaczek, *KMPJL*

Zdziłowice – 1694 r.

Araż, Bąk, Bernat, Bielak, Bieńko, Blinowski, Boguń, Brela?, Breś, Busar, Chodar, Chodorek, Cierpiatka, Czuba, Czuwaj, Dudka, Dural, Fazik, Gadoń, Godek, Goźdź, Gzik, Jakuła, Jeż, Kalen, Kałdosik, Kania, Karbarczyk, Klek, Koprek, Kowal, Kozak, Kulczowski, Kusz, Kuśmierczyk, Kuśnierz, Matysek, Mazur, Nosiał, Pałdysz, Pastuch, Pawluszek, Pizon, Pochwata, Porzuc, Serwatka, Siemionek, Skrzypek, Sobótka, Stadnik, Stypuła, Szajdo, Szwiec, Wawnyk, Wcisło, Woszczal, Wrącz, Wuń, Zdebel, Zielonka, Zuber, Zyśko, Żoraw, *APL, AOZ, sygn. 1, k. 28-35.*

Gmina Janów Lubelski

Biała - 1655-1665 r.

Bigoń, Bigos, Bodan, Boruszek, Bzdynka, Cierpierek, Cubek, Czadz?, Czajka, Czapla, Czaplik, Czarny, Czub, Daniło (Danielo), Deptuła, Drwalik, Dupka, Dziado, Dziadosz, Dziadoszek, Filusek, Firosz (Fierosz), Garb, Gadzała, Gierlach (Gierłaszek), Godak, Godka, Golanka, Goździk, Gumienik, Jajczyk, Jajko, Jedynek, Kapusta, Kędra, Kikiel?, Kisiel, Klusek, Kobziak, Kokątek, Kolaska, Kolęda (Kalenda?), Kołodziej, Komsa, Kopiwoda, Kotuła, Kozioł (Kozieł), Koziołek (Koziełek, Koziełok?), Królik, Krzysztofek, Kulik, Kulka, Lipka, Łacoko, Łagód, Łojek, Łukasik, Łukaszyk, Łukasz, Mak

alias Wojtan, Małek, Mazur, Mazurek, Mariak? lub Maziak, Maziarczyk, Maziarz?, Maż? alias Wojtan, Moskal, Moskalik (Moskalek), Molik (Mulik), Naglica, Niedziałek, Ortel, Oruń, Orzeł, Pasztaleńczyk, Piecek, Pijcz, Pikula, Pieczek, Pieczyński, Podkowa, Prężyna (Prężika), Prężyna alias Kędra, Przytuła, Puneck, Pyć (Pycz), Raszczyk, Ryś, Rząd, Rządzik, Siwy, Słota, Stanczer?, Sumilas, Sydorek, Szpot, Szynoszek?, Tomczyk, Tylus, Wach, Wachowic, Wąsik, Wiecha, Wilczek, Winiarz, Wojton, Wołoszyn, Wrona, Wronka, Wszelaki, Zdybel, Żaczek, *KMPJL*

Kawęczyn - 1655-1665 r.

Babich, Bączek, Bąk, Bożek, Jarecki, Jędrych, Jędryś, Kalenda, Krajan, Król, Królik, Marcyczka, Mielak, Mielka, Michnik, Łychowski, Olareczka, Pielech, Pyć, Ruczyński, Stolarczyk, Szeliga, Talasiak, Talasik?, Winiarz, Zych, *KMPJL*

Różne wsie - 1655-1665 r.

Maziarnia: Robak,

Łązek: Łgarczyk, Ortus?, Szczepanik,

Ruda: Glesicki, Jonak, Kapinotek, Matkiszek?, Okłot, Okłocik, Olesicki, Pasztaleniec, Rawski, Rycerz, Świętowski,

Z Boru: Maziarz, Momot, Pikula, *KMPJL*

Gmina Potok Wielki

Brzeziny - 1596-97, 1610-13 r.

Calej, Mazur, *KMPJL*

Potoczek - 1596-97, 1610-13 r.

Banach, Grzebień, Malitoris, Noszak, *KMPJL*

Potok - 1596-97, 1610-13 r.

Baba, Balwierz, Barglik, Bielak, Bierut, Bobin?, Bobrowski, Bodenek?, Bojarek, Borcuch, Campantor, Cyran, Chruszczel, Cubka?, Czarski, Duda, Dudek, Dzwonek, Gajda, Gawlik, Gegrlik?, Głuch, Golec, Golis, Goszek, Grudzień, Grzebień, Januszek, Jeninek, Jędrzejek, Kama, Kantor, Klimek, Kołaczkowski, Kołodziej, Koprucki, Korek, Kosiński, Kośmider, Kwaszek, Krawczyk, Krzyk, Kukła, Kulig, Masleszek?, Mathias, Maziarz, Michnik (Miechnik), Mojczak?, Musnik, Niedziałek, Liochow, Lipszak?, Lorek, Łubik, Łupek, Okropek, Olszowka, Oszust, Paruga, Pączek, Perka, Pietrzyk, Piżniak, Podoba, Ponibrzuch, Przestęp, Ptak, Rusin, Rzeźnik, Sklarzik, Skołczrot?, Stelmach, Suchora, Subek?, Sutor, Szyszka, Świetlik, Tarnas, Textoris, Tkacz, Tołpa, Tracz, Trojanek, Turek, Ukropek, Wiączek (Więczek), Więcziłow-

ski?, Wilch?, Winiarczyk, Winiarz, Wodetka, Wojczak, Zeliasz, Zmarzlik, *KMPPW*

Stany - 1596-97, 1610-13 r.
Turek, *KMPPW*

Stojeszyn - 1596-97, 1610-13 r.
Bolaczek, Borliszek, Jopek, Kapica, Kij, Kijek, Kiełpiński, Klimek, Kreclik?, Malec (Malecz), Pasternak, Pękała, Tłuk, Winiarz, Wircher?, Woch, Wołaszek, Woźny, Wójcik, *KMPPW*

II. Wykazy nazwisk z XVIII w.

Gmina Batorz

Batorz – 1759 r.
Adamczyk, Bociek, Boczek, Ciężki, Chmielewski, Ćwikła, Graboś, Grzela, Jakubaszek, Kędziora, Kołodziej, Kołowiec, Kowal, Kot, Kozik, Mareczka, Młynarz, Nieściur, Pastucha, Pawłowski, Perak, Rybitw, Sokół, Sulowski, Szczuka, Szczur, Trzciński, Wcisło, Wiechnik, Wierzchowisk, Winiarczyk, Wojtasik, Wojtowicz, Woźnica, Wójcik, Zarzeczny, Zdybel, Zuń, Zyśko (Zysiek), *APL, AOZ, sygn. 1281, k. 2-4v.*

Dziwa, Gwizdal, Koguc, Kolasa, Kotuła, Król, Krzysztoń, Mazur, Poradowski, Powęska, Robak, Rząd, Serafin, Smyl, Stodulski, Sulowski, Szczochor, Tomiło, Tylus, Wiechnik, Wójcik, *APL, AOZ, sygn. 1320, k. 1-5v.*

Aleksandrówka i Błazek – 1797 r.
Aras, Biżek, Borowicz, Bryski, Brześ, Dziwa, Gałka, Głaz, Golec, Gromadzki, Jagła, Krzysztof, Kasperek, Koguc, Kolasa, Kotek, Kotuła, Król, Kruk, Kudelak, Kusz, Kuszaj, Matysiak, Mazur, Mikolas, Młynarski, Nieściur, Ognoski, Pasternak, Paż, Poradoski, Powęzka, Robak, Sekuła, Sokut, Siembiada, Sulowski, Surma, Szopa, Szczackor, Szmyt, Szubstarski, Tomach, Topiło, Tylus, Serafen, Skiba, Szwedo, Wcisło, Wiechnik, Wojcieszak, Woś, Wójcik, Wóz, Zyśko, *APL, AOZ, sygn. 210a.*

Stawce – 1799 r.
Bekierski, Boguń, Bystrzycki, Chrzanowski, Chmiel, Grela, Harasym, Jasiak, Jasik, Kaszak, Kowalczyk, Krawczyk, Lokaj, Majewski, Michałek, Płaza, Sulowski, Surma, Szkoła, Szłopa, Wiśniewski, Wnuk, Wójtowicz, Zajac, Zydek, *APL, AOZ, sygn. 522, k. 2v-5.*

Węglinek (część) – 1781 r.

Dmyter, Gaziarz, Graboś, Januszczek, Mareczka, Nieściur, Paluch, Pałasz, Pastucha, Przyłata, *APL, KGL Rel, sygn. 475, k. 1161v-1163.*

Wola Studziańska – 1717 r.
Banach, Bartnik, Błach, Błaszczuk, Chadałka, Dujniak, Kozia, Królik, Krzasik, Łączka, Makuch, Owczarczyk, Pałys, Puiaczek?, Sędziak, Szydło, Ściborek, Właszczuk, Wójtowicz, Zukowa, *APL, KGL, Rel., sygn. 214, k. 410-411v.*

Wola Studziańska – 1758 r.
Banach, Bartnik, Burkta, Gajowy, Guzek, Kozak, Królki, Makuch, Malarczyk, Leszak, Łączna, Pałys, Sorul, Ściborek, Wójtowicz, *APL, KGL, Rel., sygn. 349, k. 1093v-1098.*

1935 rok, Batorz. Od lewej: *Rozalia Boczek, Izabela Kowalik (żona organisty batorskiego), Fr. Saganowski – prezes Akcji Katlickiej, Agnieszka Boczek, Antoni Majeran (leśniczy), obok - z tyłu - jego córka Stefania Majeran (po mężu Kochańska), Rozalia Sulowska, organista Zdzisław Kowalik oraz Natalia Wójtowicz (po mężu Pyrak) - córka szewca z Batorza.*
Błazek (Majdan Batorski) – 1775 r.

Wólka Batorska – 1781 r.
Drozd, Krawczyk, Mareczka, Mędrek, Michałek, Ładziak, Sulowski, Szymańczyk, Trzciński, Wiechnik, Wiśniewski, Wnuk, Zarzeczny, Zyśko, *APL, AOZ sygn. 657, k. 2-3v.*

Gmina Chrzanów

Chrzanów - 1757-1766 r.

Augustynek, Biernat, Bochniak, Biernad, Bobrowski, Baran, Bzot, Bochniak, Banach, Banaszek, Buczyński, Chudziak, Chwałek, Cieśla, Ciastko, Cieślak, Czubak, Czajka, Duda, Dąbroski, Dubil, Dubiel, Dziadosz, Dziok, Dominik, Futyma, Fiałkowski, Golec, Giera, Grądział, Gajur, Golec, Góra, Gąbka, Gzik, Goleń, Grądział, Gajór, Granciak, Grądział, Gierak, Gąbka, Jurek, Jaworski, Jarosz, Kowalik, Kozina, Kondrat, Kowalik, Krawczyk, Kaczmarczyk, Koczvara, Kozioł, Kus, Kozioł, Kozieł, Krawczyk, Kielbasa, Krzos, Kupiec, Kotuła, Kozina, Kotuła, Kołodziej, Koczvara, Michałek, Morawski, Majnecki, Maksim, Mękas, Mazurek, Machaj, Moskal, Michałek, Lewczyk, Lipski, Łupina, Łagód, Łukasik, Łacek, Obrosły, Oleszko, Omiołek, Piszczek, Placha, Piszczyk, Piczajka, Pierzyniak, Pierzyniak, Pierzniak, Rożek, Radziecki, Pąk, Rycerz, Sykuła, Sowa, Skrzypek, Styk, Stadnicki, Szpik, Strzelec, Szwałek, Śmiszek, Śmiszek, Sykuła, Szwałek, Sulowski, Stachurski, Strzelec, Skrzypek, Śmiszek, Śmieszek, Szuba, Turek, Taradys, Wielkosz, Wielgosz, Woch, Walczak, Woszczal, Zdyb, Zdybel,

Chrzanów - 1700 r.

Augustynek, Gąbka, Kozieł, Krawczyk, Semianek, Sulowski, Wielgosz, *KMPG*

Chrzanów Ordynacki – 1752 r.

Baran, Biernat, Buczyński, Bzot, Chudziak, Cygan, Depciak, Dzwolak, Flis, Gaj, Gąbka, Giera, Golec, Jarosz, Kadecki, Kielbasa, Kolasa, Konstantyn, Kotuła, Kowalik, Krawczyk, Krzos, Lewczyk, Lipski, Łagoda, Łukasik, Łupina, Machaj, Maksim, Mękas, Piczajka, Piczek, Pierzniak, Olejarz, Oleszko, Omiołek, Rożek, Sowa, Stadnicki, Styk, Sulowski, Sykuła, Szwałek, Świca, Turek, Ubiel, Zawiślak, Zdybel, *APL, AOZ sygn. 255, k. 10-13.*

Łada – 1752 r.

Ambroży, Bida, Borus, Branewski, Buczek, Czernota, Dziuba, Dziura, Dzwolak, Fiut, Gargol, Gawron, Godek, Godziszewski, Hawrył, Kafkowski, Kasperek, Kaweckie, Kielbasa, Kościk, Kondrat, Krzywicki, Kula, Kulig, Łacek, Łukasik, Maiło, Makowski, Matysiak, Nieroba, Oleszko, Pałka, Pikul, Próchno, Rekiel, Robak, Rubinek, Siudak, Skiba, Skubik, Słomka, Sosnówka, Styk, Śmiałek, Zabytek, *APL, AOZ sygn. 255, k. 13v-16v*

Łada - 1757-1766 r.

Jamroży, *KMPG*

Malinie – 1752 r.

Branewski, Chudziak, Fedorek, Gąbka, Góra, Kołataj, Łacek, Łazur, Łukasik, Maliński, Marczak, Michałek, Rekiel, Szawaj, Szyszko, *APL, AOZ sygn. 255, k. 17-18v.*

Malinie - 1757-66 r.

Fiedorek, Łazur, *KMPG*

Otrocz – 1759 r.

Baran, Burkowski, Chleb, Czyż, Daniłko, Dragan, Dumala, Fedorczyk, Frącek, Garbacz, Giergiel, Glinka, Gładszy, Halszczan (Halszczak), Jagła, Juzkowicz, Kasprowicz, Kaszowski, Kowal, Krawczyk, Kula, Kulak (Kulag), Lewczyk (Lewczak), Mankowicz, Marczak, Moczybroda, Monczak, Mróz, Niedbała, Panaszcuk, Pastucha, Pokora, Popowicz, Saczek, Sławkowicz, Szuba, Wojtowicz, Wroński, Zagórski, Zdybel, Zubko, *APL, AOZ, sygn. 1281, k. 12v-13v.*

Otrocz - 1779 r.

Pluta, Tłuczkiewicz, Włodarczyk, *APL, AOZ s. 522, k. 12v-18.*

Gmina Dzwola

Branew Ordynacka – 1752 r.

Bańka, Gwizdal, Koszałka, Martynka, Masik, Łazarczyk, Łazur, Romaniak, Sirko, *APL, AOZ sygn. 255, k. 7v-9v.*

Branew - 1757-1766 r.

Bańka, Czajka, Iwanicki, Jałowiecki, Jobyłka, Gwizdal, Łazór, Liwak, Masik, Majnecki, Młynarz, Moskal, Majnecki, Oleszko, Pawlos, Panas, Siuta, Skrzypek, Świątek, Świątek, Skubisz, Tarasz, Taras, *KMPG*

Branewka - 1757-1766 r.

Baran, Czajka, Kołodziej, Mróz, Oleszko, Pawlos, Szuba, Wilczek, *KMPG*

Branewka – 1799 r.

Baran, Boś, Czajka, Kołodziej, Kuryło, Macło?, Mróz, Pawlos, Rożek, Szumski, *AOZ, s. 227, k. 5v-7.*

Dzwola – 1752 r.

Baran, Boryta, Czarniak, Dąbek, Dubka, Dudzic, Gęsiak, Jargieło, Gargol, Kaproń, Kłacz, Knap, Kocudzki, Komsa, Korczak, Koszałka, Kozik, Kozina, Krupicz (Krupisz), Łacek, Łukasik, Małek, Matyś, Mędyk?, Myszak, Robak, Porada, Pys, Skorupa, Sobótko, Stępień, Szuba, Szypuła, Torba, Turek, Tyra, Wlazło, Zapor, Zaręba, Zięba, *APL, AOZ sygn. 255, k. 20v-28v.*

Kocudza – 1788 r.

Bachorek, Baran, Bączek, Bielak, Blacha, Buryta, Bober, Cieliszak, Czerniak?, Dąbek, Deptała, Deruś, Dubiel, Dupka, Dycha, Dyjach, Flis, Furmaga, Garbacz, Gilas, Głaz, Góra, Gzik, Habza, Jargiło, Jarkos, Jaszek, Kaproń, Kargol, Kładź, Kołodziej, Komada, Kontrybała, Korczak, Koszałka, Krasa, Kozak, Kufera, Łukaszek, Mak, Malec, Maluch,

Małek, Margiel, Mazepicha, Moskal, Olech, Osieł, Pachołka, Pajur, Papierz, Pasztaleniec, Pawelec, Piskowicz, Płock, Porada, Portka, Pydo, Rekiel, Rawski, Robak?, Sobczak, Smagała, Szalus, Szczepanik, Szumski, Świś, Wlazło, Wojciechowski, Wstępień?, Wydrych, Zając, Zapor, Zaręba, Zygmunt, Zylko, Żywot, *APL, AOZ, sygn. 290, k. 18v-23v.*

Krzemień – 1726 r.

Adamczyk, Andzura, Baran, Baś, Białek, Blachacz, Brodek, Chmiel, Ciupak, Czapla, Drzazga, Flis, Furmaga, Gajur, Garbacz, Gzik, Kiełbasa, Kłac, Kokoszka, Kopiwoda, Kotuła, Koza, Kozera, Krzos, Kwiecień, Mazurek, Moskal, Myszak, Ornecki, Pachuta, Paryś, Pawłosc, Piczajka, Piecek, Piędzio, Pizoń, Rekiel, Rożek, Ryto, Sowa, Szeliga, Szwirszcz, Szykuła, Urban?,
APL, AOZ, sygn. 263, k. 7v-9v.

Krzemień – 1784 r.

Baran, Basaj, Baz, Białek, Blacha, Bożek, Chmiel, Cygan, Dycha, Flis, Furmana, Gajów, Garbacz, Graboś, Gzik, Jargiło, Jędzura, Juśko, Kaproń, Kokoszka, Kontrybała, Król, Kozera, Koza, Kwiecień, Kupiwoda, Mazur, Mazurek, Mróz, Myszak, Legaj, Pachuta, Pajer, Paryś, Piędzio, Rekiel, Rożek, Sowa, Szpyt, Szypuła, Śwircz,
APL, AOZ, sygn. 274, k. 3-5.

Gmina Godziszów

Godziszów – 1719 r.

Bańka, Baran, Beczała, Berdas, Breś, Broda, Buczak, Bzdyrak (Bzduarak), Bzot, Ciupak, Cygan, Czerw, Czub, Daszko, Daśko, Depta, Dubiel, Fac, Frania, Gil, Golec, Golonka, Grab, Gwizdal, Gul, Habel, Jarosz, Kania, Kędra, Kolasa, Komsa, Kotuła, Kowal, Kowalik, Koza, Krakowski, Królik, Krzos, Krzysztoń, Kula, Kupiec, Kusy, Marciczka, Matus, Mazur, Mazurek, Miś, Moskal, Moszek, Lagot, Lenart, Łukasik, Łukasz, Ogorzelec, Oleszko, Orchowski, Ornawka, Paluch, Pierzyniak, Powrozek, Puchała, Pudło, Ruszyło, Rzytka, Sawaj, Serwatka, Siwek, Skop, Staszowski, Surtel, Tazbirek, Tomach, Tomiło, Tylus, Wdowiak, Wieleba, Widz, Zdybel, Żaborak, *APL, AOZ, sygn. 262, k. 1-7.*

Godziszów – 1726 r.

Bliźniak seu Krzysztonik, Bukiet, Depciak, Frania, Glinka, Głaz, Karenda, Kołodziej, Kubina, Łagoś, Manko, Matysiak, Michnik, Nizioł, Paś, Pielech, Ryżyło, Rządka, Rzydak, Szkop, Sosnówka, Szewc, Szczurek, Zaborzak, Zegan,
APL, AOZ, sygn. 263, k. 1-7.

Godziszów – 1784 r.

Bańka, Berda, Bęcała, Biegas, Blacha, Błażejowski, Breś (Brześ), Broda, Buczek, Burak, Burkiel, Buzek, Bzdura, Całus, Ciupak, Cygan, Czera, Czerniecki, Czup, Daszko, Dobrowolski, Fiut, Frania, Gil, Glinka, Golec, Grab, Guminnik, Hornawka, Jarosz, Kania, Kędra, Konet, Kotuła, Kowal, Kowalik, Kolasa, Król, Krzos, Kula, Kupiec, Krzos, Krzysztoń, Koza, Lenard, Łagód, Łukasik, Marciczka, Matyciek, Mazur, Mis, Morzkowicz, Nizioł, Ogorzelec, Oleszko, Orchowski, Ożóg, Paz, Paluch, Pieluch, Pierzyniak, Pitych, Powrózek, Puchała, Pudło, Rzydka, Skop, Skorupa, Siwek, Sosnówka, Szewc, Surtel (Szurtel), Tazbir, Tomach, Tomczak, Tomiło, Tylus, Wach, Widz, Wieleba, Wojton, Zaborak, Zegan, Zdybel,
APL, AOZ, sygn. 274, k. 2-4.

Kawęczyn – 1765-1774 r.

Andrys, Babich, Babin?, Biżek, Biesko (Biesków, Busków), Blacha, Bożek, Ciechocki, Gałus, Grzegorski, Jata, Jedryś, Komsa, Kozina, Kozioł, Kozyra, Król, Kurzej, Kuspek?, Kusy, Kuzajców?, Łukasik, Majdeło, Marciczka, Mazur, Mazurek, Micha, Mielków, Nowakowski, Pielech, Placha, Polecki, Wielgosz, Zieba,
KMPJL

Rataj Ordynacki – 1815 r.

Beksiak, Bielak, Biżek, Blacha, Brodowski, Chmiel, Ciupak, Drzazga, Golec, Jędzura, Klyz, Kotuła, Maiło, Malinowski, Matysiak, Moskal, Łukasik, Oleszko, Piszczek, Placha, Siwek, Szajowski, Wieleba, Widz, Zegan, *APL, AOZ, sygn. 3199, k. 41v-42v.*

Wólka Ratajska – 1784 r.

Beksiak, Biały, Bzdura, Całus, Chmiel, Ciupak, Drzazga, Fac, Komsa, Kotuła, Łukasik, Madej, Moskal, Ryło?, Piraś, Piszczak, Placha, Strużki, Szypuła, Wieleba, Wróżyło, *APL, AOZ, sygn. 274, k. 1-2v.*

Wólka [wraz z Ratajem] – 1765-1774 r.

Baran, Chmiel, Ciupak, Koncoło?, Kotuła, Łukasik, Moskal, Piszczek,
KMPJL

Zdziłowice – 1759 r.

Adamczyk, Adamek, Bereski, Bieda, Bielak, Bielaček, Bogoń, Bruś, Bzdunek, Chmiel, Cieślik, Chodorek, Ciężki, Ciężki vel Porzuc, Czuba, Duda, Dudka, Galus, Garbarz, Godek, Gozdź, Graboś, Hałabiś, Haruś, Jaskuła, Kania, Kaliński, Karbarczyk, Karwat, Klimek, Koprek, Kulpa, Ładziak, Machaj, Matysek?, Mazur, Mędrek, Michalski, Nieściur, Nosal, Pałdoś, Pastucha, Pizoń, Pochwała, Porzuc, Skrzypek, Skubisz, Sobótka, Stadnicki, Sulowski, Tkaczyk, Trzpiot, Wiechnik, Wierzchowiak, Wróbel, Zdybel, Zielonka, Zośko, Zych, Zysiek,
APL, AOZ, sygn. 1281, k. 7v-10v.

Gmina Janów Lubelski

Biała – 1784 r.

Bednarz, Bryś, Brzęc, Cierpisz, Chyla, Czarny, Czup, Drac?, Drwal, Fikołka, Flis, Florek, Futyma, Garbacz, Gierlach, Grzyb, Gumiennik, Jagielina, Jakubiec, Jargiło, Kaproń, Kasprach, Kędra, Kowal, Koziół, Kusy, Kuźnicki, Łojek, Łukasz, Matysiak, Mikot, Niedziątek, Nizioł, Orzeł, Pataj, Pikola, Piras, Pitych, Prężyna, Pyć, Rząd, Skubik, Stec, Stolarz, Szabat, Tomczyk, Tylus, Wach, Wicha, Wojciechowski, Wojton, Zak, *APL, AOZ, sygn. 274, k. 1-2.*

Błonie – 1815 r.

Cyrkiel, Czubiński, Jonakowski, Kiesielewicz, Klungo, Krysteli, Miller, Szarf, Wiśniewski, Wodziczka, Worszmit, *APL, AOZ, sygn. 3199, k. 1v.*

Jonaki – 1815 r.

Jonak, Kurzyński, Pyrz, *APL, APL, AOZ, sygn. 3199, k. 39.*

Kiszki – 1815 r.

Florek, Fusiara, Garbacz, Gębicz, Kiszka, Kozdra, *APL, AOZ, sygn. 3199, k. 51v.*

Łążek – 1815 r.

Bąk, Bieńko, Bucoń, Cierpisz, Daliński, Dycha, Flis, Garbacz, Gierlach, Grzyb, Herszkowicz, Hołody, Kielbowicz, Kołtyś, Kotlik, Małek, Maszlak, Matysiak, Mikot, Momot, Mucha, Pasztaleniec, Piechota, Placha, Powęzka, Półkolec, Somecki?, Szklana, Wach, Żelazko, *APL, AOZ, sygn. 3199, k. 49v-50v.*

Momoty – 1815 r.

Białek, Bukowski, Jargieło, Kiszka, Momot, Rząd, Pęk, Powęzka, Sokal, Stańko, Świstoń, Tawrowski, *APL, AOZ, sygn. 3199, k. 51v.*

Pikule – 1815 r.

Kołtyś, Lipski, Naurocki, Paryś, Pikula, Szkutnik, *APL, AOZ, sygn. 3199, k. 50v.*

Rakowa – 1815 r.

Bober, Flis, Małek, Myszak, Pawlos, Szczepanik, *APL, AOZ, sygn. 3199, k. 52v-53v.*

Ruda – 1765-1774 r.

Głąb, Jonak, Łukasik, Łukasz, Małys?, Nalewajko, Świetłaga, Świetlak, *KMPJL*

Ruda – 1815 r.

Breś, Jonak, Kołtyś, Matysek, Orłowski, Pasztaleniec, Piecek, Świetłaga, *APL, AOZ, sygn. 3199, k. 1v.*

Ujście – 1815 r.

Flis, Koza, Małek, Pawlos, Startek, Szewc, Zbiżek, *APL, AOZ, sygn. 3199, k. 52v.*

Zagrody Janowskie – 1815 r.

Bigos, Dycha, Gierlach, Mazurek, Pliszka, Prężyna, Wszelaki, *APL, AOZ, sygn. 3199, k. 1v.*

Z Boru – 1765-1774 r.

Bąk, Bielak,, Bigos, Buczyński, Ciupak, Dyak, Dycha, Flis, Fuszara, Gargiel (Gargier), Golec, Jargiło, Kaproń, Kołtyś, Małek, Momot, Myszak, Oleszko?, Pawlos, Pikula, Sokal, Sowa, Startek, Strzelec, Szczepanik, Szpot, Wach, Wicha, *KMPJL*

Różne wsie - 1765-1774 r.

Flisy: Borecki, Flis; Pikule: Lipski; Jargiły: Jargił; Kiszki: Momot; Borki: Dycha; Łążek: Pasztaleniec, *KMPJL*

Gmina Modliborzyce

Dąbie – 1748 r.

Giergieł, Głąb, Holik, Jarzynka, Kisiel, Lisztwa, Paluch, Pietrasz, Pojdzisz, Stepie, Studnicki, Topiło, *APL, KGL Rel., sygn. 304, k. 109v-110.*

Dąbie – 1750 r.

Ciupak, Jakucki, Jarzynka, Kiszka, Lisztwa, Pietras, Pokusa, Pozdzisz, Olig, Rudnicki, Topiło, Wrubel, *APL, KGL Rel, sygn. 313, k. 144v-148.*

Dąbie – 1756-1765 r.

Borowiecki, Czerwiński, Gauda, Giszka, Holik, Jagucki, Jarzynka (Jaszynka), Ligęza, Nagryzbacz, Pęziół, Pietras, Poluch, Pozdzisz, Przylepski, Pyza, Rudnicki, Słowiński, Tomiło, Wróbel, Zdzieltowski, *KMPM*

Lute – 1717 r.

Długosz, Giergieł, Jasyna, Kijek, *APL, KGL, Rel., sygn. 211, k. 264-265.*

Lute – 1756 r.

Długosz, Jasyna, Kowal, Majewski, Staro?, Śmietana, Workowski, Zieliński, *APL, KGL Rel., sygn. 339, k. 1205v-1206.*

Lute – 1756-65 r.

Długosz, Giergieł, Jaszyna, Jopek, Kowal, Majewski, Starak, Śmietana, Zieliński, *KMPM*

Modliborzyce - 1748 r. (część ?)

Błoński, Bosy, Batorski, Borkowski, Cieniuchowic, Dębska, Dłużyński, Duda, Godziszewski, Gorczyca (Gorzyca), Heska, Jopek, Kawalec, Kisiel, Kowalus, Kozera, Krakowski, Kraszewski, Kraszowski, Mazurek, Misiewicz, Mucha, Narwał, Nuszka, Olszewski, Olszowy, Ormowski, Ozda?, Parcheta, Piech, Pielechowicz, Pietrasz, Pietrzyk, Piotrowski, Prędziutka, Przytulinić, Przytuła, Ptaszek, Sajkowski, Satkowski, Skiba, Smyl, Sówka, Surowski, Szala, Szumliński, Szyszka, Świętek, Topiło, Trojanowski, Witek, Złobnicki, Złoty,

Żydzi: Berek, Berkowa, Czapnik, Hercek, Icek Opatowski, Irzkowa, Izior, Jaseł, Lejbus, Rubinek, Szmul Stomowicz, Szumlik, Szycha, Zarach,
APL, KGL Rel., 304, k. 110-111.

Modliborzyce – 1756 r.

Botowski, Cecherć?, Cieniuchowicz, Gąska, Godziszewski, Główka, Jteska?, Kowalec, Kowalus, Kisiel, Krasowski, Kucharczyk, Mosiewicz, Mucha, Nużka, Okoń, Olszówka, Pielnik, Pietrzyk, Piszczek, Ptaszek, Rudnicki, Siek, Szumliński, Szynga, Trojanowski, Wąsik, Wieszko, Wilk,
 Żydzi: Ferens Piekarcz, Haczyk Krawiec, Herszek Krawiec, Jank, Jerszek Siejwach, Mosiek, Ponczośnik syn Dawida, Siejwach Młody, Szkutnik, Szyja, Wulf, Zelman,
APL, KGL, R., sygn. 339, k. 1206-1206v.

Modliborzyce – 1756-65 r.

Ambrozik, Bedyga, Bielecki, Borkowski, Bosa, Botorski, Ciotek?, Cieniuchowicz, Duda, Dziuba, Dziurdziewicz, Eska, Eskowicz, Gajda, Gąska, Gniadkowski, Gniazdowski, Godziszewski, Gołtembiowski, Jackowicz, Jarzembki, Jopek, Kisiel, Kislewicz, Kowal, Kowalus, Kozłowski, Kozyra, Krasowski, Kwiatkowski, Kucharczyk, Kudliński, Leszczyński, Lodowski, Łapiński, Łopocki, Mikot, Mucha, Nószka, Okoń, Olszówka, Orłowski, Ożóg,

Parchyta, Pęziół, Piech, Pietras, Pietrzyk, Piszczek, Przytuła, Ptaszek, Pyza, Rudnicki, Sadkowski, Sady, Samson, Sęk, Siek, Skiba, Sowiński, Sudkowski, Sułkowski, Surowski, Strycharski, Szala, Szumliński, Szyszka, Średziński, Świątek, Tokarski, Tomiło, Trojanowski, Wąsik, Wiech, Wilk, Wojszycki, Wysoczyński, Ziętkiewicz, *KMPM*

Śłupie – 1756-1765 r.

Barwiński, Borowiecki, Dziurdziewicz, Giergiel, Jagucki, Jonik, Kamiński, Karwat, Kędra, Kisiel, Konarski, Ligęza, Pikula, Pokusa, Samborski, Sejdecki, Siebielec, Siek, Sliz, Węglenski,
KMPM

Sojeszyn – 1750-1754 r.

Bargieł, Bednarz, Gębala, Grad, Jaczenczak, Jaronc?, Kapusta, Kiżek, Kozak, Krawiec, Król, Łaziński?, Łyżwa, Malec, Miś, Młynarz, Pęziół, Piech, Pietrzyk, Ptaszek, Pysznik, Skrok, Stangret, Suchora, Szynga, Ucho?, Zens, Ziemba, Żelazny, Żenset,
KMPPW

Wierzchowiska – 1756-1765 r.

Abramek, Banach, Bednarczyk, Bedyga (Biełdyga), Biały, Bielecki, Błoński, Boski, Bylik, Chrzonowski, Chudy, Czębola, Dąbiec (Dębiec), Dolec-

Marzec 1926 roku. Na zdjęciu członkowie Polskiej Organizacji Wojskowej z Modliborzyc. Od lewej stoją: Franciszek Chrzanowski, Słowikowski, Edward Stachurski i Rupieć. Od lewej siedzą: Rupciowa, Anna Pikula, Pietrzykowa z ulicy Janowskiej, Bronisława Chrzanowska i Kapica. Fot. Stanisław Pikula, Modliborzyce

ki, Dombrowski, Dziadosz (Dziadoszek), Dziurdzewicz, Futyma, Gawrylski (Gawrilski), Gębala, Głęb, Gorajski, Górski, Hadulski?, Karasek, Karbarczyk, Karwoski, Kądel, Kowal, Kowalik, Kowalczyk, Kret, Krzowski, Kusajda, Kuszaj, Latus, Lesiecki, Lewandowski, Lodowski, Mazur, Mazurkiewicz, Nadolski, Olszowy, Ożóg, Pacholek, Pietras, Pikula, Pozdysz, Przybylski, Ptaszek, Religa, Rugała, Rutkowski, Ryczonek, Ryczonek, Samborski, Sapała, Serwatka, Sęk, Siwek, Skubiński, Smyl, Stolarz, Szala, Szostek, Szpyra, Szeroka, Ślusarski, Tomalski, Wach, Wasil, Wasilowski, Wielgus, Willa, Wierzchowski, Wołoszynek, Zygańdo, Zylík, Żołyńnia, *KMPM*

Wolica – 1756-1765 r.

Bartosik, Bielak, Czuba, Dudak, Dutka (Dudka), Fiałkowski, Gębala, Godłowski, Górny, Grzbiejowski, Guz, Kamiński, Kołodziej, Kołodziejczyk, Kowal, Kurnik, Kwaśniak, Lenart, Lipiak (Lipniak), Łazak, Łopacki, Łukasik, Matacz, Mazur, Moskał?, Muł, Paś, Polak, Przylepski, Rakoski, Sajdak, Sędel, Szeliga, Świdziński, Tes, Topolski, Ulanowski, Wargy?, Wąsag, Wróbel, Zgórski, Zięba, *KMPM*

Z Boru Luteckiego (De Sylwa Lutens) - 1756-1765 Jopek, *KMPM*

Z Boru Potockiego – 1756-1765 r. Parchyta, *KMPM*

Gmina Potok Wielki

Brzeziny – 1750-1754 r. Lenart, Sowa, Śrądek, Witek, Zareba, *KMPPW*

Potoczek – 1750-1754 r. Bargieł, Mital, Młynarz, Nosal, Rojowski, Szyszka, Winiarz, Zwiernik, *KMPPW*
Potoczek – 1788 r. (wybór)
Kapica, Król, Nosal, Szyszka, *APL, KGL, Rel., sygn. 495, k. 72-77v.*

[Potok] Stany – 1750-1754 r. Babicz, Banach, Ciasnocha, Dzwonek, Guzika?, Hapek, Herka, Jacek, Kasper, Kordula, Kowalczyk, Kozieł, Krawczyk, Krawiec, Krupa, Kudlak, Kusmierz, Kusmierczyk, Kuźma, Mazurek, Mako wiecki, Nabrzyski, Nastaj, Pikula (Pikuła), Perczak, Pieciorek, Pojes, Pojeł, Ryba, Sarek, Seliga, Siarek, Soroszek?, Stepnik (Stenik), Wieclawek, Witek, Zaliasz, Zaniecki, Zaręba, Zoliasz, *KMPPW*

[Potok] Stany – 1788 r. (wybór)
Bojar, Gawron, Klimek, Rusinek, *APL, KGL, Rel., sygn. 495, k. 72-77v.*

Potok [Wielki i inne] - 1750-1754 r. Abramczak, Babicz, Banach, Bator, Boiar, Chamera (Chmera), Ciasnocha, Cierlak, Dębiana, Fryga, Jaceńcak, Jarzembski, Jedrzejczyk, Jedrzejek, Jelonek, Gałęcki (Gałeki), Gawron, Gierak, Guzek, Hapak, Kalina, Kania, Kapica, Kargol, Karwowski, Kedra, Klimek, Kochan, Kowal, Kowalczyk, Kozieł, Krawczyk (Krawczak), Król, Krzes?, Krzeszowski, Krzeska?, Majdo, Mathaus, Mathus (Mat chus), Mazur, Mazurek, Mech, Młynarz, Nieć, Nosal, Nowak, Łacek, Pastucha, Perezak, Pietrzyk, Pojeł, Ptak, Ptaszek, Rusin, Ryba, Rychlicki, Rzemieniak, Skrzypek, Sosnowski, Stepak?, Stróżak, Sułowski, Sutowski, Sus, Swierdz, Szydłowski, Ślósarz, Ślusarczyk, Świec, Towarzysz, Tworzowski, Wałcak, Wielgus, Winiarz, Winiarczyk, Wiśnniowski?, Witek, Zaniecki, Zaręba, Ziarno, Ziemba, Zeliasz, *KMPPW*

Potok [Wielki] – 1781 r. (część)
Babicz, Chera, Guzek, Mazur, Kozieł, Krawczyk, Letnik, Nowak, Świątek, Witek, Wotczak, Zaręba, APL, KGL, Rel, sygn. 459, k. 855-867v.
Potok [Wielki] - 1788 r. (część)
Hamera, Krawiec, Spaleniec, Winiarczyk, Wójcik, *APL, KGL, sygn. 495, k. 432-434v.*

Wola Potocka – 1750-1754 r. *KMPPW*
Rusin, Winiarczyk,
Wola Potocka – 1788 r. (wybór)
Nosal, Rusin, Ślusarz, *APL, KGL, Rel., sygn. 495, k. 72-77v.*

Zarajec – 1750-1754 r. Gzoł, Pęzioł, Pietrzyk, *KMPPW*

III. Wykaz nazwisk z XIX w. (1865/1870 r.)

Gmina Batorz

Aleksandrówka
Adamek, Chałabiś 2, Ćwikła, Drozd 5, Dziewa 2, Kielbowicz, Kołodziejczyk, Kończyński, Krawczyk, Łokaj 2, Machul 2, Pastucha, Pochwałka, Pyrak 2, Siembida, Sobótek, Szczuka, Tylus 2, Winiarczyk 5, Woś, Wójcik 3, Zarzeczny 3, *APL, TL, sygn. 1043.*

Batorz (i Batorz Poduchowny)
Boczek, Boguń, Chałabiś 2, Daszko, Drozd 3, Dudka, Jakubaszek, Kędziora, Kowalczyk 2, Kozik 5, Krawczyk 4, Mazur, Michalczyk 2, Nieściór 2, Pastucha 4, Pizoń 2, Pyrak, Sawicki, Skrzypek, Sokół, Sosnówka, Sulowski 10, Szela, Szczuka, Trzcziński, Tylus 2, Wcisło, Wiechnik, Wierzcho wiak, Winiarczyk 3, Wnuk, Wójcik 6, Wójtowicz, Zajac, Zarzeczny 3, Ziemba, Zuń 2, Zyśko 3, *APL, TL, sygn. 1049, AOZ sygn. 2538, KWJ, sygn. 319.*

Błazek

Breś, Czepierdok, Dziewa 2, Figiel, Gembicki, Głaz, Golec, Grzegorski, Jakubaszek, Jargiełło, Kacperek, Kędziora, Koguc, Kosidło, Krzysztoń 2, Lenard 3, Łatka, Małek, Manuski, Matysek 2, Mazur 3, Misiak, Panek, Pastucha 2, Paszkowski, Pyrak, Sekuła, Skrzypek, Smyk, Smyl 2, Sokol 3, Sulowski 2, Surma 3, Szubstarski, Tomiło 2, Trzpiech, Tylus 4, Wcisło, Wiechnik 5, Wierzchowiak, Winiarczyk, Woś 2, Wójcik 2, Zyśko,

APL, TL, sygn. 1056.

Moczydła [Nowe]

Chmiel 2, Dąbrowski, Dobrzanowski, Janik 3, Kania, Krawczyk 2, Łaszka, Mikołjas?, Mróz, Nieściór 2, Pcionek 2, Sikora, Sokół, Szabat, Wieleba 2, [Moczydła Stare?: Nieściór, Zuń 2, Sokół 3, Krawczyk, Pawlosek, Jachura 2, Jagiełło, Wójcik, Kosidło, Panek, Koguc, Lenard, Ładziak, Paszkowski, Wcisło, Wieleba 2, Paciorek, Chudy],

APL, KWJ, sygn. 430.

Stawce

Boguń, Goch, Grela, Jakubaszek, Jasik 4, Kolasa, Kowalczyk 6, Krawczyk 6, Niedbała, Sosnówka, Sulowski 3, Szubartowski 2, Wiekierski, Wójcik 3, Zarzeczny,

APL, TL, sygn. 1518.

Węglinek (i Majdan Węglinek)

Cenzkij?, Chojnacki, Fijałkowski 2, Gnat, Januszczyk 3, Józwiak 2, Kaługa, Kamiński 2, Kędziora, Michalczyk, Smyl?, Suchacki, Sykuła, Tylus, Wcisło, Zarzeczny 3,

APL, TL, sygn. 1190, 1191.

Wólka Batorska

Baran 2, Czuba, Hałabiś, Hekiel?, Kowalczyk, Krawczyk 2, Ładziak, Łukasik, Michałek, Pastucha, Ruczała, Skrzypek, Sosnówka, Sulowski 2, Szymańczyk 2, Trzeciński 6, Tymos, Wójcik, Zarzeczny, Zuń, Zyśko 2,

APL, TL, sygn. 1199.

Wola Studziańska

Bartniczek, Bartnik 5, Błaszczuk, Chodała, Gawrina?, Górniak, Graboś, Joński, Kozak, Łączka 3, Makuch 5, Mularczyk 2, Paleń, Panas, Pastucha, Sawicki, Smutek, Ściborek, Wójcik, Zajac, Zarzeczny,

APL, TL, sygn. 1548.

Gmina Chrzanów

Chrzanów (Ordynacki i Szlachecki)

Abram, Augustynek 3, Baran 6, Baumcwig, Białek, Biernat 4, Blacha, Bober, Buczyński 2, Chudziak 2, Chwałek 2, Czajka, Duda, Dycha, Dziadosz 2, Dziok 3, Dziuba, Fiedor, Fiedorek, Flis, Gaj, Gajór, Gałus, Gawda, Gąbka 15, Golec 2, Góra 4, Graniak, Gzik, Janus 2, Jarosz 3, Jaworski 2, Kań-

kowski 3, Kaproń, Koczwarą, Kołodziej, Kondrat 2, Kotuła, Kowalik 6, Krawiec, Krzos 3, Lewczyk 3, Ligaj 4, Łagód, Łazór, Łukasik 3, Łupina 9, Maksim 9, Marczak, Mękas? 2, Michałek 3, Miksza?, Momo?, Myszak, Omiotek, Ożóg, Pąk 8, Pizoń 3, Pruchno, Rożek, Rycerz 5, Skrzypek 6, Sokal, Sotowski, Sowa 3, Sulowski 9, Stanicki 8, Styk 5, Sykuła, Szewc, Szumliński, Szwalek 5, Śmiszek, Taradyś 3, Tomczyk, Tyra, Wojtan, Wrona, Zalewski, Zaręba, Zdybel 11,

APL, KWJ, sygn. 350, 351.

Łada

Ambroży, Białogłowski, Bober, Branewski 2, Czajka 2, Dziuba 2, Dzwolak, Fiedorek, Flis, Gąbka, Gębicz, Godek, Habza, Jargiełło, Jarosz, Kańkowski 3, Kapusta, Kawecki 2, Kondrat 2, Kościak, Kowalik 3, Krasa 2, Kula, Lewczyk 3, Łacek 5, Łagód 2, Łazór, Łukasik, Marczak, Omiotek 2, Osieł, Rekiel, Słomka 3, Sosnówka 2, Zdybel 2,

APL, AOZ, sygn. 2562.

Malinie

Ambroży 2, Branewski 2, Brodziak 4, Chudzik, Dziuba 2, Fiedor, Fiedorek 2, Gąbka, Grabczak, Grabowski 3, Juśko, Kańkowski 2, Kowalik, Liwak, Łazór 4, Marczak 5, Rekiel, Sosnówka, Sowa, Stanicki 3, Widz, Woźnica 2,

APL, TL, sygn. 1122.

Otrocz

Bąk, Biernat, Chodorek, Daniło, Dziło?, Garbacz 8, Garszczal 3, Giergiel 2, Gлина, Jóskiewicz 3, Kaszowski, Krawczyk, Kuliak 7, Kuryło, Lewczyk 5, Maliński, Moczybroda 4, Mróz 10, Marczak 9, Michałek 2, Niedbała 5, Panaszczyk 3, Pawlak 3, Pąk, Sak 2, Słabkiewicz, Sobczak, Sobestianczyk, Szuba 7, Tłuczek, Tłuczkiwicz 4, Włodarczyk 2, Wrona 4, Zdybel, Zubko 5,

APL, TL, sygn. 1137.

Gmina Dzwola

Branew (Ordynacka i Szlachecka)

Bańka 2, Berger, Białek, Bochniak, Boś, Duda, Fiut, Garbacz, Gwizdal 3, Juśkiewicz 2, Kania, Kłyza, Kowalik 2, Kozina 2, Liwak 16, Łazór, Łukasik 2, Mróz 2, Oleszko, Pawlos 2, Porada 2, Sirko,

APL, TL, sygn. 1062, 1063.

Branewka

Baran 2, Boś, Czajka 2, Garbacz, Kołodziej 3, Korybała, Kozik, Kozyra, Krawczyk 2, Kuryło 2, Liwak, Matysiak, Mróz 6, Oleszko 2, Pawlos, Startek, Sykuła, Szumski, Wlizło, Zaręba 2,

APL, TL, sygn. 1064.

Dzwola

Blacha, Dubiel 3, Dycha, Dyjach, Flis 5, Florek, Garbacz, Gembicz, Gzik, Jargiełło, Kaproń 2, Koszałka 4, Kozik, Kozina, Krupicz, Łukasik, Małek

16, Myszak 3, Osioł, Rawski, Robak 2, Stręciwilk, Sykuła 5, Szuba 9, Świś 6, Tarka, Turek, Tyra, Zapora 5, Zaręba 2,

[Daszko, Denis, Dubiel 2, Dycha, Garbacz 2, Gembicz, Gilak 2, Koszałka 2, Kozina, Łazór,],

APL, TL, sygn. 155.

Flisy

Bielak 2, Flis 17, Kaproń, Małek 2, Sowa 3,

APL, TL, sygn. 1084.

Kapronie

Gałka 2, Garbacz, Kaproń 11, Ligaj, Osioł, Szczepanik,

[Dycha, Kaproń, Szczepanik], *APL, TL, sygn. 176.*

Kocudza Dolna

Baran 2, Bargieł, Bączek, Bielik 5, Blacha, Buryta 5, Cieliszak, Deruś 6, Dubiel 11, Dudka 3, Dycha 6, Dyjach 18, Futyma 4, Garbacz 4, Gąsiorek, Gilas 7, Gojor?, Góra 26, Gzik 2, Habza 3, Jargieło 2, Jarmuł, Jarosz, Jaszek 6, Kaproń 4, Kiszka, Kołodziej, Komada, Korczak 3, Koszałka 2, Krasa 2, Krawiec, Kruk, Kufer, Kukiel, Kusz 2, Ligaj 2, Łukasik, Macioszka, Makuch 2, Malec, Małek 6, Marchewka, Micholec, Mika, Oleszek, Oleszko, Osioł 10, Pachuta, Papież 14, Pawelec 2, Portka, Pydo, Rawski 9, Rożek, Rząd, Skiba, Smagała 6, Sobczak 4, Stręciwilk, Szuba, Szumski2, Śliwiński, Świś 2, Tutka, Wlizło 4, Wojciechowski 4, Zapora 3, Zaręba,

APL, TL, sygn. 178.

Kocudza Górna

Buryta, Deruś, Dubiel 3, Dycha, Dyjach, Furmaga 2, Gębicz, Góra, Gzik, Kaproń, Komoda, Kozina, Kras, Kukła, Łukasik 2, Małek, Myszak, Sirko, Smagała 3, Stręciwilk, Sykuła, Szuba 2, Tarka, Wlizło,

APL, TL, sygn. 179.

Konstantów

Bielak, Blacha, Dubiel, Dyjach, Flis 2, Gislak, Góra, Gzik, Jargiełło 8, Kania, Koszałka 2, Krupicz, Małek 4, Myszak, Pachuta, Robak, Rożek, Sowa, Świś 3, Wydrych, Tyra, Torba, Ziembra,

APL, TL, sygn. 180.

Krzemień

Abram 3, Baran 4, Basaj 2, Białek 5, Bijak?, Bober 2, Boś 2, Brodowski, Blacha 5, Chmiel, Cygan 4, Czajka, Dudzic 5, Flis 17, Furmaga, Gajór 10, Garbacz, Golec 2, Góra 3, Graboś, Grzybowski, Gzik 13, Jargiełło 8, Jargiłło, Jędzura, Juśko 4, Kacelowicz?, Kaproń 20, Kielbasa 4, Kokoszka 6, Kapiwoda 2, Koszałka 5, Krzysztoń 4, Kupiec, Ligaj 11, Małek 3, Mareczka, Maziarz 4, Mróz 6, Myszak 8, Osiewicz 4, Osioł, Pachuta 11, Paryś 3, Pasztaleniec, Pędziół 4, Piecyk 4, Powężka, Pre-

isz, Rożek 5, Rząd, Sowa 11, Startek 2, Szpot, Szewc, Świszcz 2, Świś, Turek, Wieleba,

APL, TL, sygn. 1104.

Władysławów

Bielak, Bieńko, Bober 2, Dycha 12, Flis 2, Gołota 2, Jeleń 2, Jędzura, Kaproń 2, Krupicz 2, Małek 5, Myszak 5, Pawlos 4, Startek, Szczepanik 3,

APL, TL, sygn. 260.

Zdzisławice

Baran, Bąk, Bielik 25, Dyjach 2, Góra, Jargieło 3, Kaproń 2, Koszałka, Kotrybała, Kukła, Małek, Papież 2, Pawlos, Szpot, Śliwiński, Tur, Żywot,

APL, TL, sygn. 275.

Zofianka Dolna

Gąbka, Kaproń 4, Kiszka, Malec, Mróz 2, Osioł, Robak, Sowa,

APL, TL, sygn. 1215.

Gmina Godziszów

Andrzejów

Baran, Białek, Biały, Biegas 2, Bielik, Blacha, Błaszczak, Boś 2, Brodowski, Buczak, Ciupak, Chmiel, Daszko 2, Dąbek, Dubiel, Dyjach, Gil, Golec 3, Grab, Grzyb, Gwizdał, Gzik, Kędra, Kokoszka 4, Kotuła 2, Król 2, Krzos, Krzosek, Krzysztoń 3, Łagód 2, Łukasik 3, Miś 2, Moskał 3, Moskowicz 2, Myszak, Osmanowicz, Robak, Rząd, Stańko, Widz 3, Wieleba 3, Wojciechowski, Wojton 3, Zielonka,

APL, TL, sygn. 1044.

Godziszów

Bańko 2, Baran, Bęcała, Biegas 3, Błaszczuk, Boś, Bożek 2, Breś 5, Brodowski 6, Bzdyrak, Chmiel, Ciupak 15, Czarny, Daszko 10, Dudek, Fiut 2, Frania 3, Gajór 2, Gałus 5, Garbacz, Gil, Glinko, Golec 4, Grab 2, Gumienik 2, Gzik, Jarosz 2, Jasiński, Jaskowski 7, Jędzura 4, Kania 5, Kaproń 2, Kędra, Kolasa 8, Kotuła 9, Kozyra, Król 19, Krzos 2, Krzosek 2, Krzysztoń 15, Kupiec 3, Kuźnicki, Lenard, Lewczyk, Łagód 6, Łukasik, Majdyło 3, Maziarz, Mazur 10, Michnik, Miś 3, Moskał 2, Moskowicz 3, Myszak 2, Olech 4, Oleszko 8, Osiewicz, Osioł, Piechyniak, Pituch, Powrózek 2, Pudło 7, Rawski, Rożek, Siwek 2, Skok, Skorupa, Skubik, Smagała, Sokal, Sosnówka, Stolarz, Surtel, Szwałek, Widz 10, Wieleba 10, Wojtan 3, Tomiło 3, Tylus 7, Zdybel 2, Zegan 3, Zyśko,

APL, TL, sygn. 1082??

Kawęczyn

Biezeł, Biżek 4, Błaszczyk, Bożek, Ciupak, Flis, Graca, Grzegorski, Hałas 2, Kolca, Komza, Kotuła 2, Kowalik, Król 5, Krzysztoń, Kufera, Kurwicki, Kuza, Łukasik, Manło?, Moskowicz, Nizioł, Rząd 3, Wojtan, Oleszko, Wołoszyn,

APL, TL, sygn. 1097.

Rataj (Ordynacki)

Biały, Biżek, Blacha, Brzuch, Chmiel, Drzazga, Dudka, Gzik, Jargieło, Krzysztoń, Łukasik 3, Malinowski, Myszak, Piszczek 2, Rożek 2, Oleszko, Widz, Wieleba 2, *APL, TL, sygn. 1154.*

Rataj Poduchowny

Beksiak 4, Buczak, Chałabiś, Chmiel, Czarny, Drzazga, Endracki?, Golec, Grabuś, Kotuła, Kuźnicki, Moskal, Stolarz, Szajewski, *APL, TL, sygn. 1155.*

Piłatka

Adamek, Becała, Breś, Brodowski 5, Daszko 2, Frania 2, Gałus 2, Golec 2, Hałabis, Jaworski, Leonard, Ligaj, Łukasik 2, Mazur 2, Pizoń, Porzuc, Rożek, Skorupa, Sokal, Sulowski 2, Widz, Wiechnik 4, Wieleba, *APL, TL, sygn. 1141.*

Wólka Ratajska

Biały, Chmiel 6, Ciupak 4, Drzazga 2, Fac 2, Golec, Grab, Gwizdał 2, Łukasik 9, Jargieło 2, Kotuła 2, Król, Moskal 3, Oleszko, Orzeł, Placha 2, Struski, Rumaszko, Widz, [Chmiel, Fac, Frania, Kotuła, Lenart, Surowski,

Zmarzłak],

APL, TL, sygn. 1202.

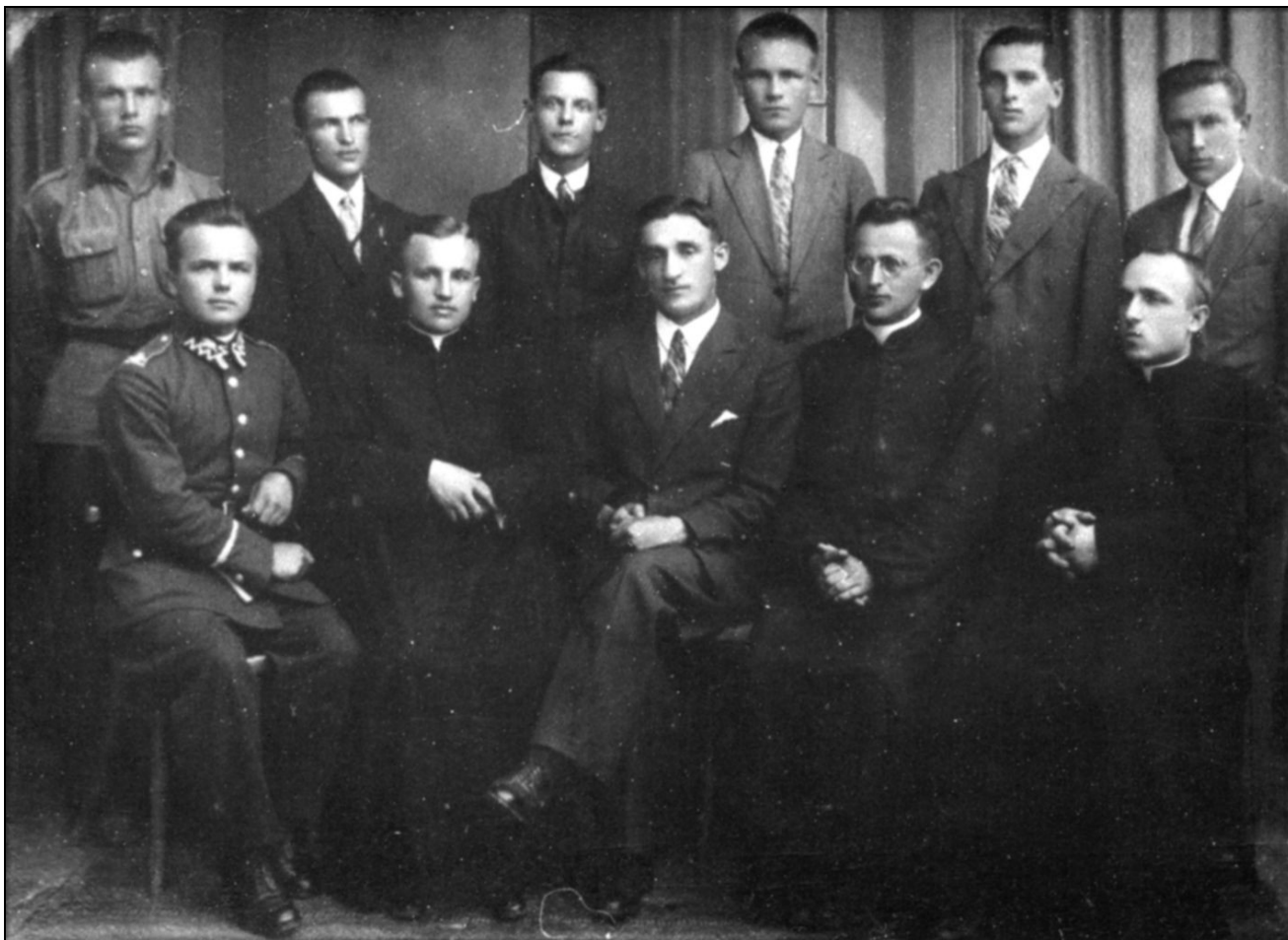
Zdziłowice

Abramek, Adamek 3, Bednarczyk, Berda, Bielak, Boczek, Boguń, 3, Brodowski, Bucior, Chałabiś 5, Czuba 3, Dudka 2, Duma 2, Golec 2, Gózdź 3, Grabuś 4, Haraś, Hejno, Jaworski 4, Kotuła, Kowalczyk, Matysiak 2, Mazur 5, Mędrak 2, Michałek 6, Nieściór 2, Omiotek, Pawlos 2, Pizoń 12, Porzuc, Skrzypek 4, Sobótka 4, Sosnówka 8, Stanicki, Staszewski 4, Sulowski 5, Sura, Trzpiot, Tylus, Wcisło, Wereski 5, Widz, Wiechnik 3, Winiarczyk, Woch, Wójcik, Zdybel 5, Zielonka 4, Zyśko 3, [Kozłowski, Gombka, Pizoń, Michalczyk]

*APL, KWJ, sygn. 548.*Gmina Janów Lubelski

Biała

Abram, Baran, Biały, Blacha, Breś, Chałabis, Chmiel 2, Chyła, Ciekański, Czarny 2, Drwał, Drzazga 3, Fac, Flis 2, Florek, Garbacz, Góra, Graboś, Gumienik 2, Jakubiec 3, Jargiełło, Jaśko, Kędra 4, Koziół, Kulpa 3, Kusy 2, Kuźnicki 5, Ła-

Mieszkańcy Białej – ok. 1932 r: Antoni Nizioł, Stefan Łukasiewicz (lekarz), Adam Jarosz, Stanisław Łukasiewicz, Stefan Orzeł, Jan Mróz (inżynier), Adam Jakubiec, Stanisław Orzeł (ksiądz), Leon Surowski (lekarz), Michał Łukasik (ksiądz), Adam Moskal (ksiądz). Fot. ze zb. Marii Kościelniak

zor, Łukasik 7, Łukasz 3, Małek, Malinowski 2, Markut, Maziarz, Mazur 2, Miś 3, Moskal, Mróz, Mucha 8, Myszak, Niedziałek 3, Nizioł 5, Oleszko, Orzeł 11, Pachuta, Pałka, Pikula, Pituch 4, Powężka, Pyć 4, Rząd 10, Skiba, Skubik 8, Startek, Stolarz 2, Surtel 2, Szczygieł, Tomasiak 2, Tomczyk 2, Tylus 5, Tyra 2, Wieleba 3, Wojton 8, Zabłocki, Ziemba, Żak, *APL, TL, sygn. 1050.*

Biała Poduchowna

Ciechiecki?, Florek, Garbacz, Grzybowski, Kierepka, Łukasik 2, Łukasz, Małek, Momot 2, Nizioł, Rząd, Skubik, Stępień, Tylus, Wołoszyn, *APL, TL, sygn. 1052.*

Jonaki

Jonak 2, Matysek, Pasztaleniec, *APL, TL, sygn. 1094a.*

Kiszki

Florek, Garbacz 2, Grzybowski, Kiszka 7, Małek, Szczepanik, Szwed, Torba, *APL, TL, sygn. 177.*

Łązek Ordynacki

Bąk, Czuba, Drzaga, Flis 2, Garbacz 2, Gierłach 3, Głaczeba?, Goreczny, Kielb, Kielbowicz, Kiszka, Kołtyś, Kotlik 3, Kuśmierczyk 2, Małek, Martyna, Matloch 2, Matysiak 3, Mierzwa, Mikot, Momot, Orzeł, Pasztaleniec 5, Pałka, Pąk, Powężka 3, Sikora, Startek, Syc, Tomicki (ewnt. Tomecki), Torba, Tyc, Żelazko, *APL, TL, sygn. 1112.*

Momoty Nowa Osada

Grzyb, Momot, Pytlak, Sokal, Szwedo, *APL, TL, sygn. 1129.*

Momoty Jakubowe

Momot 6, Podpora, Powężka, *APL, TL, sygn. 1128.*

Momoty Dolne i Górne

Barański, Bożek, Flis, Fusiara 3, Grzybowski, Halista, Jargiełło 2, Kiszka 4, Małek 5, Momot 2, Nalepa 3, Pajara, Pawlos 3, Powężka 8, Rząd 2, Sokal 6, Spryszak, Stańko 2, Startek, Szewc 2, Świeca, Świstak, Tyra, Wierzbik?, Zięba, *APL, TL, sygn. 213.*

Pikule

Ciupak, Jonak, Kielbasa, Kołtyś 2, Matysek, Pikula 3, Pus?, Surtel, Tomiło (Tomko), *APL, TL, sygn. 1140.*

Ruda

Bednarek, Breś, Butryn 2, Florek, Głaz, Kendeke-wiczew, Kędra 2, Kiszka, Kołtyś 2, Lenart, Matysek, Momot, Niedziałek, Orzeł, Stołkiewicz, Tazbir, Woszczyński, *APL, TL, sygn. 1156.*

Szklarnia

Chys 4, Czapla 2, Kłos, Kowalik, Krajewski 3, Małek, Powężka, Smutek 2, *APL, TL, sygn. 1178.*

Ujście

Flis 3, Garbacz, Jargiełło, Ligaj, Małek 8, Margolik, Misiek, Pawlos 3, Siembida, Startek 4, Szczepanik, Szewc 4, *APL, TL, sygn. 259.*

Zofianka Górna

Bigos, Blacha, Deruś, Flis 4, Gumiennik, Kaproń 2, Kędra, Kielbasa, Kokoszka 2, Krzysztoń, Łukasik, Małek, Maziarczyk, Myszak, Orzeł, Pachuta, Pituch, Portka, Rząd, Surowski 2, Sowa 2, Stanko, Szewc, *APL, TL, sygn. 1216.*

Gmina Modliborzyce

Antolin

Bożek, Dolecki, Gilar 2?, Jamborski, Krzysztoń, Lichocki, Skóra, Stolarz 4, Struski, Trzpiot, Wielgus, *APL, TL, sygn. 1046.*

Bilsko

Kozdra, Kula, Łazór, Tomaszewski, *APL, TL, sygn. 1053.*

Brzeziny Stojeszzyńskie

Cis, Fronk, Legenza, Lenard 2, Trojacki, *APL, TL, sygn. 1065.*

Ciechocin

Bielak, Dec, Dycha, Ijas?, Gierłach, Matysiak, *APL, TL, sygn. 1073.*

Dąbie

Cieśla, Czerwiński, Garbacz 2, Giszka 3, Jarzynka 4, Kaczmarek, Kopański, Kuźma, Parcheta 2, Pietras 3, Rudnicki, Rybak, Siatka, Siebielec, Wróbel, Żyłka, *APL, TL, sygn. 1075.*

Gwizdów

Biegas, Ciasnocha, Czerniak, Czudziło, Drewniak, Gołysz, Łapiński, Rogala, Siembida, Skiba, Soja, Wybryk 2, Tutko 2, *APL, TL, sygn. 1089.*

Kalenne

Krasowski 3, Koziora, Ludian, Małek, Paleń, Pysz, Szkutnik, *APL, TL, sygn. 1095.*

Lute

Długosz, Gęśla, Jaszyna 3, Kuśmierz, Łacek, Majewski 3, Pachla, Pikula, Ptaszek, Szyszka 3, Wołoszynek, Tomalski, *APL, TL, sygn. 1111.*

Majdan Modliborski

Gózd, Kata, Kosiora, Kotwica, Koziół, Pasztaleniec, Saluter, Szpiet, *APL, TL, sygn. 1131.*

Modliborzyce

Batorski 4, Borkowski, Chudzicki, Dutkowski 2, Dziadosz 2, Eska 2, Firosz, Głazewicz, Głowacki, Gorczyca, Jonek, Krasowski 9, Konopko, Kozarina?, Kozuł, Kurnowski, Kuśmierak, Leszczyński, Ligucki?, Marczak, Olszewski, Olszówka 3, Orłowski 2, Parcheta, Piech 2, Pietras 4, Pikula, Ptaszek, Rakowski, Roszowski, Rusecki, Siebielec 2, Siwkiewicz, Skoczyński, Sochtwinow?, Szadkowski, Szumliński, Świątek 2, Świąch, Tomiło, Trocznowski 5, Wakszyński, Wąsik, Wojuko?, Worapczyński, Zaręba, Żaba,
Ajzenbojm, Anzman, Bierman, Bojm 2, Borgensztejn, Brekier, Cukierman, Dembort, Dombret, Dymbort, Feldgenber, Garec, Genta, German, Grosgold, Hamerman 2, Hersz, Hofman, Ingeman, Kac, Klejman, Kiesidz?, Kac, Kajsman, Katz, Kindz 2, Kopelman, Kotz?, Maba, Mendenkuc, Micmager, Miltchin, Panczer 2, Pejsach, Rotsz? 2, Rathuser, Rejman, Rojzenblit, Rojzenfeld, Rozenblat, Rozenfeld, Rubinsztajn, Szarf, Szifys?, Sziór?, Sztejnberg 2, Sztejnborg, Tajman, Taubenfonc, Tenegolz, Tenenfiwus?, Tenenholc 2, Woks, Woksal, Zalc, Zelman, Zwiman, Zunsztern, Zylberg, *APL, TL, sygn. 1127.*

Pasieka

Gembala, Kusaj, Szpyra, *APL, TL, sygn. 1139.*

Słupie (Modliborskie i Księżę)

Błażejewski, Chudzicki, Flis, Frańk, Jarzynka 2, Kisiel, Kozdra, Krasowski 2, Ludian, Maciejak, Nieształ, Ostrowski, Parcheta, Pikula, Postulski, Roman, Sędziak, Siebielec 2, Siciarz, Sołtys, Syk, Wojciechowski, Zalc, *APL, TL, sygn. 1165, 1166.*

Stojeszyn

Chołody, Chudy 2, Cieśla, Gembala 2, Grab 2, Kapusta 4, Kozak 5, Król 2, Kucia, Lenart, Mazur, Miś 4, Oleksiak, Ożga, Piech, Ptaszek 2, Rudnicki, Rybicki, Skrok 3, Skrzypek, Suchora 5, Polnicki, Siek, Sieroka, Skupiński, Wieczorek, Wielgus, Wojtowicz, Wołoszynek, Trojacki, Żelazny, Żuraw, *APL, TL, sygn. 1169.*

Świnki

Bielecki, Gozd, Igras, Kowalski, Popielarz, Sycz, Szkutnik, *APL, TL, sygn. 1183.*

Wierzchowiska

Biały, Błojda, Błoński, Butkowski, Dolecki 2, Dworak 2, Dziadosz 4, Dziura, Gąsiorowski, Golec, Grzyb, Jaszyna, Jonak, Jopek, Garbarczyk 3, Gębala 2, Kałdus 3, Kamiński, Kowal 4, Krawiecki 2, Kucharczyk, Latus, Mróz 2, Nieściór, Ożożek 2, Ożóg 5, Pikula 2, Radwan, Rogalski, Saja, Serwatka 5, Stolarz, Struski, Strzelec, Szaja, Szostek? 4, Szpyra 3, Ślusarski 3, Tylus 2, Wach 2,

Wiechnik, Wielgus 6, Wołoszynek 6, Zaborek, Żołyńia, Żygadło,
[Kania, Banach] *APL, TL, sygn. 1193.*

Wolica

Biały, Bolibrzuch, Chmiel 2, Czuba, Dąbek, Drzazga 2, Duda 4, Feliks, Flis 3, Grab, Grzelka, Guz, Jarzynka, Kamiński 6, Kowalski, Król, Kula, Kutyla, Lenard 11, Łupiak 2, Puś, Pytraś, Sajdak 3, Szabatura, Szpyra, Tes 2, Widz, Zarzycki, Zbiżek 2, Zgórką 2, *APL, TL, sygn. 1198.*

Zarajec Stojeszyski

Chołody, Gąska, Kapusta 2, Kliza 3, Koźmala, Mazur 2, Pietrzyk, Rząd, Szyszka 2, *APL, KWJ, sygn. 540.*

Gmina Potok Wielki

Bania

Klimek, Kołtyś, Skrzypek, *APL, TL, sygn. 1047.*

Brzeziny (Brzeziny D, Brzeziny Plebańskie)

Bryk, Chrzostowski, Dudek, Dzieciorok, Firos, Flis, Legenza, Paluch, Rudnicki, Stoj?, Teofil, Tofilek, *APL, TL, sygn. 1066.*

Dąbrowica

Dobrzyński, Dudek, Głaz, Jawlas, Kania, Koziół, Kulasa, Lewko, Mędrek, Młynarczyk, Odrzywolski, Piekarcz, Pizoń, Pojudowina?, Siębida, Szwedo 2, Ścierka, Środek, Wach, Zarzyczny 2, Zielonak, *APL, TL, sygn. 1078.*

Dąbrówka

Babicz, Chabuda, Gawron, Klimek, Lewandowski, Majecki, Suchora 2, *APL, TL, sygn. 1077.*

Maliniec

Kulas, Legenza, Lewandowski 3, Masak (Nosaf?), Miłłak, Pelc, Sędziak, Żurowicz 2, *APL, TL, sygn. 1121.*

Popielarnia

Iskra, Prostyński, Wilczyński, *APL, TL, sygn. 1144.*

Potoczek

Babicz, Dudek, Górski, Grzyb, Klimek, Kochan, Król 2, Lewandowski 4, Niekra, Nosal 4, Pazderal?, Pikula, Rudnicki, Syska, Wielgul, Złotek, Żurawicz, *APL, TL, sygn. 1147.*

Potok Stany(i Potok Stany Małe)

Babicz 4, Bartoś, Bednarczyk, Cierpiak 2, Czerpak, Hapak 2, Gajowiak 2, Gawron, Gierak, Kapusta, Klimek, Koncki, Koziół, Krzeszowski, Kubacki, Kulasa 3, Łacek 3, Muniak 2, Nowak, Oszust, Pikula, Pocnt?, Pomana, Rosły, Rudnicki, Spaleniec 2, Suchora 3, Suduł, Syc, Szeliga 2, Szymanow-

ski, Szymański 2, Ślusarz, Topolski, Warchoł, Wojciechowski, Woźniak, Wójcik, Urbanik, Zaguła, Zaręba 4, Zgrzymek? 2,

APL, TL, sygn. 1148, 1149.

Potok Wielki (Potok Wielki C, G, Potok Plebański) Babicz, Brankiewicz, Cieślik (Cierlik), Gierek 2, Grudzień, Krawczyk 5, Kuśmierz, Legenza 2, Lewandowski, Mazur, Mech 3, Rudnicki, Rycerz, Stępień, Szkutnik, Witek 4, Woljas, Wolanin, Wójcik, Zaręba, Ziamba, [Wrnikówski, Ziamba 2, Karasiewicz, Zaręba, Jaśkowiak, Babicz, Ofiara, Baum, Pazdrak, Górski, Siembida, Pietrzyk, Klimek], *APL, TL, sygn. 1150.*

Potok Wielki [Kolonja] (Potok Wielki D) Dziedzic 2, Kańko, Kukielka, Kuźma 2, Mickowicz, Niklus, Szyszkowski, Sus 2, Sulima, Wójcik, *APL, TL, sygn. 1150.*

Osówek Brzozowski, Fila, Kutyla, Rapa, *APL, TL, sygn. 1135.*

Świdry Bał, Chabuda, Gęśla?, Gładysz, Kutyla, Okrzypsk, Parcheta, Siembida, Szkutnik 3, Tutka, *APL, TL, sygn. 1179.*

Wola Potocka (i Wola Potocka Plebańska) Brener, Brzozowski, Dunkowski, Hamerniczek, Firosz 4, Klimek, Kozłowski, Mech, Michalski, Orłowski, Skrzypek, Rubkowski, Sołtys, Witek, Ziamba, *APL, TL, sygn. 1196, KWJ, sygn. 518.*

Zarajec Potocki (Stany C, Plebański, Lachman Potocki) Bobeż, Bryk, Hapak 2, Hemak 2, Głowała, Koni?,

Kosmała, Kowalczyk, Pietlik, Świeca, Zaremba, [Zarajec Nowa Osada: Cichocki, Dymora, Dziechciaż, Gębała, Kirew, Kirilow, Malewski, Nabożny, Slesarch?, Rudnicki, Urbańczyk, Tracz].

APL, TL, sygn. 1212.

Uwagi: [] - najprawdopodobniej nazwiska pochodzące z innych wsi. ♦

Źródła i Literatura:

Archiwum Państwowe w Lublinie (APL): Archiwum Ordynacji Zamojskiej (AOZ), sygn.: 1, 2, 9, 210a, 227, 255, 262, 263, 270a, 274, 290, 475, 522, 1281, 1320, 2560, 2538, 2562, 2927; 3199; Księga Grodzka Lubelska (KGL), Rel., sygn. 211, 214, 304, 313, 339, 349, 459, 495, 657; Tabele Likwidacyjne, sygn. 155, 176, 177, 178, 179, 180, 213, 259, 260, 275, 1043, 1044, 1046, 1047, 1049, 1051, 1052, 1053, 1056, 1065, 1066, 1073, 1075, 1077, 1078, 1094, 1094a, 1095, 1097, 1104, 1111, 1112, 1131, 1121, 1122, 1126, 1127, 1128, 1129, 1135, 1137, 1139, 1140, 1141, 1144, 1147, 1148, 1149, 1150, 1154, 1155, 1156, 1062, 1063, 1064, 1165, 1166, 1169, 1178, 1179, 1183, 1084, 1089, 1190, 1191, 1193, 1196, 1198, 1199, 1202, 1212, 1215, 1216, 1518, 1548, 1867; Komisarz Włościański powiatu Janów, sygn.: 319, 350, 351, 430, 518, 540, 548;

Księgi metrykalne parafii Biała-Janów Lubelski (KM-PJL), Archiwum Parafialne; Księgi metrykalne parafii Goraj (KMPG), Diecezjalne Archiwum w Zamościu; Księgi metrykalne parafii Modliborzyce (KMPPM), Archiwum Parafialne; Księgi metrykalne parafii Potok Wielki (KMPPW), Archiwum Parafialne;

S. Kuraś, Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu, w: Dzieje Lubelszczyzny, t. III, Warszawa 1983; Nowa książka telefoniczna „tel.”, Klienci indywidualni, Lublin 2001; Z. Baranowski, Rys historyczny miejscowości powiatu janowskiego, Lublin-Stalowa Wola 2001; G. Jawor, Oblicze etniczne i rozwój osadnictwa okolic Goraja w późnym średniowieczu, Region Lubelski 1994-1996; K. Rymut, Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny, t. I (A-K), t. II (L-Ż), Kraków 1999-2001; K. Rymut, Nazwiska Polaków, Wrocław 1991; Z. Kaleta, Nazwisko w kulturze polskiej, Warszawa 1998; A. Wyczański, Uwarstwienie społeczne w Polsce XVI wieku, Warszawa 1977; A. Cała, H. Węgrzynek, G. Zalewska, Historia i kultura Żydów polskich. Słownik, Warszawa 2000.

Ok. roku 1965 – kapela z Momot; od lewej: Izidor Powęzka (puzon), Władysław Powęzka (trąbka), Tadeusz Powęzka (klarnet) i Józef Nalepa (perkusja)

Stefan Cieśliński

Ziemia Janowska w okresie Powstania Styczniowego 1863 – 1864 (działalność zbrojna)

Zbliża się półtora wieku od tragedii Powstania Styczniowego. Zmieniają się pokolenia, przeszłość odeszła wraz ze świadkami tamtych dni. Coraz to nowe zdarzenia zacierają ślady historii. Zwykle ludzka pamięć nie przekracza 3 pokoleń. By nie zaginęła, istnieje potrzeba odświeżania historycznych faktów, szczególnie tak ważnych jak walka o niepodległość.

Przez Lubelszczyznę, od tamtych pamiętnych zdarzeń, przetoczyły się działania zbrojne dwóch wojen światowych i walk partyzanckich. Ziemia Janowska odgrywała szczególnie ważną rolę w Powstaniu 1863 r. W regionie tym, leżącym na granicy Królestwa Polskiego i zaboru austriackiego, walczyły i ukrywały się oddziały powstańcze. Tędy wiodły trasy przerzutów ludzi i broni z pobliskiej Galicji. Cały ten obszar był pod specjalnym nadzorem wojsk rosyjskich. Stacjonowały tu oddziały, usiłujące wytropić i zniszczyć powstańców. Do dzisiaj zachowały się w tradycji miejsca związane z tym heroicznym okresem. Do nich należą nazwy pobojoisk, stare kapliczki, samotne krzyże i groby uświęcone krwią bohaterów. Są one przedmiotem kultu. Przykładem jest Kruczek położony w Lasach Janowskich, znany jako sanktuarium i miejsce kontaktowe powstańców.

*Kruczek wpisał się w narodową historię Polaków,
w tym Powstania Styczniowego*

Lubelszczyzna, jak i reszta Królestwa na początku lat sześćdziesiątych XIX w, stała się widownią głośnych manifestacji patriotycznych. Ma-

nifestacje te nie ominęły i Janowa Lubelskiego. Mimo ogólnego wrzenia i konspiracyjnej działalności, wybuch powstania był wielkim zaskoczeniem dla większości społeczeństwa. Do zbrojnej konfrontacji parła głównie młodzież, bezgranicznie wierząca w słuszność ideałów i w pewne zwycięstwo.

W tym czasie sytuacja polityczna dla naszego kraju nie była najlepsza. Wszelkie działania były spóźnione. Rosja otrząsnęła się już po przegranej wojnie krymskiej. Kraj zaś nie był do działalności zbrojnej zupełnie przygotowany. Niepokoję budziła świadomość, że przeciwnik należy do największych militarnych potęg świata. By go pokonać, nie wystarcza tylko wiara, entuzjazm i zapał młodzieży. Najważniejsze - jak zawsze - są pieniądze, wsparcie silnych mocarstw – protektorów i armia. A tego nie było.

Już sam początek powstania nie był zachęcający. Szwankowało prawie wszystko. Brak broni, brak odpowiednich dowódców i świadomość, że jest się samemu. Sojusznicy okazali się mrzonką. Poza mglistymi obietnicami nic dla Polski nie uczyniono. Najgorsze - nie było broni. Młodzi entuzjaści sądzili, że rękoma można zdobyć karabiny, a karabinami armaty. Tak jednak się nie zdarza. Rzeczywistość okazała się inna niż zakładano. Lała się krew i narastało rozgoryczenie. Po czasie szukano winnych.

W warunkach walk partyzanckich trudno jest określić siły, jakimi dysponowała strona polska. Na to brak jest wiarogodnych danych. Podawane szacunkowe liczby są bardzo niepewne. Największe nasilenie walk i związane z tym koncentracje sił powstańczych miały miejsce między marcem i październikiem 1863 r. W okresie tym działało szereg (często dużych) oddziałów, dowodzonych przez doskonałych dowódców. Były to oddziały L. Czachowskiego, H. Wagnera, T. Wierzbickiego, J. Jagmina, W. Kozłowskiego, K. Krysińskiego, E. Ryłskiego, M. Heidenreicha – Kruka, K. Cieszkowskiego – Ćwieka, M. Borelowskiego – Lelewela oraz szereg innych, pomniejszych. Dowódcy ci byli na pewno dobrymi, pełnymi zapału patriotami, lecz wielu z nich nie posiadało żadnego wykształcenia wojskowego. Brakowało strategów mogących pokierować całością działań zbrojnych. Przy takiej dysproporcji sił to też niewieleby pomogło.

Historycy przyjmują, że liczba powstańców na obszarze lubelskim mogła okresowo dochodzić do 3500 ludzi. Powstańcy na ogół byli słabo uzbrojeni i niedostatecznie wyszkoleni. Była to głównie młodzież, rzemieślnicy, uczniowie i włościanie. Połowę stanowili strzelcy uzbrojeni w broń palną. Broń była różna, głównie rosyjska, austriacka i kupowana zagranicą - belgijska. Strzelcy dzielili się na „karabinierów” uzbrojonych w wojskowe karabiny oraz „ptaszników”, których broń stanowiły strzelby myśliwskie; była mało przydatna do walk. Organizowane oddziały konne - kawaleria, zwykle nie przekraczała 500 ludzi. Jej uzbrojenie, to pistolety i broń biała. Tylko niektórzy posiadali krótkie karabinki. Resztę sił powstańczych stanowili kosynierzy, złożeni głównie z włościan. Uzbrojeni byli w kosy osadzone na sztorc. Tylko niewielka część oddziałów posiadała jednolite umundurowanie.

Rosyjskie siły na Lubelszczyźnie przekraczały pięciokrotnie polskie. Liczyły około 9000 piechoty, kilkanaście szwadronów jazdy, w tym dragoni i kozackie sotnie. Ponadto Rosjanie posiadali artylerię dysponującą okresowo nawet 56 działami. Tego powstańcom brakowało. W sumie Rosjanie dysponowali siłą ponad 15.000 ludzi. Jeśli weźmie się pod uwagę jeszcze uzbrojenie i wyszkolenie, to proporcje te wzrastają wielokrotnie na korzyść Rosjan.

Do 2005 roku stała przy ul. Wałowej dwustuletnia chata, w której m.in. stacjonowała sotnia kozacka

Wojska rosyjskie stacjonowały we wszystkich większych miastach guberni lubelskiej, a między innymi w Janowie i Kraśniku. Całością sił dowodził gen. Aleksander Chruszczow. Rosjanie bezustannie śledzili ruchy oddziałów powstańczych, dysponując całą siecią informatorów. Oddziały rosyjskie, rozrzucone w wielu miejscach, mogły z chwilą namierzenia powstańców, szybko się koncentrować i uzyskiwać liczebną przewagę. Piechota rosyjska przemieszczała się zwykle na

podwodach, co zapewniało jej szybkość działania. Te czynniki też decydowały o sukcesach.

Znak po sotni kozackiej – znaleziona tablica w starej stodole przy ul. Wałowej w Janowie. Fot. G. Wisowski

Po pierwszych większych niepowodzeniach na początku 1863 r, nastąpiło pewne osłabienie działań zbrojnych. Obie strony musiały się uczyć jak z sobą walczyć i szykowały się do tej walki. Stopniowy wzrost aktywności następował w miesiącach letnich. W okresie tym zaczęły operować dość duże i silne jednostki powstańcze. Przechodziły one głównie z Galicji. Jesienią na nowo sytuacja zaczęła się odwracać. Po szeregu porażkach, w polu mogły się utrzymać tylko małe i ruchliwe oddziały. Z wiosną i ich czas był już policzony. Działania zbrojne stopniowo zamierały.

Oddziały powstańcze działały głównie w lasach i w miejscach mało dostępnych. Starano się unikać starć z większymi jednostkami wojsk, bo takie spotkania kończyły się z reguły porażką. By uniknąć wykrycia, powstańcy musieli się ciągle przemieszczać. Nie mieli stałych baz. Było to bardzo stresujące i wyczerpujące. Walczyli jak żołnierze i zarazem pełnili funkcje policyjne. Nadzorowali wykonanie poleceń Rządu Narodowego, a szczególnie pilnowali spraw uwłaszczeniowych. Musieli też karać zgodnie z wyrokami sądów polowych. Za cięższe przewinienia stosowana była kara śmierci, za mniej ciężkie – chłosta.

Stosunek ludności wiejskiej do powstania był różny. Znane są okolice, gdzie włościanie włączali się czynnie do walki, stanowiąc główny składnik oddziałów kosynierskich. Jedną z najbardziej znanych partii chłopskich, liczącą około 400 ludzi, zorganizował Paweł Porada, sołtys z Godziszowa. Natomiast w okolicach Bychawy ludność była nastawiona wrogo i miały tam miejsce wystąpienia skierowane przeciwko powstańcom.

Przedstawione poniżej zestawienie oparto głównie na monograficznym opracowaniu S. Zielińskiego (1913), z uzupełnieniami. Jest to jedyna znana mi praca, dająca szczegółowy obraz działalności zbrojnej powstania. Czas, jaki minął, nie był dla historii tego okresu łaskawy. Przegrana kampania skomplikowała sytuację i ją dodatkowo zagmatwała. Wiele dokumentów zaginęło lub było celowo niszczone. Wiele faktów uległo przeinaczeniu. W takich warunkach do obiektywnej prawdy trudno jest dotrzeć. Zostaje wiele niedomówień i znaków zapytania. A szczególnie wtedy, gdy dokumentacja jest niewystarczająca, a świadkowie dawno wymarli. Podobnie jest i z datami. Przykładem jest grób i pomnik pułkownika Marcina Lelewela – Borelowskiego na cmentarzu w Batorzu. Podana jest tam z błędem data bitwy i śmierci (zamiast 6 – widnieje tam 7 września 1863 r.).

W walkach, jakie toczono, pojęcie sukcesu było różnie rozumiane. Zależało, która strona to interpretowała. Wszędzie tam, gdzie dochodziło do walk, a powstańcy zdołali pierwsze ataki wytrzymać, uważano to już za zwycięstwo. Była potrzeba głoszenia za wszelką cenę sukcesów. W interpretacji działalności zbrojnych nie przeszkadzało, że w następstwie toczonych walk musiano się cofać. Ustępować miejsca przeciwnikom. Obie strony podkreślały swoje zasługi, minimalizując własne straty. Starano się natomiast wszystkimi sposobami uwypuklić porażki przeciwników. Stąd wynikają duże różnice danych dotyczących tych samych zdarzeń. Zależą one tylko od źródła informacji.

Nie można omawianego obszaru określać jako „Ziemia Janowska” - ograniczać tylko do granic powiatu. Administracyjnie granice te ulegały częstym zmianom. Zdarzenia historyczne, jakie w powstaniu miały tu miejsce, są z całym regionem Lubelszczyzny silnie powiązane. Oddzielanie ich od siebie byłoby sztuczne i nieodpowiadające prawdzie.

Przegląd najważniejszych wydarzeń

1 8 6 3

Styczeń

1.²⁸⁹ **Kraśnik** - 21. I. (dowódca ?). W lasach ordynackich pod Kraśnikiem, zbierający się powstańcy przejęli pocztę przesyłaną z Janowa do Lublina.
22. I. Na wiadomość o wybuchu powstania w Kraśniku zaczęto bić w dzwony. Z kancelarii miejskiej powstańcy zabrali za pokwitowaniem znajdujące się tam pieniądze.

2. Słupie - 23. I. (dowódca?). Potyczka powstańców z wojskiem W odwecie Rosjanie, mordując właścicieli, spalili dwory w Słupiu i parę dni później w Wolicy.

3. Janów Lubelski - 23. I. (dowódca?). Zajęcie przez powstańców Janowa L. W związku z nadejściem wojsk rosyjskich, powstańcy wycofali się bez walki z miasta (?).

4. Stróża - 26. I. Powstańcy zaatakowali oddział wojsk nadzorujący pobór do wojska w Modliborzycach. Rosjanie atak odparli zadając powstańcom straty.

5. Krzeszów - 28. I. (dowódca?). Zajęcie komory celnej. Rozproszono ochronę i wzięto jeńców. Atakowane były też sąsiednie urzędy celne.

Luty

6. Tarnogród - 1. II. (dowódca?). Atak powstańców na oddział Rosjan pod Tarnogrodem. Bliższe szczegóły nieznane.

7. Tarnogród - 14. II. (dowódca?). Nocny napad powstańców na Tarnogród. Zmuszenie stacjonujących tam Kozaków do opuszczenia miasta.

Marzec

8. Potok - 20. III. (Ludwik Czachowski). Powstańcy (w sile około 1000 ludzi) obozujący na bagnach w pobliżu Potoka Dolnego zostali zaatakowani przez znaczne siły Rosjan. Ataki odparto. Straty powstańców - 6 poległych.

9. Suszki - 20. III. (L. Czachowski). Chcąc oderwać się od nieprzyjaciela, powstańcy wycofali się za rzekę Tanew. Tam zostali ponownie zaatakowani. Znając dysproporcje sił, cofnięto się w lasy pod Ulanowem. Tam część oddziałów powstańczych, bez zezwolenia przeszła kordon graniczny.

10. Ciosmy - 21. III. (L. Czachowski). Osłabione oddziały powstańcze, ciągle atakowane przez przeważające siły rosyjskie, nie miały żadnych szans. (W walkach poległo 17 powstańców, a 40 było rannych). W związku z nadejściem nowych rosyjskich oddziałów, powstańcy wycofali się za kordon, gdzie zostali przez Austriaków rozbrojeni.

Kwiecień

11. Boby - 28. IV (Jan - ? Czerwiński). Formujący się oddział liczący około 600 ludzi oczekiwał na mający nadejść transport broni. W niekorzystnych warunkach został wykryty i zaatakowany przez Moskali. Powstańcy stawili opór. Niestety, nieuzbrojona ich część w trakcie walk wpadła w panikę, której nie dało się opanować. Porażka. Strata 29 zabitych i dużo rannych.

Maj

12. Huta Krzeszowska - 11. V. (Antoni Jeziorański). Powstańcy cofając się przed ścigającym ich

²⁸⁹ Numery wskazują położenie miejscowości na planie – zob. str. 50 – przyp. JŁ

wojskiem, zostali wykryci i zaatakowani przez duże siły rosyjskie. Mimo oporu zostali rozproszeni, zmuszeni do zakopania - ukrycia broni i wycofania się za kordon. Generał Jeziorański za samowolne opuszczenie Królestwa stanął przed sądem polowym. Został uniewinniony, lecz odebrano mu dowództwo.

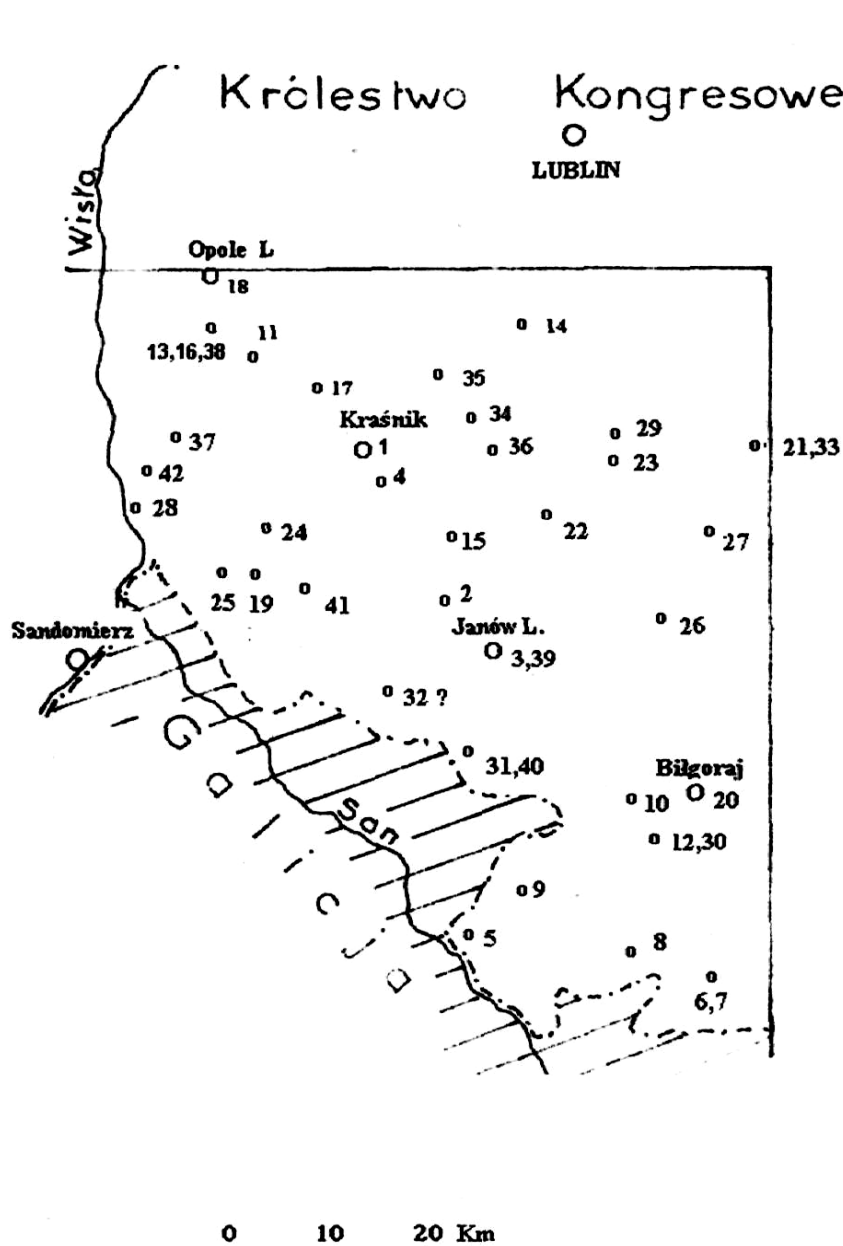
13. Chruślina - 30. V. (Marcin Borelowski - Lelewel) Oddziały Lelewela po przekroczeniu granicy galicyjskiej liczyły ponad 200 powstańców. O 7 rano w rejonie Chruśliny zostały zaatakowane

przez Rosjan. Powstańcy odparli ataki, lecz wobec pojawienia się nowych oddziałów wojska wycofali się w okoliczne lasy. Straty powstańców duże: 22 zabitych i 20 rannych.

Czerwiec

14. Sobieszczany - 27. VI. (H. Wagner). Powstańcy zaatakowali rosyjskie wojska przeczesujące lasy. Po krótkiej i krwawej walce Moskale, ponosząc straty, cofnęli się do Kraśnika.

Lokalizacja koncentracji oddziałów, bitew i potyczek stoczonych w 1863/64 r w rejonie Kraśnika, Janowa Lubelskiego i Biłgoraja dane według S. Zielińskiego 1913 z uzupełnieniami

- 1863 -

- 1 - Kraśnik 21- 22. I. 1863
- 2 - Słupie 23. I. 1863
- 3 - Janów L. 23. I. 1863
- 4 - Struża 26. I. 1863
- 5 - Krzeszów 28. I. 1863
- 6 - Tarnogród 1. II. 1863
- 7 - Tarnogród 14. II. 1863
- 8 - Potok 20. III. 1863
- 9 - Suszki 20. III. 1863
- 10 - Ciosmy 21. III. 1863
- 11 - Boby 28. IV. 1863
- 12 - Huta Krzeszowska 11.V. 1863
- 13 - Chruślina 30. V. 1863
- 14 - Sobieszczany 27. VI. 1863
- 15 - Polichna 18. VII. 1863
- 16 - Chruślina 4. VIII. 1863
- 17 - Urzędów 4. VIII. 1863
- 18 - Opole L. 6. VIII. 1863
- 19 - Irena 29. VIII. 1863
- 20 - Biłgoraj 2. IX. 1863
- 21 - Żółkiewka 6. IX. 1863
- 22 - Batorz 6. IX. 1863
- 23 - Zakrzew 30. IX. 1863
- 24 - Salomin 6. X. 1863
- 25 - Łązek 22. X. 1863
- 26 - Goraj 28. X. 1863
- 27 - Turobin 29. X. 1863
- 28 - Annopol 12. XI. 1863
- 29 - Tarnawka 19. XI. 1863
- 30 - Huta Krzeszowska 30. XI. 1863
- 31 - Momoty 1. XII. 1863
- 32 - Bratoszowiec ? 21. XII. 1863
- 33 - Żółkiewka 24. XII. 1863

- 1864 -

- 34 - Zakrzówek 23. I. 1864
- 35 - Rudnik 25. I. 1864
- 36 - Stawce 25. I. 1864
- 37 - Sucha Wola 7.II. 1864
- 38 - Chruślina 15. III. 1864
- 39 - Janów L. 5. IV. 1864
- 40 - Momoty 15. IV. 1864
- 41 - Zaklików 24. IV. 1864
- 42 - Rachów 28. IV. 1864

Lipiec

15. Polichna - 18. VII. (T. Wierzbicki). O 5 rano w lesie między Polichną a Strużą, powstańcy urządzili zasadzkę. Celem były powracające z Lublina do Janowa wojska. Siły powstańcze składały się z około 350 ludzi. Powstańców wywęszyły kozackie psy, które ostrzegły idącą z tyłu piechotę. Bitwa zakończona sukcesem - rozerwaniem maszerującej kolumny. Na wiadomość o rosyjskich posiłkach powstańcy cofnęli się na Blinów i dalej przeszli w rejon Krasnegostawu. Straty po obu stronach duże (powstańcy: 14 zabitych i 29 rannych).

Sierpień

16. Chruślina - 4. VIII. (Michał Heidenreich – Kruk). Jeden z najważniejszych spektakularnych polskich sukcesów. Oddziały powstańcze złożone z ponad 1600 ludzi stoczyły zwycięską bitwę. Rosjanie, mający liczebną przewagę, 3-krotnie atakowali i ponieśli duże straty. Odparci i ścigani, zmuszeni zostali do odwrotu.

17. Urzędów - 4. VIII. (Michał Heidenreich – Kruk). Dalsza część bitwy spod Chruśliny. Rosjanie w odwrocie. Powstańcy w pościgu. O 7 wieczorem dotarli do Urzędowa i częściowo zajęli miasto. Zmęczenie, brak amunicji i wiadomości o zbliżaniu się nowych sił rosyjskich zmusiły powstańców do przerwania akcji.

18. Opole Lubelskie - 6. VIII (Michał Heidenreich – Kruk). Oddziały powstańcze po ostatnich sukcesach zajęły Opole L., gdzie były przez ludność entuzjastycznie witane. Katastrofalny brak amunicji i duża koncentracja wojsk rosyjskich zmusiły powstańców do wycofania się z miasta.

19. Irena - 29. VIII (Kajetan Cieszkowski – Ćwiek). Po przekroczeniu Wisły pod Puławami doszło do bitwy w lasach koło Ireny. Sukces powstańców.

Moskale, ponosząc duże straty, musieli się wycofać.

Wrzesień

20. Biłgoraj - 2. IX. (Kajetan Cieszkowski – Ćwiek). Rosjanie ścigający partie Ćwieka dopadli go pod Biłgorajem. Doszło do walki, której rezultat trudno było przewidzieć. Niespodziewane pojawienie się pomocy zdeorientowało Rosjan. Zaatakowani od tyłu, zaczęli się przegrupowywać. To pozwoliło powstańcom na wycofanie się i połączenie z głównymi siłami Borelowskiego - Lelewela

21. Żółkiewka - 6. IX. (K. Grudziński). W lesie pod Żółkiewką doszło do potyczki z wojskiem. Powstańcy blokowani przez Rosjan zdołali się przedrzeć, by połączyć pod Batorzem z oddziałami Lelewela.

22. Batorz - 6. IX. (Marcin Borelowski – Leleweł). Po bitwie pod Panasówką, powstańcy nie mogli uwolnić się od ścigających ich sił rosyjskich. W niedzielę rano, wymęczeni całonocnym marszem, stanęli w Otroczcu, gdzie przewidywano odpoczynek. Powstańcy wzmocnieni oddziałem Ćwieka liczyli przeszło 750 ludzi. Pojawienie się oddziałów kozackich świadczyło, że zostali namierzeni. Leleweł, wiedząc że nie da się uniknąć walki, wycofał swoje oddziały w lasy pod Batorzem, na bardziej dogodne pozycje. Doszło do krwawej bitwy zakończonej klęską. Zginął Leleweł i Węgier Walisz, który objął dowództwo. Straty powstańcze: 32 zabitych i 47 rannych. Odwrot na Wolę Studziańską i Turobin. Siły legendarnego Lelewela przestały istnieć. Część powstańców przedarła się za kordon. Inni prowadzili nadal nierówną walkę.

23. Zakrzew - 30. IX. (dowódca?). Oddział powstańczych żandarmów zaatakował pod Zakrzewem patrolujących kozaków i zadał im duże straty. Brak bliższych danych.

Październik

24. Salomin - 6. X. (T. Wierzbicki). Koło Salomina w lasach gościńcowych powstańcy, zdradzeni przez miejscowego chłopca, ponieśli dotkliwą porażkę. Zostali rozbici i rozproszeni przy dużych stratach.

25. Łązek - 22. X. (Edmund Ślaski, Aleksander Waligórski). Połączone oddziały Ślaskiego i Waligórskiego wynoszące oko-

ło 500 ludzi kluczyły między poszukującym ich

Obraz Józefa Brandta „Powrót Kozaków”

wojskiem. Na noc stanęły w gościeradowskich lasach. Zostały tam wytopione i zaatakowane przez znaczne siły Rosjan. Mimo bohaterskiej obrony przy stratach 30 zabitych i 40 rannych, powstańcy zostali pokonani i wyparci za kordon, a tam rozbrojeni przez Austriaków. Zginęło wielu oficerów, w tym Ślaski.

26. Goraj - 28. X. (Karol Krysiński). Kozacy zaatakowali przemieszczających się w kierunku Turobina powstańców. Doszło do potyczki. Nie udało się powstrzymać marszu oddziałów, które zgodnie z planem dotarły w miejsce koncentracji

27. Turobin - 29. X. W dniach 28 – 29 X. Na rozkaz naczelnika sił zbrojnych woj. lubelskiego, koncentrowały się pod Turobinem oddziały Wierzbickiego, Kozłowskiego, Krysińskiego i inne. działające w tym rejonie. Przewidziano przegląd całości powstańczych sił. Na wiadomość o zbliżaniu się dużych jednostek rosyjskich powstańcy wycofali się z niedogodnych bezleśnych pozycji. Przeszli w rejon przewidzianych działań.

Listopad

28. Annopol - 12. XI. (Rózek ?). W rejonie Annopola, powstańczy oddział (liczący około 150 ludzi) został wykryty i zaatakowany przez rosyjską jazdę. Zmuszeni do odwrotu, zostali wyparci za kordon. Straty powstańców - 1 zabity i 5 wziętych do niewoli.

29. Tarnawka - 19. XI. (Szumski). Nocujących we wsi powstańców odkryły i zaatakowały znaczne siły Rosjan. Powstańcy bronili się w zabudowaniach gospodarczych. Większość wyginęła, 25 dostało się do niewoli. Z okrążenia wyrwał się tylko Szumski z grupą oficerów nocujących we dworze.

30. Huta Krzeszowska - 30. XI. (Walery Kozłowski i Karol Krysiński). W pobliżu granicy z kordone, oddział powstańczy. liczący 32 ludzi został zaatakowany w lesie, przez dragonów z Janowa. Rosjanie zadając powstańcom straty, rozproszyli ich i zmusili ich do ucieczki.

Grudzień

31. Momoty - 1. XII. (Walery Kozłowski i Karol Krysiński). W odpowiedzi za doznaną w Hucie Krzeszowskiej porażkę, powstańcy zaatakowali śpiących na kwaterach dragonów zadając im dotkliwe straty. Zbudzeni ze snu uciekali w nieładzie. Tracąc paru ludzi. Powstańcy wyszli bez strat. Po tej potyczce obaj dowódcy z małą eskortą przekroczyli granice zaboru. Reszta oddziału wycofała się zgodnie z planem na Podlasie.

32. Bratoszowiec ? - 21. XII. (L. Dąbrowski). Oddział Powstańczy w sile około 90 ludzi, po przekroczeniu granicy został zaatakowany przez patrolujące lasy wojska. Powstańcy zaskoczeni,

prawie nie stawiając oporu wycofali się za pobliski kordon.

33. Żółkiewka - 24. XII. (Walery Kozłowski i Karol Krysiński). Oddział powstańczy przemieszczający się z rejonu Janowa w kierunku Włodawy był parokrotnie atakowany. W starciu pod Żółkiewką poległo 2 powstańców.

1 8 6 4

Styczeń

34. Zakrzówek - 23. I. (T. Ryłski). Wojska ścigające powstańców natknęły się pod Zakrzówkiem na partie Ryłskiego. Po 6 godzinnej bitwie, Rosjanie zmuszeni zostali do odwrotu W odwecie, spalili Zakrzówek.

35. Rudnik - 25. I. (Józef Jagmin). Na trakcie Lublin - Kraśnik doszło do starcia wojska z oddziałem Jagmina. Po zaciętej walce Rosjanie cofnęli się czekając na posiłki. Powstańcy wobec przewagi sił moskiewskich wycofali się w lasy.

36. Stawce - 25. I. (T. Ryłski). Wymykając się moskiewskim obławom oddziały Ryłskiego stanęły w Stawcach. Zostali tam odkryci i zaatakowani przez przeważające siły Rosjan. Brak amunicji zmusił Ryłskiego do odwrotu i częściowego rozpuszczenia oddziałów.

Ryszard Okniński: „Powstańcy 1863 roku”

Luty

37. Sucha Wola 7. II. (Józef Jagmin). Powstańcy z rozbitych oddziałów, wymykając się obławom, stanęli w Suchej Woli. Zostali przez Rosjan odkryci. Bronili się w zabudowaniach folwarcznych, które zostały przez Rosjan podpalone. Tylko części powstańców udało się wyrwać z okrążenia i przedostać za kordon. W zabudowaniach miało się spalić 40 powstańców.

Marzec

38. Chruślina - 15. III. (Jakub Ernest Osten-Sacken). W lesie koło Chruśliny Rosjanie wytropili i zabili 3 powstańców. Jednym z nich był kpt. Osten, usiłujący formować nowy powstańczy oddział.

Kwiecień

39. Janów Lubelski - 5. IV. (L. Gozdawa). Oddział powstańców pojawił się w pobliżu miasta, zaalarmował i postawił w stan gotowości Garnizon Janowski.

40. Momoty - 15. IV. (dowódca ?). Ostrzelano z lasu jadących Kozaków, z których jeden zginął. Natychmiastowe poszukiwania nie przyniosły rezultatu. Nikogo nie wykryto.

41. Zaklików - 24. IV. (dowódca ?). Starcie powstańców z wojskiem rosyjskim pod Zaklikowem. Brak bliższych szczegółów.

42. Rachów - 28. IV. (dowódca ?). Powstańcy usiłujący zebrać się w okolicach Rachowa zostali wykryci przez Rosjan, rozproszeni i wyparci na kordon. Był to koniec działalności zbrojnej w rejonie Janowa Lubelskiego.

Janowiaci – Piotr i Leon Kozłowski w carskim wojsku

Po upadku powstania, obszar całego Królestwa poddany został reorganizacji i represjom. Między innymi za aktywny udział mieszkańców w powstaniu, władze rosyjskie zdegradowały szereg miejscowości do rzędu osad. W guberni lubelskiej spotkało to aż 47 miast, w tym m.in. Urzędów. Janów Lubelski nie stracił praw miejskich, za to powiat janowski został bardzo zmniejszony. ♦

Marian Tyra

Święto Niepodległości

Jakby nie było
naszemu najstarszemu pokoleniu
należy się wielkie CZEŚĆ!
dla którego wierność była życiem
lub śmiercią
a do dziś praca dla nich
jest odpoczynkiem

U nas pozostało jeszcze kilku takich
oni nie umieją nic nie mówić
nie mogą milczeć
Ciągłe mówią o Polsce
i mają łzy w oczach
przy każdym spotkaniu co słyhać

Są ranni od Zachodu i Wschodu
bo oni nie byli w życiu ostrożniakami
lecz gdzie trzeba było wrogami Nr I
Walczyli szablą łąpatą daniem pieniędzy
jest to stara epoka odchodząca

Utrzymywała mocno swój świat
A dziś nasz świat trzyma
ich trzeszcząca laska i renta
Gdy idą do Urzędu
to w butach z ostrogami
często w obszarpanej kurtce

Na Święto Niepodległości ubierają się pięknie
w białą koszulę
w prosto przypięte odznaczenia
i białe włosy
a wyglądają jak gołąbki pokoju
Nasze najstarsze pokolenie
już inne nie będzie
bo ono Polskę przewiozło na koniach ♦

Tomasz Żuławski

Janów Lubelski we wrześniu 1939 r.

Wstęp

1 i 17 września 1939 r. dokonała się brutalna agresja na Polskę hitlerowskich narodowo-socjalistycznych Niemiec i komunistycznej stalinowskiej Rosji. Te tragiczne wydarzenia stały się początkiem II wojny światowej.

Wrzesień 1939 r. przetrwał w pamięci starszego pokolenia mieszkańców Janowa Lubelskiego i Białej Ordynackiej. Piętno przeżyć tamtych dni towarzyszyło im przez całe życie. Natomiast dla młodych pokoleń jest to historia już bardzo odległa, zapomniana lub nieznana. Nie pamiętają o tych wydarzeniach zazwyczaj nasi lokalni politycy i urzędnicy.

Dlatego warto przypomnieć wielokrotnie ciężkie bombardowania Janowa i okolic, krwawe walki z Wehrmachtem i Armią Czerwoną w dniach 29 i 30 września, kapitulację 1 października przed Armią Czerwoną okrażonego wielotysięcznego zgrupowania Wojska Polskiego dowodzonego przez płk. Tadeusza Zieleniewskiego oraz śmierć większości oficerów w dołach Katynia, śmierć tysięcy polskich żołnierzy w sowieckich łagrach i więzieniach. Kontekst zbrodni katyńskiej spowodował, że były to białe, a właściwie krwawe plamy ojczyściej historii sprzed pół wieku. Fakty te skazane były na zapomnienie przez reżim komunistyczny i posłusznych komunie ignorantów. W zapomnienie miało odejść pokolenie obrońców, ich pamięć i prawda.

Po tak długim upływie czasu istnieje problem braku wyczerpujących źródeł dotyczących walk w 1939 r. w Janowie Lubelskim i okolicy. Relacje pisemne lub ustne pochodzą najczęściej z „drugiej ręki” i były składane wiele lat po wojnie. Są one obarczone bardzo dużą ilością błędów, nieścisłości, przeinaczeń, zakłamań - mniej lub bardziej świadomych i zamierzonych. Nieliczne dostępne źródła trzeba sumiennie weryfikować, wyjaśniać szczegóły, aby nie zacierały one i nie zniekształcały obrazu wojennych zmagania 1939 r.

Aby wyobrazić sobie, jak wyglądał Janów Lubelski we wrześniu 1939 r., trzeba zobaczyć zdjęcia z epoki. Zachował się duży zbiór zdjęć dokumentujących spalone i zburzone miasto. Zbierał je przez wiele lat i udostępnił pan Leszek Kącki, znany janowski fotograf. Zachowany materiał fotograficzny przedstawia krajobraz Janowa iście księżycowy, kamienną pustynię, rumowiska tysięcy ton gruzu, a pośród nich sterczące ceglane

kominy i osmolone przez ogień fragmenty murów. To nowożytnie Herkulanum i Pompeje zmiecione z powierzchni ziemi przez jakiś nagły, tajemniczy kataklizm. [...]

* *

W 1939 r. Janów Lubelski był stolicą powiatu i liczył blisko 10 tys. mieszkańców, w dużym procencie Żydów. Po zniszczeniach I wojny światowej miasto powoli odbudowywało się i w latach trzydziestych funkcjonowały następujące instytucje i obiekty gospodarcze: starostwo, sejmik powiatowy, magistrat, urząd skarbowy, inspektorat szkolny, szkoły – powszechna i gimnazjum, kasa chorych, komenda policji, więzienie powiatowe, szpital, zakład ubezpieczeń, poczta, sąd, notariat, młyn z elektrownią, drugi młyn, trzy tartaki, browar, ponadto kilkadziesiąt sklepów, cukiernie, kilka restauracji, dwa hotele, warsztaty rzemieślnicze. Istniały instytucje o charakterze kulturalnym, liczne organizacje społeczne. Kwitło bardzo bujne życie polityczne²⁹⁰.

Na arenie międzynarodowej splot wydarzeń politycznych spowodował sytuację bardzo niebezpieczną dla Polski. Zajęcie przez Hitlera Austrii 13 lutego 1938 r. i Czech 15 marca 1939 r. wskazywało, że następną ofiarą agresji może stać się Polska. Z okazji 25 rocznicy wymarszu na front I Kompanii Kadrowej Legionów, 6 sierpnia 1939 r. w Janowie odbyły się uroczyste obchody i nabożeństwo w kościele.

23 sierpnia 1939 r. w Moskwie zawarty został pakt między Niemcami a Rosją, z tajnym protokołem dodatkowym, który decydował o podziale stref wpływów w podbitej Polsce. Sytuacja międzynarodowa Polski stała się tragiczna. W planach operacyjnych na wypadek wojny miasto i powiat nie miały żadnego znaczenia strategicznego. Stanowiły bardzo dalekie zaplecze pozafrontowe, na którym nie przewidywano działań wojennych. Janów Lubelski w 1939 r. nie posiadał żadnych urzędzeń militarnych, a jedynie pełnił funkcję administracyjną.

Ważny był jedynie węzeł drogowy łączący Lublin przez Kraśnik, Janów z Biłgorajem i Zamościem oraz Niskiem i Stalową Wolą. Na terenie

²⁹⁰ *Jednodniówka z Okazji Dziesięciolecia „Janów Lubelski swą Pracą Czci Wielką Rocznicę Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej”. Janów 1928, s. 14-16; „Ziemia Lubelska”, 1930 nr 305.*

Jedno z dwóch najstarszych zachowanych zdjęć Janowa podczas II wojny światowej. Powyższe pochodzi z albumu niemieckiego, ma datę 10.10.1939 i podpis (po niemiecku): Rynek w Janowie Lubelskim. W głębi kikuty kominów przy ul. Sukienniczej, Wesolej i Próżnej (dziś: 14 Czerwca). Fot. archiwum

powiatu istniały natomiast obiekty o znaczeniu strategicznym:

- w Szastarce – duże podziemne zbiorniki benzyny lotniczej;
- w Budzynie koło Kraśnika – Fabryka Amunicji Artyleryjskiej Nr 2;
- w Lipie – magazyny amunicji;
- linia kolejowa Lublin – Rozwadow łączyła z Centralnym Okręgiem Przemysłowym²⁹¹.

Prowadzono jednak przygotowania na wypadek wojny. Komitet Przynależności Wojskowej i Wychowania Fizycznego skupiał przedstawicieli wielu organizacji społecznych i paramilitarnych, jak: „Strzelec”, Związek Legionistów, Związek Peowiaków, Związek Rezerwistów, Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej (LOPP). Prowadziły one intensywne szkolenia przeciwlotnicze i przeciwigazowe we współpracy z PCK i ochotniczymi strażami pożarnymi. Szpital powiatowy otrzymał zadanie maksymalnego powiększenia stanu łóżek oraz przygotowania drużyn ratow-

niczych PCK. Szkoliły się również oddziały Przynależności Wojskowej (PW), skupiające uczniów starszych klas gimnazjum²⁹². Widoczny był postępujący wzrost napięcia wśród ludności²⁹³.

Ogłoszono mobilizację tajną na podstawie wezwań indywidualnych koloru żółtego, czerwonego i zielonego. W dniu 31 sierpnia 1939 r. Starostwo Powiatowe w Janowie nakazało w gminach otworzyć pakiet Nr 451. Znajdowały się w nim obwieszczenia o mobilizacji powszechnej, która została przyjęta przez ludność z entuzjazmem²⁹⁴. Zmobilizowano tysiące rezerwistów, koni, wozów konnych i nieliczne samochody.

1 września 1939 r. od godzin rannych Polskie Radio informowało o ataku hitlerowskich Niemiec na Polskę i masowych nalotach lotniczych na

²⁹¹ J. Zaręba, *Janów Lubelski w okresie okupacji niemieckiej*, (w:) *Janów Lubelski 1640 – 2000, Janów Lubelski 2000*, s. 193.

²⁹² L. Piotrowski, *Przynależność wojskowa jako przygotowanie narodu na wypadek wojny*, „Polska Zbrojna”, 1933 nr 228-290; P. Rozwadowski, *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przynależności Wojskowej 1927-1939*, Warszawa 2000, s. 126-130.

²⁹³ J. Sowiakowski, *Okupacyjne wspomnienia z Janowa Lubelskiego*, „Przegląd Lekarski”, 1968 nr 1, s. 236.

²⁹⁴ W. Szymanek, *Z dziejów powiatu janowskiego i kraśnickiego w latach 1474 – 1975*, Kraśnik 2003, s. 104.

polskie miasta. Wobec wybuchu wojny, władze wydały zarządzenie o ochronie budynków administracyjnych i pocztowych. Nakazano obok tych budynków kopanie rowów przeciwlotniczych i organizowanie wart we wszystkich gminach powiatu. W parku miejskim w Janowie wykopano sieć rowów przeciwlotniczych. Posterunki policji zostały wzmocnione rezerwistami (w Janowie 20 ludzi)²⁹⁵.

3 września, w niedzielę, kiedy ludność była w kościele, radio podało wiadomość o wypowiedzeniu wojny Niemcom przez Anglię i Francję. Informacje rozeszły się bardzo szybko i spowodowały wybuch radości i euforii wśród tłumów zgromadzonych w janowskiej świątyni. Atmosfera ta przerodziła się w żywołą, wielotysięczną patriotyczną manifestację na rynku, a następnie pochód przez ulice miasta z orkiestrą na czele. Uczestniczyli w niej mieszkańcy Janowa, Białej Ordynackiej i okolicznych wsi. Tłum wiwatował na cześć sojuszników. Śpiewano hymn narodowy. Pochód przeszedł ul. Zamoyskiego do szpitala i zawrócił. Manifestacja trwała około godziny²⁹⁶.

W trzecim dniu wojny pojawiły się w Janowie pierwsze grupy uciekinierów cywilnych ze Śląska, Krakowa i okolic Częstochowy – samochodami, taksówkami i na rowerach. Nastroje ludności kształtowały niepomyślne wieści z frontu zbliżającego się szybko do Wisły. 6 i 7 września przez Janów przeciągnęła fala uchodźców pieszych. Były ich setki, później tysiące.

Junacy z Przysposobienia Wojskowego i cywile strzegli mostów, linii telefonicznych i wraz z policją regulowali ruch uchodźców²⁹⁷.

6 września na polach wsi Krzemień (9 km na wschód od Janowa) usiłował wylądować samolot niemiecki. Ludność wsi uzbrojona w widły i kosy rzuciła się na samolot, któremu w ostatniej chwili udało się uciec²⁹⁸.

8 września w Janowie Lubelskim świętowano dzień odpustu Matki Bożej Siewnej. Tego dnia ludność w mieście uległa podwojeniu przez pielgrzymów i uchodźców. Ulice i place były zatłoczone furmankami chłopskimi. Wojska w mieście nie było. O godzinie 12.15 komendant posterunku

9 października 1939 r. Fragment ulicy Zamoyskiego – od szpitala (starego) w kierunku na Frampol. Fot. archiwum

²⁹⁵ L. Zwoliński, *Pamiętnik spod strzechy, Janów Lubelski* 2003, s. 13.

²⁹⁶ *Ibidem*, s. 13-14; relacje ustne: Breś Franciszek, Florek Bronisław, Żuławska Rozalia – w posiadaniu autora.

²⁹⁷ Cz. Dmochowski, *Wrzesień 1939 w Janowie lubelskim*, „Wrocławski Tygodnik Katolicki (WTK)”, 1967 nr 40, s. 6.

²⁹⁸ L. Zwoliński, *op. cit.*, s. 17.

policji w Janowie, starszy sierżant Zwoliński, otrzymał meldunek z miejscowości Wysokie o przelocie eskadry samolotów wroga w kierunku na Janów. Podjęto spóźnioną ewakuację ludności z kościoła i z rynku. O godzinie 12.35 nadleciały samoloty i rozpoczęło się bombardowanie, które trwało około pół godziny. Zburzono kilkanaście domów, powstało kilkanaście pożarów. Elektrownia została rozbita. Zginęło 70 osób, rannych zostało około 100. Na ulicach leżały porzucane ludzkie i końskie trupy. W oknach nie ocalała ani jedna szyba. Po około godzinie nastąpił drugi nalot. Ludność usiłowała zbiec na pola. Powstał zamęt. Samoloty zrzuciły bomby, strzelano do ludzi z karabinów maszynowych. W mieście wybuchła panika.

Około godziny 16.00 nastąpił trzeci nalot tego dnia. Jeszcze wieczorem przez kilkanaście minut krążyły nad miastem dwa samoloty, ostrzeliwując ludność, uniemożliwiając gaszenie pożarów oraz filmując płonący Janów.

Z miasta zostało cmentarzysko ruin, gorejące zgliszcza, wokół pełno zabitych. Zaraz po trzecim nalocie ocalała ludność zbiegła w panice do lasów, na południe od miasta, pozostawiając domy bez opieki. Szpital tego dnia przyjął 1500 rannych. Śmierć poniosło 350 osób²⁹⁹.

Nocą z 8 na 9 września miasto płonęło, nikt nie gasił pożarów, wszyscy uciekli w panice, nawet straż pożarna, Komitet OPL, gimnazjaliści z PW i urzędnicy. Pozostała obsada szpitala, policja z komisarzem powiatowym Sierakowskim i komendantem posterunku Zwolińskim oraz burmistrzem Robert Bijasiewicz z kancelistką Adelą Głowacką³⁰⁰.

W okolicy Janowa ludność niektórych osad leśnych dowiedziała się o wybuchu wojny dopiero 8 września, podczas pierwszych bombardowań miasta (np. mieszkańcy cegielni poordynackiej Bieleckiego położonej głęboko w lesie koło Rudy)³⁰¹.

Wieczorem, 8 września, w rejonie rosyjskiego cmentarza w widłach ul. Zamoyskiego i Wojska Polskiego (wtedy: Skorupki) zauważono dwóch skoczków z samolotu. Weszli oni do miasta i zostali ujęci przez policję. Znalaziono przy nich broń i dowody niemieckie. Po przesłuchaniu, obaj w nocy z 8 na 9 września zostali zlikwidowani przez policję³⁰².

8 września wieczorem uciekł z miasta do Godziszowa starosta powiatu Henryk Banasziewicz wraz z urzędnikami starostwa. W dniu na-

stępnym naczelnik więzienia Szerszow wypuścił wszystkich więźniów – kryminalistów w liczbie około 260 i także uciekł. Również tego dnia księży z kościoła w Janowie przenieśli cenne zabytki, szaty, naczynia liturgiczne do drewnianego kościoła w Białej Ordynackiej. 9 września uciekinierzy, przeżeni widokiem gorejącego miasta, nie zatrzymywali się już na odpoczynek i w poszukiwaniu żywności.

9 i 10 września samoloty pojawiały się pojedynczo, ostrzeliwując ludność z broni maszynowej. 9 września rozpoczęły się rabunki dokonywane przez wypuszczonych więźniów³⁰³. Następnego dnia krążyły nad miastem samoloty zwiadowcze. Rósł tłum uciekinierów, pojawiały się duże oddziały wojska, które po krótkim odpoczynku maszerowały dalej.

W nocy z 9/10 września na terenie powiatu w miejscowości Góry koło Kraśnika uległ katastrofie pociąg ewakuacyjny z Chorzowa. Zginęło kilkadziesiąt osób, głównie kobiety i dzieci, a wiele było rannych. Był to akt dywersji i sabotażu³⁰⁴.

W Janowie rozpoczął się głód. Idące w nocy tłumy żołnierzy i uciekinierów wołały o chleb i wodę; odpowiadało im głucho milczenie spalonego miasta. 10 września rezydujący w Godziszowie starosta Banasziewicz wydał polecenie ewakuacji policji z Janowa na Wołyń. Po burzliwej kłótni ze starostą, wbrew jego dyspozycji, policja i burmistrz Bijasiewicz pozostali w Janowie. Zorganizowano garkuchnię wydającą uciekinierom i wojsku za darmo żywność (zupy, chleb), papierosy, opatrunki, leki. 11 września ilość przechodzących wojsk wzrosła. Na przedmieściu Borownica policja ujęła kolejnego dywersanta. Został on zlikwidowany podczas próby ucieczki z posterunku³⁰⁵.

Szpital w tym okresie był przepełniony setkami rannych, którzy leżeli wszędzie, nawet na korytarzach i w piwnicach³⁰⁶.

12 września około godz. 23.00 policja z burmistrzem wstrzymała ruch dużej kolumny samochodowej, która poruszała się na światłach. Dowódca, pułkownik, wyraził zaskoczenie, potem podziw, że jadąc od Krakowa, jedynie tu, w Janowie Lubelskim spotkał policję i władze, które pełnią jeszcze służbę na posterunkach³⁰⁷.

13 września rano około godz. 11.00 wjechała do miasta duża kolumna artylerii. Zajęła ona całą ulicę Zamoyskiego. Słychać było huk armat od strony Annopola. To niemiecka 4 Dywizja Piechoty (z IV Korpusu) przekroczyła Wisłę i utworzyła przyczółek. Trwały tam zacięte walki z grupą

²⁹⁹ *Ibidem*, s. 18-20; J. Sowiakowski, *op. cit.*, s.236.

³⁰⁰ L. Zwoliński, *op. cit.*, s. 21.

³⁰¹ *Relacja ustna: Kącki Leszek, 2001 – w posiadaniu autora.*

³⁰² L. Zwoliński, *op. cit.*, s.21.

³⁰³ *Ibidem*, s. 22-24.

³⁰⁴ W. Szymanek, *op. cit.*, s.104-105.

³⁰⁵ L. Zwoliński, *op. cit.*, s. 26-29.

³⁰⁶ J. Sowiakowski, *op. cit.*, s.236.

³⁰⁷ L. Zwoliński, *op. cit.*, s. 31-32.

majora Starzy-Majewskiego, a następnie z Warszawską Brygadą Pancerno-Motorową pułkownika Stefana Roweckiego, które osłaniały przejście oddziałów Armii „Lublin” gen. Piskora³⁰⁸.

*Komendant K. Sierakowski i z-ca kom. L. Zwoliński podczas zatrzymania skoczków niemieckich.
Fot. ze zb. Janusza Zwolińskiego*

*Widok na kościół z ul. Białskiej. Wiosna 1940.
Fot. ze zb. Leszka Kąckiego*

Od strony Sanu maszerowała w kierunku na Janów duża część jednostek Armii „Kraków”, a od Kraśnika jednostki Armii „Lublin”.

Około godz. 12.30 13 września nad Janów nadleciało od północy 25 samolotów bombowych. Zbombardowały one miasto i wsie – Białą Ordynacką i Białą Księżą. Po zrzuconiu bomb zapalających, burzących i odłamkowych samoloty ostrzeliwały ludność z karabinów maszynowych. Po krótkiej przerwie nastąpił drugi nalot, jeszcze gwałtowniejszy. Paliła się cała Biała Ordynacka (obecnie Biała II) wraz z drewnianym kościołem i duża część Janowa. Nikt nie ratował płonących domów. Było bardzo dużo zabitych i rannych żołnierzy. Po krótkiej przerwie nastąpił trzeci nalot. Tym razem

³⁰⁸ Z. Gnat-Wieteska, *1 Pułk Strzelców Konnych, Warszawa 1989*, s. 23; L. Głowacki, *Działania wojenne na Lubelszczyźnie w roku 1939*, Lublin 1986, s. 53, 55; W. Zaleski, *W Warszawskiej Brygadzie Pancerno-Motorowej 1939*, Warszawa 1988, s. 77, 90.

znów całe miasto stanęło w płomieniach. Samoloty leciały bardzo nisko. Wojsko i policja otworzyły ogień z broni ręcznej. Jeden uszkodzony bombowiec wylądował awaryjnie na śródleśnych zabagnionych łąkach koło przedmieścia Jonaki. Wieczorem i w nocy eksplodowała w pogorzeliśkach pozostawiona przez wojsko amunicja i pociski armatnie. Do wieczora słyhać było warkot krążących samolotów nad miastem i okolicznymi wsiami³⁰⁹.

*▲ ▼ Ul. Zamoyskiego wczesną wiosną 1940.
Fot. ze zb. Leszka Kąckiego*

Żołnierze z kolumny sanitarnej zbierali ciała zabitych i rannych żołnierzy. Zabitych znoszono do bramy cmentarnej przy ulicy Białskiej. Wojsko całą noc gasiło płonące miasto, chowało zabitych, sprzątało zabite konie artyleryjskie i taborowe (były one zakopywane w rowach przeciwlotniczych w parku).

Po bombardowaniu 13 września szpital w Janowie przyjął ponad 800 rannych. W tym dniu śmierć poniosło ponad 200 osób, byli to w większości żołnierze. Stan zniszczenia zabudowy sięgał 85%. Na szczęście wcześniej zatrzymał się w

³⁰⁹ Cz. Dmochowski, *op.cit.*, s. 6; L. Zwoliński, *op. cit.*, s. 34, 38; relacje: Breś Franciszek, Florek Bronisław, Żuławska Rozalia.

mieście szpital polowy z Armii „Kraków” gen. Szyl-linga, który zaopatrzył szpital janowski w odpowiednią ilość leków.

Biała Ordynacka została spalona prawie w 100% wraz z kościołem (a w nim zabytkowe przedmioty z kościoła w Janowie)³¹⁰.

Janów Lubelski był w tym okresie głównym punktem przemarszu oddziałów Armii „Lublin”, części Armii „Kraków”, setek oddziałów z rozbitych za Wisłą Armii „Łódź”, Armii „Prusy” i taborów zagubionych na szlakach odwrotów. W dniach 14 i 15 września główne ich siły szły z Kraśnika i Zaklikowa oraz Niska przez Janów Lubelski w kierunku na Frampol i Biłgoraj. Drogi przemarszu miały bardzo zły stan nawierzchni i maszerujące oddziały wojska były bez przerwy atakowane przez lotnictwo. Dlatego przemarsze odbywały się głównie w nocy, co wymagało ogromnego wysiłku i poświęcenia ze strony żołnierzy i oficerów. Chaosu dopełniały olbrzymie masy uchodźców cywilnych i taborów z różnych rozbitych jednostek wojska.

14 września w nocy osiągnęła Janów Krakowska Brygada Kawalerii. Przybyła z rejonu Lipy, aby od północy osłonić przemarsz części oddziałów Armii „Kraków”³¹¹. Przez cały dzień maszerowały przez płonące miasto oddziały Armii „Lublin”. Wieczorem 14 września oraz w nocy i rano 15 września przez Janów przechodziły jednostki Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej płk. Roweckiego. Brygada stanęła na postój rano 15 września między Zofianką a Krzemieniem i Konstantowem³¹².

Pułkownik Stefan Rowecki przejeżdżając przez Janów 15 września rano zanotował: „... *obie miejscowości [Janów Lubelski i Modliborzycy] przedstawiają widok rozpaczliwy: silnie zbombardowane, doszczętnie spalane. Moc trupów ludzkich i końskich wszędzie porozrzucanych*”³¹³.

Przez Janów przeszło też silne zgrupowanie pancerne majora Stefana Majewskiego, które pod miastem dołączyło do brygady płk. Roweckiego³¹⁴. 15 września rano dotarła do Janowa „Grupa Sandomierz” płk. Antoniego Sikorskiego po bardzo wyczerpującym marszu nocnym przez leśne bezdroża i pod ciągłym ogniem artylerii niemieckiej. Na wyczerpanych fizycznie żołnierzy tego oddziału oraz żołnierzy Dywizjonu Rozpoznawczego Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej, 15 września we wczesnych godzinach rannych w Modliborzycach Niemcy dokonali silnego nalotu bombo-

wego. Wojsko poniosło duże straty w zabitych i rannych, osada została prawie doszczętnie zniszczona³¹⁵.

W dniach 14, 15 i 16 września Janów Lubelski był bombardowany wielokrotnie przez niemieckie lotnictwo. 15 września Janów od południa osłaniała „Grupa Obrony Stałowa Wola” ppłk. Stanisława Trzebuni, wsparta batalionem 48 pułku piechoty i batalionem 49 pułku piechoty, a od zachodu „Grupa Sandomierz” płk. Sikorskiego. Obie te grupy zaskoczył w Janowie bardzo silny nalot bombowy w godzinach popołudniowych (był to trzeci tak bardzo silny nalot na Janów). Po zapadnięciu zmroku „Grupa Sandomierz” opuściła płonące nadal miasto, idąc w ślad za brygadą płk. Roweckiego w kierunku na Biłgoraj.

16 września w mieście przebywała tylko „Grupa Obrony Stałowa Wola” ppłk. Trzebuni, jako ostatni oddział wycofujących się obu armii. Zgrupowanie to opuściło Janów w nocy z 16 na 17 września wycofując się w rejon Turobina, gdzie zostało przez Niemców rozbite³¹⁶.

Po ewakuacji policji 14 września, w Janowie powstał problem zabezpieczenia porządku ze względu na przypadki rabunku sklepów i domów. Utworzono wówczas Komitet Obywatelski, na czele którego stanął sekretarz magistratu - Jan Winiarczyk. Komitet usiłował utrzymać porządek w mieście³¹⁷.

17 września rano pojawiły się od strony ulicy Ulanowskiej niemieckie zmotoryzowane patrole rozpoznawcze. Do wieczora Niemcy zajęli opustoszałe miasto. Przez kilka dni przez Janów Lubelski przechodziły niemieckie jednostki w kierunku na wschód. Nieliczna ludność, która wróciła do miasta, chowała zabitych. Uprzątnięto trupy koni, gruz z ulic oraz niewypały i rozbite wozy konne³¹⁸.

Od 21 września rozpoczął się ruch oddziałów Wehrmachtu na zachód, z kierunku Zamościa i Tomaszowa za San i Wisłę. Niemcy pędzili przy tym na zachód wielkie kolumny jeńców polskich z Armii „Kraków” i „Lublin”, rozbitych po bitwach w rejonie Tomaszowa Lubelskiego. Pędzono także olbrzymie stada zdobytych koni. Ludność Janowa i Modliborzyc dostarczała żywność wygłodzonym jeńcom. Żołnierze polscy najczęściej nocowali w kościołach w Janowie i Modliborzycach. Dzięki pomocy miejscowej ludności, głównie harcerzy, uciekły setki jeńców, wykradano też kawaleryjskie konie³¹⁹.

³¹⁰ J. Sowiakowski, op. cit., s. 236; relacje: Breś Franciszek, Florek Bronisław, Żuławska Rozalia.

³¹¹ L. Głowacki, op. cit., s. 66, 72.

³¹² W. Zaleski, op. cit., s. 106, 108.

³¹³ S. Rowecki, *Wspomnienia i notatki, czerwiec-wrzesień 1939*, Warszawa 1975, s. 11.

³¹⁴ L. Głowacki, op. cit., s. 57; W. Zaleski, op. cit., s. 107.

³¹⁵ L. Głowacki, op. cit., s. 64; relacja ustna: Kossakowski Dariusz, 2004 - w posiadaniu autora: J. Zaręba, op. cit., s. 198.

³¹⁶ L. Głowacki, op. cit., s. 107, 127.

³¹⁷ Cz. Dmochowski, op. cit., s. 6.

³¹⁸ Relacja ustna: Breś Franciszek, 2004.

³¹⁹ Relacja ustna: Kossakowski Dariusz, 2004; S. Piotrow-

▲ ▼ Ruiny w północnej części miasta. Wiosna 1940.
Fot. ze zb. Leszka Kąckiego

25 września drugi agresor, sowiecka Armia Czerwona, zbliżył się już do linii Sanu i Wisły. W tym okresie dyrektor szpitala - Jeremiasz Sowiakowski wystawił setki zaświadczeń dla uchodźców i żołnierzy uciekających z niewoli i wracających do domów. W Janowie wybuchła epidemia czerwonki³²⁰. Wieczorem 27 września w Sobieskiej Woli w powiecie Krasnostaw narodził się plan ataku na Janów Lubelski improwizowanego zgrupowania powstałego z resztek rozbitych polskich oddziałów. W tym dniu spotkało się kilku oficerów, którzy chcieli nadal walczyć. Byli to: płk Leon Koc z grupą „Kowel”, płk Alojzy Horak z grupą „Brześć”, płk Władysław Płonka z grupą „Chełm”, płk Władysław Filipkowski z grupą „Niemen”, płk Tadeusz Zieleniewski i inni. Połączono te oddziały w jedno zgrupowanie, a dowództwo powierzono płk. Tadeuszowi Zieleniewskiemu. Oficerowie postanowili przebić się w rejonie Janowa Lubelskiego do kompleksu Lasów Janowskich, przekroczyć San i pójść na południe ku granicy węgierskiej. 28 września zgrupowanie Zieleniewskiego ruszyło w trzech kolumnach, równoległe do siebie, w kierunku południowo-zachodnim na Janów Lubelski.

ski, *W żołnierskim siodle*, Warszawa 1978, s. 383-388.

³²⁰ J. Sowiakowski, *op. cit.*, s. 236.

Kolumna środkowa płka Filipkowskiego maszerowała przez Godziszów bezpośrednio na Janów³²¹.

29 września miasto i okoliczne miejscowości zajmowały oddziały niemieckiej 27 Dywizji Piechoty wycofującej się na zachód. Rano, około godz. 9.00, oddziały polskie przez spaloną Białą Ordynacką podeszły do Janowa. Dzień był pochmurny i dżdżysty. Silny oddział kawalerii uderzył szarżą konną przez ulice miasta. Były to połączone dwa szwadrony 7 Pułku Ułanów dowodzone przez rotmistrza Bernsztejna i rotmistrza Męczarskiego, szwadron zapasowy 1 Pułku Szwoleżerów oraz inne pododdziały kawalerii. Fragment z relacji uczestnika szarży, kaprała Gajdzińskiego: „[...] już szarżujemy na ulicach miasta. Wiele sterczących kominów w miejscach, gdzie stały domy. Z tych, co dotąd ocalały, dużo właśnie się pali. [...] Na bruku ciała, nasi, Niemcy, razem we krwi, strzały, huk granatów, kwik koni, jęki [...]. Puste ulice, ale gęsta palba zza domów, z okien. Wpadamy na rynek. Mnóstwo samochodów, pancerniki, Niemcy! Wre bitwa na białą broń i granaty. Ułani zwijają się jak diabły, niszczą wszystko przed sobą [...]”³²².

Szarżujący ułani rozbili niemiecką kolumnę zmotoryzowaną na rynku, przeszli jak burza wzdłuż ulicy Zamoyskiego, gdzie stała także długa kolumna samochodów. Tam wycięli szablami wielu zupełnie zaskoczonych Niemców, którzy siedzieli w pojazdach, przeszli przez park miejski pod silnym ogniem broni maszynowej z budynku poczty (dziś nie istnieje) przy ul. Wałowej i z budynku administracji więzienia, przebili się przez miasto w rejon Nadleśnictwa Obrówka. Był to początek bitwy o Janów. Kawaleria zadała Niemcom duże straty w zabitych i wzięła 30 jeńców. Zginęło kilku ułanów, wielu było ciężko rannych³²³.

Ułani zaskoczyli nieprzyjaciela i rozbili go, umożliwili szybki atak oddziałom piechoty i wtargnięcie jej do miasta. Fragment wspomnień podporucznika Dramowicza z Kompanii Przeciwpancernej 77 PP: „Zaskoczeni naszym niespodziewanym atakiem, śpiący jeszcze na ustawionych wzdłuż głównej ulicy częściowo spalonego miasta ciężarówkach, niemieccy żołnierze nie zdążyli już nawet chwycić za broń, by stawić jakiś opór naszym przednim oddziałom.

³²¹ L. Głowacki, *op. cit.*, s.182-184; A. Zawilski, *Bitwy polskiego września*, Warszawa 1972, s. 205; L. Zwoliński, *op. cit.*, s. 47.

³²² Z. Hardt, A. Syta, *Gasnące ognie*, Warszawa 1974, s. 60.

³²³ Relacja ustna: Breś Franciszek, 2004; W. Dramowicz, *Atak na Janów Lubelski*, (w:) *Kampania wrześniowa i lata okupacji 1939-1943*, Bydgoszcz 1995, s. 35, 36; Z. Hardt, A. Syta, *op. cit.*, s. 60; J. Odziemkowski, *7 pułk ułanów lubelskich*, Warszawa 1989, s. 35, 36; J. Zaręba, *op. cit.*, s. 251.

*Biegnać chodnikiem lewą stroną ulicy, wzdłuż rzędu wypalonych domów, stanowiąc drugą linię uderzeniową, mijamy obładowane różnorodnym sprzętem wojskowym samochody ciężarowe, na których leżą w różnych pozycjach zabici, czasem wręcz zmasakrowani niemieccy żołnierze. Leżą martwi na bruku, w pobliżu swoich wozów, na chodnikach, przed bramami i drzwiami domów*³²⁴.

Opis uzupełnia relację kaprała Gajdzińskiego z szarży kawaleryjskiej i bardzo realistycznie ukazuje straty, jakie zadali Niemcom ułani.

Atak oddziałów piechoty, głównie z 77 PP i 56 Batalionu Saperów, rozwinął się od browaru, ul. Białską i błoniami po obu stronach rzeki Biała, w kierunku na kościół i rynek. Następnie piechota skręciła przez rynek w ul. Zamoyskiego i ulice równoległe do niej. Rozbici Niemcy pojedynczo lub grupami stawiali jednak opór w bramach i ruinach wypalonych domów. Żołnierze piechoty oczyszczali szybko teren, likwidując opór przy pomocy granatów, kolb karabinowych i bagnatów. Tutaj nie brano jeńców. Oddziały piechoty doszły do ul. Wałowej, zdobywając pocztę i uderzyły z marszu przez park na budynki więzienia. Szturm załamał się pod bardzo silnym ogniem niemieckiej broni maszynowej. Na terenie parku poległo wielu żołnierzy i oficerów, m.in. dowódca Kompanii Ppanc. 77 PP ppor. Pietraszko³²⁵.

W szarży kawaleryjskiej został ciężko ranny dowódca plutonu zwiadu konnego z 30 Pułku Artylerii Lekkiej - ppor. Jan Szejnbnis. Leżał on w parku w kałuży krwi, dając jeszcze oznaki życia. Ciężko rannego kolegę usiłował wynieść ppor. Jan Sitarz, dowódca Kompanii Kolarzy z 6 Dywizji Piechoty, jego najlepszy przyjaciel ze Szkoły Podchorążych w Bydgoszczy. Podbiegł do niego i założył opatrunki. Chwilę później obaj zginęli trafieni kilkoma seriami z ciężkiego karabinu maszynowego³²⁶.

Walka trwała wiele godzin. Piechota otoczyła i ostrzeliwała budynki więzienia, gdzie zaciekle bronił się nieprzyjaciel. Dopiero użycie artylerii rozstrzygnęło bitwę. Jedną armatę kalibru 75 mm podciągnięto z ul. Białskiej i ustawiono przy skrzyżowaniu ulic Polnej, Wałowej i Zamoyskiego. Otworzyła ona ogień zza narożnika domu na skos przez park i kilkoma salwami ostrzelała okna budynków więzienia³²⁷. Od ul. Ogrodowej strzelała też zdobyczna niemiecka armatka ppanc. kalibru 37 mm. Około godz. 14.00 poddasze budynku

administracji więzienia zaczęło płonąć. Niemcy, w liczbie około 70-80 poddali się³²⁸.

Wiele oddziałów jeszcze w czasie walk podjęło dalszy marsz na południe - przez Obrówkę, Szklarnię w rejon Momot. Ułani jednego z oddziałów przed odejściem niszczyli granatami i palili duże kolumny zdobytych niemieckich samochodów na rynku, ul. Zamoyskiego i pod więzieniem od ul. Ogrodowej. Spalono ich kilkadziesiąt. W czasie walk miasto było wyludnione, w wydarzeniach brało udział tylko kilkanaście osób miejscowych i trzy osoby z Białej Ordynackiej³²⁹.

▼ *Ul. Bialska i ▲ Rynek - wiosna 1940.*
Fot. ze zb. Leszka Kąckiego

Mieszkańcy gminy Kawęczyn dostarczyli dla rannych żołnierzy dużo żywności i płótno Iniane na bandaże. 29 września oddziały płk Zieleniewskiego walczyły jeszcze z Niemcami w rejonie Polichny, Szastarki i Modliborzyc oraz zdobywając Dzwolę. Niemcy pojawili się w Janowie około godz. 17.00 na motocyklach i samochodach. Przeszukiwali ruiny domów i piwnice. Zatrzymali kilkadziesiąt osób. Dokonali egzekucji na dziesięć-

³²⁴ W. Dramowicz, *op. cit.*, s. 36, 37.

³²⁵ *Ibidem*, s. 36, 37; T. Bordzań, *Grupa płk Zieleniewskiego, Biłgoraj 2004*, s. 85.

³²⁶ Szejnbnis Józef, *list z 2004*.

³²⁷ *Relacja ustna: Breś Franciszek, 2004; T. Bordzań, op. cit.*, s. 83, 84.

³²⁸ W. Dramowicz, *op. cit.*, s. 38.

³²⁹ *Relacja ustna: Breś Franciszek, 2004*.

ciu z nich. Pozostałych uratował od śmierci ranny żołnierz niemiecki, któremu w czasie walki cywile udzielili pomocy³³⁰.

30 września od strony Krzemienia dotarły do Janowa dwukrotnie patrole armii sowieckiej z czołgami. Eskortowały one swoich sojuszników – żołnierzy niemieckich rannych i rozbrojonych 29 września w Dzwoli³³¹. W nocy 30 września mieszkańcy Janowa i okolic z niepokojem słuchali odgłosów zaciętej bitwy z Armią Czerwoną we wsi Krzemień, jaką toczyły tam jeszcze oddziały z grupy płk Zieleniewskiego, przebijające się na południe w kierunku Lasów Janowskich.

Kampania wrześniowa na ziemi janowskiej zakończyła się w dniu 1 października. Tego dnia Armia Czerwona, sojusznik Hitlera, rozbroiła otoczone w Lasach Janowskich duże zgrupowanie Wojska Polskiego dowodzone przez płk Zieleniewskiego. W rejonie Momot Górnych, Ujścia, Bukowej złożyło broń około 15 tys. żołnierzy. Do niewoli sowieckiej poszło prawdopodobnie około 10 tys. Tysiące rozeszły się do domów. Wiele małych oddziałów nie dało się rozbroić i wyszły z okrażeń³³². Liczne grupy oficerów i żołnierzy szukały ucieczki i schronienia w Janowie oraz okolicznych miejscowościach. Miejscowa ludność, tak tragicznie doświadczona podczas działań wojennych, wykazała niezwykły patriotyzm, dzieląc się ofiarnie swoim nędznym dobytkiem, dostarczając żołnierzom ubrań, żywności i udzielając schronienia³³³. Przez pierwsze dni października 1939 r. Janów Lubelski stanowił ziemię niczyją. W spalonym mieście ani w jego najbliższej okolicy nie stacjonowały jednostki żadnego z najeźdźców. Do Janowa docierały tylko sporadycznie zmotoryzowane patrole armii sowieckiej lub niemieckiej. Wśród ludności panowała atmosfera niepewności, nie było wiadomo, w jakiej strefie okupacyjnej znajdzie się Janów i cała okolica.

2 października 1939 r. dokonano w mieście zbrodni na żołnierzu polskim. Był to ułan wracający pieszo do domu po rozbrojeniu w Momotach. Pod płaszczem przemycał szablę, prawdopodobnie miała to być pamiątka z wojny. Na rynku w Janowie Lubelskim został on brutalnie zaatakowany przez tłum kilkudziesięciu młodych Żydów i zabity kijami. Wydarzenie działo się około południa, na oczach kilku przerażonych Polaków. Podobne ohydne zbrodnie dokonane na polskich

żołnierzach miały miejsce w tym okresie np. we Frampolu i okolicy Ulanowa³³⁴.

6 października niepewna sytuacja wyjaśniła się, gdy do Janowa wkroczył silny oddział Wehrmachtu. Zajął on na kwatery budynki poklasztorne. Stanowiło to początek ponurego okresu okupacji niemieckiej³³⁵. ♦

▼ ▲ *Inscenizacja bitwy z ostatnich dni września '39 pod Dzwolą.*
Fot. Krzysztof Rząd 2 X 2005

³³⁰ *Ibidem*; S. Olejko, *Okupacyjne wspomnienia, Maszynopis, 2004 – w posiadaniu autora*; J. Zaręba, *op. cit.*, s. 208.

³³¹ J. Zaręba, *op. cit.*, s. 208.

³³² T. Bordzań, *op. cit.*, s. 104-114.

³³³ *Relacja: Żuławska Rozalia, 2004.*

³³⁴ *Relacja: Pityński Bogdan, 2004; R. Jasiński, Frampolski wrzesień 1939 r., (w:) „Wokół Frampola – Gazeta Regionalna Towarzystwa Przyjaciół Frampola”, 1998 nr 3 (li-piec).*

³³⁵ J. Sowiakowski, *op. cit.*, s. 236; Cz. Dmochowski, *op. cit.*, s. 6.

Zenon Łukasz Baranowski

Realizacja reformy uwłaszczeniowej z 1864 r. w regionie janowskim

Uwłaszczenie chłopów, które miało miejsce na terenie Królestwa Polskiego w 1864 r. było jednym z najważniejszych wydarzeń w historii tej warstwy społecznej. Wówczas to chłopci otrzymali na własność grunty, które użytkowali od kilkuset lat. W tym artykule chcę przedstawić główne aspekty realizacji reformy uwłaszczeniowej w regionie janowskim.

Dążenia do odejścia od systemu gospodarki pańszczyźnianej widoczne były już w drugiej połowie XVIII w. W 1779 r. przeprowadzono (co prawda niezbyt udane) oczynszowanie klucza janowskiego w Ordynacji Zamojskiej. Zdarzały się również lokacje wsi na prawie czynszowym, np. Węglinek. Tendencje te nasiliły się w XIX w. następując ewolucyjnie, czasem wymuszane naciskami społecznymi. Na mocy Konstytucji z 1807 r. chłopci zostali uwolnieni z osobistego poddaństwa. W październiku 1833 r. w Ordynacji Zamojskiej została wprowadzona reforma czynszowa. Chłopci zyskali możliwość wykupienia się od pańszczyzny poprzez uiszczenie czynszu. Ukazem z 1846 r. o powinnościach chłopów w dobrach prywatnych władze carskie dokonały ingerencji w stosunki między dworem a chłopami. Postanawiał on, że wykonywanie powinności dominialnych był jedynym warunkiem utrzymania osady i korzystania z serwitutów. Zakazano rugowania chłopów z zajmowanych gruntów oraz zniesiono tzw. daremszczyzny. Dla każdej wsi sporządzono tzw. tabele prestacyjne zawierające szczegółowe wykazy powinności, które ciążyły na danej osadzie. Oczekiwania chłopów były jednak większe, chodziło oczywiście o przyznanie własności użytkowanych gruntów.

Kolejne akty prawne stanowiły wyraz uległości caratu wobec nastrojów panujących na wsi. Ukaz z 1861 r. przewidywał przeliczenie pańszczyzny na opłatę pieniężną do chwili wprowadzenia oczynszowania. Następnym krokiem był ukaz o oczynszowaniu z urzędu, który ukazał się w czerwcu 1862 r.

Powstańczy rząd w dekretach z 22 stycznia 1863 r. znosił wszelkie powinności dominialne i ogłosił całkowite uwłaszczenie chłopów. Bezrolni chłopci za udział w powstaniu mieli otrzymać co najmniej trzymorgowe działki z dóbr narodowych. Właścicielom dóbr miało przysługiwać odszkodowanie z państwowych funduszy.

Aby odciągnąć chłopów od powstania, władze rosyjskie zdecydowały, że przebiją dekrety powstańcze. Dnia 2/19 marca 1864 r. zostały podpisane przez cara Aleksandra II cztery dekrety związane z reformą stosunków wiejskich: najważniejszy - o uwłaszczeniu („O urządzeniu włościan w Królestwie Polskim” głoszący, że „grunty zostające w posiadaniu włościan (...) przechodzą na zupełną własność w posiadaniu tych gruntów będących”), reformie gminnej, komisji likwidacyjnej oraz przepisy wprowadzające.

Na mocy ukazu „O urządzeniu włościan w Królestwie Polskim”, chłopci otrzymali na własność użytkowane przez nich grunty wraz z budynkami i inwentarzem. Były to grunty posiadane przed reformą uwłaszczeniową i zapisane w tabelach prestacyjnych z 1846 r, przy czym rewindykowano ziemie zabrane chłopom po tym roku. Prawo własności nabywali wszyscy, niezależnie od wielkości posiadanych gospodarstw i wysokości świadczeń (i ich rodzaju), a także rodzaju dóbr, w jakich się one znajdowały. Uwolnienie od wszelkich powinności nastąpiło z dniem 3/15 kwietnia 1864 r. Dworom nie przysługiwało dochodzenie zaległości. Uwłaszczeniem objęto Żydów-rolników (kategoria nieliczna na ziemi janowskiej: Szloma Berger w Branwi, Kawka Baumcwig i Abram Chamita w Chrzanowie) i kolonistów. Spod przepisów ukazu uwłaszczeniowego wyjęto osady powiązane z folwarkiem, urządzone przez dziedziców (m.in. karczemne, młynarskie, cegielniane), owczarzy, ogrodników, gajowych, a także grunty dzierżawione wraz z budynkami folwarcznymi, na mocy umowy.

Uzupełnieniem ukazu uwłaszczeniowego był ukaz o likwidacji stosunków dominialnych w miastach wydany 28 października (9 listopada) 1866 r., który przyznawał mieszczanom prawo własności gruntów, które stale posiadali wraz z serwitutami. W regionie janowskim dotyczyło to miast: Janowa i Modliborzyc.

Ukaz uwłaszczeniowy utrzymywał tylko serwituty pastwiskowe i leśne. Składały się na nie następujące służebności: drewno na budulec, opał, zbierania gałęzi i ściółki, wypas w lasach i na gruntach dworskich. Ukaz przyznawał ponadto gromadom prawo rybołówstwa. Nie gwarantował natomiast zachowania innych serwitutów, m.in. prawa do korzystania z wodopojów, przegonów i

innych użytków dworskich, ale gdzieśgdzie je utrzymano. Chłopi korzystali z serwitutów, które im przysługiwały wcześniej na podstawie tabel prestacyjnych, kontraktów, umów słownych oraz zwyczajów. Likwidacja serwitutów miała następować w drodze dobrowolnych umów.

Przykładowo w gminie Zofianka komisarz rewiru biłgorajskiego do spraw włościńskich decyzją z 12/24 lutego 1865 r. określił następujące służebności serwitutowe: 1. prawo pobierania drzewa na budowę i reperację zabudowań i ogrodzeń (płotów), w miarę zaistniałych potrzeb, wyłączając żądania drzewa na odbudowanie spalonych budynków; w razie wątpliwości co do rzeczywistych potrzeb sprawdzać je i rozstrzygać miał wójt gminy; 2. prawo zbiórki w lasach ordynackich drewna na opał w trakcie wiosny i lata po jednej furze, a w jesieni i zimie po dwie fury na tydzień gałęzi z „wierzchów i suszek”; w razie braku takowych, chłopi mogli ścinać z pni suche drzewo, z zastrzeżeniem wywożenia drzewa oznaczonymi drogami w określone dni: latem w środę, zimą w środę i piątek. Aby wjechać do lasu, należało posiadać asygnatę. Drewno należało zbierać tylko leżące na ziemi, a suche drewno można było rąbać po zaznaczeniu go przez straż leśną i nie można go było sprzedawać.

Okolice Chrzanowa

Z uwagi na uciążliwość serwitutów, zarówno dla dworu, jak i chłopów, właściciele dążyli do ich likwidacji. Proces ten w regionie janowskim zaczął się już w kilka lat po ukazie (np. Potok Stany - 1872 r., Wola Potocka - 1873/4 r.). Do 1905 r. zniesiono serwituty w około 30 wsiach. Jednak w zdecydowanej większości miejscowości poordynackich stało się to dopiero w latach dwudziestych i trzydziestych XX w. po wydaniu w tym względzie przepisów prawnych o zniesieniu serwitutów (np. Batorz - 1928 r., Andrzejów - 1931 r., Malinie - 1930 r., Otrocz - 1932 r., Biała - 1934 r.).

Za utratę własności dziedzice otrzymali odszkodowanie, które płacone było z państwowych środków. Fundusz indemnizacyjny, z którego je czerpano, składał się m.in. z wpłat z płaconego przez chłopów podatku gruntowego. Za każdy mórg gruntu właściciele otrzymywali średnio po kilkanaście rubli. Szczegółowe zasady wyliczeń określały przepisy. Należności miały postać oprocentowanych list likwidacyjnych posiadających prawo papierów publicznych. Wykupywała je w drodze corocznego losowania ze spłatą kwoty pieniężnej w dwóch ratach łącznie z procentami specjalnie do tego powołana Komisja Likwidacyjna, a potem Bank Polski. Wykup został rozłożony na 42 lata. W powiecie janowskim za 71975 mórg właściciele otrzymali łącznie 836411 rubli. Daje to średnio 11,6 rubli za morgę.

W okresie reformy uwłaszczeniowej głównym posiadaczem ziemskim na terenie regionu janowskiego byli Zamoyscy, którzy władali należącą do nich ordynacją skupiającą niemal całą wschodnią i środkową część regionu. Były to następujące wsie: Godziszów, Andrzejów, Piątka, Wólka Ratajska, Rataj Ordynacki, Zdziłowice, Łązek, Ruda, Momoty, Momoty Jakubowe, Momoty Nowa Osada, Szklarnia, Zofianka Górna, Zofianka Dolna, Jonaki, Uście, Kiszki, Biała, Chrzanów Ordynacki, Otrocz, Łada, Malinie, Stawce, Wólka Batorska, Błazek, Aleksandrówka, Moczydła, Batorz Ordynacki, Kocudza Górna, Konstantów, Dzwola, Kocudza Dolna, Flisy, Branewka, Władysławów, Kapronie, Krzemień, Branew Ordynacka, Zdzisławice. Zachodnia część podzielona była na wielu drobnych właścicieli: Bogdański (Wierzchowiska), Feręzowicz (Lute), Kochanowski (Pasieka, Antolin), Lachman (Potok Wielki D, Zarajec Lachman, Brzeziny D, Osówek), Łempicki (Stojeszyn, Zarajec, Brzeziny, Gwizdów), Niwiński (Potok Wielki C, Maliniec C, Zarajec C), Pruszyński (Potok Stany, Potok Stany Małe, Zarajec Stany, Zarajec Pruszyńskiego, Świdry, Popielarze), Wyszomirski (Potok Wielki G, Bania), Wolski (sprzedał w omawianym okresie Wybranowskiemu Potoczek, Dąbrówkę, Maliniec Potocki, Brzeziny Potockie), Solman (Wolica), Wysocki (Dąbrowica), Doliński (Słupie Modliborskie, Dąbie, Majdan Nowa Osada, Kalenne, Ciechocin, Świnki), Fusiarski (Bilsko-Putyk), Skibiński (Chrzanów Szlachecki, Branew Szlachecka), Radziejowski? (Wola Studziańska), Moreaux (Węglinek), Brodowski? (Majdan Węglinek). Niewielkie tereny znajdowały się w posiadaniu parafii oraz klasztoru: proboszcza modliborskiego (Słupie Księżę), proboszcza batorskiego (Batorz Poduchowny), proboszcza potockiego (Brzeziny Potockie, Wola Potocka Plebańska, Potok Plebański), proboszcza bialskiego (Biała Poduchowna, Biała Nowa Osada, Pikule), domini-

kanów janowskich (Kawęczyn, Rataj Poduchowny, Kawęczyn Nowa Osada, Janów Poduchowny).

Celem zaspokojenia żądań bezrolnych, małorolnych, komorników i służby wiejskiej na ich potrzeby przeznaczono parcele ze skonfiskowanych wcześniej dóbr kościelnych oraz rządowych. Sankcjonowały to rozkazy z 14/26 grudnia 1865 r. oraz z 21 sierpnia (2 września) 1866 r. Były to Kawęczyn Nowa Osada (po dominikanach janowskich), Biała Nowa Osada (była własność proboszcza bialskiego), Modliborzyce Nowa Osada (po proboszczu modliborskim) oraz Potok Plebański i Zarajec Nowa Osada (po proboszczu potoczkim). W pierwszej kolejności otrzymywali je: chłopci poszkodowani podczas powstania, zdymisjonowani żołnierze, niuwłaszczeni komornicy majoraccy, włościanie, którzy zostali wyrugowani przed 1864 r. oraz użytkownicy osad wyłączonych spod ukazu.

Dokumentem potwierdzającym prawo własności chłopów na uwłaszczonych gruntach były w dobrach prywatnych tzw. tabele likwidacyjne. W dobrach rządowych były to tabele nadawcze. Tabela obejmowała gospodarzy całej gromady. Jeżeli wieś należała do kilku właścicieli, sporządzano odrębne tabele dla każdej z części. W regionie janowskim sporządzono ich 98 (w granicach ówczesnego powiatu janowskiego do końca 1869 r. oddano ich 196). Tabele przygotowywane przez komisje włościańskie, po skonfrontowaniu z wcześniejszymi zapisami, przedstawieniu jej właścicielom i chłopom, sporządzano w dwóch egzemplarzach, z których jeden zostawał w gromadzie (gdzieniegdzie zachowały się one do dziś np. w Branewce), a drugi trafiał do komisji. Towarzyszyły im mapy. Tabele były zatwierdzane przez władze centralne. Podawano w nich nazwisko i imię gospodarza, wielkość działki, którą otrzymał na własność, w rozbiciu na powierzchnię osady siedliskowej, gruntów rolnych, łąk, pastwisk, nieużytków oraz oszacowanie pieniężne powinności dominialnych. Dokument ten zawierał również informację dotyczącą przysługujących całej gromadzie lub niektórym gospodarzom praw serwitutowych.

Na podstawie ukazu z 1864 r. oraz uzupełniających postanowień o parcelacji majątków poduchownych dla bezrolnych (1865 r., 1866 r.) 3464 gospodarzy w regionie janowskim (w obecnych granicach powiatu janowskiego) otrzymało łącznie 62871,218 mórg (ok. 35208 ha). Szczegółowe dane podane są w tabeli 1.

Z racji występowania pewnych drobnych rozbieżności w danych zawartych w tabeli nr 1 (zsumowanie areалу z poszczególnych rubryk daje nieco odmienne wyniki niż podane w rubryce „razem”) dla porównania w kolejnej tabeli podano dane urzędowe z 1905 r. Różnice między nimi

wynikają przypuszczalnie z nieprecyzyjności danych uzyskanych bezpośrednio z tabel likwidacyjnych. W dokumentach urzędowych wiele jest śladów, że były one w kolejnych latach niejednokrotnie poprawiane.

Ukazowe grunty dzieliły się na: użytkowe pod budynkami (2108,283 mórg – 3,3 %), pola (44735,272 m – 70,6 %), łąki (6042,215 m – 9,5 %), wygony (6404,63 m – 10,1 %) i nieużytkowe (4042,81 m – 6,4 %)

Odrębną kategorię stanowiły grunty wspólne gromady (tzw. grunty społeczne) – 7346,23 m. Były to przede wszystkim pastwiska, osady ze szkołą (Potok Wielki G – 10,0 m wraz z kancelarią gminną; Zdziłowice – 2,205 m; Potok Stany – 1 m; Biała Nowa Osada – 1,60 m; Kawęczyn Nowa Osada; Stojeszyn; Chrzanów Szl. – 2,60 m); grunty administracji gminnej (Kawęczyn Nowa Osada) i użyteczności publicznej w miastach oraz nieużytki (np. drogi, jeziora, itp).

Na podstawie ukazu z 1866 r. uwłaszczono w Janowie 629 gospodarzy (w tym 341 mieszczan-rolników, niektórzy pochodzili z sąsiednich wsi), którzy otrzymali 1943,200 mórg, w tym: orne – 7,253 m.; łąki – 16,261 m.; wygon 1,69 m.; nieużytki 129,23 m., ponadto z podziału ziemi radzieckiej 76,277 m. (4 gospodarzy); w Modliborzycach 137 gospodarzy – 499,219 mórg; w Janowie Poduchownym – 15 gospodarzy – 5,161 mórg oraz w Modliborzycach Nowej Osadzie – 6 gospodarzy – 31,125 mórg.

Okolice Wierzchowisk

W granicach administracyjnych ówczesnego powiatu janowskiego uwłaszczono 12361 rodzin chłopskich. Otrzymali oni łącznie 62738 dziesięcin (1 dziesięcina – 1,09254 ha) oraz 9101 dziesięcin gruntów wspólnych.

Tab. 1. Reforma uwłaszczeniowa w regionie janowskim z 1864 r.

L/p	Miejscowość (w ramach obecnego podziału gminnego)	Rok sporząd- zenia tabeli	Ilość gospo- darzy	Areal (w morgach)					Razem
				Siedlis- ka	Grunty orne	Łąki	Pastwi- ska	Nieuży- tki	
Gmina Batorz									
1.	Aleksandrówka	1867	40	40,0	506,0	-	20,284	3,170	570,154
2.	Batorz Ordynacki	1869	69	70,0	1174,24	27,41	183,16	-	1454,81
3.	Batorz Poduchowny	1869	7	20,0	50,0	-	15,0	2,0	87,0
4.	Błazek	1867	68	74,170	1054,110	26,242	42,251	40,299	1239,172
5.	Majdan Węglinek	1867	7	7,177	94,96	-	4,285	1,29	104,285
6.	Moczydła [Stare i Nowe]	.	46	33,284	737,74	8,271	195,138	25,14	1000,181
7.	Stawce	1866	34	35,225	627,144	14,174	28,220	37,82	743,245
8.	Węglinek	1867	16	11,20	164,131	-	11,145	0,200	186,296
9.	Wólka Batorska	1867	34	35,2	635,115	24,113	89,119	120,184	922,253
10.	Wola Studziańska	1867	32	57,22	668,209	6,93	64,18	4,175	800,217
	Razem	1866-69	356	5712,3	5712,3	108,34	655,276	235,253	7111,84
Gmina Chrzanów									
1.	Chrzanów Ordynacki	1867	117	88,165	1997,96	34,295	151,244	288,97	2560,297
2.	Chrzanów Szlachecki	.	94	58,259	1212,195	32,271	260,161	157,116	1722,102
3.	Łada	.	81 [52]	54,0	447,78	26,28	179,267	707,73	1414,146
4.	Malinie	.	42	41,203	772,19	9,239	124,221	40,296	989,78
5.	Otroczy	1867	99	89,100	1715,48	17,267	342,10	28,139	2227,49
	Razem	1867	433	330,27	6144,136	121,200	1059,3	1222,121	8914,72
Gmina Dzwola									
1.	Branew Ordynacka	1867	19	15,117	349,90	13,189	34,214	135,205	548,215
2.	Branew Szlachecka	1868	26	26,79	525,142	5,260	53,138	193,160	804,179
3.	Branewka	1867	34	29,119	502,44	64,88	65,191	22,179	684,21
4.	Dzwola	1866	95	87,80	815,239	205,209	69,193	30,85	1290,90
5.	Flisy	1867	25	28,184	243,248	100,88	35,272	3,63	411,255
6.	Kapronie	1866	20	15,0	145,12	44,185	-	25,273	230,170
7.	Kocudza Dolna	1867	228	205,289	2490,129	665,19	388,97	124,100	3874,34
8.	Kocudza Górna	1866	31	.	244,6	60,0	110,15	5,194	419,268
9.	Konstantów	1866	37	12,83	482,56	127,53	-	15,212	637,4
10.	Krzemień	1867	232	.	2312,294	673,222	646,152	112,65	3745,133
11.	Władysławów	1866	44	41,0	307,0	164,125	-	77,163	589,288
12.	Zdzisławice	1866	48	24,0	446,270	183,244	11,116	54,121	720,151
13.	Zofianka Dolna	1867	12	.	13,160	30,137	15,10	2,265	178,172
	Razem	1866-68	851	485,51	8995,244	2339,19	1430,198	803,283	14135,180
Gmina Godziszów									
1.	Andrzejów	1867	68	0,133	937,162	179,93	147,201	23,89	1288,78
2.	Godziszów	1867	292	126,211	4696,198	952,170	829,75	623,287	6629,41
3.	Kawęczyn	1869	34	32,76	391,157	3,165	50,17	17,235	495,50
4.	Kawęczyn Nowa Osada	1870	46	4,0	197,90	21,220	69,10	26,85	318,105
5.	Rataj Ordynacki	1867	26	.	410,195	47,283	213,108	33,170	705,156
6.	Rataj Poduchowny	1869	12	14,161	166,129	2,194	7,140	15,171	206,195
7.	Piłatka	1867	74 [36]	.	672,94	-	202,200	6,220	881,234
8.	Wólka Ratajska	1867	50	.	552,226	85,220	490,284	43,261	1173,91
9.	Zdziłowice	.	142	150,273	2970,226	4,226	177,148	384,165	3688,139
	Razem	1867-70	744	328,254	10995,28	1298,71	2187,283	1175,183	15386,189
Gmina Janów Lubelski									
1.	Biała Nowa Osada	1869	32	-	50,231	35,65	22,280	3,25	112,1
2.	Biała Ordynacka	1867	155	100,186	1742,196	295,158	131,12	88,288	2358,242

3.	Biała Poduchowna	1869	18	.	116,0	21,0	-	1,182	138,182
4.	Jonaki	1867	4	1,73	16,47	7,121	0,190	0,142	26,8
5.	Kiszki	1867	25	15,0	211,273	91,123	-	19,257	338,173
6.	Łązek	1867	49	20,187	767,253	79,243	7,289	72,256	949,46
7.	Momoty	1867	54	54,182	578,5	308,114	-	23,19	963,172
8.	Momoty Jakubowe	1867	7	7,0	103,235	43,115	-	21,263	176,13
9.	Momoty Nowa Osada	1867	5	.	50,223	13,65	3,212	2,261	72,200
10.	Pikule	1867	11	4,39	28,144	40,88	2,186	2,283	78,140
11.	Ruda	1867	20	.	82,281	58,254	2,0	3,70	147,5
12.	Szklarnia	1867	14	.	120,107	18,213	-	1,200	140,250
13.	Uście	1867	29	.	309,246	162,255	13,267	30,47	516,215
14.	Zofianka Górna	1867	30	.	314,37	62,50	50,32	23,58	449,177
	Razem	1867-69	453	203,67	4494,178	1238,202	234,268	295,251	6468,24
Gmina Modliborzycze									
1.	Antolin	1867	15	20,0	182,30	1,50	57,30	17,240	278,150
2.	Bilsko-Putyk	1867	4	0,33	18,296	-	1,20	0,40	20,89
3.	Brzeziny [Stojeszzyńskie]	1866	6	0,230	82,221	23,239	-	7,274	115,194
4.	Ciechocin	1865	6	3,293	92,239	34,294	8,60	3,23	143,9
5.	Dąbie	1865	25	26,0	350,0	18,200	102,150	-	497,50
6.	Gwizdów	1866	15	4,128	143,220	105,274	11,268	2,291	268,281
7.	Kalenne	1865	9	9,227	131,279	42,190	5,201	2,171	192,168
8.	Lute	1865	17	11,217	145,144	1,182	2,81	5,110	166,134
9.	Majdan Nowa Osada (Modliborski)	1867	8	5,226	81,29	23,141	2,76	1,248	114,120
10.	Pasieka	1865	3	5,200	63,137	-	4,299	4,187	83,112
11.	Słupie Księżę	1867	13	8,270	73,3	3,164	4,41	5,241	95,119
12.	Słupie Modliborskie	1867	15	17,187	315,298	25,4	6,118	7,247	372,254
13.	Stojeszyn	1869	53	49,95	742,201	86,26	48,51	30,161	956,234
14.	Świnki	1865	7	4,278	73,109	39,247	3,41	0,258	122,33
15.	Wierzchowiska	1866	91	88,74	1624,231	29,66	96,256	41,80	1880,107
16.	Wolica	1867	58	5,28	795,122	84,177	48,148	53,251	987,126
17.	Zarajec	1866	14	1,275	244,291	16,152	-	4,270	268,88
	Razem	1865-69	359	264,61	5162,150	537,6	403,7	191,92	6563,138
Gmina Potok Wielki									
1.	Bania	1866	3	2,164	19,34	0,232	12,223	0,247	36,290
2.	Brzeziny Potockie	1866	9	0,103	50,208	18,262	-	3,93	73,66
3.	Brzeziny D	1866	3	0,76	31,281	6,241	-	1,111	40,99
4.	Brzeziny Plebańskie	1866	1	1,60	7,30	1,287	-	0,40	10,117
5.	Dąbrowica	1867	26	1,160	201,228	-	-	5,101	208,179
6.	Dąbrówka	1866	8	12,148	118,141	8,208	30,136	2,109	184,202
7.	Maliniec	1866	9	1,123	58,263	63,169	0,48	3,120	127,123
8.	Maliniec C	1866	2	0,194	21,233	24,201	0,96	0,262	48,86
9.	Osówek	1866	4	0,91	46,55	28,65	1,23	1,176	77,110
10.	Popielarze	1866	3	0,13	10,237	-	-	-	10,250
11.	Potoczek	1867	24	11,195	230,89	22,51	3,29	12,134	279,198
12.	Potok Plebański	1869	18	4,255	135,219	8,244	19,180	10,172	179,170
13.	Potok Stany	1866	55	12,147	921,219	38,152	184,186	34,88	1191,192
14.	Potok Stany Małe	1866	6	1,119	154,254	9,141	-	2,290	169,150
15.	Potok Wielki C	1866	12	8,221	190,13	11,288	29,19	8,90	248,31
16.	Potok Wielki D	1867	13	25,179	130,258	27,187	37,278	6,156	228,152
17.	Potok Wielki G	1866	17	3,101	240,282	11,98	4,116	3,185	263,182
18.	Świdry	1866	12	3,162	132,278	70,207	62,246	6,201	276,194
19.	Wola Potocka	1868	14	14,50	219,212	11,262	-	12,293	259,17
20.	Wola Potocka Plebańska	1868	4	2,172	78,190	3,283	-	0,180	86,225

21.	Zarajec C	1866	1	.	34,41	1,288	0,139	0,139	27,10
22.	Zarajec Lachman	1866	3	0,64	40,120	10,271	13,73	13,73	65,200
23.	Zarajec Nowa Osada	1872	12	-	39,103	-	1,212	1,212	41,15
24.	Zarajec Plebański	1869	3	0,142	48,189	-	17,294	17,294	61,230
25.	Zarajec Pruszyński	1866	3	0,90	36,81	3,105	-	-	40,130
26.	Zarajec Stany	1866	3	0,94	28,126	13,241	13,30	0,169	56,60
	Razem	1866-72	268	110,123	110,123	3230,184	399,283	121,98	4292,131

Uwagi: . – oznacza brak danych.

1 morga = 300 prętów = 0,56 ha

Ukaz uwłaszczeniowy w regionie janowskim według urzędowych danych z 1905 r.

Miejscowość	Pow. (w dziesięciach)	Orne	Łąki	Nie-użytki	Las
Gmina Chrzanów					
Aleksandrówka	287	265	4	18	-
Batorz	1038	960	10	68	-
Branew Ordynacka	203	176	2	25	-
Branew Szlachecka	283	269	2	12	-
Branewka	348	310	10	28	-
Chrzanów Ordynacki	1414	1202	7	42	163
Chrzanów Szlachecki	756,5	708	10	19	19,5
Dalekowice	57	45	4	8	-
Łada	765	689	20	56	-
Malinie	518	472	5	41	-
Otroc	1090	919	12	39	120
Piłatka	341	324	-	17	-
Wólka Batorska	371	341	9	21	-
Zdziłowice	1859	1687	2	170	-
Gmina Brzozówka					
Antolin	132,5	91	1	8,5	32
Bilsko	10	9,5	-	0,5	-
Błażek	856,5	527	13	18	121
Moczydła	430,5	314,5	3,5	7	105,5
Pasieka	42,5	31,5	2,5	2,5	6
Wierzchowiska	923,5	814	14,5	20	75
Gmina Huta Krzeszowska					
Kiszki	157	103	44	10	-
Momoty	467	296	158	13	-
Uście	257	159	83	15	-
Gmina Kawęczyn					
Andrzejów	661	550	85	26	-
Biała Nowa Osada	61	39	20	2	-
Biała Ordynacka	1209	1012	152	45	-
Biała Poduchowna	85	58	22	5	-
Flisy	212	148	59	5	-
Godziszów	3397	2896	181	320	-
Jonaki	13	9	4	-	-
Kawęczyn	79	67	2	10	-

Krajobrazy Ziemi Janowskiej

Kawęczyn Nowa Osada	162	139	12	11	-
Krzemień	1925	1450	433	42	-
Łązek Ordynacki	189	111	41	37	-
Momoty Jakubowe	90	56	22	12	-
Momoty Nowa Osada	39	28	6	5	-
Pikule	40	27	10	3	-
Rataj Ordynacki	362	311	25	26	-
Rataj Poduchowny	108	99	1	8	-
Ruda	77	48	26	3	-
Szklarnia	73	65	7	1	-
Wólka Ratajska	601	523	42	36	-
Zofianka Dolna	92	62	26	4	-
Zofianka Górna	235	190	35	10	-
Gmina Kocudza					
Dzwola	576	455	106	15	-
Kapronie	114	79	23	12	-
Kocudza Górna	207	122	30	55	-
Kocudza Dolna	1940	1354	336	250	-
Konstantów	318	246	64	8	-
Władysławów	275	154	82	39	-
Zdzisławice	325	234	64	27	-
Gmina Modliborzyce					
Brzeziny Stojeszyńskie	55,5	40,25	10,5	4,75	-
Ciechocin	73	47,5	18	7,5	-
Dąbie	291,75	179,3	9,5	89,5	13,5
Gwizdów	135,5	72,25	51,25	12	-
Kalenne	98	67,5	22	8,5	-
Lute	83,5	74,25	0,5	8,75	-
Majdan	59	41,5	11,75	-	5,75
Modliborzyce	360	236,8	-	13,25	111
Słupie	235,25	162	12,5	10,5	50,25
Słupie Księżę	71	37,5	1,5	7	25
Stojeszyn	774,5	380,5	44	32	318
Świnki	62,5	37,25	20,25	4,75	-
Wolica	706,5	389,5	43,5	51,5	222
Zarajec	203,5	121,3	8,25	7,5	66,5
Gmina Potok Wielki					
Brzeziny	63	50	11	2	-
Dąbrowica	131	101	-	3	27
Dąbrówka	77	65	4	1	7
Maliniec	151	61	50	3	37
Osówek	47	32	14	1	-
Popielarnia	6	6	-	-	-
Potoczek	163	130	13	7	13
Potok Plebania	87	76	5	6	-
Potok Stany	599	476	25	24	75
Potok Stany Małe	110	80	5	2	23
Potok Wielki C	117	105	7	5	-
Potok Wielki D	154	65	16	4	69
Potok Wielki G	193	133	7	2	51
Świdry	110	70	35	5	-
Wola Potocka	189	140	7	5	37
Zarajec	11	87	13	10	1

Gmina Zakrzew					
Stawce	371	332	7	19	13
Wola Studziańska	483	406	3	11	63
Gmina Zakrzówek					
Węglinek	144	97	-	4	43
Miasto Janów	1026,38	649	136	80	161,38x

x – miejskie nieużytki; dziesięcina = 1,09254 ha,

Gminy	Ilość miejscowości	Powierzchnia gruntów ukazanych
Brzozówka	5	1965
Chrzanów	14	9330,5
Huta Krzeszowska	2	881
Janów	1	1026,38
Kawęczyn	21	9710
Kocudza	7	3755
Modliborzyce	13	2849,5
Potok Wielki	16	2308
Zakrzew	2	854
Zakrzówek	1	144
Razem	82	30916 dz/ 33776,97 ha

Istotnym aspektem reformy uwłaszczeniowej była sprawa wielkości gospodarstw. W regionie janowskim dominowały gospodarstwa średnie (10-20 mórg), których było 1814, czyli ponad połowę (52,3 %). Kolejna kategoria to gospodarstwa duże (powyżej 20 mórg) – 977 (28,2 %), których było blisko 1/3. Na pozostałe składały się gospodarstwa małorolne (5-10 mórg) – 219 (6,3%) oraz karłowate (poniżej 5 mórg) – 269. Faktycznie jednak ta ostatnia kategoria była bardzo nieliczna.

Po przeanalizowaniu tabel likwidacyjnych należy ją szacunkowo obniżyć do zaledwie kilkadziesiątu gospodarstw. Liczne są przypadki, że w wielu tabelach najmniejsze działki przypisane są do gospodarzy zamieszkujących sąsiednie wsie, w których posiadali znacznie większy areal (np. Piłatka – 38 gospodarzy głównie z Godziszowa; Godziszów – ok. 17 gospodarzy z Wólki Ratajskiej i Białej; Biała – 13 gospodarzy głównie z Godziszowa). Natomiast tabela wsi Łada została sporządzona dosyć nieprecyzyjnie, ponieważ 29 gospodarzy figuruje w niej nawet po kilka razy, mając przypisane niewielkie działki, a po ich zsumowaniu okazuje się, że liczą one niekiedy ponad 30 mórg. Ponadto z podobnych przyczyn należy odliczyć rozparcelowane majątki poduchowne (Kawęczyn

Nowa Osada, Biała Poduchowna i inne), ponieważ te działki kupowali także mieszkańcy okolicznych wsi i tylko część z nich została później stopniowo zasiedlona.

Po tych niwelacjach można przyjąć, że średnia wielkość gospodarstwa w regionie janowskim wyniosła ok. 10 mórg (5,6 ha). Było to niewiele mniej niż średnia wielkość gospodarstw w Królestwie Polskim - 12 morgów (6,7 ha). W powiecie janowskim na 12361 wszystkich gospodarstwach: 1063 otrzymało działki poniżej 3 mórg, 1678 – od 3 do 6 mórg, 3991 – od 6 do 9 mórg, 2570 – od 9 do 12 mórg, a 3055 powyżej 12 mórg.

Rzeka Trzebysz

Największe gospodarstwa na ziemi janowskiej otrzymali m.in.: Walenty Kania – 52,76 mórg (Godziszów), Mateusz Ożóg – 41,179 mórg (Wierzchowiska), Andrzej Kałdus – 42,188 mórg (Wierzchowiska), Adam Dziewa – 40,124 mórg (Błażek), Mikołaj Mróz – 41,11 mórg (Otrocz), Stanisław Stanicki – 45,166 mórg (Chrzanów Szl.), Antoni Krzos – 44,140 mórg (Chrzanów Szl.), Wawrzyniec Ligaj – 41,286 mórg (Chrzanów Szl.), Szymon Suchora i Jan Suchora – 63,72 mórg (Dąbrówka), Michał Marczak i Wasyl Marczak – 40,150 mórg (Otrocz).

Tab. 2. Wielkość gospodarstw (w morgach)

Miejscowość	0-5	5-10	10-15	15-20	20-30	Powyżej 30	Grunty wspólne
Gmina Batorz							
Aleksandrówka	-	--	37	2	1	-	24,154
Batorz Ordynacki	-	--	18	31	20	3	166,78
Batorz Poduchowny	-	77	-	-	-	-	17,0
Błazek	1	--	1	61	3	2	60,187
Majdan Węglinek	-	--	5	2	-	-	4,255
Moczydła	-	--	4	33	99	-	210,16
Stawce	2	--	5	12	13	3	47,163
Węglinek	-	22	9	4	-	-	12,45
Wola Studziańska	-	--	7	15	9	-	51,211
Wólka Batorska	1	11	9	6	13	4	210,3
Razem	4	10	95	166	68	12	804,212
Gmina Chrzanów							
Chrzanów Ordynacki	-	4	17	38	38	8	158,268
Chrzanów Szlachecki	16	8	2	28	28	6	341,261
Łada	21	4	14	24	9	8	172,12
Malinie	2	-	3	15	15	4	112,259
Otroc	-	-	5	58	32	4	353,160
Razem	39	16	41	163	122	30	1139,60
Gmina Dzwola							
Branew Ordynacka	-	-	3	7	6	3	148,287
Branew Szlachecka	-	-	3	7	10	5	231,280
Branewka	-	-	-	20	10	-	83,72
Dzwola	15	1	7	61	-	-	78,147
Flisy	-	-	2	12	-	-	18,39
Kapronie	3	1	12	1	-	-	25,273
Kocudza Dolna	13	24	16	45	104	1	414,144
Kocudza Górna	-	-	1	19	-	-	103,175
Konstantów	-	-	1	23	8	-	12,222
Krzemień	2	1	56	133	2	1	708,171
Władysławów	-	4	29	9	-	-	14,194
Zdzisławice	-	-	2	26	10	-	18,128
Zofianka Dolna	-	-	6	5	-	-	17,275
Razem	33	31	169	368	150	10	1877,7
Gmina Godziszów							
Andrzejów	2	-	27	-	40	-	150,297
Godziszów	17	1	18	49	180	7	1041,284
Kawęczyn	4	3	11	16	1	-	39,178
Kawęczyn Nowa Osada	21	25	-	-	-	-	74,230
Piłatka	36	2	14	22	1	-	209,120
Rataj Ordynacki	-	-	2	2	20	-	222,162
Rataj Poduchowny	1	1	1	8	2	-	12,241
Wólka Ratajska	6	2	12	28	1	-	299,284
Zdziłowice	3	1	6	27	97	6	497,15
Razem	90	35	91	152	342	13	2549,11
Gmina Janów Lubelski							
Biała	10	7	17	110	110	-	109,242
Biała Nowa Osada	32	-	-	-	-	-	25,280
Biała Poduchowna	5	-	12	-	-	-	1,182
Jonaki	2	2	-	-	-	-	1,32
Kiszki	10	1	1	9	9	-	19,257

Łązek	4	6	1	12	12	-
Momoty	1	3	4	33	33	-
Momoty Jakubowe	-	-	-	-	-	-
Momoty Nowa Osada	-	-	5	-	-	-
Pikule	-	11	-	-	-	-
Ruda	1	18	1	-	-	-
Szklarnia	-	3	9	1	1	-
Uście	-	-	-	25	25	-
Zofianka Górna	-	1	6	19	19	-
Razem	65	52	56	209	209	-

*Krajobrazy
Ziemi
Janowskiej*

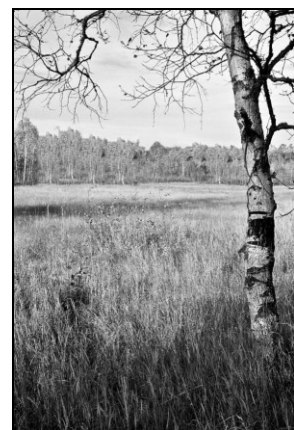
Gmina Modliborzyce

Antolin	-	2	4	8	-	-
Bilsko-Putyk	2	2	-	-	-	-
Brzeziny	-	1	1	1	3	-
Ciechocin	-	-	-	-	6	-
Dąbie	-	-	12	14	-	-
Gwizdów	1	3	2	3	4	1
Kalenne	-	-	3	2	2	2
Lute	6	2	-	9	-	-
Majdan Nowa Osada	-	-	7	-	1	-
Pasieka	-	-	-	-	3	-
Słupie Księżę	4	-	7	-	-	-
Słupie Modliborskie	-	-	1	4	9	1
Stojeszyn	1	-	14	24	11	1
Świnki	-	-	3	3	1	-
Wierzchowiska	4	2	13	27	29	11
Wolica	1	6	17	18	13	-
Zarajec	-	1	1	7	5	-
Razem	19	19	85	120	87	16

Gmina Potok Wielki

Bania	-	1	1	1	-	-
Brzeziny D	-	2	1	-	-	-
Brzeziny Plebańskie	-	-	1	-	-	-
Brzeziny Potockie	1	7	1	-	-	-
Dąbrówka	-	-	1	-	3	2
Dąbrowica	3	16	7	-	-	-
Maliniec C	-	-	-	-	2	-
Maliniec Potocki	3	1	-	2	3	-
Osówek	-	-	-	3	1	-
Popielarze	2	1	-	-	-	-
Potoczek	-	13	10	-	1	-
Potok Plebański	5	7	2	3	1	-
Potok Stany	3	3	9	18	11	8
Potok Stany Małe	-	-	-	-	3	3
Potok Wielki C	-	-	-	8	3	-
Potok Wielki D	-	-	1	11	1	-
Potok Wielki G	-	-	-	6	2	1
Świdry	1	-	1	1	8	1
Wola Potocka	-	5	1	2	4	2
Wola Potocka Plebańska	-	-	-	-	4	-
Zarajec C	-	-	-	-	1	-
Zarajec Lachman	-	-	-	1	2	-
Zarajec Nowa Osada	12	-	-	-	-	-
Zarajec Plebański	-	-	-	2	1	-

Zarajec Pruszyńskiego	-	-	2	1	-	-	-
Zarajec Stany	-	-	1	1	1	-	-
Razem	19	56	39	60	52	17	224,20

Tab. 3. Wielkość gospodarstw według gmin

Gmina	0-5	5-10	10-15	15-20	20-30	pow. 30	Ilość gospodarzy
Janów Lubelski	65	52	56	209	58	-	453
Potok Wielki	19	56	39	60	52	17	268
Modliborzyce	19	19	85	120	87	16	359
Godziszów	90	35	91	152	342	13	744
Batorz	4	10	95	166	68	12	356
Dzwola	33	31	169	368	150	10	851
Chrzanów	39	16	41	163	122	30	433
Razem	269	219	576	1238	879	98	3464

Uwłaszczenie rozwiązało problem własności ziemi użytkowanej przez chłopów ale z uwagi na następujący bezpośrednio po nim gwałtowny wzrost ludności, nie rozwiązało głodu ziemi. W 1869 r. w powiecie janowskim było 1804 bezrolnych, a w 1891 r. liczba ta wzrosła do 6396 osób. Spowodowało to emigrację za granicę, głównie do Stanów Zjednoczonych. Na szczęście głód ziemi był łagodzony przez liczne parcelacje folwarków spowodowane obniżeniem ich sprawności ekonomicznej, który nastąpił po uwłaszczeniu, zintensyfikowany jeszcze w latach osiemdziesiątych XIX w. przez światowy kryzys rolny. ♦

Źródła:

Archiwum Państwowe w Lublinie, Tabele Likwidacyjne, sygn. 155, 176, 177, 178, 179, 180, 213, 259, 260, 275, 1043, 1044, 1046, 1047, 1049, 1051, 1052, 1053, 1056, 1065, 1066, 1073, 1075, 1077, 1078, 1094a, 1095, 1097, 1111, 1112, 1121, 1122, 1126, 1127, 1128, 1129, 1131, 1135, 1137, 1139, 1140, 1141, 1144, 1147, 1148, 1149, 1150, 1154, 1155, 1156, 1062,

1063, 1064, 1165, 1166, 1169, 1178, 1179, 1183, 1084, 1089, 1190, 1191, 1193, 1196, 1198, 1199, 1202, 1212, 1215, 1216, 1518, 1548, 1867; Archiwum Ordynacji Zamojskiej, sygn.: 2560, 2538, 2562, 2927; Komisarz Włociański powiatu Janów, sygn.: 319, 350, 351, 430, 518, 540, 548; Rząd Gubernialny Lubelski, Adm 942.

Dziennik Praw Królestwa Polskiego, t. 62-66 (1864-1866);

Sprawocznaja kniżka Ljublińskiej guberni 1905, Ljublin 1905.

Literatura:

K. Groniowski, Realizacja reformy uwłaszczeniowej 1864 r., Warszawa 1963.

K. Groniowski, Uwłaszczenie chłopów w Polsce. Geneza – realizacja – skutki, Warszawa 1976.

Historia chłopów polskich, pod red. S. Inglota, t. II, okres zaborów, Warszawa 1972.

Z. Mazurek, Opłaty za reformę uwłaszczeniową w powiecie janowskim, w: Z dziejów powiatu kraśnickiego, Lublin 1963.

A. Kulpa, Tabela likwidacyjna wsi Biała, Janowskie Korzenie 2006, nr 6.

Z. Baranowski, Tabela likwidacyjna Janowa, Janowskie Korzenie 2005, nr 5.

Z. Baranowski, Rys historyczny miejscowości powiatu janowskiego, Lublin-Stalowa Wola 2001.

Okolice Chrzanowa

Zenon Łukasz Baranowski

Czy stara poczta była siedzibą kancelarii obwodu ordynacji zamojskiej?

Fot. Grzegorz Wisowski

Parę temu mieszkańcy Janowa Lubelskiego cieszyli oczy powracającym do normalnego wyglądu po latach zaniedbania budynkiem starej poczty. Dzięki decyzjom władz miejskich, jedna z nielicznych zabytkowych budowli w naszym mieście uniknęła popadnięcia w całkowitą ruinę.

W ciągu 180 lat istnienia gościła ona w swoich murach wiele instytucji. Zgodnie z tablicą umieszczoną na budynku pod koniec grudnia 2003 roku, pierwotnie mieściła się tam Kancelaria Obwodu Ordynacji Zamojskiej. Czy jednak jest to prawda? Otóż nie!

Owszem, budowla ta została zbudowana przez Ordynację Zamojską, na gruntach wykupionych od mieszczan janowskich, ale dla potrzeb ówczesnych władz państwowych, a nie administracji ordynackiej³³⁶.

W 1816 r. utworzono bowiem obwód zamojski, którego z racji przeznaczenia Zamościa na twierdzę, siedzibą został Janów. I właśnie kancelaria tegoż obwodu, podkreślam jednostki administracji państwowej, a nie jednostki zarządu majątkiem ziemskim, jaki stanowiła Ordynacja, mieściła się pod obecnym numerem 52 ul. J. Zamoyskiego³³⁷.

³³⁶ J. Kubiak, *Studium historyczno-urbanistyczne Janowa Lubelskiego*, Warszawa 1969 (mps w Państwowej Służbie Ochrony Zabytków w Lublinie), s. 25.

³³⁷ Kubiak, *Studium*, s. 22, 41.

Podstawową jednostką administracji w Ordynacji Zamojskiej były w tym okresie klucze. Co więcej - Ordynacja nigdy nie posiadała wewnętrznego podziału na obwody. Wprawdzie od XVII w. istniał klucz janowski, ale jego władze mieściły się w całkiem innych budynkach³³⁸.

Pozostaje jeszcze pytanie: kto i kiedy upowszechnił tę błędną informację o kancelarii obwodu Ordynacji Zamojskiej, będącą swoistym poplątaniem z pomieszczeniem. Podana ona została przez autorów Katalogu Zabytków powiatu janowskiego wydanego w 1964 r.³³⁹, co

powtórzyli autorzy Zabytków architektury i budownictwa województwa tarnobrzesckiego w 1990 r.³⁴⁰ Z tych pozycji ta całkowicie błędna informacja przeniknęła do wielu popularnych wydawnictw³⁴¹, a także umysłów czytelników. Natomiast inne prace na ten temat mówią wyraźnie o kancelarii obwodu zamojskiego (m.in. Przegaliński³⁴², Kubiak³⁴³).

Zatem tablica umieszczona na budynku starej poczty zawiera błędną informację i jako taka winna być zmieniona, co polecam władzom miejskim. ♦

³³⁸ R. Bender, *Reforma czynszowa w Ordynacji Zamojskiej 1833–1864*, w: *Dzieje Lubelszczyzny*, t. VIII, Lublin 1995, s. 24, 25, 43.

³³⁹ *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, t. VIII. *Województwo lubelskie*, z. 7. *Powiat janowski*, Warszawa 1961, s. 8 – „Dawna siedziba obwodu Ordynacji Zamojskiej”.

³⁴⁰ *Zabytki architektury i budownictwa. Województwo tarnobrzesckie*, Warszawa 1990, s. 53 – „Kancelaria Obwodu Ordynacji Zamojskiej”.

³⁴¹ Wyjątkiem jest tu W. Wójcikowski, *Janów Lubelski i okolice*, Lublin 1980, s. 18 – „Siedziba władz obwodowych”.

³⁴² R. Przegaliński, *Opowiadania o mieście Kraśniku i okolicy*, Lublin 1927, s. 32.

³⁴³ Kubiak, *Studium*, s. 22, 26, 29, 41. *Padają tam sformułowania* – „Dawana kancelaria obwodu zamojskiego”, „Siedziba kancelarii obwodowej”, „Biuro powiatu”. *Domy te stanowiły własność Ordynacji Zamojskiej i zostały wydzielone na potrzeby administracji państwowej.*

Edyta Małek

Dzieje szkoły w Godziszowie

Dokładne początki szkoły w Godziszowie nie są znane. Pierwsze wzmianki pisane, które zachowały się do czasów obecnych, występują z datą 15 VI 1932 r. Jest to protokół z wizytacji inspektora szkolnego **E. Fuchsa** siedmioklasowej Publicznej Szkoły Powszechnej w Godziszowie. Opierając się na nim można dowiedzieć się z jakimi trudnościami lokalowymi, brakiem pomocy naukowych, słabą frekwencją uczniów borykała się szkoła na początku lat 30-tych XX w.: „*Pomocy naukowych szkoła zupełnie nie posiada. Sprzęty szkolne pozostawiają wiele do życzenia, np. tablice - z wyjątkiem jednej - są marne. Jak trudno coś od czynników samorządowych wydostać, świadczy fakt, że p. Kierownik od początku roku szkolnego stara się o księgę inwentarzową i metrykalną. [...] Łatwiej jest utrzymać szkołę na właściwym poziomie tam, gdzie się rozporządza wszelkimi pomocami naukowymi. Jednak Grono Nauczycielskie nie zraża się tem, lecz stara się o postawienie szkoły na należytych poziomie, a frekwencja taka jest to zasługa własnej pracy, a nie Dozoru Szkolnego.*”

Dalsze losy szkoły, poświadczane protokołami z posiedzeń rady pedagogicznej, kontynuowane są od roku szkolnego 1936/1937. Kierownikiem szkoły był wówczas **Marian Mielczarek**.

Grono pedagogiczne było nieliczne, składało się z: **Józefa Bąka, Stefana Bąka, Józefa Kotlarza, Ireny Mielczarkowej, Anastazji Sierak, Ireny Stryjeckiej**.

1. Publiczna Szkoła Powszechna w Godziszowie I – 1936 r. Uczniowie kl. II z nauczycielem S. Bąkiem.

Dzieci uczyły się w klasach liczących nawet 60 osób. W roku szkolnym 1936/1937 do szkoły uczęszczało 314 uczniów, w klasach od I

do VII (w tym dwie klasy drugie „a” i „b”). W całej szkole rozpiętość roczników w klasie była bardzo duża, nawet cztery czy pięć roczników w jednym oddziale, co stwarzało poważne trudności w nauczaniu oraz w sferze wychowawczej.

Szkoła nie miała swojego budynku, ale posiadała kilka miejsc lokalowych w sąsiedztwie gospodarstw wiejskich. Stan lokalowy trafnie charakteryzuje zapis w księdze protokołów z końca roku szkolnego 1936/1937 nauczyciela **Stefana Bąka**: „*...W osiągnięciu 100% wyników przeszkadzały mi bardzo ciężkie warunki pracy. Sala średnia, która należy do jednej z lepszych w naszej szkole, liczy 32 m² powierzchni, co przy 59 uczniach stanowi ciasnotę nie do wytrzymania. Trzy rzędy ławek, a przejście jedno, bardzo wąziutkie, że tylko bokiem przecisnąć się można, nie przyczynia się do dobrego kontrolowania ucznia, co wpływa też ujemnie na stan wychowawczy klasy.*”

W szkole organizowano imprezy kulturalne i sportowe w świetlicy szkolnej lub na boisku, imprezy szkolne tj. choinka szkolna, jasełka, wieczór kolęd oraz uroczystości i akademie szkolne.

Uczniowie kl. IV b z nauczycielką K. Maksim – rok szkolny 1965/66.

W roku szkolnym 1937/1938 i 1938/1939 w skład grona pedagogicznego wchodził: **Józefa Bąka, Stefan Bąka, Irena Mielczarek, Marian Mielczarek, Jan Pawlik, Anastazja Sierkówna, Ks. Józef Bieczyński**. Kierownikiem szkoły był nadal **M. Mielczarek**. W okresie przedwojennym szkoła brała aktywnie udział w różnorodnych akcjach: w połowie 1938 r. z inicjatywy szkół w Janowie Lubelskim i gminy Kawęczyn została ogłoszona na terenie szkoły zbiórka złomu żelaznego na cele Funduszu Obrony Narodowej, a w marcu 1939 r. zorganizowano zbiórkę wśród uczniów szkoły na

Pożyczkę Obrony Przeciwlotniczej – bony zakupione z tej zbiórki były darem szkoły również na FON. Inną inicjatywą było uczczenie 20. rocznicy odzyskania niepodległości Polski w roku szkolnym 1938/1939 poprzez obsadzenie drzewkami odcinka nowo wybudowanej szosy Janów – Godziszów oraz zorganizowanie uroczystości żałobnej ku czci płk Wł. Beliny – Prażmowskiego, związanego z wsią Godziszów. Grono nauczycielskie organizowało również kursy dla przedpoborowych, powołało do życia koło absolwentów szkoły oraz organizowało dla społeczeństwa wiejskiego cykl wykładów z dziedziny organizacji państwa i armii. Świadczy to jednoznacznie o dużym zaangażowaniu nauczycieli we współpracę ze społecznością lokalną.

Z powodu wybuchu II wojny światowej oraz okupacji hitlerowskiej nauczanie zostało przerwane. Od jesieni 1940r. ponownie zorganizowano zajęcia dydaktyczne w nowych trzech izbach z uwagi na zajęcie dotychczasowych przez wojsko. 1 X 1940 r. odbyło się I posiedzenie Rady Pedagogicznej pod przewodnictwem **M. Mielczarka**, natomiast nauczycielami byli: **Kazimiera Chwałkówna, Janina Ptaszkówna, Anastazja Sierkówna**. Pełna nazwa szkoły, jaka widniała na pieczęci z tego okresu, to: Polska Publiczna Szkoła Powszechna oraz napis w jęz. niemieckim: Oetliche Polnische Volksschulle, Kreis Janów Lub. W związku z rozpoczęciem nauki, pilną stała się kwestia podręczników szkolnych. W klasach młodszych dopuszczono stare podręczniki szkolne do języka polskiego, ale nakazano usunąć z nich kartki z czytankami i rycinami o treści patriotycznej, klasy starsze miały natomiast korzystać zamiast podręczników z czasopisma „Ster” dopuszczonego do użytku szkolnego przez Wydział Nauki i Wiedzy. W związku ze słabą frekwencją uczniów spowodowaną zapewne brakiem podstawowych przyborów szkolnych oraz ubrań, kierownik szkoły, polecając sporządzić wykazy dzieci potrzebujących obuwia lub ubrania. Zarząd Gminy wydawał karty odzieżowe dla tych uczniów, przyczyniając się do znacznego zwiększenia liczby uczniów uczęszczających na zajęcia szkolne – w 1941 roku liczba ta sięgała 283 uczniów.

W roku szkolnym: 1941/1942 stanowisko kierownika Publicznej Szkoły Powszechnej w Godziszowie objął **Jan Robaczyński**. Natomiast grono pedagogiczne powiększyło się o **Edwarda Michalskiego**. W roku szkolnym 1942/1943 i 1943/1944 szkoła pracowała w niezmiennym składzie nauczycieli. W lutym 1941 r. z powodu opuszczenia przez wojsko lokali szkolnych, sale szkolne zostały przeniesione na wcześniejsze miejsca. Lokale szkolne były oddalone od siebie,

co utrudniało przechodzenie nauczycieli i uczniów z sali do sali. W latach 1942/1943 przydział sal szkolnych dla poszczególnych klas był następujący: kl. I i III w sali Nr 2 u **P. Kołodzieja**, kl. II i IV w sali Nr 1 u **J. Nowakowskiego**; klasę Nr 3 u **S. Myszaka** w roku 1944 zamieniono na salę u **A. Króla**. Dzieci uczyły się w sześciu oddziałach klasowych: kl. I liczyła 59 uczniów, I „a” – 51, II – 63, III – 62, IV – 55, V – 37. Odczuwalny był brak kadry nauczycielskiej. Wobec zniszczenia mienia szkolenego brakowało pomocy naukowych, sprzętów szkolnych, przyborów szkolnych, zachowały się jedynie narzędzia do zajęć praktycznych. Celem uzyskania funduszy na potrzeby szkolne, takie jak atrament, kreda, kałamarz, przeprowadzono w szkole zbiórkę w wysokości 1 zł. od dziecka. W protokole z 1 IX 1941 r. zbiórka ta jest poświadczona wpisem: *„Z powodu dużej odległości budynków szkolnych od siebie i trudności robienia zakupów w oddalonej spółdzielni, szkoła podjęła się wziąć w komis większą ilość materiałów piśmiennych i przyborów szkolnych, na co spółdzielnia chętnie się zgodziła.”*

Pomimo ciężkich warunków w czasie okupacji nauka trwała nadal, niewielkie grono pedagogiczne wraz z kierownikiem szkoły dzielnie radziło sobie z organizacją pracy w szkole w tych trudnych wojennych czasach. W szkole funkcjonowała biblioteka szkolna, w październiku 1944 r. założono Szkolne Koło Polskiego Czerwonego Krzyża. Nie upadł również duch narodowy. W protokole z 19 IX 1944 r. możemy przeczytać: *„Następnie p. Kierownik wyjaśnił, aby przy rozkładaniu materiału nauczania na cały rok szkolny uwzględnić tematy o charakterze narodowym, a w nauczaniu uwypuklić stronę patriotyczną w szerszym zakresie. Z okazji nadchodzącego Święta Niepodległości szkoła zorganizuje poranek dla dzieci. W związku z tym omówiono program poranku, na który składać się będą pieśni patriotyczne i narodowe, deklamacje wierszyków oraz piosenek o charakterze wojskowym. Wychowawcy pokierują działalnością, aby sale szkolne były na ten dzień przybrane zielenią”*. Czy plany obchodów święta zostały zrealizowane? Nie wiadomo, ostatni wpis w księdze protokołów widnieje pod datą 6 XI 1944r.

Kolejne protokoły z posiedzeń rady pedagogicznej pojawiają się dopiero w roku szkolnym 1952/1953. Kierownikiem szkoły był wówczas **Stanisław Nieduziak**. Nauczyciele uczący to: **Irena Kuduk, Genowefa Krzowska, Teresa Wiater, Józef Zakrzycki, Jan Żaba**.

Szkoła była siedmioklasowa. Od 12 X 1954 r. dla podniesienia poziomu kulturalno-oświatowego młodzieży wiejskiej przy szkole zorganizowano Szkołę dla Pracujących. Szkoła ta

była dwuklasowa, obejmowała programem nauczania klasy VI i VII.

W roku szkolnym 1953/1954 nastąpiła zmiana na stanowisku kierownika szkoły, którym został **Józef Zarzycki**. Grono pedagogiczne obejmowało: **Bronisławę Brodowską, Genowefę Krzowską, Irenę Kuduk, Anną Sokół, Annę Sułowską, Anną Szwałek, Teresę Wiater**.

W kolejnych latach szkolnych 1954/1955 oraz 1955/1956 szkoła funkcjonowała w niezmiennym składzie. Zmiana nastąpiła dopiero 31 I 1956 roku, a dotyczyła wyboru nowego kierownika szkoły, którym został **Stanisław Kaproń**. Kancelaria szkoły znajdowała się w domu u p. **Moskowi-cza**.

W roku szkolnym 1957/1958 kierownikiem Szkoły Podstawowej w Godziszowie był niezmiennie **Stanisław Kaproń**, natomiast grono pedagogiczne powiększyło się o trzech nauczycieli: **Zofię Białą, Annę Łagód oraz Marię Kaproń**. W miarę upływu czasu grono pedagogiczne powiększało się o coraz to nowych nauczycieli. Od jesieni 1958 r. do wiosny 1961 r. przedstawiało się następująco: **Zofia Biała, Czesława Burak, Maria Kaproń, Zofia Król, Zygmunt Majewski, Leokadia Majewska, Edward Michalczyk, Władysława Michalczyk, Natalia Rzetelska, Leokadia Startek**.

Lata 60-te to okres w dziejach szkoły, kiedy niezmiennie kierownikiem był **Stanisław Kaproń** - do 1966 roku. W roku szkolnym 1966/1967 kierownikiem szkoły zostaje **Ryszard Bielecki**. Kadra nauczycielska z roku na rok powiększała się o wykwalifikowanych nauczycieli: w roku szkolnym 1961/1962 pracować zaczęły: **Teresa Białek, Maria Byra, Barbara Rząd**; w 1962/1963: **Maria Rożek, Józef Portka, Anna Lenart**; w 1963/1964: **Janina Jurak, Aniela Widz, Maria Skrok, Maria Tylus**; 1964/1965: **Krystyna Maksim**, 1965/1966: **Maria Kozyra i Kazimierz Malinowski**; 1966/1967: **Stefania Bednarczyk, Maria Flis, Zdzisława Prus, Maria Sosnówka**; 1968/1969: **Bronisława Robak**; 1969/1970: **Ryszard Szewczyk**.

Na wiosnę 1960 r. na placu przeznaczonym na budowę szkoły uczniowie posadzili drzewka; jest to pierwsza wzmianka z książki protokolarnej o planie budowy szkoły. Warunki lokalowe pozostawały dużo do życzenia, więc nic dziwnego, że zamiar budowy nowej placówki był rzeczą pożądaną. Powoli powstawał nowy budynek szkolny, w prace przy budowie zaangażowano wielu mieszkańców wsi, również samych nauczycieli. W protokole z 13 IV 1961 r. można przeczytać następującą wzmiankę na ten temat: „*Przy budowie szkoły każdy nauczyciel jest zobowiązany pomagać na placu budowy 50 godzin*”. W latach 1963/1964 szkoła została oddana do użytku. Kan-

celarię szkolną przeniesiono z dawnego miejsca. Ławki szkolne, przy których uczyły się dzieci, zostały zakupione dzięki składkom ludności wsi Godziszów.

W latach 60-tych działa w szkole szereg organizacji szkolnych. Szczególnie prężnie działały zastępy harcerskie; drużyna dziewcząt i chłopców, które brały udział w różnych akcjach, np. „niewidzialnej ręki”. Była to pomoc starszym i samotnym osobom poprzez różnego rodzaju pracę: rąbanie drzewa, zmiatanie podwórka, wyciąganie wody ze studni. Harcerze podejmowali również akcję odśnieżania drogi Janów - Godziszów, brali udział w różnego rodzaju zbiórkach. Organizowali zawody sportowe na sankach, kuligi z zastępami z Wólki czy Zdziłowic, brali udział w zlotach harcerskich w Janowie Lub., w zawodach kolarskich, rajdach rowerowych. Nauczyciel **E. Michalczyk** w 1961/1962 roku utworzył Koło Przyjaciół Harcerzy, aby nawiązać współpracę z rodzicami uczniów. Organizował również kursy strzeleckie oraz Koło Młodych Modelarzy.

Działał zespół taneczny oraz chór, które prowadził **S. Kaproń**; pomimo braku sceny i sali przeznaczonej na próby, odnosiły one spore osiągnięcia (np. udział w eliminacjach w Modliborzycach), jak i służyły pomocą przy organizacji akademii szkolnych. **Maria Kaproń** organizowała liczne przedstawienia szkolne, wzbogacając działalność artystyczno-kulturalną szkoły. **Kazimierz Malinowski** prowadził zespół muzyczny. Założony został w roku szkolnym 1961/1962 sklepik uczniowski, którego opiekunem została **Teresa Białek**. Samorząd Szkolny, którego opiekunem była **Maria Kaproń**, dbał o szkołę i teren wokół niej, urządzając klomby, hodując tulipany, tworząc grządki przyklasowe. W latach 1968/1969 zostały posadzone drzewka świerkowe wokół szkoły, stworzono alejkę – 40 m, wyrównano boisko szkolne, wykonano bieżnię. W szkole działały kółka zainteresowań poszerzające wiedzę uczniów z danego przedmiotu prowadzone przez nauczycieli: **M. Bednarczyk** – geograficzne; **K. Maksim** – plastyczne; **M. Sosnówkę** – artystyczne; **S. Kaproń** – taneczne; **K. Malinowskiego** – muzyczne i techniczne.

W ramach pracy kulturalno-oświatowej nauczyciele organizowali spotkania i wieczorki towarzyskie, przykładem mogą być spotkania organizowane przez **T. Białek** i **A. Lenart**, w czasie których uczyły one najnowszych piosenek czy organizowały konkursy „Zgaduj – Zgadula”. Kierownik szkoły przygotowywał z młodzieżą występy artystyczne dla uczniów oraz mieszkańców wsi. W szkole odbywały się corocznie choinki, również dla dorosłych.

Inną formą atrakcji był jedyny we wsi odbiornik telewizyjny, znajdował się on na korytarzu głównym, później został przeniesiony do świetlicy. Dyżury przy tym sprzęcie pełnione były przez nauczycieli. Oglądanie telewizji odbywało się wieczorem w poniedziałki, czwartki, soboty i niedziele. Uczniowie klas niższych (od I do IV) mogli oglądać telewizję do godz. 19. 30, natomiast starsze roczniki do godziny 20. Ciekawsze filmy tj. „Stawka większa niż życie”, „Czterej pancerni i pies” zbierały przed telewizorem nie tylko uczniów, ale również wielu mieszkańców wsi, powodując tłok w sali.

Od 1964 roku przy szkole istniała dwuletnia Szkoła Przysposobienia Rolniczego, która później zmieniła nazwę na Zasadniczą Szkołę Rolniczą. W pierwszych latach zajęcia odbywały się w trybie wieczorowym, dopiero później dziennym. Kierownikiem szkoły była **K. Bielecka**, a nauczycielami uczącymi w roku szkolnym 1964/65 byli: **M. Gozdzewski, S. Karwowski, A. Kościuk**.

Klasa III z nauczycielką M. Mazur, 1969/70

W latach 70-tych Zbiorczą Szkołą Gminną w Godziszowie od 1973 roku kierował gminny dyrektor szkół - **Ryszard Bielecki**. Zastępcą dyrektora był **Stefan Hałabis**. Nauczycielami w tej placówce byli: **Teresa Białek, Teresa Czapla, Danuta Daniel, Maria Dudek, Teresa Gajewska, Stefan Hałabis, Danuta Jedut, Antoni Kulpa, Krystyna Lewińska, A. Majewska, Irena Malinowska, Kazimierz Malinowski, Leon Małek, Maria Mazur, Danuta Moskal, Aniela Moskowicz, Maria Nienajadło, Matylda Pawlos, Stefania Ozga, Bronisława Robak, Janina Skórka, Genowefa Surowska, Genowefa Wisowska, Maria Wyróślak i Teresa Zieniec**.

W Zbiorczej Szkole Gminnej w Godziszowie I uczyły się również dzieci z Piłatki w ramach Filii Szkoły Podstawowej w Piłatce, której kierownikiem była **Zofia Sajewska**. Uczniów z Piłatki w klasach było niewielu: w roku szkolnym 1976/1977 w klasie I – 5 uczniów, II – 11, III – 5.

W roku szkolnym 1973/1974 zorganizowana została świetlica szkolna, w której pracowali nauczyciele 2 godz. tygodniowo. Później kierownikiem świetlicy była **G. Surowska**. W świetlicy dożywiano dzieci mieszkające w znacznej odległości od szkoły, dożywianie było prowadzone z własnych funduszy lub Komitetu Rodzicielskiego. Rozszerzono opiekę nad dziećmi, tworząc oddział przedszkolny, a w okresie nasilonych prac polowych „dziecińce wiejskie”.

Przy szkole zorganizowano Podstawowe Studium Wiedzy Rolniczej. Uczyli tam: jęz. polskiego - **M. Mazur**, wybranych zagadnień społeczno-politycznych – **M. Mazur**, przyrody – **G. Surowska**, matematyki – **B. Robak**.

Znacznej poprawie uległa baza materialna szkoły poprzez ciągłe wyposażanie w pomoce naukowe, remont budynku szkolnego i szczególną dbałość o otoczenie szkoły. Potwierdza to zapis w księdze protokołów z 1. III 1974 r.: „*W ciągu ostatnich lat szkoła w Godziszowie I zmieniła się – poprawiono warunki lokalowe szkoły, budynek z każdym rokiem zmienia się na lepsze. Pobudowano mieszkania dla nauczycieli. Szkoła jednak wymaga uzupełnienia kadry nauczycielskiej. [...] Szkoła posiada salę gimnastyczną, boisko do piłki siatkowej i ręcznej.*”

Nauczycielka I. Malinowska z uczniami kl. III – 1982

Powstały klaso-pracownie: języka polskiego, biologii i geografii, matematyki i fizyki, klas I-III, muzyczna, zajęć praktyczno-technicznych. Nauczyciele angażowali uczniów do udziału w różnych formach rozwijających ich zainteresowania i zdolności. Przykładem chociażby może być prężnie działający zespół tańca oraz zespół śpiewaczy prowadzony przez **Kazimierza Malinowskiego**. Odnosiły one liczne sukcesy w konkursach pozaszkolnych oraz przeglądach. Uzdolniony muzycznie nauczyciel propagował również muzykę i taniec wśród ludności wiejskiej, tworząc zespoły śpiewacze oraz uczył gry na instrumentach formując w ten sposób orkiestrę. Równie aktywnie

działał Szkolny Klub Sportowy, były w nim sekcje piłki ręcznej, nożnej, siatkowej, tenisa stołowego, warcabów oraz szachów. Organizacją sportu na terenie gminy zajmował się **Leon Małek**, który przygotowywał uczniów do udziału w zawodach sportowych, w których odnosili sukcesy, szczególnie w tenisie stołowym, lekkoatletyce oraz biegach sztafetowo – przełajowych. W roku szkolnym 1979/1980 w szkole zaczął pracować **Antoni Kulpa**, który również rozwijał zainteresowania sportem wśród uczniów.

Zabawa podczas wieczorku organizowanego przez Spółdzielnię Uczniowską

Zbiorcza Szkoła Gminna w Godziszowie w pierwszej połowie lat 80-tych zmieniła nazwę na Szkołę Podstawową w Godziszowie I. Niezmiennie pozostawała pod kierownictwem Gminnego Dyrektora Szkół **Ryszarda Bieleckiego** oraz jego zastępcy **Stefana Hałabisa**. Od roku szkolnego 1984/1985 dyrektorem była **Maria Łukasiewicz**, w następnym roku szkolnym 1985/1986 przez kilka miesięcy w zastępstwie **M. Łukasiewicz** funkcję tę pełnił **Leon Małek**, a od lutego 1986 r. **Krystyna Ciupak**. W roku szkolnym 1987/1988 ponownie nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora placówki, została nim **Maria Kapała**. W następnym roku szkolnym 1988/1989 następuje kolejna zmiana na tym stanowisku, które obejmuje **Józef Czarny**.

W skład Grona Pedagogicznego wchodziłi wtedy: **Teresa Białek**, **Katarzyna Bielecka**, **Bożena Breś**, **Krystyna Ciupak**, **Teresa Czapła**, **Józef Czarny**, **Jadwiga Flis**, **Jerzy Feret**, **Alfreda Gałus**, **Marianna Jargiło**, **Maria Kapała**, **Małgorzata Kienig**, **Zofia Kotrybała**, **Maria Kowalik**, **Adolf Kowalczyk**, **Antoni Kulpa**, **Krystyna Lewińska**, **Maria Liwak**, **Maria Łukasiewicz**, **Irena Malinowska**, **Leon Małek**, **Aniela Mędrek**, **Danuta Moskal**, **Aniela Moskowicz**, **Jadwiga Nieściór**, **Elżbieta Nowakowska**, **Krystyna Papierz**, **Halina Pawusiak**, **Tomasz Pecko**, **Maria Pizoń**, **Jerzy Przystupa**, **Krystyna Sagan**, **Zofia Sajewska**, **Adam Starościc**, **Andrzej Surtel**, **Ewa We-**

rmińska, **Maria Wojciechowska**, **Alina Wybrańska** i **Mieczysław Ziółko**.

Od 1981 roku w budynku szkoły podstawowej funkcjonował Zespół Szkół Rolniczych w Godziszowie jako filia Zespołu Szkół Rolniczych w Potoczku. Dyrektorem Zespołu Szkół Rolniczych była **Katarzyna Bielecka**.

W szkole w 1981 roku istniał oddział przedszkolny - 32 dzieci, klasa I liczyła 30 uczniów, II - 26, III - 29, IV - 22, V - 22, VI - 30, VII - 25, VIII - 29 uczniów. Warunki lokalowe szkoły były zadowalające, przeprowadzane były remonty szkoły. Dyr. **S. Hałabis** w 1981 r. tak przedstawił stan szkoły w protokole: „[...] meble szkolne są wymieniane sukcesywnie, nie została niestety zrealizowana budowa szatni sposobem gospodarczym ze względu na brak materiałów budowlanych.” W szkole działał gabinet stomatologiczny i higienistka szkolna, która dbała o higienę osobistą uczniów.

Uczniowie odnosili sukcesy w sporcie, biorąc udział w imprezach sportowych organizowanych przez Szkolny Związek Sportowy na terenie szkoły, gminy, rejonu, a nawet województwa, odnosząc wiele sukcesów.

W drugiej połowie lat 80-tych w szkole nadal aktywnie działały organizacje szkolne. W 1986/1987 roku opiekunem Samorządu Uczniowskiego, biblioteki szkolnej oraz prowadzącą koło polonistyczne była **H. Pawusiak**, od 1987/1988 Samorząd Uczniowski oraz kółko polonistyczne przejęła **M. Kienig**, drużynę zuchów „Skrzaci” - przejęła **M. Łukasiewicz**, drużynę harcerską dziewcząt - **M. Kapała**, od r. 1987/1988 **K. Papierz**; I drużyną harcerską chłopców im. Sołtysa Parady z Godziszowa - opiekował się **J. Przystupa**; od 1986/1987 - **J. Czarny**, Młodzieżową Drużyną Pożarniczą - **J. Czarny**, zespołem muzycznym - **J. Przystupa**, chórem szkolnym - **J. Przystupa**, Pracownią Fotograficzną „Flesz” - **J. Przystupa**, Spółdzielnią Uczniowską „Tęcza” - **T. Białek**, szkolnym kołem TPPR - **A. Mędrek**, od 1988/1989 - **D. Mazur**, LOP - **E. Nowakowska**, świetlicą szkolną - **M. Jargiło**, PCK - **M. Jargiło**, SKO - **A. Moskowicz**, kołem matematycznym - **M. Kapała**, SKS - **T. Pecko**.

Do roku szkolnego 1989/1990 dyrektorem szkoły był nadal **Józef Czarny**, a w latach 1990/1991 i 1991/1992 już **Krystyna Ciupak**. W następnym roku szkolnym 1992/1993 na stanowisko dyrektora Szkoły Podstawowej w Godziszowie I powołano z powrotem **J. Czarnego**. Od 1996 roku obowiązki dyrektora szkoły ponownie przejmuje **Krystyna Ciupak**.

W latach 90-tych nauczyciele uczący w szkole podstawowej to: **Teresa Białek**, **Krystyna Ciupak**, **Cezary Dobrowolski**, **Wiesława Drew-**

niak, Dariusz Flis, Urszula Golec, Marianna Jargiło, Maria Kotuła, Jadwiga Kozłowska, Małgorzata Król, Dariusz Listopad, Maria Łukasiewicz, Danuta Mazur, Alina Moskowicz, Anieła Moskowicz, Dorota Myszk, Elżbieta Nowakowska, Krystyna Papierz, Halina Pawusiak, Tomasz Pecko, Katarzyna Rola, Dorota Skorp, Izabela Skrzypa, Elżbieta Wójcik, Ewa Zdybicka, ks. Henryk Samul, ks. Jacek Staszak, ks. Józef Krawczyk, ks. Marek Siwecki.

W 1998 r. szkoła zakupiła 10 komputerów z dostępem do sieci internetowej, tworząc w ten sposób salę komputerową z prawdziwego zdarzenia. Była to pierwsza w pełni wyposażona sala komputerowa w gminie.

W 1999 roku, wraz z wejściem w życie reformy oświatowej, zostaje utworzone Publiczne Gimnazjum w Godziszowie Pierwszym z siedzibą w Godziszowie Pierwszym i Zdziłowicach. Publiczna Szkoła Podstawowa w Godziszowie I oraz nowo powstałe gimnazjum funkcjonują we wspólnym budynku. Funkcję dyrektora szkoły podstawowej sprawowała **Krystyna Ciupak**, natomiast dyrektorem nowo powstałej jednostki został **Mirosław Gąska**.

W skład grona pedagogicznego Publicznej Szkoły Podstawowej wchodził: **Jerzy Buczek, Barbara Breś, Renata Chmiel, Wiesława Drewniak, Alina Fiedor, Marianna Jargiło, Maria Kotuła, Jadwiga Kozłowska, Małgorzata Król, Maria Łukasiewicz, Anieła Moskowicz, Elżbieta Nowakowska, Halina Pawusiak, Krystyna Papierz, Tomasz Pecko, Izabela Pusz, Katarzyna Rola, ks. Józef Krawczyk, ks. Marek Siwecki.**

W roku szkolnym 2000/2001 nowymi nauczycielami pracującymi w szkole podstawowej zostali: **Wiesława Gąbka, Marek Krzysztoń i Mariola Tylus**. W roku następnym, 2001/2002, grono pedagogiczne powiększyło się o kolejnych nauczycieli: **Wiesława Budynkiewicz** oraz **Grażynę Kotułę**, natomiast w roku szkolnym 2002/2003 oraz 2003/2004 nowymi nauczycielami wchodzącymi w skład kadry nauczycielskiej byli kolejno: **Edyta Małek i Janusz Sulowski**.

Od 30 listopada 2001 roku pełniącym obowiązki dyrektora Publicznej Szkoły Podstawowej zostaje w zastępstwie **Krystyny Ciupak – Wiesław Budynkiewicz**, który od roku szkolnego 2002/2003 zostaje mianowany dyrektorem tej placówki.

Od 1999 roku w jednym budynku obok Publicznej Szkoły Podstawowej funkcjonuje Publiczne Gimnazjum w Godziszowie Pierwszym z siedzibą w Godziszowie Pierwszym i Zdziłowicach. Uczęszczali do niego uczniowie z Godziszowa I, II i III, Wólki Ratajskiej, Piłatki, Andrzejowa oraz Zdziłowic. Uczniowie z Godziszowa II i III, Wólki

Ratajskiej, Piłatki i Andrzejowa dojeżdżali do szkoły mieszczącej się w lokalu Publicznej Szkoły Podstawowej w Godziszowie I, natomiast uczniowie ze Zdziłowic uczęszczali do siedziby gimnazjum przy Publicznej Szkole Podstawowej w Zdziłowicach. Dyrektorem gimnazjum zostaje **M. Gąska**. Nauczycielami uczącymi w pierwszym roku funkcjonowania szkoły byli: **Ewa Butryn, Krystyna Ciupak, Wiesława Drewniak, Jacek Dubiel, Alina Fiedor, Krzysztof Kamiński, Małgorzata Król, Marek Krzysztoń, Marta Nowak, Elżbieta Orzeł, Agnieszka Siekierska – Misiak, Jerzy Sokołowski, Alina Szczepanik, ks. Józef Krawczyk, ks. Leonard Marianowski, ks. Marek Siwecki**. W roku szkolnym 2000/2001 grono nauczycielskie powiększa się o: **Renatę Kotułę, Elżbietę Kulpa, Tomasza Muchę, Małgorzatę Orzeł i Halinę Pawusiak**. Natomiast w kolejnym roku szkolnym 2001/2002 nowymi nauczycielami gimnazjum zostali: **Maria Borkowska, Elżbieta Jaworska, Edyta Małek, Katarzyna Moskowicz, Tomasz Pachuta i Anna Rawska**. W roku szkolnym 2002/2003 przybyli: **Ewelina Bosy, Jolanta Jaworska, Maria Kotuła, Ewelina Lenart, Leszek Myszak i Marta Nowak**.

Szkoła tworzyła od podstaw swoją bazę dydaktyczno-techniczną oraz kancelarię. Wiele pomocy naukowych i wyposażenie sal lekcyjnych przekazały szkoły podstawowe z Godziszowa I i Zdziłowic. W pierwszym roku funkcjonowania gimnazjum zostały zakupione nowe sprzęty, tj. magnetofon, wieża stereo, kserokopiarka, skaner i drukarka - jako wyposażenie sali komputerowej w Godziszowie I, 10 biurka pod komputer oraz 4 zestawy komputerowe, dwie drukarki i modem do sali komputerowej w Zdziłowicach, krzesła i stoliki oraz meble do sal lekcyjnych.

Rozpoczęto tworzenie biblioteki gimnazjalnej, częściowo biblioteka została wyposażona dzięki sponsorom oraz w postaci darów ze szkół podstawowych z Piłatki i Godziszowa III. Opiekunem biblioteki była **M. Król**, później – **R. Kotuła**. W kolejnym roku szkolnym nadal uzupełniano braki w wyposażeniu sal lekcyjnych w stoliki, krzesła, meble, zakupiono nowy sprzęt elektroniczny: kamerę video, magnetowid, sprzęt nagłaśniający, aparat cyfrowy, pomoce naukowe. Przeprowadzono remont łazienek. Ogólnie sytuacja materialna gimnazjum była dobra.

W pierwszym roku istnienia gimnazjum utworzono trzy klasy: klasę I „a” liczącą 29 uczniów, I „b” – 28 uczniów, I „c” – 23 uczniów, ta klasa uczyła się w w Zdziłowicach. Uczniowie z Andrzejowa, Godziszowa II i III, Piłatki oraz Wólki Ratajskiej byli dowożeni do gimnazjum w Godziszowie I autobusami, chętnie również korzystali ze stołówki prowadzonych przez szkoły podstawowe

w Godziszowie I i Zdziłowicach. Równie chętnie angażowali się w zajęcia pozalekcyjne: kółko języka angielskiego prowadzone przez **A. Siekierską - Misiak**, koło zainteresowania informatyką – opiekun: **M. Gąska**, później **J. Sokołowski**, redagowanie gazetki szkolnej „Gimbus” – opiekunami byli: **M. Gąska**, **M. Król**, **J. Sokołowski**, koło taneczne – opiekun: **R. Kotuła**, chór – opiekun: **J. Dubiel**. Opiekunem Samorządu Szkolnego była **R. Kotuła**, od roku szkolnego 2005/2006 – **Edyta Pecko**. Pod opieką nauczycieli uczniowie chętnie brali udział w różnego rodzaju konkursach: na temat wiedzy pożarniczej, Konkursie Poezji Patriotycznej w WDK w Godziszowie, konkursach recytatorskich, historycznych, zawodach sportowych, przedstawiali rokrocznie misterium Męki Pańskiej oraz jasełka w kościele parafialnym w Godziszowie, przygotowali audycję w kościele parafialnym w Godziszowie, która transmitowana była przez „Radio Maryja”. Aktywnie brali udział w konkursach przedmiotowych, kwalifikując się do dalszych etapów: okręgowego i wojewódzkiego. Uczniowie klas pierwszych biorą co roku udział w konkursie wiedzy o kard. Wyszyńskim, konkursie literackim oraz konkursie plastycznym na temat Patrona Szkoły. Co trzy lata organizowany jest w szkole przez **W. Drewniak** „Dzień dziedzictwa kulturowego regionu”, w czasie którego uczniowie i zaproszeni goście mają okazję zapoznać się z bogactwem kulturowym Lubelszczyzny. Uczniowie chętnie biorą udział w apelach i akademiach szkolnych, np. z okazji nadania imienia szkole czy nadania sztandaru, aktywnie udzielają się w uroczystościach kościelnych, gminnych, chętnie organizują imprezy szkolne: „andrzejki”, choinkę. Co roku organizowany jest konkurs na „Najlepszego Gimnazjalistę Roku”, nagrody dla zwycięzcy konkursu fundowane są przez ks. **J. Krawczyka** - proboszcza parafii w Godziszowie.

Na wniosek Rady Pedagogicznej, Rady Rodziców i Samorządu Uczniowskiego Publicznego Gimnazjum w Godziszowie Pierwszym z siedzibą w Godziszowie Pierwszym i Zdziłowicach, za zgodą Ks. Biskupa Sandomierskiego i zgodnie z uchwałą Rady Gminy w Godziszowie z dn. 8 VI 2001 r. w sprawie nadania szkole imienia Ks. Prymasa Stefana Kardynała Wyszyńskiego, w dniu 12 XI 2001 r., szkoła przyjęła patrona w osobie „Prymasa Tysiąclecia”. Uroczystość nadania szkole imienia Ks. Prymasa Stefana Kardynała Wyszyńskiego rozpoczęła się uroczystą Mszą św. w kościele parafialnym w Godziszowie odprawianą przez ks. bp. M. Zimałka. Po Mszy odbyła się w szkole uroczystość uświetniona obecnością licznych gości. Akademia szkolna została ubarwiona fragmentami życiorysu nowego patrona szkoły

oraz inscenizacją kilku epizodów z życia i działalności patrona w wykonaniu uczniów gimnazjum.

Uchwałą Rady Gminy Godziszow z dn. 28 II 2003 r. w sprawie utworzenia Zespołu Szkół w Godziszowie Pierwszym oraz osobnego Zespołu Szkół w Wólce Ratajskiej i Zespołu Szkół w Zdziłowicach, dotychczasowe gimnazjum uległo rozdzielению ze Zdziłowicami. Od roku szkolnego 2003/2004 powstał Zespół Szkół w Godziszowie Pierwszym, łącząc Publiczną Szkołę Podstawową w Godziszowie Pierwszym i Publiczne Gimnazjum w Godziszowie Pierwszym im. Ks. Prymasa Stefana Kardynała Wyszyńskiego. Dyrektorem tej placówki został **Mirosław Gąska**, zastępcą dyrektora **Wiesław Budynkiewicz**.

Ks. bp E. Frankowski dokonuje poświęcenia sztandaru szkoły – 12. 11. 2005

Uroczyste przekazanie sztandaru szkoły przez wójta Godziszowa, p.A. Olecha, na ręce dyrektora Zespołu Szkół w Godziszowie I, p.M. Gąski – 12.11.2005

Wraz ze zmianą organizacji szkoły zmienia się jej zewnętrzne i wewnętrzne oblicze. Budynek zostaje poddany remontowi, zmieniono dach, elewację szkoły, wymieniono okna, uporządkowano teren wokół szkoły, tworząc plac zabaw dla naj-

młodszych uczniów, udoskonalono wyposażenie oraz poddano remontowi sale lekcyjne. W 2005 r. rozpoczęto budowę hali sportowej.

Od roku szkolnego 2004/2005 przy Zespole Szkół w Godziszowie Pierwszym istnieje Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych. Funkcję dyrektora sprawuje **Mirolaw Gaska**. Nauczyciele w nim uczący to: **Ewelina Bosy, Wiesława Drewniak, Alina Fiedor, Jan Jędzura, Maria Kotuła, Monika Kurzępa, Marta Łukasik, Halina Pawusiak, Edyta Pecko, Mariola Tylus**.

W czwartą rocznicę nadania imienia gimnazjum, 12 XI 2005 r. w kościele parafialnym w Godziszowie poświęcono sztandar Zespołu Szkół w Godziszowie Pierwszym. Aktu tego dokonał na uroczystej Mszy św. ks. bp E. Frankowski. Poświęcony sztandar oficjalnie przekazany został na uroczystości szkolnej dyrektorowi szkoły - M. Gąsce. Uroczystość uświetniła obecność znakomych gości oraz sponsorów.

* * *

Dzieje szkoły w Godziszowie Pierwszym są tematem niezwykle interesującym, ale również wielowątkowym. Opisując poszczególne lata czy

dekady można dowiedzieć się na temat ludzi w niej pracujących - nauczycieli, którzy pozostawili niezatarty ślad w przeszłości nie tylko szkoły, ale też całej społeczności Godziszowa.

Opisując historię szkoły w Godziszowie Pierwszym opierałam się głównie na protokołach z posiedzeń Rady Pedagogicznej w poszczególnych latach szkolnych, faktach z życia szkoły zaczerpniętych od nauczycieli pracujących w szkole w latach wcześniejszych oraz obecnie, jak również na wspomnieniach mieszkańców wsi Godziszów. Zdjęcia archiwalne pochodzą z kolekcji prywatnych nauczycieli i absolwentów szkoły.

Pisząc powyższą pracę zdawałam sobie sprawę, że nie byłam w stanie ująć wszystkich aspektów związanych z długoletnią historią tej szkoły, jest to jedynie zarys dziejów tej placówki. Dla ludzi w niej pracujących, a także uczących się, będzie ona zawsze miejscem, gdzie spędzili swoje lata młodości, które będą wspominać z sentymentem.

Mam nadzieję, że dalsze losy szkoły w Godziszowie Pierwszym będą inspiracją do kontynuowania zapisu jej przeszłości. ♦

Budynek Zespołu Szkół W Godziszowie Pierwszym – 2005 r.

Dariusz Kossakowski³⁴⁴

Winniśmy Im pamięć

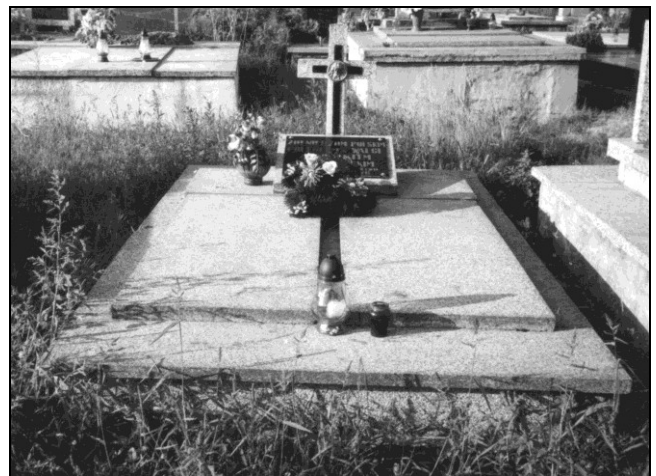
Zbiorowe mogiły wojenne 1939 roku na cmentarzu parafialnym w Modliborzycach

*„Gdy przyjdzie czas, czerń pochłonie
w milczeniu okruchy gwiazdnego blasku...
I koniec nadciągnie bez jednego westchnienia,
bez dreszczu, bez żadnego szeptu.
Nasze serca staną wówczas jak zegary...”*
(Joseph Conrad)

Nie ma w Polsce cmentarza bez grobów Żołnierzy Września. Są pojedyncze groby i zbiorowe mogiły kryjące wiele tragedii i tajemnic ludzi, którzy oddali najwyższą ofiarę Ojczyźnie – swoje życie. My, którzyśmy przeżyli tę wojnę z Niemcami i Sowiecami, winniśmy pamięć bohaterom tamtych lat. Mimo woli budzą się ciągle refleksje, a szczególnie w Święto Zmarłych, jakże wzruszająca i beznadziejna była walka z najeźdźcą. Na cmentarzu w Modliborzycach są trzy zbiorowe mogiły z września 1939 r.

Pierwsza mogiła znajduje się na brzegu cmentarza, wchodząc przez główną bramę, po prawej stronie. Pochowano tam pięć osób: 4 mężczyzn i 1 kobietę - pracowników urzędów skarbowych z Grudziądza. Ewakuowani przed najazdem germańskim, jechali czterema furmankami na wschód. Wieźli różne archiwa, dokumenty, maszyny do liczenia i osobisty ekwipunek. 8 września 1939 r. odpoczywali na zadrzewionym skwerku przy ulicy Piłsudskiego, w okolicy poczty, która mieściła się w domu pp. Walczyńskich. Tego dnia, po zbombardowaniu Janowa Lubelskiego, dwa samoloty niemieckie nadleciały w okolice Modliborzyc. Jeden, przelatując na parkiem w Zamku, zrzucił jedną bombę i dwie za parkiem na Lutem. Pewnie dlatego, że spodziewano się, iż tam jest ukryte wojsko lub uciekinierzy – cywile. Bomby wybuchły na polach i gejzery ziemi było dokładnie widać w Modliborzycach; pociski nie wyrządziły strat. Drugi myśliwiec bombardujący przeleciał nisko nad samym miasteczkiem, zrzucając też trzy bomby. Pierwsza (lekka) trafiła w podwórko p. Franciszka Chrzanowskiego, zabijając żonę gospodarza i ich służącą. Obie były przy studni, poity konie i krowy. Podobno bomba trafiła w samą cembrowinę studni. Zabiła też jednego konia, a drugiego raniła. Lotnik pewnie myślał, że to ułańskie konie. Druga spadła na stojące wozy uciekinierów z Grudziądza. Zabici mężczyźni byli w

ciemnogrnatowych mundurach, kobieta ubrana normalnie. Pochowano ich tego samego dnia wieczorem, na ścieżce obok obecnej pamiątkowej płyty. Tej samej nocy rannych ewakuowano w kierunku płonącego Janowa. Wtedy pierwszy raz widziałem maszyny do liczenia i wąskie rolki białego papieru, których kilka zabrałem do domu. Oprócz nich zabity został wtedy p. Józef Walczyński i jego wnuk – Bolesław Rudnicki, a córka – p. Józefa Rudnicka ciężko ranna. Pp. Rudniccy mieszkali obok pp. Walczyńskich. Zabite konie uciekinierów zakopano na placu przed posterunkiem policji, a uprząż z nich zabrał szybko pewien „miłośnik koni” z Modliborzyc. Trzecia (lekka) bomba wybuchła na szosie obok Domu Ludowego, zabijając siedzącego na ławce pod domem, z drugiej strony ulicy, w niewielkiej odległości, starego Żyda. Był blady, nie było widać żadnej krwi. Złośliwi mówili, że „umarł ze strachu”.

Mogiła ewakuowanych z Grudziądza

Z 14 na 15 września 1939 r., część Armii „Lublin” pod dowództwem gen. Piskora, a w tym Warszawska Brygada Pancerno-Motorowa, po nocnym marszu stanęła w lasach na południe od wsi Zofianka Górna i Krzemień, a ubezpieczająca tylna grupa ppłka Sikorskiego zatrzymała się w Modliborzycach. Było dużo wojska. Wszędzie pod drzewami tabory i samochody. Ludność, przeczuwając atak Niemców z powietrza, uciekła z miasteczka w pobliskie lasy, jary i krzaki, chowając się

³⁴⁴ Autor (rocznik 1928) dzieciństwo i młodość spędził w Modliborzycach. Jako lekarz pracował w kilku miastach, najdłużej w Warce. Wielokrotnie odznaczony. Podpułkownik WP w stanie spoczynku.

przed ewentualnym nalotem. I tak się stało. Luftwaffe po zbombardowaniu Janowa nadleciało nad Modliborzyce. Około godziny 15.00 zrzuciło kilka bomb, prawdopodobnie resztki po nalocie na Janów. O godzinie 17.00 Niemcy obrzucili ponownie Modliborzyce bombami, ale już dokładnie, i wzniesli wiele pożarów, których łuna do rana była widoczna z daleka.

Mogila członków Polskiej Organizacji Zbrojnej

Dowództwo Wojska Polskiego wybierało na kwatery przeważnie majątki ziemskie – dwory, leśniczówki, plebanie – z wiadomych powodów: lepsze warunki sanitarne, lepsze wyżywienie, jakieś radio, wiadomości od uciekinierów itd. A najważniejsze - mniejsza penetracja szpiegów niemieckich, bo tam się wszyscy znali i bardziej byli uczuleni na „V kolumnę”. Tak też było 15 września w Modliborzycach. Ppłk Sikorski kwaterował na plebanii, a w księżym sadzie stały samochody wojskowe. W razie niespodziewanego ataku Niemców od Kraśnika (już tam byli) ogrodzenie kościelne i sam kościół stanowiły pewne umocnienie obronne. W czasie drugiego nalotu kilka bomb spadło na księży sad, niszcząc pojazdy i paląc plebanię. Wojsko Polskie odeszło w nocy w kierunku Janowa i dalej, pozostawiając zabitych. Rano 16 września ks. wikariusz Jan Kowalczyk oglądając pobojowisko zauważył zabitych żołnierzy i

kazał kościelnemu, p. Świątkowi, wykopać grób na cmentarzu. Zabitych w liczbie 9 widział też kolega szkolny, mój zastępowy z ZHP, Stanisław Pikula, który raniutko tego dnia wracał do domu z ukrycia w lesie. Dom jego rodziców sąsiedował z gruntami kościelnymi. Ks. Kowalczyk razem z kościelnym przenieśli na noszach zabitych żołnierzy na cmentarz i pochowali w zbiorowej mogile. Mogiła ta znajduje się po lewej stronie od głównej bramy cmentarza. Ma tylko murowane zaznaczenie i metalowy zardzewiały ażurowy krzyż. To jest druga mogiła za obecnym okazałym grobowcem.

Trzecia mogiła znajduje się na lewo od bramy, na końcu cmentarza. Pochowanych jest w niej 11 kawalerzystów polskich ekshumowanych w marcu 1940 roku ze wsi Majdan Modliborski. Zginęli bohaterską śmiercią 29 września 1939 roku w walce z Niemcami w okolicy kapliczki św. Wincen-tego, atakując wojsko niemieckie jadące z Kraśnika do Janowa po bitwie pod Polichną. Żołnierze ze zgrupowania płka Tadeusza Zieleniewskiego, dokładnie: zachodnia kolumna Wojska Polskiego pod dowództwem płka dypl. Leona Koca, maszerowała z północy na południe – od Krasnegostawu w kierunku Węgier. Jej prawe ubezpieczenie zapewniała podgrupa ppłka Kiszewskiego. Po potyczce pod Polichną część oddziałów pod dowództwem ppłka Adamusa i ppłka Pokornego, realizując plan odwrotu na Węgry, ponownie niespodziewanie natknęła się na Niemców pod Kopcami. Szarżą przejechali szosę od lasu wolickiego do wsi Kopce, zabijając dużo wrogów. Mieszkańcy wiosek Kopce, Borownica, Majdan i nawet samych Modliborzyc do rana częściowo uprzątnęli pobojowisko. W szarży części oddziału kawalerii dowodzonej przez płka Koca, który ubezpieczał tyły całego zgrupowania³⁴⁵, poległo 11 kawalerzystów i było kilkunastu rannych. Zabitych żołnierze przewieźli do wsi Majdan Modliborski, także 19 jeńców niemieckich. Tego wieczoru wykopano zbiorową mogiłę i owiniętych w wojskowe koce, pochowano. Zabitych pochowało wojsko za budynkami gospodarczymi p. Michała Żelazko, rannych ułokowało w obszernym domu p. Franciszka Żelazko, a jeńców niemieckich na noc 29/30 września przetrzymano u p. Adama Cudziłło.³⁴⁶ Wojsko Polskie odeszło w lasy i nocowało w Kalennem. Rano zabrano z Majdanu jeńców i rannych w dalszą drogę, w kierunku Momot. U p. Franciszka Żelazko pozostał tylko 1 ciężko ranny żołnierz, który po kilku dniach zmarł i został pochowany w tej samej zbiorowej mogile (doglądał go dr Zieliński).

³⁴⁵ Baranowski Z., Łukasiewicz J., Nazarewicz B. „Janów Lubelski 1640-2000” rozdział VIII.

³⁴⁶ Przemarsz Polaków, rannych jeńców, widziała też p. Janina Fuszara, mieszkanka Majdanu Modliborskiego, miała wtedy 15 lat i wszystko dokładnie pamięta.

Z bojów oddziałów podgrup pułkownika Koca (ze zgrupowania pułkownika Zieleniewskiego) w dniu 29 września 1939 r. pochowani są na cmentarzu parafialnym w Wierzchowiskach: por Czesław Wizental – zabity pod Szastarką, kpr. pchor. Paweł Orszulik – ranny pod Kopcami (zmarł 1.X. w szpitalu polowym we dworze w Wierzchowiskach, zorganizowanym dnia 29.IX. po bitwie pod Polichną). Na cmentarzu parafialnym w Polichnie leży kpt. Mieczysław Mrówczyński, ppor. Lucjan Klimontowicz oraz 11 bezimiennych żołnierzy. Na cmentarzu parafialnym w Janowie Lubelskim pochowano kilku żołnierzy zmarłych w Szpitalu Powiatowym – ewakuowanych od 7.X. z Wierzchowisk (4 października 1939 r. Wehrmacht zlikwidował polski szpital polowy w Wierzchowiskach, lekarza zabrał do niewoli, a rannych kazał dziedzicowi przewieźć do Janowa). W Modliborzycach pochowano 11 ułanów, o których wiadomo tylko, że pod Kopcami zginęli ppor. Konstanty Daszkowski i pchor. Marceli Czarnecki – obaj z Ośrodka Zapasowego Wielkopolskiej BK, który stacjonował czasowo w koszarach 24 P. Uł. im. Hetmana Żółkiewskiego w Kraśniku. Przyjechali tu transportem kolejowym w nocy 26/27 sierpnia 1939 roku z Poznania i Leszna. Dowódcą Ośrodka był mjr Julian Fiszer z 15 P. Uł., a zastępcą – mjr Józef Salmanowicz z Centrum Wyszkożenia Kawalerii w Grudziądzu. Po zbombardowaniu w dniach 8-10 września 1939 roku miasta i koszar w Kraśniku, wymaszerowali w kierunku Równego. 17 września ponownie przekroczyli Bug i kierując się na Kraśnik, pod Krasnymstawem dostali się pod rozkaz pułkownika Koca.

Mogiła ułanów płka Koca

Na początku okupacji nie było dużej dyscypliny i terroru. Pod pretekstem bezpieczeństwa sanitarnego i religijności Polaków, Niemcy zgodzili się na ekshumację żołnierzy pochowanych w Majdanie i przeniesienie ich na cmentarz parafialny. Ekshumacją zajął się ks. Jan Kowalczyk i podchorąży z Modliborzyc - Waław Pikula, żołnierz

Września. Brał udział w bitwie pod Kopcami i był w Majdanie przy grzebaniu zabitych. Rano 30 września dowództwo odesłało go do domu, oddalonego zaledwie o 3 km. Miał predyspozycje dowódcze i pozostał do organizowania walki podziemnej w Kraju, a nie do ewentualnego przedostania się na Zachód. Spontanicznie i społecznie stolarze wykonali dwanaście pięknych dębowych trumien, w które ułożono zwłoki. Przy ekshumacji była obecna kobieta z Grudziądza, która rozpoznała swego męża. W marcowe pochmurne przedpołudnie trumny z Majdanu przewieziono po rozmiękłym głębokim śniegu saniami do Modliborzyc. Kondukt zatrzymał się na wysokości kirkuta i dalej przez miasto przeniesiono trumny na ramionach. Była to wielka manifestacja patriotyczna ludności. Na pogrzeb przybyły liczne rzesze osób z okolicznych miejscowości, a nawet z Lublina.

Na rozległym cmentarzu wolnym miejscem była tylko ścieżka, gdzie wykopano podłużną mogiłę. A ponieważ było jeszcze dużo śniegu, od razu wstawiono jedenaście trumien do grobu, zaś dwunastą pozostawiono obok na ziemi. Jedną z trumien znajdujących się już w grobie - tą jedenaście – otwarto na chwilę. Ciało ułana było w zapiętym mundurze z pasem; twarz obrzęknięta, ułożony był nogami na północ. Gremium księży odprawiło ceremonię żałobną i jedenaście trumien spoczęło w grobie, zaś dwunaste ciało zabrała karawanem żona żołnierza do Grudziądza. Widziałem wszystko dokładnie, siedząc z kolegami na murze cmentarnym, może 3 m od grobu. Po pogrzebie część ludzi pozostało przy mogile modląc się, a część rozeszła się do domów, zapraszając zmarłych gości na obiad lub herbatę. Księżę podejmował obiadem na plebanii ks. proboszcz Stanisław Rybka. Na usypianej z ziemi mogile na Wszystkich Świętych 1940 roku, postawiono krzyż z desek i odpowiednim napisem. Dokonali tego dyskretnie w nocy mieszkańcy Modliborzyc: podoficer Adolf Wyrstek i Aleksander Orłowski, aptekarz z Warszawy. Obecna płyta nagrobna jest oddalona o 1 m na południe od właściwej mogiły. Na pewno gdzieś w archiwach wojskowych znajdują się nazwiska pochowanych tu żołnierzy, ale w Modliborzycach wiele osób nie wie nawet dokładnie kto tam jest pochowany lub się tym nie interesuje.

„Wieczny odpoczynek racz dać im Panie, a światłość wiekuista niechaj im świeci na wieki wieków. Amen.”

Polegli na polu chwały!!!

Jest też czwarta zbiorowa okazała mogiła. Znajduje się zaraz na lewo, za główną bramą cmentarza, ale to już z późniejszych lat wojny. Najpierw pochowano pod murem w końcu lipca 1944 roku dwóch niemieckich żołnierzy znalezionych po ofensywie sowieckiej w Wierzchowiskach.

Była duża ulewa - deszcz i woda przyniosła ich ciała od strony Wojciechowa na „Płaszczęgę” (pod pagórkami). Sowieci kazali zawieźć ich do Modliborzyc. Później, w latach pięćdziesiątych, w ramach ekshumacji różnych mogiłek rozrzuconych po polach i lasach, chowano obok tych Niemców różnych złodziei i bandytów udających partyzantów. Podobno leży tam też dwóch Żydów i jeden Rosjanin. W sumie 11-12 ciał.

Napisy na pomnikach grają jakimś potężnym akordem, którego dźwięk i dziś jeszcze po latach targa naszym wnętrzem. Modliborzycy należą do tych miejscowości, w których zawsze „coś się działo”. Mieszkali tu ludzie, którzy pozostawili po sobie nie tylko efekty swojej pracy, ale i echa wydarzeń, których byli uczestnikami, a nawet bohaterami. ♦

Zdjęcia Autora

◀ *Modliborzycy - Zmłynie, rok 1947.*

▼ *Modliborzycy, nad stawem. Rok 1954.*

Fot. ze zb. dra D. Kossakowskiego

Tomasz Żuławski

Śmierć podporucznika Jana Sztejnbis

Epizod z września 1939 r.

Jan Sztejnbis urodził się w 1909 r. w Chełmie w rodzinie od pokoleń związanej z Lubelszczyzną. Żywe w niej były tradycje walk o niepodległość Polski, a szczególnie Powstania Styczniowego 1863 r. Dziadek ze strony matki - Feliks Nestorowicz - posiadał majątek ziemski w miejscowości Nowosiółki koło Chełma.

Jan Sztejnbis dzieciństwo spędził w Chełmie. W okresie letnim rodzina przebywała w Nowosiółkach. Zapewne był to najszczęśliwszy okres w życiu małego Janka i jego braci - Stefana i Józefa, wypełniony zabawą w atmosferze domu rodzinnego. Jednak już w 1914 r. nadszedł kataklizm „wielkiej wojny”. Jego ojciec, oficer rezerwy, powołany został do wojska rosyjskiego i wysłany na front. Rodzina pozostała w majątku Nowosiółki. W lecie 1915 r. po zwycięskiej ofensywie „państw centralnych” wojska rosyjskie w szybkim odwrocie opuszczały tereny byłego Królestwa Polskiego. Obowiązkowi ewakuacji podlegali także cywile, m.in. ziemianie, rodziny oficerów, kolejarze, inżynierowie. Do Nowosiółek przybył oddział Kozaków i siłą zmusił F. Nestorowicza do opuszczenia wraz z rodziną własnego domu. Zniszczono zbiory, majątek dworu rozgrabiono.

F. Nestorowicz z żoną, czterema córkami i trzema wnukami wyruszył na wschód, na bezkresne tereny Rosji, na jednym tylko wozie drabiniaстым. Była to dla całej rodziny droga pełna niebezpieczeństw, niedostatku i biedy, zakończona szczęśliwie w Bobrujsku, gdzie znalazło się wiele ewakuowanych rodzin polskich żyjących w ciężkich warunkach, w rozłące z najbliższymi. Pani Sztejnbisowa i jej trzy siostry założyły szkołę dla licznej grupy dzieci polskich. Zadaniem jej było m.in. zapobieganie wynaradawianiu, nauka patriotyzmu i miłości do dalekiego kraju.

Po rewolucji lutowej 1917 r. w Bobrujsku rozpoczęto tworzenie Korpusu Polskiego. Do miasta napływały tysiące Polaków - wojskowych i cywili. W wyniku przewrotu bolszewickiego oddziały polskie znalazły się pomiędzy wojskami bolszewickimi i niemieckimi. Po rozbrojeniu Korpusu Polskiego przez Niemców wiele rodzin polskich wracało do Ojczyzny, która w listopadzie 1918 r. odzyskała niepodległość. Ojciec Janka odnalazł się w szeregach oddziałów ewakuowanych do Odessy.

W 1919 r. rodzina Sztejnbisów powróciła do Chełma. Trzej bracia Sztejnbisowie po raz pierwszy poszli do prawdziwej polskiej szkoły. Po jej ukończeniu Jan Sztejnbis rozpoczął naukę w gimnazjum im. Jana Czarnieckiego w Chełmie. Uczył się dobrze, interesował wojskiem i sportem. Już wtedy postanowił, że po ukończeniu szkoły i zdaniu matury zostanie oficerem.

„Po powrocie z Rosji do Polski rodzice zamieszkali w Chełmie - wspominał Józef Sztejnbis. - Nie pamiętam, może to był rok 1919, kiedy wojska sowieckie zbliżyły się bardzo blisko do Chełma, że słychać było strzelanie karabinów i armatek. Rodzice, zaniepokojeni, wysłali 3 braci na zewnątrz domu celem zorientowania się, jak daleko mogą być Sowiet. Wtedy podszedł do nas rówieśnik Janka z drugiego podwórka i z wyraźnym uśmiechem mówił: «- No, Janek, już nie będzie twojej ukochanej Polski, armia sowiecka wkroczy do Chełma i już tu pozostanie na zawsze». Janek, jak pamiętam, złapał kija i zaczął okładać sąsiada. Rozległ się płacz i wrzask, a my uciekliśmy do domu. Mama nas zapytała co się stało. Opowiedzieliśmy jej, a ona zaczęła płakać i mówić, że bolszewicy przyjdą, a on się poskarży i nas wszystkich wymordują. Po kilkudziesięciu go-

dzinach zapanowała całkowita cisza na polu walki. Po pewnym czasie zobaczyliśmy, jak Polacy prowadzą ruskich żołnierzy wziętych do niewoli. Cała nasza rodzina uwielbiała Piłsudskiego - a szczególnie Janek. W gimnazjum miał częste utarczki z kolegami, którzy źle wyrażali się o Marszałku. Janek był bardzo wysportowany. Zajmował zawsze I miejsce w rzucie oszczepem i dyskiem".

Jego marzenie spełniło się, gdy wstąpił do Szkoły Podchorążych w Bydgoszczy. Ukończył ją pod koniec lat trzydziestych, otrzymał awans i został oficerem zawodowym Wojska Polskiego w randze podporucznika w 30 Pułku Artylerii Lekkiej. Jan Szejnabis odznaczał się dużą inteligencją, bystrością, był wysportowany, świetnie jeździł konno i władał bronią. Był także lubiany przez dowódców, kolegów - oficerów i żołnierzy. W pułku został dowódcą plutonu zwiadu konnego. Oficer na tym stanowisku traktowany był jak „kresowy zagończyk” z epopei Sienkiewicza. W trakcie wojny wienien znajdować się zawsze w pierwszej linii, w kontakcie bojowym z nieprzyjacielem, stanowiąc „oczy i uszy” całego pułku. Od jego zdolności i poświęcenia zależał los setek oficerów i żołnierzy.

Prowadzenie prawidłowego rozpoznania sił nieprzyjaciela stanowiło więc „chleb powszedni” dla oficera zwiadu. Podporucznik Jan Szejnabis z pewnością należał do młodej elity korpusu oficerskiego II Rzeczypospolitej. W patriotycznie wychowanej generacji młodych oficerów kładł swe nadzieje marszałek Józef Piłsudski.

Lato 1939 r. Jan Szejnabis spędził w twierdzy Brześć nad Bugiem. Jednostki stacjonujące w twierdzy Brześć wyruszyły nad granice z niemiecką III Rzeszą. W twierdzy Brześć pozostały ośrodki mobilizacyjne i szkoleniowe dla jednostek rezerwowych oraz zapasowych. 1 września wybuchła wojna. Po przełamaniu linii obrony Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Narew” na pododcinku Wizna, XIX Korpus Pancerny gen. Heinza Guderiana 14 września dotarł do Brześcia. W czasie dramatycznej obrony twierdzy Brześć ppor. Jan Szejnabis przeszedł chrzest bojowy. 16 września wieczorem dowódca obrony - gen. Konstanty Pli-sowski wydał rozkaz ewakuacji w kierunku południowym. Ppor. Szejnabis wyruszył z plutonem zwiadu konnego w awangardzie ugrupowania. Następnego dnia dowódcą Grupy „Brześć” został ppłk Alojzy Horak. W ciągłych utarczkach z niemieckimi patrolami zgrupowanie maszerowało na południe. Józef Szejnabis wspominał, że Jan wstąpił wówczas do kuzynki, której mąż był kierownikiem gorzelnii w Rejowcu. „Zdobył dla zwiadu potrzebne informacje i dla mamy przekazał pieniądze na życie. Kuzynka namawiała wtedy Janka, żeby przerwał wojaczkę, lecz on nie chciał o tym sły-

szuć”. To był ostatni - pośredni - kontakt Jana Szejnabisa z rodziną.

Po agresji Rosji sowieckiej na Polskę 17 września 1939r maszerujące polskie wojska były atakowane przez bandy skomunizowanych żydowskich i ukraińskich dywersantów. Drogi na wschód i południe blokowały jednostki Armii Czerwonej. Na zachodzie oraz północy byli Niemcy. 27 września patrole zwiadu konnego ppor. Szejnabisa nawiązały łączność z innymi grupami Wojska Polskiego w rejonie Sobieskiej Woli. Były to: Grupa „Kowel” płka Leona Waclawa Koca, Grupa „Chełm” płka Władysława Płonki, Grupa „Niemen” płka Władysława Filipkowskiego. Wszyscy chcieli nadal walczyć. Oddziały połączono w jedno zgrupowanie, którego dowódcą został płk Tadeusz Zieleniewski.

28 września zgrupowanie ruszyło w kierunku południowo-zachodnim na Janów Lubelski, klucząc między oddziałami niemieckimi i sowieckimi. 29 września rano środkowa kolumna płka W. Filipkowskiego dotarła do Janowa zajętego przez pododdziały niemieckiej 27 Dywizji Piechoty. Silny oddział kawalerii polskiej uderzył szarżą konną przez ulice miasta. Były to szwadrony zapasowe 1 Pułku Szwoleżerów i 7 Pułku Ułanów, pluton zwiadu konnego ppor. Szejnabisa i pomniejsze grupki kawalerii. Ułani zaskoczyli i rozbili Niemców na rynku miasta i na ulicy Zamoyskiego, przebili się przez park miejski w kierunku nadleśnictwa Obrówka pod silnym ogniem niemieckiej broni maszynowej.

Od ognia z budynków więzienia i z poczty przy ul. Wałowej padło zabitych kilku polskich kawalerzystów, wielu zostało rannych. W czasie szarży przez park miejski trafiony został seria w płuca m.in. ppor. J. Szejnabis. Spadł z konia i leżał w kałuży krwi. Za kawalerią miasto zaatakowała polska piechota, która oczyszczała teren z rozbitych Niemców. Oddziały piechoty dotarły do parku i uderzyły na budynki więzienia. Szturm załamał się wobec silnej obrony. Poległo wielu polskich żołnierzy. Rannych wynoszono pod silnym niemieckim ostrzałem. Ppor. J. Szejnabis nadal leżał na pobojowisku, dając jeszcze oznaki życia.

Ppor. Jan Sitarz, dowódca kompanii kolarzy z 6 Dywizji Piechoty, najlepszy przyjaciel Jana Szejnabisa ze Szkoły Podchorążych w Bydgoszczy, usiłował udzielić mu pierwszej pomocy. Pod silnym ogniem dotarł do rannego i założył prowizoryczne opatrunki. Chwilę potem obaj zginęli trafieni kulami z niemieckiego karabinu maszynowego. Walki trwały do godz. 14-tej. Opór Niemców został złamany.

Oddziały polskie odeszły przed wieczorem 29 września na koncentrację w rejon Momot Górnych w Lasach Janowskich. Zabitych oficerów

pochowano razem we wspólnej mogile, obok bratniej mogiły żołnierskiej na cmentarzu przy ul. Białskiej w Janowie.

1 października zgrupowanie płk Zieleniewskiego zostało otoczone przez wojska sowieckie i niemieckie w Lasach Janowskich. Po kapitulacji w Momotach Górnych oficerowie i żołnierze poszli do sowieckiej niewoli. Wiosną 1940 r. większość oficerów, kolegów J. Szejnbiisa, została wymordowana w Katyniu i innych miejscach kaźni przez sowieckich oprawców z NKWD. Tysiące żołnierzy polskich zmarło z głodu, zimna i chorób w sowieckich więzieniach i obozach koncentracyjnych zwanych „lagrami” na terenie całego Związku Radzieckiego.

Grób ppor. Józefa Sitarza i ppor. Jana Szejnbiisa na janowskim cmentarzu

Na mogiłach poległych 29 września w bitwie o Janów Lubelski postawiono skromne pomniki. Na tablicy widnieją dwa nazwiska oficerów, ppor. Jana Szejnbiisa i ppor. Jana Sitarza. O innych zapomniano, podobnie jak o mogiłach żołnierskich w centralnej części cmentarza janowskiego, kiedy rozpadły się drewniane, brzożowe krzyże. Żołnierze ci zginęli w trakcie nalotów lotniczych na Janów w dniach 13-16 września 1939 r. Nie ma ich ewidencji, a mogiły uległy bezpowrotnemu zniszczeniu.

◆

Opracowano m.in. na podstawie listu i wspomnień brata Jana Szejnbiisa – Józefa

Grób na janowskim cmentarzu plut. Zenona Cyplika (1917-1962) - żołnierza 15. Pułku Ułanów, więźnia luelskiego Zamku, zamojskiej Rotundy, Majdanka, Oświęcimia i obozów koncentracyjnych w Niemczech.

Zbiorowy grób 52 ofiar pacyfikacji niemieckiej

3 X 1942 r. w *Pikulach*J. *Łukasiewicz*

Grób wszystkich Polaków

Decyzję zbudowania Grobu Nieznanego Żołnierza pod arkadami Pałacu Saskiego w Warszawie podjął Rząd RP 4 kwietnia 1925 r. W Ministerstwie Spraw Wojskowych odbyło się losowanie pobojo-wiska, z którego miano ekshumować żołnierskie zwłoki. Spośród piętnastu największych pól bitewnych szlaku Niepodległej lat 1918-1920, z kilkudziesięciu pobojo-wisk los wyciągnięty ręką najmłodszego z obecnych kawalerów *Virtuti Militari*, ogniomistrza Józefa Buczkowskiego, wskazał na Lwów, miasto zawsze wierne, odznaczone 22 listopada 1920 r. przez Naczelnika Państwa Orderem Wojennym *Virtuti Militari*.

29 października 1925 r. na Cmentarzu Orłąt Lwowskich dokonano uroczystości ekshumacji. Trumnę wskazała matka pochowanego bezimiennie jednego z 318 polskich *Termopilczyków* (ochotników batalionu kpt. Bolesława Zajączkowskiego poległych 17 sierpnia 1920 r. pod *Zadwórzewem* w czasie sześciu ataków kawalerii *Budionnego*) — *Jadwiga Zarugiewiczowa*. Po zdjęciu wieka z wydobytej trumny okazało się, że los padł na tego, co nie miał żadnej szarży, a tylko do boku tulił zniszczoną czapkę-maciejówkę (znak, że był to ochotnik, gdyż żołnierze regularnej armii nosili rogatywki). Czaszka przedziurawiona przez kulę i noga strzaskana od strzału były wymownym dowodem, że padł na *Polu Chwały*.

30 października ruszył olbrzymi kondukt z kaplicy cmentarnej do Lwowskiej Katedry. Po nabożeństwie, w którym wzięli udział duchowni różnych wyznań, z arcybiskupami *Twardowskim* i *Teodorowiczem*, potrójna trumna (sosnowa w metalowej i dębowej) została przewieziona 1 listopa-

da do Warszawy. W drodze do Warszawy na wszystkich stacjach wzruszona ludność składała hołd Nieznanemu Żołnierzowi, swemu *Bezi-miennemu Bohaterowi*. Wzdłuż torów kolejowych kłęzczały dzieci, młodzież, ludzie starsi, wszyscy czcząc w ten sposób tych, którzy zginęli, abymy żyli wolni.

2 listopada 1925 r. Nieznany Żołnierz na lawecie armatniej odbył swój triumfalny pochód z dworca kolejowego do Katedry św. Jana w Warszawie, gdzie przy Jego trum-

nie stanęła cała Najjaśniejsza Rzeczpospolita: Prezydent, Rząd, dostojnicy Kościoła, posłowie, senatorowie, ministrowie, generalicja, przedstawiciele państw zaprzyjaźnionych i nieprzeliczone tłumy wiernych. Mszę św. pontyfikalną odprawił kardynał *Aleksander Kakowski*, a kazanie wygłosił ks. *Antoni Szlagowski*, który mówił m.in.: *Kto jesteś Ty? - nie wiem! Gdzie dom Twój - nie wiem! Kto Twój rodzice? - nie wiem i wiedzieć nie będę, aż do dnia sądowego. Wielkość Twoja w tym, żeś nieznany... W bratniej, wspólnej mogile zagubił imię, zagubił rodzinę, spadło z niego wszystko, co osobiste,... teraz narodził się z grobu na nowo... Nieznany, Zapomniany, Bezimienny... a gdy wstał, wziął w siebie wszystkie trudy i wszystkie cierpienia, wszystkie rany i wszystkie śmierci tych tysięcy, co walczyły na polach bitew, co zmagaly się w tytanicznych bojach, co zastygły w obliczu śmierci... Z nim razem i w nim samym wyszły one ze swych mogił - te tysiące poległych za Ojczyznę, ten szary gmin żołnierski, niezliczony, nierozpoznany, nieopłakany... I wszystko, czego dokonali oni, wzięteś na siebie Ty, wszystką krew ich ofiar-ną - wytoczyłeś Ty, z własnych żył, po wszystkich pobojo-wiskach i rubieżach: na wschodzie i zachodzie tysiące razy konałeś, umierałeś Ty, Żołnierzu Nieznany, Bezimienny? Czymże, na Boga, jesteś, szary żołnierzu, nieznany, bezimienny? - Ty jesteś odwieczny geniusz bojowy Narodu, zowiesz się *Męstwo!* Ty jesteś niespożyta moc ideałów narodowych, zowiesz się *Poświęcenie!* Ty jesteś wszechzwycięska niepodległość ducha narodowego, zowiesz się *Wolność!**

Trumnę z prochami Nieznanego Żołnierza, a wraz z nią 14 urn z ziemią z pól bitewnych, zło-

zono w mauzoleum 2 listopada 1925 roku. W tym dniu Plac Saski zapelniał się tysiącami mieszkańców Warszawy. O godzinie 13 czoło żałobnego pochodu zatrzymało się przed pomnikiem księcia Józefa Poniatowskiego. Kawalerowie Orderu Virtuti Militari wzięli trumnę ze zwłokami Nieznanego Bohatera z lawety działa na ramiona i złożyli do symbolicznej mogiły. Nieznanego Żołnierza nikt nie żegnał żałobnymi przemówieniami, jedynie chór oficerski zaśpiewał kantatę:

*O, mój żołnierzu, chłopcze nieznany
Kładę tę piosenkę na twoje rany.
Na twoje krwawe, znękanę czoło
Kładę tę piosenkę, jak różę białą.
Może rozkwitnie różą piosenka,
Może ją weźmie twoja panienka,
Może pomyśli o bratnim grobie.
Może od Polski tżę ciśnie tobie.*

Wyniesienie trumny ze zwłokami Nieznanego Żołnierza z bazyliki archikatedralnej we Lwowie – 30 X 1925 r.

Gdy przebrzmiała pieśń, żałobną ciszę przerwało 21 salw armatnich, po których nastąpiła w całym kraju minuta ciszy. Na stalową pokrywę grobu złożono granitową płytę z napisem: „Tu leży Żołnierz Polski - poległy za Ojczyznę”. Prezydent Rzeczypospolitej Stanisław Wojciechowski zapalił znicz, delegacje ze wszystkich stron kraju złożyły wieńce, defilujące poczty sztandarowe pochyliły chorągwie wojskowe.

Na filarach arkad grobowca umieszczono cztery tablice z wrytymi nazwami pól bitewnych:

1) 1914-1918: Laski - Anielin 21-24 X 1914, Motków 29 X 1914, Krzywopłoty 14 XI 1914, Łowczówek 24 XII 1914, Arras 9 V 1915, Konary 16-22 V 1915, Pakosław 19-20 V 1915, Rokitna 13 VI 1915, Tarłów 30 VI-2 VII 1915, Kościuchnowka 4 XI 1915 i 4-6 VII 1916.

2) 1914-1918: Krechowce 24 VII 1917, Bobrujsk 2 11-11 III 1918, Kaniów 11 V 1918, Murmańsk 1918, Syberia 1918-1920, Kubań-Odessa 1918-1919, St. Hilaire le

Gd. koło Reims 25 VII 1918; Powstania Wielkopolskie i Górnoląskie.

3) 1918-1920: Lwów XI 1918 - III 1919, Lida 16 IV 1919 i 28 IX 1920, Wilno 19 IV 1919 i 9 X 1920, Dyneburg 3 I 1920, Kijów 7 V - 11 VI 1920, Brodzianka 11-13 VI 1920, Chorupań pod Dubnem 19 VII 1920, Nastasów pod Tarnopolem 31 VII - 6 VIII 1920, Radzymin, Ossów 13-15 VIII 1920.

4) 1918-1920: Borkowo pod Nasielskiem 14-15 VIII 1920, Sarnowa Góra pod Ciechanowem 16-20 VIII 1920, Przasnysz 21-22 VIII 1920, Komarów, Hrubieszów 30 VIII-1 IX 1920, Kobryń 14-15 IX 1920, Dytiatyn 16 IX 1920, Brzostowice 20 IX 1920, Grodno, Obuchowo 20-25 IX 1920, Krwawy Bór pod Papiernią 27-28 IX 1920.

18 kwietnia 1989 roku w Grobie złożono ziemię pobraną z mogił oficerów polskich pomordowanych w Katyniu.

W prześwietach między filarami, na zdobnych kratkach, projektant mauzoleum Stanisław Ostrowski umieścił najcenniejsze dla żołnierza znaki: majestatycznego Orła WP, Krzyż Virtuti Militari (1792) i Krzyż Walecznych (1920).

Akt erekcyjny prawomocnie przekazał Grobowiec i spoczywające w nim Relikwie stołecznemu miastu Warszawie na wieczne czasy, zalecając, aby Stolica, jako przedstawicielka innych miast i wsi polskich, opieką należytą i czcią otoczyła ten najpiękniejszy pomnik zwycięskiej walki o wolność i niepodległość Narodu.

Po II wojnie światowej na placu Józefa Piłsudskiego (nazwanym placem Zwycięstwa, a po 1989 roku z powrotem Piłsudskiego) pośród ruin pozostały okaleczone arkady narodowego Panteonu — ocalała potrójna trumna z Nieznanym Obrońcą Ojczyzny spod Lwowa; w Jego osobie czcimy dziś wszystkich tych, którzy bronili do końca świętych praw suwerennej Rzeczypospolitej. ♦

Literatura:

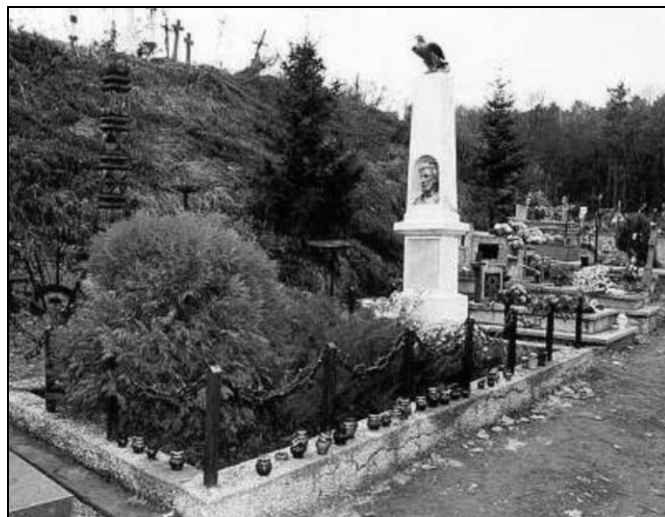
Szubarczyk Piotr, *Nasz Dziennik* 2 XI 2005 „Tu leży żołnierz polski...”
Strzałkowski W., *Grób Nieznanego Żołnierza*, Wyd. Bellona
Lijewski T., *Polska - Nowy leksykon geograficzny*. Wyd. Kopia

*Krzyż *Virtuti Militari* (w wersji pierwotnej z 1792 r.) zdobi Grób Nieznanego Żołnierza*

Cmentarz w Janowie Lub. - mogiła poległych za Ojczyznę 29 IX 1939 r. Fot. G. Wisowski

Batorz, grób Marcina Borelowskiego „Lelewela”, bohatera Powstania Styczynowego

Groby nasze

Groby wy nasze, ojcyste groby,
 Wy życia pełne mogiły!
 Wy nie ołtarzem próżnej żałoby,
 Lecz twierdzą siły!
 Nie z jękiem marnym, nie z westchnieniami,
 Nie z pustym echem pacierzy,
 Ale z płonącym sercem przed wami
 Stać nam należy!
 Bo zakładniki wyście przed niebem,
 Które Pan wybrał wśród gminu,
 Że się znów kiedyś przełamie chlebem
 Pieśni — i czynu!
 [...]
 — Niechaj więc żywi mają nadzieję,
 Niech strzegą — życia!

M. Konopnicka

Wierzchowiska – grób żołnierzy Grupy płka Zielniewskiego: por. Wizentala i kpr. Orszulika – poległych na przełomie września i października 1939 r.

J. Łukasiewicz

Początek III Rzeczypospolitej w Janowie

27 maja 1990 r. odbyły się pierwsze w powojennej historii Polski wolne wybory do władz lokalnych. Wybierano radnych w radach miast i gmin, także w Janowie Lubelskim i okolicznych gminach. Z formalnego wyboru (przez odpowiednie rady) pochodzili też wójtowie, a w Janowie burmistrz.

Już w połowie 1989 r. w całej Polsce powstawały Komitety Obywatelskie, które „sprzątały” po zanikającym systemie komunistycznym. W Janowie KO powstał 16 sierpnia 1989 r i po kilku tygodniach skupiał już ok. 120 członków. Na wiosnę następnego roku kandydaci janowskiego KO byli faworytami w wyborach i zdobyli 17 z 28 mandatów.

Pisze o tym ówczesna prasa:

Najder w Janowie

W Janowie Lubelskim o 28 mandatów radnych ubiegają się m.in.: Komitet Obywatelski, NSZZ „S” RI, PSL, a nawet Polski Związek Wędkarski. Tutaj, w przeciwieństwie do całego województwa, kandydaci KO i NSZZ „S” stają do wyborów przeciwko sobie. Ostatnia niedziela należała do Komitetu Obywatelskiego: do Janowa przyjechał przewodniczący KO przy Lechu Wałęsie, Zdzisław Najder z żoną. Na wiecu, w trakcie którego zaprezentowano kandydatów KO, Najder mówił o znaczeniu tych wyborów, o potrzebie wykorzystania szansy, jaką dało zwycięstwo z 4 czerwca. Na spotkanie przyszło bardzo wiele osób, którym przedstawiciele innych ugrupowań rozdawali swe ulotki, ale do żadnej zadymy nie doszło, chociaż (podobno) na

Modliborzycy – zbiorowa mogiła 9 żołnierzy Września '39

tyłach wiecującego tłumu stał samochód bojowo nastawionych rywali.³⁴⁷ (pom)

Pierwsza sesja nowo wybranej Rady Miasta i Gminy w Janowie Lubelskim

O tym samym wydarzeniu przeczytać można było w Tygodniku Nadwiślańskim:

Przed wyborami samorządowymi

— Po raz drugi w XX wieku budujemy od podstaw Polskę — powiedział zebrany na przedwyborczym wiecu w Janowie Lubelskim Zdzisław Najder, przewodniczący Komitetu Obywatelskiego przy Lechu Wałęsie. Spotkanie zorganizowane przez janowski Komitet Obywatelski zgromadziło mieszkańców miasta, kandydatów na radnych,

³⁴⁷ Gazeta Wyborcza 21 V 1990

zaproszonych gości. Poprzedzone zostało mszą świętą w kościele pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela, celebrowaną przez wielce zasłużonego dla Janowa ks. prałata Edmunda Markiewicza, a która była mszą dla dzieci, co jest „symbolem i sygnałem, wszak to, co zrobimy teraz, zadecyduje o przyszłości”.

KOMITET OBYWATELSKI W JANOWIE LUBELSKIM
27 MAJA 1990r.

Plakat wyborczy KO w Janowie Lubelskim

Kandydaci janowskiego Komitetu Obywatelskiego przedstawili zebraniem swoje programy wyborcze zwracając szczególną uwagę na to, co ich zdaniem jest najważniejsze dla pomyślnego rozwoju miasta i poprawy życia mieszkańców. Uczestniczący w wiecu Zdzisław Najder mówił o ogromnej roli, jaką mają obecne wybory i samorząd terytorialny, o potrzebie innego spojrzenia na rzeczywistość i konieczności zmian, głównie w sferze psychicznej, o przyczynach zbyt powolnych przemian w kraju. Wszystko to jest do pokonania, tylko trzeba chcieć i uwierzyć.

- Wybory do samorządów terytorialnych będą dla nas wszystkich swoistym egzaminem dojrzałości — powiedział wojewoda tarnobrzeski Władysław Liwak, kiedyś uczeń janowskiego LO. Jest to egzamin znacznie trudniejszy i nie mniej emocjonujący niż ten szkolny. Jak go zdamy?

▼ Uroczystość 350-lecia Janowa

Oprawę muzyczną spotkania mieszkańców z kandydatami na radnych przygotowała znakomita, znana w kraju i za granicą Polska Orkiestra Włosciańska im. Karola Namysłowskaego z Zamościa prezentując piękny i wzruszający program „Jeszcze nie zginęła”.³⁴⁸ (B)

Jesienią 1990 roku obchodzono 350 rocznicę założenia miasta. Tak odnotował to Tygodnik Nadwiślański:

Sto lat dla ordynata

JANÓW! ACH JANÓW...! Chyba tylko w tym miasteczku, należącym niegdyś do Ordynacji Zamojskich świętu 350-lecia istnienia podporządkowany mógł zostać niezwykle comeback. Oto centralną postacią uroczystości wieńczących całoroczne obchody jubileuszu stał się sędziwy XVI ordynat hr. JAN ZAMOYSKI. W deszczową wrześnieową niedzielę wraz z zaproszonymi gośćmi — m.in. wojewodą tarnobrzeskim WŁADYSŁAWEM LIWAKIEM, prezydentami: Lublina SŁAWOMIREM JANICKIM i Zamościa MARCINEM ZAMOYSKIM, posłem OKP KAZIMIERZEM ROSTKIEM, przedstawicielami Senatu KUL, licznie zgromadzonymi burmistrzami i wójtami — Jan Zamoyski wziął udział w uroczystej mszy świętej koncelebrowanej przez sufragana lubelskiego, ks. bpa JANA ŚRUTWĘ, który w homilii podkreślił szczególną rolę rodziny Zamojskich tak dla Polski, jak i Janowa Lubelskiego. Po mszy św. ordynat Zamoyski odsłonił na janowskim rynku tablicę pamiątkową ufundowaną przez mieszkańców miasta. W Domu Kultury z rąk przewodniczącego Rady Miejskiej JÓZEFA KRYSZTELEGO i burmistrza RYSZARDA KARWATOWSKIEGO przyjął akt nadania tytułu honorowego obywatela Janowa Lubelskiego. Licznie zebrani mieszkańcy zgotowali ordynatowi stojącą owację, odśpiewując gromkie „Sto lat”.

³⁴⁸ tamże

*Stoją od lewej: J.Krysteli – przw. RMG,
R.Karwatowski – buristrz, W.Liwak – wojewoda, hr.
J.Zamoyski, bp J.Śrutwa, ks. prof. .Rusecki*

Piękny koncert przygotowany przez młodzież szkolną i nauczycieli p.t. „Dzieci swojemu miastu” oraz złożenie przez gości kwiatów przed pomnikiem Tadeusza Kościuszki zakończyły oficjalne obchody 350-lecia Janowa Lubelskiego.³⁴⁹ ♦

³⁴⁹ Tygodnik Nadwiślański nr 38 (490) 21 IX 1990

Miejscowości powiatu janowskiego Zestawienie bibliograficzne cz. V

Opracowały: Agnieszka Leśnik, Anna Żuraw-Łopata: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. KEN w Lublinie filia w Janowie Lubelskim.

Artykuły z czasopism

205. Dzieje dóbr Ordynacji Zamojskiej do końca Rzeczypospolitej szlacheckiej / Ryszard Orłowski // *Annales UMCS sectio H.* – 1968, vol. 2, s. 145 – 169
206. Ginące i zagrożone gatunki roślin Wyżyny Lubelskiej, Rostocza, Wołynia Zachodniego i Polesia / Marek Kucharczyk // *Ochrona Przyrody.* – 1995, s. 33 – 46
207. Gmina Chrzanów : ustrój, powierzchnia, ludność, wójtowie / Zenon Baranowski // *Janowskie Korzenie.* – 2003, nr 1, s. 84 – 88
208. Gmina Modliborzycze / Irena Kędzierska // *Rola.* – 2002, nr 1, s. 8 – 9
209. Gminny Ośrodek Kultury w Modliborzycach / Andrzej Rząd // *Rola.* – 2002, nr 2, s. 10 – 11
210. Godziszów - moja ojcowizna / Agnieszka Dudek, Anna Skorupa, Barbara Jarosz // *Gazeta Janowska.* 2001, lipiec – sierpień, s. 7
211. Godziszów- zarys dziejów. Cz. I / Anna Jaskowska // *Janowskie Korzenie.* – 2003, nr 1, s. 35 – 40
212. Godziszów - zarys dziejów. Cz. II / Anna Jaskowska // *Janowskie Korzenie.* – 2004, nr 2 s. 41 – 52
213. Grodzisko w miejscowości Batorz Ordynacki pow. Kraśnik / Jan Gurba // *Wiadomości Archeologiczne.* – 1956, t. 23, s. 22 – 34
214. Harcerskie ślady w Janowskim Gimnazjum I Liceum 1918 – 1939 / Ryszard Garlicki // *Janowskie Korzenie.* – 2004, nr 3, s. 29 – 42
215. Herb miasta Janowa Lubelskiego // *Gazeta Janowska.* – 2003, kwiecień, s. 3
216. Historia browaru w Janowie Lubelskim // *Gazeta Janowska.* – 2002, czerwiec – lipiec, s. 4
217. Historia i aktualności PBS w Janowie Lubelskim / Justyna Krzysztoń // *Gazeta Janowska.* – 2002, marzec, s. 6
218. Jak się wiedzie Caterpillar Poland ? / Jan Machulak // *Gazeta Janowska.* – 2005, styczeń, s. 4
219. Janowski rynek wczoraj, dziś i jutro / Jolanta Zezulińska // *Gazeta Janowska.* – 2001, grudzień, s. 6 - 7
220. Janowskie cmentarze / Zenon Baranowski // *Gazeta Janowska.* – 2001, październik – listopad
221. Janowskie nekropolie / Józef Łukasiewicz // *Janowski Kurier Związkowy.* – 1996, nr 11, s. 9
222. Janowskie więzienie / Barbara Nazarewicz // *Gazeta Janowska.* – 1999, nr 4, s. 6
223. Janów Lubelski w okresie międzywojennym. Cz. I / Krzysztof Wszelaki // *Janowski Kurier Związkowy.* – 1997, nr 11, s. 8
224. Janów Lubelski w okresie międzywojennym. Cz. II / Krzysztof Wszelaki // *Janowski Kurier Związkowy.* – 1998, nr 1, s. 6
225. Janów Lubelski w okresie międzywojennym. Cz. III / Krzysztof Wszelaki // *Janowski Kurier Związkowy.* – 1998, nr 3, s. 6
226. Janów Lubelski w okresie międzywojennym. Cz. IV / Krzysztof Wszelaki // *Janowski Kurier Związkowy.* – 1998, nr 4 s. 6
227. Janów Lubelski w XVII wieku / Irena Bittner // *Janowskie Korzenie.* – 2003, nr 1, s. 10 – 17
228. Janów Lubelski w XVII – XVIII w. / Irena Bittner // *Janowskie Korzenie.* – 2004, nr 2, s. 20 – 30
229. Janów w przededniu powstania styczniowego i w trakcie jego trwania (cz. 1) / Wojciech Staszowski // *Gazeta Janowska.* – 2003, styczeń – luty, s. 17
230. Janów w przededniu powstania styczniowego i w trakcie jego trwania (cz. 2) / Wojciech Staszowski // *Gazeta Janowska.* – 2003, kwiecień, s. 12
231. Jeszcze o herbie Janowa Lubelskiego / Andrzej Czerwonka // *Gazeta Janowska.* – 2000, nr 2, s. 5

232. Kasata klasztorów w diecezji lubelskiej w roku 1864 / Stanisław Gajewski // *Rocznik Humanistyczny*. – 1973, z. 2, s. 351 – 390
233. Kawalerowie Virtuti Militari związani z Ziemią Janowską / Bogusław Szwedo // *Janowskie Korzenie*. – 2004, nr 2, s. 9 – 13
234. Koncepcja historyczno – heraldyczna herbu powiatu janowskiego / Krzysztof Skupieński // *Janowskie Korzenie*. – 2003, nr 1, s. 97 – 98
235. Kościoły w Białej / Józef Wieleba // *Janowski Kurier Związkowy*. – 1996, nr 1, s. 5
236. Krótki zarys historyczny słynącego łaskami obrazu Matki Boskiej Łaskawej (Różańcowej) w Janowie Lubelskim oraz formy kultu oddawanego temuż obrazowi // *Wiadomości Diecezji Lubelskiej*. – 1985, nr 8/9, s. 174 – 176
237. Ksiądz kanonik Władysław Goliński : założyciel i ojciec parafii Wierchowiska / Teresa Duda // *Janowskie Korzenie*. – 2004, nr 3, s. 79 – 87
238. Lubelszczyzna w latach drugiej wojny światowej (charakterystyka ogólna, rola historyczna, stan badań i postulaty badawcze) / Zygmunt Mańkowski // *Rocznik Lubelski*. – 1969, t. 12, s. 9 – 48
239. Major Franciszek Przysiężniak „Ojciec Jan” // *Janowski Kurier Związkowy*. – 2000, nr 3, s. 9
240. Materiały dotyczące stroju kraśnicko – janowskiego / oprac. Zenon Baranowski // *Janowskie Korzenie*. – 2003, nr 1, s. 89 – 93
241. Miasta guberni lubelskiej przed zamianą ich na osadę w świetle statystyk z 1861 r. / Jan Sił // *Studia i Materiały Lubelskie*. – 1986, t. XI, s. 27 – 74
242. Modliborzycy / Zenon Baranowski // *Rola*. – 2002, nr 1, s. 6
243. Modliborzycy – strażackie dzieje / Justyna Bielak // *Gazeta Janowska*. – 1999, nr 4 s. 4
244. Modliborzycy : 360 czy 371 lat ? / Zenon Baranowski // *Gazeta Janowska*. – 2002, maj, s. 6
245. Moja Ojcowizna – Krzemień / Katarzyna Kosszałka, Piotr Mróz // *Gazeta Janowska*. – styczeń, s. 9
246. Moja mała ojczyzna – Andrzejów / Anna Kotrybała // *Gazeta Janowska*. – 2004, listopad – grudzień, s. 16
247. Moja mała ojczyzna : Biała / Anna Garbuli, Ewelina Flis // *Gazeta Janowska*. – 2001, maj, s. 4
248. Momoty oaza spokoju na ziemi janowskiej / Ewa Rząd, Barbara Bielak, Justyna Sokal // *Gazeta Janowska*. – 2001, kwiecień, s. 10
249. Nasze gminy – Batorz / Justyna Bielak // *Gazeta Janowska*. – 1999, nr 3, s. 6
250. Nasze gminy – Dzwola / Hanna Lawera, Artur Bata // *Gazeta Janowska*. – 1999, nr 5, s. 6
251. Nasze gminy – Godziszów / Matra Skutnik // *Gazeta Janowska*. – 2000, nr 2, s. 4
252. Nasze gminy - Modliborzycy / Justyna Bielak // *Gazeta Janowska*. – 1999, nr 2, s. 8
253. Nazwy ulic Janowa Lubelskiego w rozwoju historycznym [XVIII – XX w.] / Zenon Baranowski // *Janowskie Korzenie*. – 2003, nr 1, s. 18 – 20
254. Nazwy ulic janowskich / Zenon Baranowski // *Gazeta Janowska*. – 2002, czerwiec – lipiec, s. 4
255. Nowa remiza w Modliborzycach / Zbigniew Nita // *Ziemia Janowska*. – 1997, nr 6, s. 13
256. Ochrona przyrody w Lasach Janowskich / Zdzisław Szunke // *Przyroda Polska*. – 1989, nr 7, s. 24
257. Oczami wychowanków / Andrzej Czerwonka // *Gazeta Janowska*. – 2000, nr 2, s. 5
258. Opis powiatu janowskiego 1934 / Bolesław Górny // *Janowski Kurier Związkowy*. – 2000, nr 1, s. 8 – 9
259. Operacja „Sturmwind” / Leszek Siemion // *Kalendarz Lubelski*. – 1972, s. 151 - 156
260. Operacyjno – bojowy wysiłek partyzantki lubelskiej wiosną 1944 r. na tle przeciwpowstańczych uderzeń okupanta / Waldemar Tuszyński // *Wojskowy Przegląd Historyczny*. – 1966, nr 3, s. 93 – 118
261. Organizacja cywilno - wojskowa powstania styczniowego w Lubelskim I na Podlasiu / Józef Tomczyk // *Rocznik Lubelski*. – 1963, t. VI, s. 7 – 70
262. Osadnictwo na obszarze dawnego województwa lubelskiego w świetle badań nad nazwami miejscowymi / Czesław Kosyl // *Rocznik Lubelski*. – 1978, t. XIX, s. 9 – 21
263. Osiedla zaginione i o zmienionych nazwach w granicach dawnego województwa lubelskiego / Stefan Wojciechowski // *Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego Sec. A*. – 1971, vol. 12, s. 29 – 33
264. Ostatni oddział, ostatnia walka / Bogusław Kpacz // *Janowski Kurier Związkowy*. – 1997, nr 8, s. 8 ♦ c.d.n.